

**Valtioneuvoston
kertomus
kielilainsäädännön
soveltamisesta 2013**

ISBN 978-952-259-307-8 (nid.)
ISBN 978-952-259-308-5 (pdf)

Taitto: Annukka Leppänen

Sisällys

Yhteenveto	5
Johdanto	7
1 Kielelliset oikeudet ja kansainväliset sopimukset	9
1.1 Suomen kansainväliset velvoitteet	9
1.2 Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja	.10
1.3 Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus	.11
2 Suomen kieliolot – muutokset ja kehityssuunnat	13
2.1 Kansalliskielet – kielen laatu ja käyttöala	.13
2.2 Kieliryhmät tilastojen valossa	.14
2.3 Suomen- ja ruotsinkielinen väestö ja viranomaiset	.16
Rakenteelliset muutokset ja kielellinen jaotus	.16
Yksikielisten kuntien kieliprofili	.18
Kieli-ilmapiiri – tietoisuus ja asenteet	.19
3 Kielilainsäädännön soveltaminen varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa	22
3.1 Kieli päivähoidossa ja varhaiskasvatuksessa	.22
Päivähoito yksi- ja kaksikielisissä kunnissa	.22
Päivähoidon henkilöstötilanne Etelä- ja Lounais-Suomessa	.24
Ruotsinkielinen päivähoito ja opetus suomenkielisissä kunnissa	.25
3.2 Kieli perusopetuksessa	.25
Suomen ja ruotsin kielen osaamistaso ja opetus	.26
Yksi- ja kaksikieliset oppilaat – monta kieltä saman katon alla	.27
Päivähoidosta, koulusta ja kielikylvystä tiedottaminen	.28
Aamu- ja iltapäivätoiminta	.28
3.3 Kielikylpy päiväkodeissa ja perusopetuksessa	.29
3.4 Kieli lukioissa ja muilla koulutusasteilla	.30
3.5 Kieltenopetus ja kaksikielinen koulutus yliopistoissa ja korkeakouluissa	.31
4 Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien hallinnossa	32
4.1 Kielellisten palvelujen viranomaisohjaus	.32
Säännösten, suositusten ja koulutuksen avulla tapahtuva ohjaus	.32
Säädöksiin ja määräyksiin perustuvat kieliasioiden yhteistyö- ja virkamieselimet	.33
Sääntelemättömät yhteistyö- ja virkamieselimet kieliasioissa	.35
4.2 Kielilainsäädännön soveltaminen julkisissa palveluissa	.35
Kuntalaisten näkemykset suomen- ja ruotsinkielisistä julkisista palveluista	.36
Kielellinen palvelu turvallisuusalalla	.37
Kannanottoja ja ratkaisuja asiakaspalvelusta liikenteen ja viestinnän alalla	.39
Ruotsinkieliset palvelut maa- ja metsätaloushallinnossa	.39
4.3 Henkilöstön kielitaidon varmistaminen ja ylläpitäminen	.39
Kielitaitovaatimukset viranomaisissa	.40
Henkilöstön kielitaidon varmistaminen	.41
Ministeriöiden ja kaksikielisten kuntien työhönottomenettelyt	.41
Valtion ja kuntien kielilisät	.42
4.4 Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien viestinnässä	.43
Ministeriöiden ja muiden valtion virastojen tiedottaminen	.43
Vaaratiedotteet yleisölle	.44
Kuntien ja kuntaliittojen tiedottaminen	.45
Suomen- ja ruotsinkieliset viranomaisasiakirjat	.46
Kaksikieliset opasteet ja tuotetiedot	.46
4.5 Kielen valinta ja kielenkäyttö valtiolla ja kunnissa	.47
4.6 Väestötietojärjestelmän äidinkieli tiedon käyttäminen viranomaisissa	.49
Äidinkieli tiedon käyttö poliisissa ja kunnallisessa sosiaalipalvelussa	.50
5 Kielilainsäädännön soveltaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa	52
5.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi lainsäädäntö sekä uudistukset	.52
5.2 Kansalaisten näkemykset sosiaali- ja terveydenhuollosta	.54
5.3 Kieli sosiaali- ja terveydenhuollossa – pääkaupunkiseutu tarkastelun kohteena	.55
Perhetyö ja lastensuojelu	.55

Vanhustenhuolto kaksikielisissä kunnissa56
Muutoksia mielenterveyshoidossa57
Kielellinen palvelu sekä lasten- ja äitiysneuvolat58
Hoitoyksikön valinta ja kielenkäyttö perusterveydenhuollossa ja sairaanhoidossa59
Kieli potilasasiakirjoissa60
Sähköisten reseptien kieli ja potilaan oikeus tarkistaa tietoja61
Kieliohjelmat ja kielisäännökset sairaanhoitopiireissä62
6 Kielilainsäädännön soveltaminen oikeuslaitoksessa ja poliisissa	64
6.1 Poliisi ja kielelliset oikeudet64
Poliisin hallinnolliset uudistukset65
Poliisien ruotsin kielen taito66
Kielelliset oikeudet esitutkinnassa67
Ruotsinkielinen poliisikoulutus68
6.2 Syyttäjät ja kielelliset oikeudet68
Syyttäjien ruotsin kielen taito ja juttujen jakaminen69
Haastehakemuksen ja syyttämättäjättämispäätöksen kieli sekä käännettäminen70
Syyttäjänvirastojen välinen virka-apu71
6.3 Käräjäoikeudet ja kielelliset oikeudet71
Yksilön oman kielen selvittäminen käräjäoikeudessa72
Käsittelykieli sekä oman kielen käyttäminen73
Oikeuksista ilmoittaminen73
Tuomareiden kielitaito ja kielikoulutus74
Tulkkauksen toteuttaminen75
Tuomioistuinten välinen yhteistyö ja käsittelyajat kielen mukaan75
6.4 Vankien kielelliset oikeudet76
7 Kielilainsäädännön soveltaminen hallinnon uudistuksissa	77
7.1 Aluehallintovirastot kielellisten oikeuksien edistäjänä77
7.2 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset78
7.3 Kieltä koskevia esimerkkejä aluehallintouudistuksen toimeenpanosta79
7.4 Poliisin hallintouudistus81
7.5 Häätakeskuslaitoksen ja pelastusopiston henkilökunnan kielitaito81
7.6 Verohallinnon muuttuminen valtakunnalliseksi82
8 Sääntelemättömät alat – yliopistot ja kirkko	84
Yliopistot84
Kirkkojen hallinto85
9 Kielelliset oikeudet - muut kieliryhmät	87
9.1 Saamen kielet88
Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen89
Kielellisten oikeuksien toteutuminen saamelaiden kotiseutualueen viranomaisissa89
Sosiaali- ja terveyspalvelut91
Päivähoito92
Kielipesät92
Opetus ja tutkimus93
Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta94
9.2 Viittomakielet95
Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen96
Opetus ja tutkimus97
Tulkkaus ja kääntäminen98
Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta99
Suomenruotsalainen viittomakieli99
9.3 Romanikieli	100
Opetus ja tutkimus	101
Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta	102
9.4 Eräiden muiden kieliryhmien näkemyksiä kielioloistaan	103
Venäjä	103
Viro	104
Jiddish	105
Karjala	106
VIITTEET	108
LÄHTEET	116
LIITE 1	122

Yhteenveto

Tässä eduskunnalle joka neljäs vuosi annettavassa kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta valtioneuvosto käsittelee erityisesti muutoksia, joita kielellisten oikeuksien toteutumisessa kaksikielisissä viranomaisissa on tapahtunut viime vuosina. Kertomuksessa arvioidaan sekä kansalaisten että viranomaisten näkökulmasta kielilain ja julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain sekä erityislainsäädäntöön sisältyvien kielisäännösten toteutumista suomen ja ruotsin kielen, saamen kielten, romanikielen ja viittomakielten sekä muiden kieliryhmien osalta. Kertomusta varten onkin laajasti kuultu eri viranomaisia ja muita tahoja. Kertomuksen tavoitteena on antaa päätöksentekijöille tietoa mahdollisia toimenpiteitä ja säännösten soveltamista varten.

Aikaisemmissa, vuosina 2006 ja 2009 eduskunnalle antamissaan kertomuksissa valtioneuvosto on esittänyt toimenpiteitä kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi muun muassa viranomaisten ohjauksessa, ratkaisujen valinnassa, asiakaspalvelussa, viestinnässä ja henkilöstöpolitiikassa. Näiden kertomusten pohjalta eduskunta on toistuvasti kiinnittänyt huomiota kaksikielisten viranomaisten asiakaspalveluun ja palveluketjujen toimivuuteen sekä kielellisten vaikutusten arviointiin hallinnon uudistuksissa. Tässä kertomuksessa käsitellään *kansalliskielistä* pääasiallisesti ruotsin kieltä, koska seurannassa on tullut esiin, että ensisijaisesti ruotsinkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat puutteellisesti. Myös kansainväliset valvontaelimet ovat kiinnittäneet huomiota ruotsin kielen, saamen kielten ja romanikielen asemaan. Kertomuksessa käsitelläänkin lisäksi kielellisiä oikeuksia koskevia kansainvälisiä sopimuksia.

Kielellisiin oikeuksiin on viime vuosina kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota. Etenkin virkamiesjohto ja päätöksentekijät ovat osoittaneet, että kielellisten oikeuksien edistämistä pidetään tärkeänä. Kielellisiä palveluja on pyritty parantamaan aktiivisemmin muun muassa siten, että ohjausasiakirjoihin, kuten ohjeisiin, suosituksiin ja kieliohjelmiin, on nimenomaisesti sisällytetty kielelliset oikeudet. On myös perustettu uusia alueellisia ja paikallisia toimielimiä ja nimetty vastuuhenkilöitä koordinoimaan ja kehittämään viranomaisten kielellisiä palveluja. Kaikilla hallinnon tasoilla on uudistuksissa ja lainsäädäntötyössä arvioitu tai nostettu esille kielellisiin oikeuksiin kohdistuvia vaikutuksia. Viranomaisten verkkotiedottaminen molemmilla kansalliskielillä ja muilla kielillä on selvästi lisääntynyt. Joillakin hallinnon aloilla on kiinnitetty enemmän huomiota työhönottoon, esimerkiksi laatimalla rekrytointiohjeita, joissa kielitaito on huomioitu. Viranomaiset ovat edistyneet suunnitelmien tasolla, mutta niiden toteuttamisessa ei ole vielä edetty käytännön tasolla - hyvät aikomukset eivät ole saavuttaneet käytännön tasoa.

Viranomaiset eivät vielä ole järjestelmällisesti selvittäneet asiakaspalveluaan, eivätkä myöskään palveluketjujen toimivuutta. Ne katsovat, että suurin ongelma on edelleen puute kielitaitoisesta henkilökunnasta. Henkilöstön kielikurssien ja pitkällä tähtäimellä myös kielikylypöytöminnan toivotaan lisäävän kielitaitoisen henkilökunnan määrää.

Viranomaisilla on velvollisuus hankkia oma-aloitteisesti asiakkaan äidinkieltä koskeva tieto väestötietojärjestelmästä, jossa on muun muassa tieto henkilön äidinkielestä ja asiointikielestä. Tästä huolimatta viranomaiset eivät kuitenkaan nykyisin aina selvitä eivätkä käytä henkilön kieltä, kun ne tarjoavat palvelujaan. Näin ollen kielellisistä oikeuksista huolehtiminen on viime vuosina jäänyt yhä useammin yksilön omaan aktiivisuuden varaan. Jokainen viranomaisen valvoo kielilain noudattamista omalla toimialallaan, mutta lopulta ratkaisevaa on se, selvitetäänkö käytännön työssä asiakkaan äidinkieli ja käytetäänkö sitä.

Kielelliset oikeudet kuuluvat yksilön perusoikeuksiin. Omakielinen sosiaali- ja terveydenhuolto on tärkeä osa ihmisen perusturvallisuutta kaikissa elämän vaiheissa. Siitä huolimatta joillakin sosiaali- ja terveydenhuollon osa-alueilla on ollut vaikeuksia järjestää palveluja molemmilla kielillä. Sosiaali- ja terveydenhuollon tulevat uudistukset sekä sosiaali- ja terveystalouden hankinta ovat suurten haasteiden edessä. On tärkeää, että niissä kiinnitetään erityistä huomiota yksilön oikeuteen saada hoivaa ja hoitoa sekä näitä koskevaa tietoa omalla kielellään. Kansalais-

ten mukaan tämä koskee etenkin sairaanhoitoa ja vanhustenhuoltoa. Viime vuosina kansalaiset ovat myös olleet erityisen huolestuneita hätäkeskusten kielellisestä palvelusta.

Valtioneuvoston kansalliskielistrategiasta antamassa periaatepäätöksessä esitetään muun muassa molempien kansalliskielten näkyvyyden lisäämistä sekä kielten oppimismahdollisuuksista ja kieliryhmien kohtaamismahdollisuuksista tiedottamista. Lisäksi osana hallinnollisia uudistuksia ja lainvalmisteluhankkeita on suoritettava kielellisten vaikutusten arviointi. Strategian liitteessä on käytännön työvälineitä hallinnon eri tilanteita varten.

Valtioneuvosto esittää, että viranomaiset käyttävät kansalliskielistrategiassa esitetyjä työvälineitä, kun ne parantavat kielilainsäädännön soveltamista toiminnassaan kertomuksesta ilmenevien kehittämistarpeiden pohjalta.

Valtioneuvosto esittää uudelleen aikaisemmissa, vuosien 2006 ja 2009 kertomuksissa esitettyjen toimenpide-ehdotusten toteuttamista ja katsoo, että palvelujen turvaamiseksi tulisi edelleen kiinnittää erityistä huomiota kielitaitoon työhönotossa sekä kielellisten vaikutusten arviointiin uudistuksissa. On tärkeää, ettei yksittäiselle henkilölle itselleen jäisi vastuuta siitä, että viranomainen palvelee häntä hänen omalla kielellään. Tämän vuoksi valtioneuvosto esittää, että viranomaiset päättäisivät, miten ne käytännössä toteuttavat velvollisuuttaan palvella yksilöä hänen rekisteröidyllä kielellään.

Tässä kertomuksessa tarkastellaan aikaisempaa laajemmin muiden kieliryhmien kielioloja. Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat yhä sattumanvaraisesti, ja etenkin suullista saamenkielistä palvelua on vaikea saada. Kielipesätoiminta on viime vuosina edistänyt erityisesti inarin- ja koltansaamen asemaa. Keskeisenä ongelmana pidetään sitä, että suuri osa saamelaisista lapsista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, eivätkä he saa opetusta saamen kielellä. Joillakin aloilla on edistytty *viittomakielisten* kielellisten oikeuksien huomioimisessa, mutta suomenruotsalainen viittomakieli on entistä uhanalaisempi. Huoli viittomakieliä käyttävien lasten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin on syventynyt. Viittomakieliset toivovat myös enemmän viranomaisviestintää viittomakielillä. *Romanikielen* yliopisto-opetuksen käynnistämällä ja kielipesätoiminnalla on tuettu romanikielen taidon elvyttämistä. Romanit toivoisivat muun muassa enemmän romanikielistä ohjelmatarjontaa. Viime vuosina *karjalan kielen* asemaan on kiinnitetty huomiota ja se on sisällytetty alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisalaan. Etenkin venäjän- ja vironkielisten määrä on huomattavasti lisääntynyt Suomessa, ja heidän tarpeensa saada tietoa on kasvanut.

Asenteet eri kieliryhmiä kohtaan ovat viime aikoina koventuneet. On korostettu tarvetta arvokeskustelulle suhteessa maamme vähemmistöihin ja suvaitsevaisuutta muita kieliryhmiä kohtaan.

Johdanto

Kielilain mukaan valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemminkin maan kielioloja. Kertomus annetaan viimeistään vaalikauden kolmansien valtionpäivien aikana.

Kertomuksessa käsitellään kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutusta, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Kertomukseen sisältyy yhteenvedo seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kieliolojen kehityssuunnista. Valtioneuvosto voi sisällyttää kertomukseen ehdotuksia kielilainsäädännön soveltamiseksi tai kielellisten oikeuksien toteutumiseksi taikka ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi.¹

Tämä kertomus on valtioneuvoston kolmas eduskunnalle annettava kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta. Aikaisemmat kertomukset on annettu vuosina 2006 ja 2009. Tämä on seurantakertomus, jossa tarkastellaan, mitä muutoksia kielellisten oikeuksien toteutumisessa on tapahtunut vuoteen 2009 verrattuna viranomaisten toiminnassa ja millaisia mahdollisia edistysaskeleita on tapahtunut, kun tarkastellaan tilannetta erityisesti valtioneuvoston vuonna 2009 esittämien toimenpide-ehdotusten ja perustuslakivaliokunnan kannanottojen, hallitusohjelmien ja kansainvälisten sopimusten valossa.

Tämä kertomus on luonteeltaan temaattinen. Siinä on keskitytty viime vuosien aikana erityisesti esille nousseisiin asiakokonaisuuksiin, kuten kielikylypyn. Perustuslakivaliokunta on toivonut, että tässä kertomuksessa käsiteltäisiin Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia ja erityisesti karjalan kieltä.² Myös muista kielistä on toivottu enemmän tietoa, joten niitä käsitellään kertomuksessa hieman laajemmin kuin vuonna 2009 annetussa kertomuksessa.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan sisältyy useita kirjauksia, jotka liittyvät kielellisiin oikeuksiin. Hallitusohjelman keskeisenä lähtökohtana on, että Suomen kaksikielisyys on rikkaus ja voimavara ja pääministerin johdolla laaditaan pitkän aikavälin kielistrategia kahden elinvoimaisen kansalliskielen kehittämiseksi.³ Valtioneuvoston periaatepäätös *kansalliskielistrategiasta* annettiin joulukuussa 2012. Kansalliskielistrategia koskee kansalliskieliä, suomea ja ruotsia, ja on valtioneuvoston ensimmäinen kielistrategia. Vastuu strategian täytäntönpäonnästä jakautuu usealle toimijalle ja yleisvastuu on oikeusministeriöllä.⁴ Kansalliskielistrategia suuntautuu tulevaisuuteen, kun taas tämän kertomuksen tarkoituksena on tarkastella Suomen kieliolosuhteissa vuosien 2009 - 2012 aikana tapahtuneita muutoksia.

Hallitusohjelman mukaan erillisessä kansallisessa strategiassa määritellään kansallisen kielivarannon monipuolistamista koskevat tavoitteet ja toteutustavat, ja tässä huomioidaan erityisesti saamen, romanikielen sekä viittomakielen asema. Strategian valmistelutyö kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriölle. Viittomakielisten oikeuksien toteutusta kehitetään ja mahdollisuus säätää viittomakielilaki selvitetään. Lisäksi turvataan palvelujen saatavuutta myös saamen kielellä sekä kehitetään viittomakielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja ja Kelan järjestämiä tulkkauspalveluja. Ruotsinkielinen varusmieskoulutus turvataan lainsäädännön edellyttämällä tavalla ja poliisin koulutus molemmilla kansalliskielillä varmistetaan.⁵

Viranomaisten tehtävänä on seurata ja varmistaa itse kielellisten oikeuksien toteutusta omilla toimialoillaan. Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri valvovat, että viranomaiset noudattavat voimassa olevaa oikeutta sekä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Valtioneuvoston aikaisemmissa kertomuksissa kielilainsäädännön soveltamisesta, kieliastian neuvottelukunnan toiminnassa sekä kansainvälisten sopimusten valvontaelinten antamissa päätelmissä on nostettu esiin viranomaisten velvollisuus arvioida kunkin ratkaisun vaikutuksia kielellisten oikeuksien edistämiseen ja toteutumismahdollisuuksiin.⁶

Oikeusministeriön tehtäviin kuuluu seurata kielilain täytäntöönpanoa ja soveltamista sekä antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä. Oikeusministeriö voi tarvittaessa tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi.⁷ Tämän lakisäateisen seurantatehtävänsä lisäksi oikeusministeriölle kuuluu nyt myös kansalliskielistrategian seuranta.

Kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurantaan sekä kielellisten olojen kehityksen seurantaan varten toimii oikeusministeriön yhteydessä *kieliasian neuvottelukunta*, jonka valtioneuvosto asettaa neljäksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukunnan tehtävänä on muun muassa valmistella esityksiä täytäntöönpanoa tukeviksi toimenpiteiksi kansalliskielten käytön ja aseman edistämiseksi sekä valmistella viranomaisille suosituksia kielilakia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä koskevan tiedottamisen ja koulutuksen järjestämisestä.

Kieliasian neuvottelukunta avustaa lisäksi oikeusministeriötä eduskunnalle vaalikausittain kielilainsäädännön soveltamisesta annettavan valtioneuvoston kertomuksen valmistelussa.⁸

Oikeusministeriö on kerännyt paljon aineistoa, jossa käsitellään kielellisiä oikeuksia ja myös niiden toteutumiseen liittyviä epäkohtia. Ministeriö on toteuttanut erilaisia kyselyjä, joilla on kerätty tietoa tämän kertomuksen valmisteluun, muun muassa kaksikielisten kuntien hallintovastaaville ja käräjäoikeuksien laamanneille sekä kaksikielisille syyttäjänvirastoille suunnatut kyselyt. Lisäksi on pyydetty lausuntoja eri kieliryhmiä edustavilta tahoilta. Tärkeä lähde on ollut myös tutkimushanke *Kielibarometri 2012*. Viimeisen neljän vuoden aikana on myös tavattu ja haastateltu lukuisia muita tahoja kertomuksen valmistelua varten. Lokakuussa 2012 oikeusministeriö järjesti kielellisiä oikeuksia koskevan seminaari- ja kuulemistilaisuuden, jossa kuultiin eri kieliryhmien näkemyksiä siitä, miten kielelliset oikeudet tällä hetkellä käytännössä toteutuvat. Saamelaisalueella toimivia valtion ja kuntien viranomaisia sekä saamelaisten kansalaisjärjestöjä on kuultu myös syyskuussa 2012.

1 Kielelliset oikeudet ja kansainväliset sopimukset

Perustuslakivaliokunta totesi mietinnössään, joka koski muun muassa valtioneuvoston vuoden 2009 kielilainsäädännön soveltamisesta antamaa kertomusta, että seuraavassa kielikertomuksessa on syytä kiinnittää huomiota Suomea sitoviin kielellisiä oikeuksia koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin ja niiden vaikutuksiin Suomessa. Perustuslakivaliokunnan mukaan tässä yhteydessä on syytä tehdä selkoa myös karjalan kielen asemasta.⁹

Kielellisiin oikeuksiin liittyviä artikloita sisältyy YK:n, Euroopan neuvoston ja EU-oikeuden instrumentteihin. Artiklat jakautuvat varsinaisiin kielellisiä oikeuksia koskeviin artikloihin ja syrjäntäkieltoartikloihin, joissa kieli mainitaan yhtenä kielletyistä syrjäntäperusteista.

Euroopan neuvoston piirissä on tehty kaksi kielellisten oikeuksien kannalta hyvin merkittävää sopimusta: alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja ja kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antaman palautteen mukaan Suomen kielipolitiikka täyttää monessa asiassa ihmisoikeussopimusten vaatimukset. Palautteeseen sisältyy kuitenkin myös kritiikkiä, ja erityisesti saamen kielten ja romanikielen aseman parantamiseen on kiinnitetty runsaasti huomiota. Viittomakielet eivät kuulu edellä mainittujen sopimusten piiriin.

Seuraavaksi tarkastellaan yleisellä tasolla kielellisiin oikeuksiin liittyviä kansainvälisiä sopimuksia. Tarkemmin perehdytään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaan eurooppalaiseen peruskirjaan ja kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevaan puiteyleissopimukseen sekä niitä koskeviin kansainvälisten valvontaelinten suosituksiin. Kieliasiain neuvottelukunta on käsitellyt näitä sopimuksia koskevia Euroopan Neuvoston ministerikomitean suosituksia ulkoasiainministeriölle antamassaan lausunnossa (katso liite 1).

Karjalan kielen asemaa tarkastellaan kappaleessa 9, joka koskee muita kieliryhmiä.

1.1 Suomen kansainväliset velvoitteet

Suomi on osapuolena useissa kielellisiä oikeuksia koskevissa valtiosopimuksissa. Kielellisiä oikeuksia koskevien valtiosopimusten soveltamisala ja sisältö vaihtelevat suuresti. Ne ovat joko kahdenvälisiä, pohjoismaisia tai laajemmin kansainvälisiä. Sopimukset sitovat esimerkiksi Euroopan neuvoston tai Yhdistyneiden Kansakuntien jäseniä. Eräissä sopimuksissa nimenomaan kieli on etusijalla, toisissa kysymys on ensisijaisesti ihmisoikeuksista, rotusyrjinnän estämisestä tai vähemmistöjen kulttuurisista oikeuksista. Moniin sopimuksiin sisältyy yksilöityjä oikeuksia, joihin voidaan vedota oikeudenkäynneissä tai hallintoasioissa. Tällainen on esimerkiksi Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä solmittu sopimus Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa eli niin sanottu pohjoismaainen kielisopimus.

Toisaalta sopimuksilla on yleisempi tavoite: niillä turvataan kielivähemmistöjen tai kansanryhmien asema ja edistetään vähemmistökielten käyttöä. Esimerkiksi *Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa puiteyleissopimuksessa* tämä tavoite on ilmaistu selkeästi. *Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja* puolestaan ei luo oikeuksia kielellisille vähemmistöille tai kansanryhmille, vaan antaa valtioille mahdollisuuden valita eri kieliä koskevia velvoitteita useita vaihtoehtoja koskevasta luettelosta.

Perustuslaki ja muu lainsäädäntö sisältävät säännökset, jotka vastaavat Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten velvoitteita. Eräissä sopimuksissa on sovittu kansainvälisistä valvontajärjestelmistä, mikä muun muassa edellyttää jäsenmailta kieliä koskevaa raportointia. Tällainen on esimerkiksi Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleis-

sopimuksen valvonta. Jäsenmaiden raporttien perusteella sopimusten valvontaelimet voivat tehdä päätelmiä ja antaa suosituksia. Suomi raportoikin säännöllisesti näille valvontaelimille. Näin ollen Suomen lainsäädännössä turvatut kielelliset oikeudet ovat kotimaisen laillisuusvalvonnan ohella myös kansainvälisen tarkkailun kohteena.

Ruotsin kieltä käsitellään tosiasiallisen vähemmistöasemansa vuoksi raportointimenettelyssä vähemmistökielenä, vaikka ruotsi ei olekaan vähemmistökieli valtiosisäisessä oikeudessa.

Kansainvälisten ihmisoikeuselinten antamia suosituksia seurataan Suomessa varsin tarkasti. Vaikka ne eivät ole juridisesti sitovia, ne auttavat käytännön ihmisoikeustilanteen kehittämässä. Myös aikaisemmissa valtioneuvoston kertomuksissa kielilainsäädännön soveltamisesta on kiinnitetty huomiota Euroopan neuvoston esille nostamiin puutteisiin lainmukaisten palveluiden toteutumisessa eri hallinnonaloilla.

Kielellisiä oikeuksia koskevia artikloja sisältäviä *YK:n sopimuksia* ovat kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista (KP-sopimus), taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (TSS-sopimus) ja yleissopimus lapsen oikeuksista. Tässä yhteydessä on syytä mainita myös YK:n vammaisten oikeuksia koskeva yleissopimus sekä ILO:n alkupe- räis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus nro 169 (ILO nro 169), joiden ratifiointi tämän hallituskauden aikana on asetettu tavoitteeksi hallitusohjelmassa.¹⁰ Suomi allekirjoitti vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen maaliskuussa 2007. Yleissopimus ei sisällä uusia oikeuksia vammaisille, vaan se asettaa jäsenmailleen vaatimuksia siitä, kuinka niiden tulisi edesauttaa vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia nauttia YK:n muihin yleissopimuksiin sisältyvistä ihmisoikeuksista. Sopimusta voidaan pitää merkittävänä viittomakielisten kielellisten oikeuksien kannalta.

Kielellisten oikeuksien osalta merkityksellisiä YK:n julistuksia ovat kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien julistus (1992) sekä alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva julistus (2007). Euroopan ihmisoikeussopimukseen ei sisälly varsinaisia vähemmistösäännöksiä tai kielellisiä oikeuksia koskevia säännöksiä, mutta ne liittyvät keskeisinä osatekijöinä oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja syrjimättömyyteen sekä vapauteen ja turvallisuuteen. Uudistetussa Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa kielelliset oikeudet taas ovat osana vammaisten henkilöiden sekä siirtotyöntekijöiden oikeuksia koskevia artikloja. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 22 artiklassa tunnustetaan unionin kulttuurinen, uskonnollinen ja kielellinen monimuotoisuus sekä sitoudutaan kunnioittamaan sitä. Unionin tasolla kielelliset oikeudet kiteytyvät unionin kansalaisten kielellisiin oikeuksiin suhteessa sen toimielimiin. Perusoikeuskirjan 41 artiklan mukaan jokainen voi ottaa yhteyttä unionin toimielimiin jollakin perussopimusten kielistä, muun muassa suomen ja ruotsin kielellä, ja hänen on saatava vastaus samalla kielellä.

Kieli syrjäntäperusteena sisältyy ainakin YK:n peruskirjaan, KP-sopimukseen, TSS-sopimukseen, yleissopimukseen lapsen oikeuksista, yleissopimukseen syrjinnän vastustamiseksi ope- tuksen alalla, Euroopan ihmisoikeussopimukseen, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimukseen ja Euroopan unionin perusoikeuskirjaan.¹¹

1.2 Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevalla eurooppalaisella peruskirjalla pyritään vahvistamaan vähemmistökielten asemaa. Kieliperuskirja tunnustaa vähemmistökielet osaksi eurooppalaista kulttuuriperintöä ja pyrkii edistämään niiden asemaa eurooppalaisten valtiokielten joukossa.

Peruskirja suojelee sellaisten kielten asemaa, joita valtion alueen vähemmistöt ovat perinteisesti käyttäneet. Peruskirja ei siten koske esimerkiksi maahanmuuttajien kieliä. Peruskirjan II osa asettaa yleiset tavoitteet ja periaatteet, joita valtiolla on velvollisuus soveltaa kaikkien alueensa alueellisten ja vähemmistökielten osalta. Näitä ovat Suomessa saamen kielet, ruotsi, romanikieli, venäjä, tataari, jiddish ja karjalan kieli. Saamen kielten ja ruotsin osalta Suomi on sitoutunut lisäksi kaikkiin III osan artikloista (8-14 artiklat) erillisellä kielikohtaisella laajuudella.

Peruskirjan määräysten kansallisesta täytäntöönpanosta raportoidaan kolmen vuoden välein Euroopan Neuvostolle, jonka asiantuntijakomitea antaa suosituksensa valtion määräaikaisraportin ja muiden relevanttien tietojen perusteella. Euroopan Neuvoston ministerikomitea vahvistaa lopulliset suositukset.

Sopimus tuli Suomen osalta voimaan 1.3.1998. Suomen neljäs raportti annettiin syyskuussa 2010. Ulkoasiainministeriö on kevään 2013 aikana kokoamassa Suomen viidettä määräaikaisraporttia.

Ministerikomitea antoi viimeisimmät suosituksensa Suomelle maaliskuussa 2012. Suositukset koskevat saamenkielisen koulutuksen vahvistamista sekä inarin- ja koltansaamen suojelemista ja edistämistä, varsinkin järjestämällä pysyvästi toimivia kielipesiä. Suosituksissa korostetaan myös tarvetta lisätoimiin, joilla varmistetaan ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuus. Lisäksi tuodaan esiin innovatiivisten strategioiden tarve romaniopettajien kouluttamiseksi, romanikielisen oppimateriaalin tuotannon laajentaminen sekä romanikielen opetuksen tarjonnan lisääminen. Näihin seikkoihin on kiinnitetty huomiota aikaisemmissakin suosituksissa.

Komitea on myös todennut suosituksenaan, että tulisi lisätä tietoisuutta Suomen alueellisista ja vähemmistökielistä ja suvaitsevaisuutta niitä kohtaan, sekä kaikkien koulutusasteiden yleisten opetussuunnitelmien että joukkoviestinten avulla.

Lisäksi ministerikomitea on kiinnittänyt erityistä huomiota kunta- ja hallintouudistusten vaikutukseen ruotsin- ja saamenkielisten oikeuksiin. Huomiota on kiinnitetty vaikeuksiin käyttää ruotsia oikeuskäsittelyissä ja hätäkeskuksissa sekä saamea hätäkeskuksissa. Erityistä huomiota on kiinnitetty myös julkisia hankintoja koskevan järjestelmän soveltamisesta aiheutuneisiin ongelmiin etenkin päiväkodeissa ja vanhusten hoidossa sekä saamenkielisten sanomalehtien puutteeseen. Venäjän kielen osalta on tuotu esiin puute venäjän opetuksesta äidinkielenä. Myönteisenä kehityksenä on pidetty esimerkiksi karjalan kielen virallista tunnustamista sekä kieliperuskirjan 7 artiklan 1 – 4 kohdissa luetteloitujen periaatteiden laajentamista koskemaan karjalaa.¹²

1.3 Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa puiteyleissopimuksessa määritellään ohjelmaluonteisin normein ne periaatteet, jotka velvoittavat sopimusvaltioita omalla alueellaan suojelemaan kansallisia vähemmistöjä. Sopimusvaltiot sitoutuvat muun muassa noudattamaan syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuden periaatetta sekä monin eri tavoin tukemaan vähemmistökulttuurien ylläpitämistä ja kehittymistä. Sopimus tuli Suomen osalta voimaan 1.2.1998.¹³

Puiteyleissopimuksen neuvoo-antava komitea tutkii hallitusten viiden vuoden väliajoin antamat määräaikaisraportit, vierailee tarkastelun kohteena olevassa valtiossa sekä valmistelee raporttinsa sekä ehdotuksen annettaviksi suosituksiksi. Ministerikomitea päättää lopullisista suosituksista. Suomi antoi kolmannen määräaikaisraporttinsa helmikuussa 2010.

Neuvoa-antava komitea vieraili Suomessa toukokuussa 2010 ja antoi raporttinsa lokakuussa 2010.¹⁴ Ministerikomitea antoi tammikuussa 2012 Suomelle suosituksensa kansallisten vähemmistöjen asemasta Suomessa. Ministerikomitean mukaan Suomessa puhuttujen saamen kielten katoaminen tulee estää saamen kielen elvyttämisohjelman riittävän rahoituksen ja tehokkaan täytäntöönpanon avulla sekä sijoittamalla saamen kielten opetukseen, jotta saamenkielisten julkisten palvelujen saatavuus paranisi. Vähemmistömedialle, erityisesti venäjänkielisille ja saamenkielisille tiedotusvälineille, tulee antaa lisää tukea. Ministerikomitea kehotti myös varmistamaan ruotsinkielisten omakielisten julkisten palvelujen saatavuuden lainsäädännön mukaisesti. Hallinnon uudistamisen kaikissa vaiheissa tulee kiinnittää huomiota kielellisiin oikeuksiin ja varmistaa, että suomalainen koulutusjärjestelmä tarjoaa riittävästi mahdollisuuksia ruotsin kielen opiskeluun, jotta ruotsinkielentaitoisten virkamiesten lukumäärä kasvaisi. Myös romanikielisten viestimien määrää olisi syytä lisätä.¹⁵

2 Suomen kieliolot – muutokset ja kehityssuunnat

Euroopan unionin kielikartassa on 23 virallista kieltä, noin 60 alueellista kieltä tai vähemmistökieltä sekä 175 muuta kieltä. Eri maiden säännökset kielellisistä oikeuksista vaihtelevat, kuten myös kieliä koskevat käsitteet. Euroopassa on muun muassa useita alueellisia virallisia kieliä. Lisäksi monessa maassa ei käytetä termiä virallinen kieli. Esimerkiksi Suomessa on kaksi kansalliskieltä, ja joissakin maissa puhutaan pääkielistä.

Suomessa asuu 4 863 351 suomenkielistä ja 291 219 ruotsinkielistä. Perinteisesti maassamme on puhuttu pääosin vain kaksikielisyydestä, vaikka Suomessa on aina ollut ja on nykyisin yhä enemmän ihmisiä, jotka osaavat useampaa kuin kahta kieltä. Termillä monikielisyys tarkoitetaan toisaalta kieliyhteisön monikielisyyttä ja toisaalta yksilön monikielisyyttä. Pohjoismaat muuttuvat yhä monikielisimmiksi, ja myös monet pohjoismaalaiset ovat nykyään monikielisiä – etenkin ne, joiden äidinkieli on jokin muu kuin maan valtakieli.¹⁶

2.1 Kansalliskielet – kielen laatu ja käyttöala

Maailmassa on melko harvoja kieliä, joiden asema on niin vankka kuin suomen kielen. Suomessa suomen kielen aseman turvaavat perustuslaki ja kielilaki, joissa suomi ja ruotsi määritellään kansalliskieliksi. Suomen kieli on yhteiskunnan kaikilla aloilla käytettävä kieli. Vuonna 1995 suomesta tuli yksi Euroopan unionin virallisista kielistä. Suomen kieli on Suomessa 4,8 miljoonan ihmisen äidinkieli. Vaikka suomen kieli voi yleisesti hyvin ja elää monipuolista elämää, sen käyttöala on kaventunut erityisesti luonnontieteiden ja tekniikan alalla sekä kansainvälisissä yrityksissä. On käynyt selväksi, ettei suomen kielen asema säily itsestään, vaan suomen säilyminen yhteiskunnan kaikilla aloilla käytettävänä kielenä vaatii tietoista huolenpitoa yhä pienemmäksi käyvässä maailmassa.¹⁷

Jos valtiolla ei ole selväpiirteistä kielipolitiikkaa, kieliä koskevat ratkaisut koulutuksessa ja tutkimuksessa jäävät yksittäisten instituutioiden, yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja peruskoulusta vastaavien kuntien vastuulle.

Kansalliskielten käyttöalan kaventuminen englannin käytön laajentuessa on saanut lähes kaikki Euroopan kieliyhteisöt arvioimaan omaa tilaansa. Äidinkielen aseman vahvistaminen kaikin tavoin on myös monikielisuuden vahvistamista. Kantavana ajatuksena Pohjoismaissa ja myös Suomessa on ollut rinnakkaiskielisyys, mikä tarkoittaa sitä, että suomen kieltä käytetään eri yhteyksissä tarvittavien muiden kielten rinnalla.¹⁸

Kotimaisiin hankkeisiin osallistuu nykyään usein ulkomaisia tutkijoita ja palveluntuottajia, joten esimerkiksi kysymys siitä, pitäisikö tutkimuslaitosten vastaanottaa myös muilla kuin suomen ja ruotsin kielellä laadittuja hakemuksia, on ollut viime vuosina ajankohtainen. Oikeusministeriön mukaan asiat käsitellään kuitenkin lähtökohtaisesti kansalliskielillä muun muassa hallintoasioihin liittyvän tiedoksiantovelvollisuuden ja valitusoikeuden vuoksi.¹⁹

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on todennut englanninkielisestä opetuksesta yliopistossa, viitaten yliopistolakiin sisältyvään kielisääntöön, että yliopiston on turvattava perustutkintojen opetus ja suoritettavuus lakisääteisillä opetus- ja tutkintokiellillä. Hän toivoi tietoa siitä, miten maisterivaiheen opiskelijoiden tietoon oli saatettu heidän oikeutensa suomen- tai ruotsinkielen käyttöön silloinkin, kun opetus oli englanninkielistä.²⁰

Viime vuosina yliopistot ovat laatineet kielistrategioita, joissa korostetaan oman kielen käyttöä, mutta otetaan kantaa myös englannin osuuteen opetuksessa ja tutkimuksessa. Englanninkieliset maisteriohjelmat ja englanninkielinen opetus ovat lisääntyneet yliopistoissa. Tämä on samalla saattanut merkitä sitä, ettei suomen- tai ruotsinkielistä opetusta enää ole joillakin aloilla. Siten suomen ja ruotsin käyttöala on kaventunut, mikä vaikuttaa ajan mittaan myös kielten laatuun. Tämä voi tulevaisuudessa olla uhka koko kieliyhteisölle.

2.2 Kieliryhmät tilastojen valossa

Suomessa puhutaan 148 kieltä äidinkielenä. Muunkielisen väestön määrä Suomen väestöstä on 4,5 prosenttia.²¹ Osaa muista kielistä, kuten saamen kieltä, romanikieltä, viittomakieliä, tataaria ja jiddiisiä sekä karjalan kieltä, on puhuttu Suomessa jo kauan. Saamelaiskäräjien vuoden 2011 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä laaditun tilaston mukaan saamelaisia on noin 9 919, joista Suomessa asuu 9 266. Heistä yli puolet asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Saamelaiskäräjien vaalissa äänioikeutetuista 5 483 saamelaisesta 3 379 puhuu äidinkielenään suomea, 1 514 pohjoissaamea, 332 koltansaamea ja 253 inarinsaamea.²²

Romaniasiain neuvottelukunnan mukaan Suomen romaniväestön arvioitu määrä on noin 10 000 henkilöä, minkä lisäksi Suomen romaneja arvioidaan asuvan Ruotsissa noin 3 000. Määrä on näin ollen pysynyt suhteellisen muuttumattomana.²³

Suomessa käytetään kahta kotoperäistä viittomakieltä, suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Vuonna 2009 annetussa valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta todettiin, että viittomakieltä käyttää Suomessa 11 000 – 14 000 henkilöä, joista 4 000 – 5 000 on kuuroja tai kuulovammaisia. Noin 6 000 – 9 000 henkilöä käyttää viittomakieltä jokapäiväisessä elämässään. Lisäksi todettiin, että suomenruotsalaista viittomakieltä käyttää noin 300 henkilöä ja että suomenruotsalaisten kuurojen määrä on noin 150. Kuurojen Liitto ry:n ja Finlandssvenska Teckenspråkiga rf -yhdistyksen mukaan viittomakielisten määrässä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta vuoteen 2008 verrattuna. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien määrä olisi kuitenkin syytä kartoittaa.²⁴

Karjalan Kielen Seura ry:n mukaan Suomessa on noin 5 100 karjalan kielen puhujaa, joiden äidinkieli on karjala ja jotka käyttävät kieltä päivittäin. Lisäksi noin 25 000 on identiteetiltään karjalankielisiä ja ymmärtää sekä osaa puhua kieltä jonkin verran mutta käyttää kieltä harvemmin, esimerkiksi vain sukulaisten kanssa. Suomenkarjalaisia puhujia on noin 2 800 ja Venäjän karjalaisalueelta muuttaneita ainakin 2 300 henkilöä.²⁵

Vuoden 2012 alussa suomen ja ruotsin kielen jälkeen suurimmat kieliryhmät olivat venäjä, viro, somali, englanti ja arabia. Etenkin vironkielisten määrä Suomessa on kasvanut huomattavasti vuoteen 2008 verrattuna, yli 13 000 henkilöllä. Vuonna 2008 vironkielisiä oli 19 812, kun taas vuonna 2012 heitä oli 33 076. Myös venäjänkielisten määrä on lisääntynyt yli 13 000 henkilöllä, 45 224 henkilöstä 58 331 henkilöön.

Somalinkielisiä on 14 045, eli enemmän kuin englannin kielen puhujia. Myös esimerkiksi kiin ja thain puhujien määrä on kasvanut. Suuri osa muita kieliä puhuvista asuu pääkaupunkiseudulla. Esimerkiksi Helsingissä noin 11,5 prosentilla asukkaista on äidinkielenään muu kieli kuin suomi, ruotsi tai saame. Vuoteen 2005 verrattuna pääkaupunkiseudulla asuvien äidinkieltään vironkielisten määrä on lähes puolitoistakertaistunut: se on noussut 6 618 henkilöstä 16 427 henkilöön.²⁶

Muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien todellinen määrä ei näy tilastoissa, koska he eivät aina ilmoita todellista äidinkieltään. Naapurimaista Virosta, Ruotsista ja Venäjältä Suomessa työssäkäyvien henkilöiden määriä ei myöskään ole tilastoitu.

Kieli	2008	2011
Suomi	4811945	4863351
Ruotsi	289596	291219
Venäjä	45224	58331
Viro	19812	33076
Somali	9810	14045
Englanti	10589	13804
Arabia	8119	11252
Kurdi	5893	8623
Kiina	5733	8257
Albania	5791	7408
Thai	3990	6342
Vietnam	4645	6060
Turkki	4276	5720
Persia	3896	5593
Saksa	4820	5592
Espanja	3637	4988
Ranska	2509	3152
Puola	2493	3139
Unkari	1690	2181
Bengali	1377	2007
Romania	1376	1971
Yhteensä	5247221	5356111

Taulukko 1: Suurimmat kieliryhmät vuosina 2008 ja 2011. Lähde: Tilastokeskus 2012

Oikeus suomen- ja ruotsinkieliseen palveluun ei ole sidottu kansalaisuuteen. Siten myös ulkomaan kansalaisella on samanlainen oikeus käyttää näitä kieliä muun muassa valtion viranomaisten ja tuomioistuinten kanssa asioidessaan sekä kaksikielisissä kunnissa.²⁷ Hallintolain mukaan henkilöllä, joka ei osaa suomea eikä ruotsia, on oikeuksiensa turvaamiseksi oikeus tulkkaukseen viranomaisen aloitteesta vireille tullessa asiassa.²⁸ Säännöksiä tulkkauksesta sisältyy myös muun muassa esitutkintalakiin, lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa, oikeusapulakiin ja lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Viranomaisen voi lisäksi antaa parempaa kielellistä palvelua kuin kielilaissa edellytetään.²⁹ Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi yksikielisen suomenkielisen kunnan virkamies voi antaa palvelua ruotsiksi sellaisessakin tilanteessa, jossa kielilaki ei tätä edellytä. Tämä koskee myös muita kieliä.

Kielilain mukaan kunnilla ei ole velvollisuutta tiedottaa muilla kuin kansalliskielillä. Useimpien kuntien verkkosivut on kuitenkin käännetty englanniksi ja joidenkin kuntien verkkosivuilla on tietoa myös muilla vierailta kielillä, etenkin venäjän tai saksan kielellä. Myös peruspalveluista on tietoa englanniksi, mutta käytännöt vaihtelevat siinä, miten paljon esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista tiedotetaan.³⁰

Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa ja julkiselle vallalle kuuluvia tehtäviä muutoinkin hoidettaessa säädetään saamen kielilaissa. Oikeudesta käyttää viranomaisissa muita kieliä kuin suomen, ruotsin ja saamen kieltä säädetään oikeudenkäyntiä, hallintomenettelyä ja hallintolainkäyttöä koskevassa lainsäädännössä, koulutusta koskevassa lainsäädännössä, terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä sekä muussa eri hallinnonaloja koskevassa lainsäädännössä.³¹

2.3 Suomen- ja ruotsinkielinen väestö ja viranomaiset

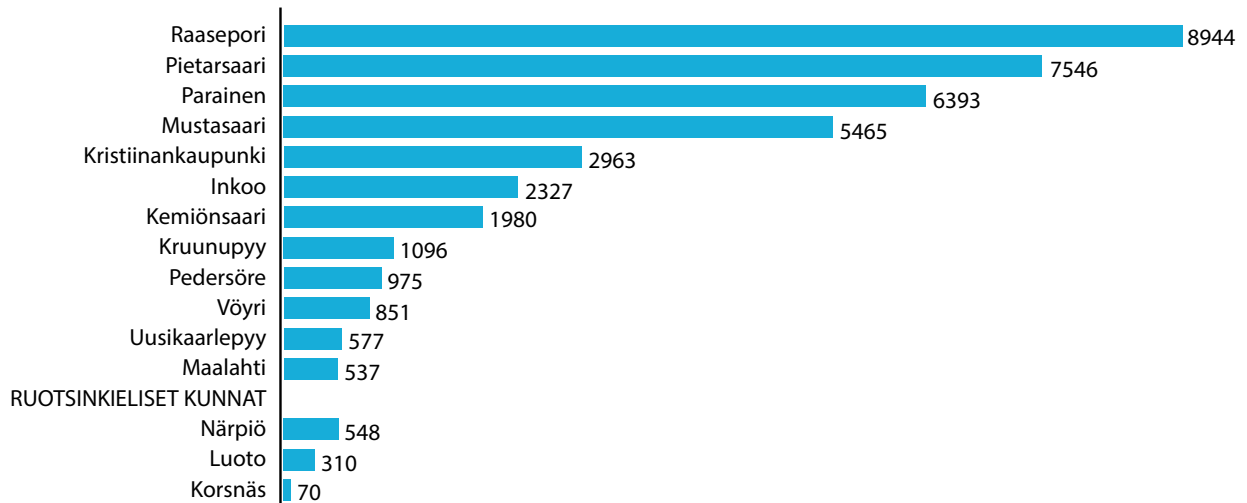
Rakenteelliset muutokset ja kielellinen jaotus

	2008	2009	2010	2011
Kaksikieliset kunnat (enemmistön kieli suomi)	21	20	13	18
Kaksikieliset kunnat (enemmistön kieli ruotsi)	22	14	18	12
Suomenkieliset kunnat	353	295	294	287
Ruotsinkieliset kunnat	3	3	3	3
Ahvenanmaan kunnat	16	16	16	16
Kuntia yhteensä	415	348	342	336

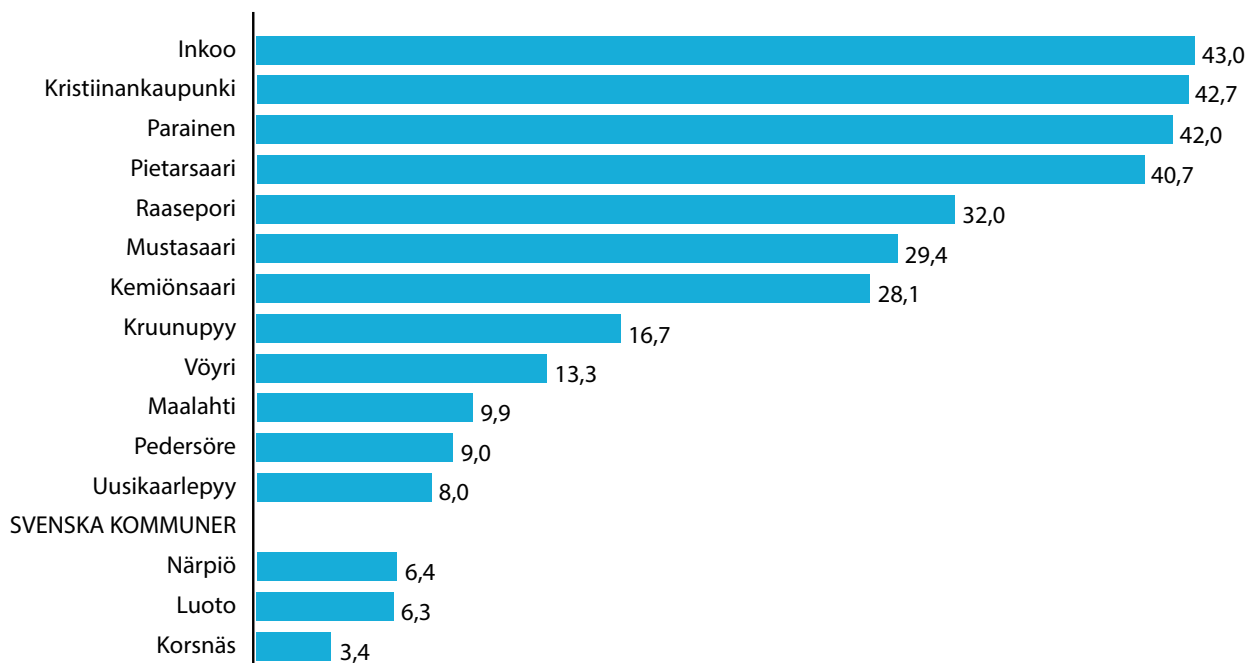
Taulukko 2: Kuntien määrä vuosina 2008–2011. Lähde: Suomen kuntaliitto 2012

Kielibarometri 2012 -selvitykseen ja sitä neljä vuotta aiemmin tehtyyn selvitykseen sisältyi kysely kaikkien kaksikielisten kuntien vähemmistökieliryhmään kuuluville. Kuntien rakenteellisten muutosten vuoksi kaksikielisten kuntien määrä väheni 30 kuntaan. Näissä kunnissa ruotsi on vähemmistökieli 18 kunnassa ja suomi 12 kunnassa. Mukaan ei ole laskettu nykyisin Saaloon kuuluvaa kaksikielistä Särkisalon (Finby) kuntaa. Vuonna 2009 Parainen, Nauvo, Korppoo, Houtskari ja Iniö yhdistyivät Länsi-Turunmaan kaupungiksi, joka on nykyään Paraisten kaupunki. Kaikissa näissä kunnissa vähemmistökieli oli suomi, ja nykyään suomenkielisten osuus on 42 prosenttia. Kemiönsaaren kunta muodostettiin Kemiön, Västanfjärdin ja Dragsfjärdin kunnista, joissa kaikissa suomi oli vähemmistökielenä. Nykyään suomenkielisten osuus Kemiönsaaressa on 29 prosenttia. Länsi-Uudenmaan suurkunta Raasepori koostuu Tammisaaresta, Karjaasta ja Pohjasta, ja siellä suomenkielisten osuus on 33 prosenttia. Suomi oli myös aiemmin vähemmistökieli Tammisaaresta ja Karjaalla, mutta Pohjassa suomenkielisiä oli enemmistö, 62 prosenttia. Nykyisin tämä enemmistö on osa Raaseporin suomenkielistä vähemmistöä. Loviisassa muutos oli päinvastainen. Ruotsinpyhtäällä ja Loviisassa ruotsi oli aikaisemminkin vähemmistökieli, mutta Liljendalin ja Pernajan ruotsinkieliset enemmistöt kuuluvat nykyisin Suur-Loviisan ruotsinkieliseen vähemmistöön, jonka osuus on 44 prosenttia väestöstä. Lisäksi aiemmin itsenäinen Oravaisten kunta on liittynyt Vöyriin, mutta liittyminen ei aiheuttanut kielellisiä muutoksia.³²

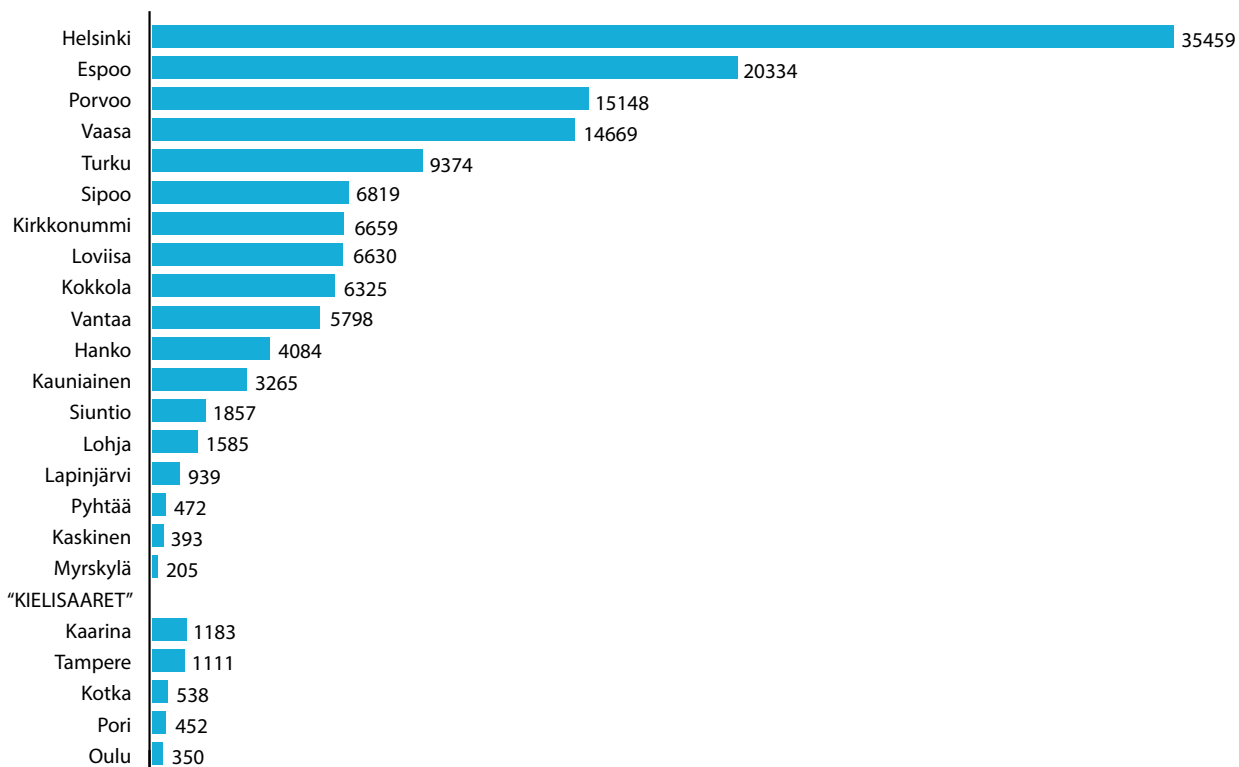
Palvelujen saaminen omalla kielellä koetaan sitä vaikeammaksi, mitä pienempi vähemmistökielen puhujien osuus on, etenkin kun kyseessä on ruotsin kieli. Tämä on haasteellista sekä suomen- että ruotsinkielisille vähemmistöille. Ruotsinkielisiin kuntiin muuttavat suomenkieliset kokevat, että suomenkielinen kulttuuri ja infrastruktuuri puuttuvat kunnista, joissa ruotsin kielellä on enemmistöasema. Ruotsinkieliset taas joutuvat yleensä varjelemaan kunnan ruotsinkielisen infrastruktuurin, kuten koulujen ja muiden ruotsinkielisten ympäristöjen, säilymistä.³³

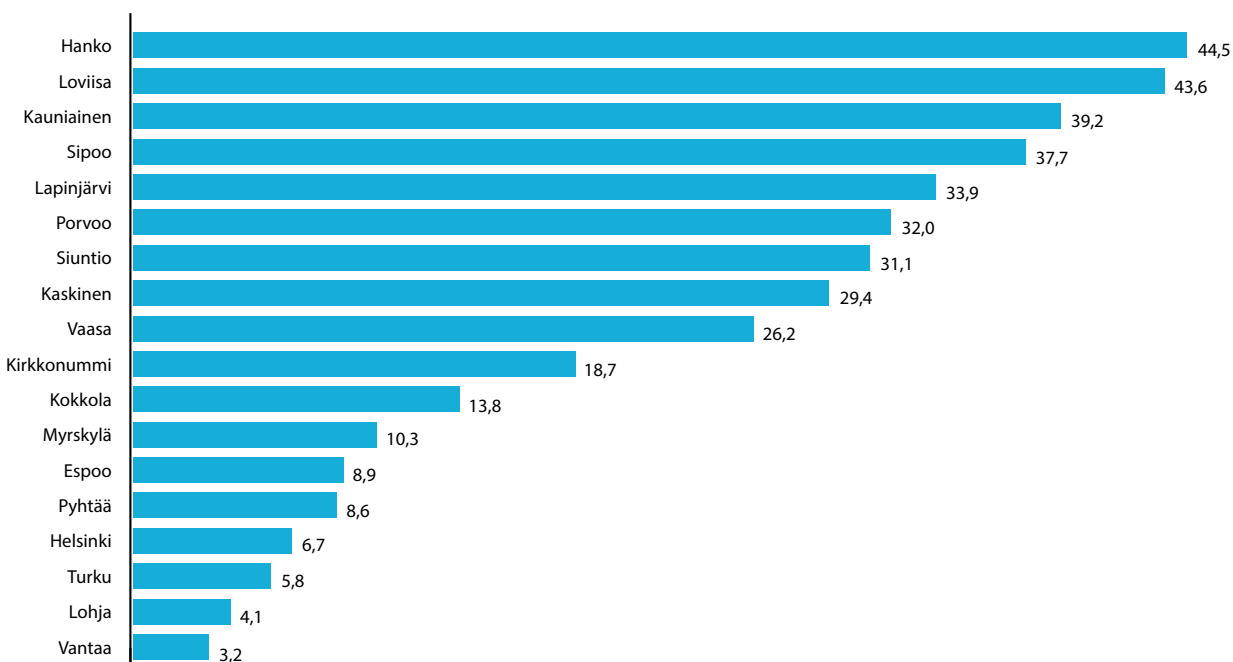
Kuvio 1: Suomenkielisten vähemmistöjen absoluuttinen määrä kaksikielisissä ja ruotsinkielisissä kunnissa suurusjärjestyksessä (pl. Ahvenanmaa). Lähde: Kielibarometri 2012

Kuvio 2: Suomenkielisten vähemmistöjen prosentuaalinen määrä kaksikielisissä ja ruotsinkielisissä kunnissa suurusjärjestyksessä (pl. Ahvenanmaa). Lähde: Kielibarometri 2012

Kuvio 3: Ruotsinkielisten vähemmistöjen absoluuttinen määrä kaksikielisissä kunnissa ja viiden ”kielisaarekkeen” alueella suuruusjärjestyksessä. Lähde: Kielibarometri 2012

Kuvio 4: Ruotsinkielisten vähemmistöjen prosentuaalinen määrä kaksikielisissä kunnissa ja viiden ”kielisaarekkeen” alueella suuruusjärjestyksessä. Lähde: Kielibarometri 2012

Yksikielisten kuntien kieliprofiili

Suomessa on 17 yksikielistä suomenkielistä kuntaa, joissa väestötietojärjestelmän mukaan ei vuoden 2011 lopussa asunut äidinkieltään ruotsinkielisiä henkilöitä: Jämijärvi, Karstula, Kesälahti, Kihniö, Kiikoinen, Konnevesi, Hämeenkoski, Lestijärvi, Luhanka, Merijärvi, Pihtipudas, Pyhäntä, Rautavaara, Ristijärvi, Suomenniemi, Toivakka ja Utajärvi. Viranomaisaloitteiset asiat,

joissa kunnallisten viranomaisten tulisi käyttää ruotsia, tuskin ajankohtaistuvat näissä kunnissa. Kaikissa muissa 285 yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa Manner-Suomessa asuu äidinkieltään ruotsinkielisiä henkilöitä. Näin ollen valtion viranomaisten kielelliset velvollisuudet saattavat ajankohtaistua erityisesti tuomioistuimissa, ja tämä koskee myös kuntia viranomaisaloitteisissa asioissa. Täten voidaan perustella hätä- ja viranomaistiedotteiden tarpeellisuutta koko maassa myös ruotsiksi sekä Ylen ruotsinkielisten lähetysten kuuluvuus- ja näkyvyysalueiden laajuutta.

Kuntaudistus johtanee siihen, että Suomeen ei jää yhtään kuntaa, jossa ei asuisi ruotsia äidinkielenään puhuvia henkilöitä. Yllämainitut 17 yksikielistä suomenkielistä kuntaa yhdistyisivät todennäköisesti sellaisiin kuntiin, joissa asuu yksi tai useampi äidinkieltään ruotsinkielinen. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon alueilla saattaa syntyä kohtuullisen suuria ruotsinkielisiä yhteisöjä myös rannikkoalueiden ulkopuolella. Lisäksi kaikilla niin kutsutuilla ERVA-alueilla on turvattu ruotsinkielisten potilaiden kielelliset oikeudet.³⁴

Kielibarometri 2012 -selvityksessä tutkittiin ensimmäistä kertaa äidinkieltään suomenkielisten asukkaiden kokemuksia valtion suomenkielisistä palveluista ja Närpiön, Korsnäsän ja Luodon ruotsinkielisten kuntien valmiudesta tarjota palveluja suomeksi.

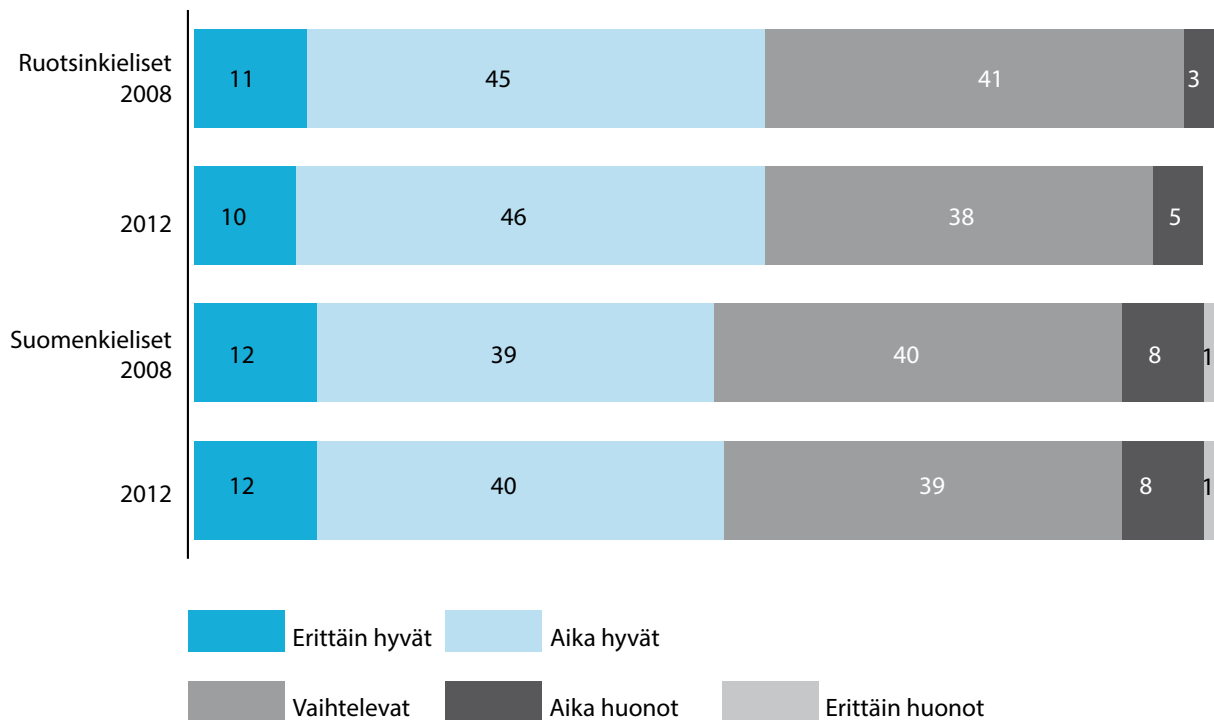
Vertailun vuoksi Kielibarometri 2012 -selvitykseen otettiin mukaan viisi ruotsinkielistä kielisaarekettä, joiden alueiden kunnissa on ruotsinkielisiä kouluja ja jonkin verran ruotsinkielistä infrastruktuuria. Oulun kielisaarekkeen alueella ruotsinkielisiä on 350, Tampereen alueella 1 111, Porin alueella 452, Kaarinan alueella 1 183 ja Kotkan alueella 538.³⁵

Monella yksikielisellä paikkakunnalla ja varsinkin paikkakunnilla, joissa on aikanaan asunut myös ruotsinkielisiä tai joissa on edelleen pieni ruotsinkielinen yhteisö, on viime vuosien aikana järjestetty muun muassa kaksikielisiä jumalanpalveluksia ja kansalaisopiston kursseja. Esimerkiksi Porin seudun kansalaisopisto järjestää pajapäiviä ensimmäistä kertaa myös kaksikielisesti suomeksi ja ruotsiksi.³⁶

Kieli-ilmapiiiri – tietoisuus ja asenteet

Kielibarometri 2012 -selvityksen mukaan kuntien vähemmistöjen käsitykset kieli-ilmapiiiristä eivät ole merkittävästi muuttuneet vuoteen 2008 verrattuna. Vähemmistökieltä puhuvat kokevat kieliryhmien väliset suhteet melko hyviksi tai vaihteleviksi. Harvan kuntalaisen mielestä kieliryhmien väliset suhteet ovat suoranaisesti huonot, vaikka politiikassa ja varsinkin sosiaalisessa mediassa on esitetty erilaisia mielipiteitä ruotsin kielen asemasta ja muista kielistä. Suomenkieliset suhtautuvat kuitenkin hieman kriittisemmin kunnan kieliryhmien välisiin suhteisiin niissä kunnissa, joissa ruotsi on enemmistön kieli. Vaikka kasvava suomenkielinen vähemmistö kokeekin poliittisen ja sosiaalisen integroitumisen sijaan usein ulkopuolisuutta, myös päinvastaisista kokemuksista on myönteisiä esimerkkejä.

Kun kysyn potilailtani, kumpaa kieltä käytetään, suomea vai ruotsia, monet suomenkieliset potilaat vastaavat ruotsinkielisen nimeni huomattuaan, että he voivat puhua myös ruotsia, sillä he ovat asuneet niin kauan kunnassa ja oppineet ruotsia.
Terveyskeskuslääkäri kunnassa, jossa ruotsi on enemmistökieli

Kuvio 5: Kunnan kieliryhmien väliset suhteet 2008 ja 2012. Lähde: Kielibarometri 2012

Kielibarometri 2012 -selvityksessä ruotsinkieliset toivat usein esiin kohtaavansa sekä käytännön haasteita että periaatteellisia haasteita kielivähemmistön edustajina. Kuntalaiset ovat yleensä tietoisia lain turvaamasta oikeudestaan saada palveluja omalla äidinkielellään, mutta kunta tai valtio ei aina pysty tyydyttämään tätä tarvetta. Oikeutta palveluihin pitäisi korostaa, mutta sen sijaan varsinkin ruotsinkieliset ovat usein valmiita joustamaan ja käyttämään suomen kieltä. Oletuksena on, ettei palvelua saa ruotsiksi. Merkkien avulla asiakas tietäisi, milloin hän voi käyttää äidinkieltään ja hyödyntää saatavilla olevaa, mutta usein näkymättömäksi jäävää ruotsinkielistä palvelua.

Suomenkieliset pitävät useammin itsestäänselvyytenä sitä, että kielelliset oikeudet toteutuvat myös vähemmistön kielellä kaksikielisissä kunnissa. Monet ruotsinkieliset toivovat viranomaisten ilmaisevan selkeästi, esimerkiksi lippujen tai kielitunnusten avulla, milloin palvelua saa ruotsiksi.

Viranomaiset ja muut tahot, jotka hoitavat kielellisiin oikeuksiin liittyviä tehtäviä, saavat usein yhteydenottoja, jotka koskevat oikeutta saada palveluja ruotsin kielellä. Kunnissa, joiden enemmistökieli on ruotsi, suomenkieliset saattavat ihmetellä esimerkiksi sitä, miksi kaikkia kunnan asiakirjoja ei käännetä suomeksi. Kielellisiä oikeuksia koskevat epäselvyydet liittyvät usein viranomaisten tiedottamiseen. Neljän viime vuoden aikana monet kysymykset ovat koskeneet puutteita pelastustoimen tiedottamisessa ja palveluissa. Tyytymättömyyttä ovat aiheuttaneet myös ruotsinkielinen verkkotiedotus ja suomenkielinen kirjeenvaihto valtion viranomaisten ja kaksikielisten kuntien välillä.

Kielellisiä oikeuksia koskevat ajankohtaiset kysymykset liittyvät esimerkiksi valtion-yhtiöiden kielellisiin velvoitteisiin, oikeuteen käyttää viranomaisessa muuta kuin äidinkieleksi rekisteröityä kieltä sekä mahdollisuuteen vaihtaa kieltä hallintoasian käsittelyssä, jos käsittelyssä on aikaisemmin käytetty toista kieltä esimerkiksi äkillisessä tilanteessa.

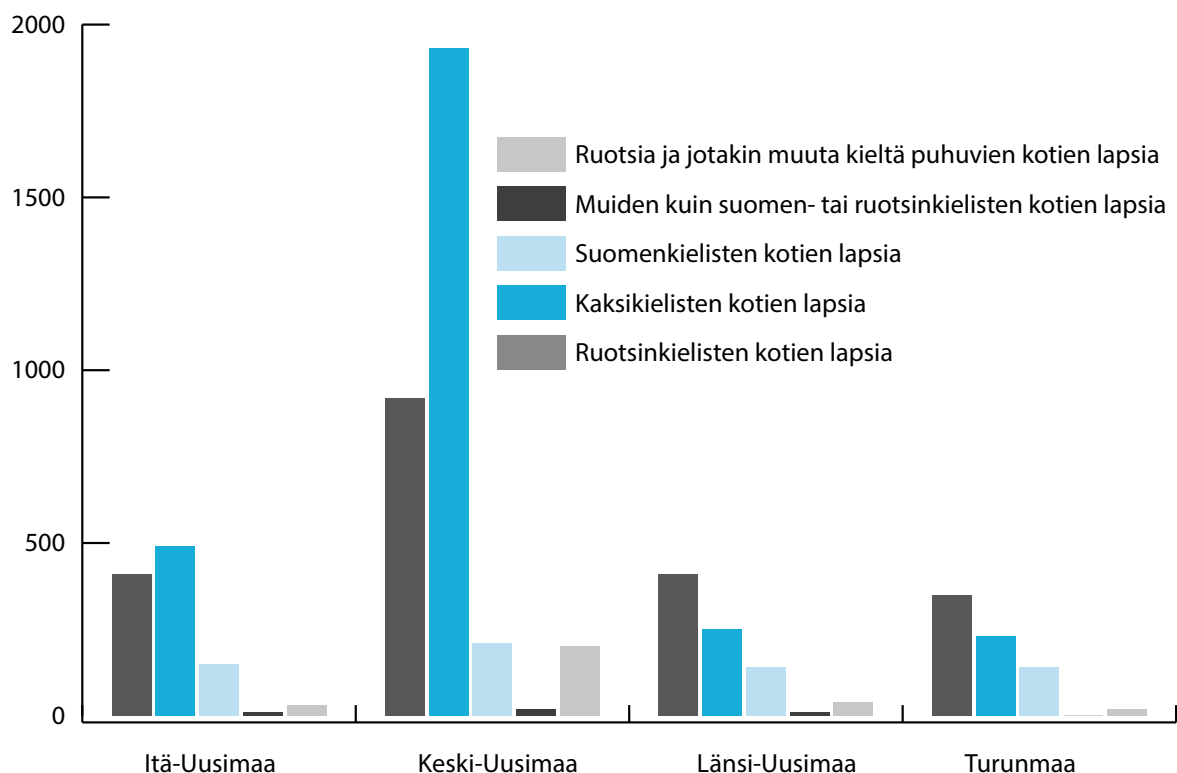
Oikeusministeriö on kiinnittänyt huomiota myös kysymykseen, miten eri viranomaiset huolehtivat käytännössä siitä, että henkilön *äidinkieleksi rekisteröity kieli* selvitetään oma-aloitteisesti heti yhteydenpidon alkaessa.

Viimeisen neljän vuoden aikana *sidosryhmät* ovat pyrkineet entistä enemmän tukemaan maan kaksikielisyyttä sekä suomen ja ruotsin kielen käyttöä. Oikeusministeriön kuulemat asianosaiset ovat ilmaisseet, että he tahtoisivat edistää aktiivisesti sopusointuisen ja tasapainoisen kaksikielisen kulttuurin ylläpitämistä. Etenkin molempien kansalliskielten mutta myös muiden kielten käyttöä ja näkyvyyttä on korostettu. Lisäksi on painotettu tarvetta kielellisten vaikutusten arviointiin aina, kun muutokset vaikuttavat kieliryhmien kielellisiin oikeuksiin. Eri yhteyksissä on lisäksi nostettu esille kysymys kieliasiamiehen viran perustamisesta.³⁷ Perustuslakivaliokunta on ehdottanut valtioneuvoston edellistä toimenpidekertomusta koskevassa mietinnössään, että hallitus harkitsisi kieliasiamiehen viran perustamista.³⁸

Heikommassa asemassa olevat ryhmät, kuten kuluttajat, potilaat ja vähemmistöt, tarvitsevat erityissuojaa. Kaikilla näillä aloilla on omat asiamiehensä. Myös kieliasiat tarvitsevat oman asiamiehen.

[Kieliseminaarissa esitetty mielipide](#)

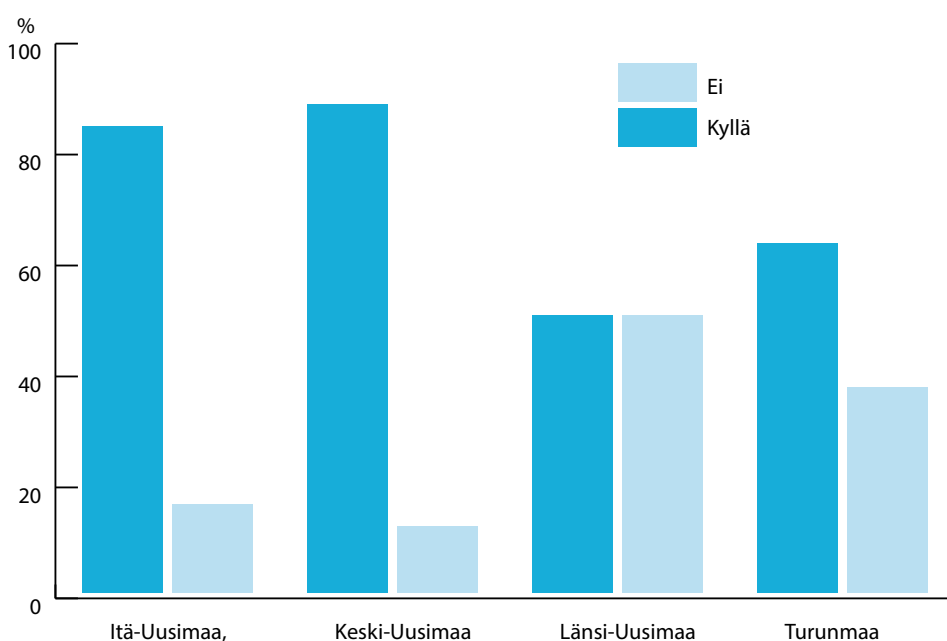
Viime vuosina kielenkäyttö verkkosivuilla ja sosiaalisessa mediassa on koventunut, mikä näkyy myös kielestä ja kieliryhmistä esitetyissä mielipiteissä. Oikeusministeriöön otettiin vuoden 2012 aikana useita kertoja yhteyttä asiattomien kannanottojen vuoksi. Useissa tapauksissa sivustojen ylläpitäjät, kuten urheilujärjestöt, eivät ota vastuuta verkkosivustojen asiattomuuksista.

Kuvio 6: Päivähoitolasten osuus ja kielellinen jakauma Uudellamaalla ja Turunmaalla. Lähde: Eriksson et al. 2012

Tutkimuksesta ilmeni, että Paraisten kaupunki eroaa muista Uudenmaan ja Turunmaan kaksikielisistä kunnista, koska siellä lähes 30 prosenttia ruotsinkielisen päivähoiton lapsista on lähtöisin yksikielisistä suomenkielisistä kodeista. Tämä voi johtua siitä, että suomenkielistä päivähoitoa ei ole järjestetty kaikissa paikoissa, mutta syynä voi olla myös tulomuuttajien myönteinen suhtautuminen ruotsin kieleen tässä vahvasti ruotsinkielisessä saaristokunnassa.⁴¹

Kaikki päiväkodit, jotka osallistuivat kyselyyn ja joissa henkilöstö joskus puhuu suomea, ovat viime vuosina laatineet *kielistrategian* tai *erityisperiaatteet*, jotka koskevat kielenkäyttöä lasten kanssa. Esimerkiksi joissakin ruotsinkielisissä päiväkodeissa, joissa on paljon suomenkielisiä lapsia, henkilöstö puhuu lähtökohtaisesti ruotsia keskenään ja lasten kanssa ja pyrkii välttämään suomen ja ruotsin sekoittamista.⁴²

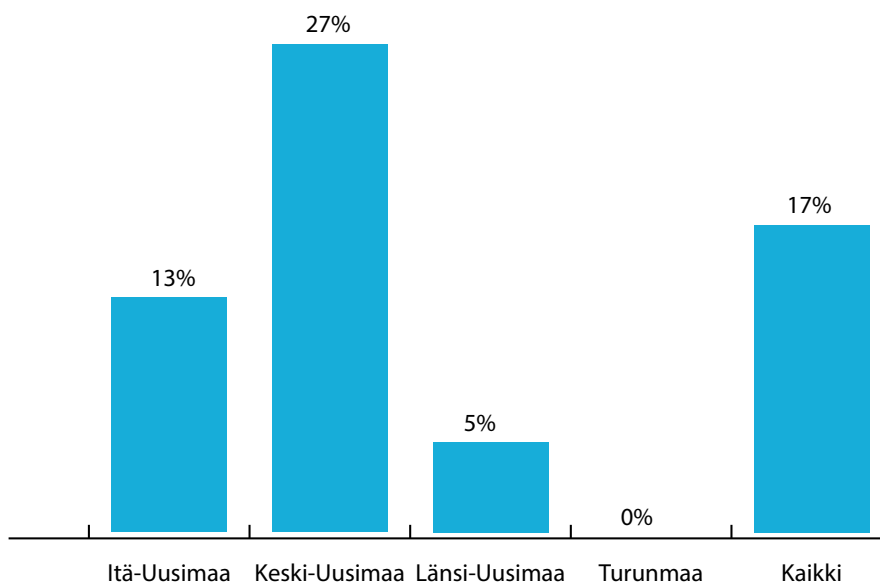
Kuvio 7: Alueellinen tarkastelu kielenkäytön periaatteista ruotsinkielisessä päivähoitossa. Lähde: Eriksson et al. 2012

Ruotsinkielisen päivähoidon henkilöstö joutuu välillä päivittäin pohtimaan, mikä on lapsen kielellisen kehityksen kannalta parasta. Yksikielisten ruotsinkielisten päiväkotien työssä lasten ja vanhempien kanssa vaaditaan usein käytännössä hyvää suomen kielen taitoa, vaikka päivähoitohenkilökunnalle ei aseteta muita kielitaitovaatimuksia kuin päiväkodin kielen erinomainen taito. Monet suomenkieliset päiväkodit ovat ratkaisseet ongelman käyttämällä tulkkia, jos vanhemmat eivät ymmärrä päiväkodin kieltä.⁴³

Tavoitteena on tukea perheitä tietojen valintojen tekemisessä. Yhtään lasta ei jätetä ruotsinkielisen päivähoiton ulkopuolelle. Perheet hakevat päivähoitopaikkaa haluamallaan kielellä, ja ennen päivähoitopaikan saamista päiväkotien johtajat keskustelevat vanhempien kanssa päiväkotikielen valinnasta, jos perheen kotikielenä on ainoastaan suomi.

Päivähoidon henkilöstötilanne Etelä- ja Lounais-Suomessa

Puute pätevistä lastentarhanopettajista ruotsinkielisessä päivähoitossa on vähentynyt jonkin verran viimeisten kolmen vuoden aikana, mutta tilanne on yhä vaikea. Epäpätevien *lastentarhanopettajien* osuus ruotsinkielisessä päivähoitossa on suuri Keski-Uudellamaalla, missä runsas viidennes opettajista oli epäpäteviä vuonna 2011. Itä-Uudellamaalla ja Länsi-Uudellamaalla tilanne on hieman parempi. Sen sijaan Turunmaalla kaikki lastentarhanopettajat ovat päteviä. Alueellisesti tarkasteltuna erot Keski-Uudenmaan kahden suurimman kunnan ja Uudenmaan muiden kuntien välillä näyttävät olevan vähenemässä.⁴⁴ Helsingissä aloitettiin syksyllä 2011 ruotsinkielinen lastentarhanopettajakoulutus Helsingin yliopiston ja Åbo Akademin yhteistyönä. Yksi koulutuksen painopistealueista on monikielisyyskasvatus. Koulutus johtaa tutkintoon, joka antaa pätevyyden työskennellä 0–6-vuotiaiden lasten lastentarhanopettajana ja esikoulussa.⁴⁵ Uusi lastentarhanopettajakoulutus Helsingissä parantaneekin tilannetta Uudellamaalla muutamassa vuodessa.⁴⁶

Kuvio 8: Epäpätevien lastentarhanopettajien osuus Uudellamaalla ja Turunmaalla. Lähde: Eriksson et al. 2012

Epäpätevien lähihoitajien osuus oli Uudenmaan ja Turunmaan päivähoitossa 27 prosenttia vuonna 2009 ja 30 prosenttia vuonna 2011. Pätevyydessä on suuria alueellisia ja kunnallisia eroja. Vaikein tilanne on Keski-Uudellamaalla, missä yli 40 prosenttia lähihoitajista on epäpäteviä, kun taas Turunmaalla osuus on yhdeksän prosenttia. Joissakin kunnissa suuntaus on laskeva ja joissakin tilanne on parantunut. Ruotsinkielisen henkilöstön puute voi johtaa siihen, että joissakin kunnissa päiväkodit luopuvat kielellisistä periaatteista muun muassa silloin, kun ruotsia osaamatonta henkilöstöä palkataan lyhyisiin sijaisuuksiin tai kun muu henkilöstö hoito- ja kas-

vatushenkilöstöä lukuun ottamatta puhuu toista kieltä. Myös eri päivähoitoyksiköiden osaamisessa näyttää olevan suurta vaihtelua.⁴⁷

Maakunnallinen liitto, *Sydkustens landskapsförbund* on tukenut päivähoitohenkilöstön rekrytointia tekemällä toistuvia selvityksiä henkilöstötilanteesta ja auttamalla ajoittain kuntia rekrytoimaan henkilöstöä ruotsinkieliseen päivähoitoon.⁴⁸ Olisi tärkeää, että myös lastentarhanopettajien tarve sisältyisi valtakunnallisiin ennusteisiin, jotka koskevat opettajien tarvetta.

Ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen hallinnossa on puutteita kansallisella tasolla. Tällä hetkellä ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen piirissä ei ole täydennyskoulutusta tai seminaareja järjestävää tahoja, vaan näitä järjestävät lähinnä kunnat itse sekä kolmas sektori.

Varhaiskasvatukseen kuuluu myös leikkipuistotoiminta. Esimerkiksi Helsingissä on noin 35 leikkipuistoa, joiden toimintaan on palkattu henkilökuntaa, ja joissa tarjotaan muun muassa puistolounasta. Vuosittain tarjotaan noin 200 000 lounasannosta. Toiminta on jatkunut lähes sata vuotta ja ruokailutoiminta 70 vuotta. Toiminta on täysin suomenkielistä.⁴⁹

Ruotsinkielinen päivähoito ja opetus suomenkielisissä kunnissa

Lasten päivähoidosta annetussa lain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa on saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin, kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan on lisäksi huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä.⁵⁰

Esikouluopetusta koskevassa lainsäädännössä korostetaan lapsen oman kielen ja äidinkielen päivähoidon merkitystä ainakin päivähoidon loppuvaiheessa. Yhteensä 150 *yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa* oli vuonna 2010 kaikkiaan 2 860 ruotsinkieliseksi rekisteröityä 6–15-vuotiasta lasta. Näistä yhteensä 14 kunnassa on ruotsinkielinen koulu ja kahdessa järjestetään ruotsinkielistä perusopetusta jossain laajuudessa. Muut suomenkieliset kunnat pyrkivät eri tavoin huolehtimaan velvollisuudestaan tarjota ruotsinkielistä perusopetusta. Kunnat ilmoittavat muun muassa, että ruotsinkieliset oppilaat voivat osallistua kaksikieliseen opetukseen, syventävään ruotsin opetukseen, ruotsin alkeisopetukseen tai ruotsin äidinkielen opetukseen. Jotkin kunnat tarjoavat opetusta toisella paikkakunnalla, mutta monilla kunnilla ei ole tarjota ruotsinkielisille ruotsin opetusta tai opetusta ruotsiksi. Kaikki mantereen yksikieliset ruotsinkieliset kunnat järjestävät perusopetusta sekä suomeksi että ruotsiksi, joko itse tai toisen kunnan kanssa tehdyllä sopimuksella.⁵¹

Ruotsalaiset koulut ja päiväkodit Lahdessa, Hyvinkäällä, Kouvolassa, Hämeenlinnassa, Varkaudessa, Jyväskylässä, Nurmijärvellä ja Keravalla tekevät Folkhälsanin aloittamaa verkostoyhteistyötä. Pieniä ruotsinkielisiä kouluja toimii lisäksi Kaarinassa ja Salossa. Tampereella, Kotkassa, Porissa ja Oulussa on jo pitkään toiminut ruotsinkielinen koulu.⁵² Suomenruotsalaiseen kansalaisyhteiskuntaan on solmittu suhteita esimerkiksi siten, että myös kielikylpyoppilaat osallistuvat ruotsinkielisiin koulutapahtumiin, kuten viesti- ja kulttuurikarnevaaliin.⁵³

Oikeusministeriö on neuvonut vanhempia, jotka ovat toivoneet lapselleen toisella kuin kunnan kielellä järjestettyä päivähoitoa ja opetusta, että heidän tulisi yhdessä kunnan kanssa käydä läpi asiaa koskevat määräykset, jotta he saisivat asiaan tyydyttävän ratkaisun.⁵⁴

3.2 Kieli perusopetuksessa

Suomen koulutusjärjestelmä on kolmiasteinen. Ensimmäisen asteen muodostaa perusopetus, toisen lukio- ja ammatillinen koulutus ja kolmannen yliopisto- ja ammattikorkeakoulukoulutus. Koulutusjärjestelmä ja varhaiskasvatus kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinno-

nalaan. Kaikilla on oikeus suomen- tai ruotsinkieliseen perusopetukseen. Opetuksen järjestää ensisijaisesti kunta.

Tässä luvussa käsitellään perusopetukseen liittyviä aiheita, kuten oppilaiden suomen ja ruotsin kielen osaamistasoa, suomen ja ruotsin opetusta, kaksikielisiä kouluja sekä kouluja, päivähoitoa ja kielikylpyä koskevaa informaatiota.

Suomen ja ruotsin kielen osaamistaso ja opetus

Ruotsin kielen taidot ovat heikentyneet, mikä johtuu muun muassa siitä, että ruotsin opetus on vähentynyt ja yksipuolistunut perusopetuksessa. Vuonna 2010 noin 90 prosenttia oppilaista opiskeli ruotsia B1-kielenä ja runsaat kahdeksan prosenttia A1- ja A2-kielenä. B1-oppimäärän laajuus on puolittunut 1970-lukuun verrattuna.⁵⁵ B-ruotsin osaamistaso on peruskoulussa heikko tai korkeintaan välttävä. Se ei anna peruskoulun jälkeen riittävää pohjaa toisen asteen opintoihin, mikä heijastuu myöhemmin muun muassa korkeakoulujen kieliopintoihin. Erityisesti kirjoittaminen ja puhuminen tuottavat vaikeuksia. Tyttöjen osaamistaso on kuitenkin merkittävästi poikia parempi. Peruskoulussa ruotsinkielisten oppilaiden A-suomen osaamistaso on puhumisessa keskimäärin hyvä sekä kirjoittamisessa, kuuntelemisessa ja lukemisessa kohtalaisen hyvä. Äidinkielenomaista suomea opiskelleiden taso on keskimäärin hyvä.⁵⁶

Siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen ja korkeakouluihin on erityisen ratkaiseva vaihe. Nykytilanne alemmilla koulutusasteilla on johtanut siihen, että korkeakoulut joutuvat korjaamaan puutteellisia ruotsin kielen taitoja, mikä vähentää entisestään niiden mahdollisuuksia kehittää opiskelijoiden taitoja esimerkiksi työelämän tarpeisiin.

Yksi keskeisistä päätelmistä on, että ruotsin opintojen aloittaminen seitsemännellä luokalla on monin tavoin ongelmallinen ajankohta. Jatkossa olisikin tärkeää tarkistaa opintojen aloitusajankohtaa. Ruotsin opetuksen kehittämisessä painotetaan opetussuunnitelmien ja -menetelmien tarkistamista sekä jatkuvuutta opettajankoulutuksen perus- ja täydennyskoulutuksessa.⁵⁷

30 kaksikielisen kunnan suomenkielisten koulujen koulutoimenjohtajista yhteensä 25 vastasi oikeusministeriön kyselyyn, joka koski suomenkielisen peruskoulun pakollista ja valinnaista kieltenopetusta. Kyselyn mukaan yli puolessa näistä kunnista opetetaan kolmannella luokalla A1-kielenä englantia ja joissakin kunnissa ruotsia. Viidessä kunnassa suomenkieliset koulut valitsevat kukin erikseen ja yleensä kysynnän perusteella, mitä kieliä kolmannella luokalla opetetaan A1- ja B1-kielinä. Useimmiten valinta osuu englantiin. Jotkin kunnat tarjoavat ruotsia kolmannella luokalla valinnaisena A2-kielenä, mutta eivät vuosittain, koska kysyntä on vähäistä. Joissakin kouluissa tarjotaan neljännellä luokalla ruotsia valinnaisena A2-kielenä, mutta yli puolet kaikista kaksikielisten kuntien suomenkielisistä oppilaista aloittaa B1-ruotsin vasta seitsemännellä luokalla. Valtaosa koulutoimenjohtajista perustelee englannin valintaa pääkieleksi sillä, että tulevaisuudessa oppilaat tarvitsevat englantia enemmän kuin ruotsia opinnoissaan ja työelämässä. Lisäksi ehdotettiin, että oppilaat, jotka haluavat opiskella ruotsia ennen seitsemättä luokkaa, voisivat käydä ruotsinkielisen ala-asteen ja esikoulun. Eräät koulutoimenjohtajat painottivat lisäksi, että oppilailla on mahdollisuus ruotsinkieliseen kielikylpy-, kielisuihku- ja kerhotoimintaan. Monet koulutoimenjohtajat katsoivat, että sekä englannin että ruotsin tarjoamiseen A1-kielinä ei ole resursseja eikä kiinnostusta. Koulun on pakko valita näistä vain toinen kieli.⁵⁸

Tutkimukseen osallistuneista suomenkielisistä peruskoululaisista vain joka viides suhtautui kielteisesti koulun ruotsin kielen opetukseen, kun taas puolet suhtautui ruotsiin myönteisesti ja loput neutraalisti. Oppilaat toivovat kuitenkin voivansa käyttää ruotsia arjessa. Yli 70 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän ruotsin kielen taitonsa on hyvä.⁵⁹

Yhteensä 1 005 aikuista suomalaista käsittäneessä gallupkyselyssä 60 prosenttia vastasi, että he opiskelisivat mieluummin ruotsia kuin venäjää, jos he kävisivät koulua nyt.⁶⁰

Tuntijakouudistus on hyväksytty valtioneuvostossa kesällä 2012. Uudistuksen tavoitteena on muun muassa turvata yhdenvertainen mahdollisuus kielten opetukseen, eli kaventaa kuntien välisiä eroja ja tarjota monipuolista kielten opetusta sekä mahdollistaa molempien kansalliskielten opiskelu myös jatkossa. Painopisteen tulee olla viestintävalmiuksissa ja tarkoituksena on tukea oppilaita opinnoissa äidinkielen monipuoliseen hallintaan ja lisätä heidän valmiuksiaan vuorovaikutukseen myös toisella kotimaisella ja muilla kielillä.

Oikeusministeriö on korostanut, että suomen- ja ruotsinkielisillä opetuksen järjestäjillä on lähtökohtaisesti erilaiset profiilit ja suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden kielten opetusta on välttämätöntä arvioida eri näkökulmista.⁶¹

Yksi- ja kaksikieliset oppilaat – monta kieltä saman katon alla

Monet lapset kasvavat kaksikielisessä kotiympäristössä. Kaksi kolmasosaa suomea ja ruotsia puhuvien kaksikielisten perheiden lapsista on rekisteröity ruotsinkielisiksi. Mielenkiinto ruotsinkielistä koulua kohtaan on lisääntynyt. Helsingin alueella kaksikielisten kotien lapsista 80 prosenttia hakeutuu ruotsinkielisiin kouluihin. Vaikka suuri osa ruotsinkielisten koulujen oppilaista on lähtöisin kaksikielisistä kodeista, oppilaiden kielitausta vaihtelee suuresti ikäryhmittäin, kouluittain ja alueittain. Kouluympäristö ja koulukieli näyttävät vaikuttavan olennaisesti nuorten kielenkäyttöön myös heidän kaksikielisessä kotiympäristössään. Ruotsinkielistä koulua käyvien kaksikielisten perheiden nuorten arkinen kielenkäyttö kokee muutosprosessin, jossa kaksikielisyydestä siirrytään entistä suurempaan ruotsin käyttöön ja jossa kielellinen kypsyys lisääntyy. Monet oppilaat määrittelevät itsensä joko suomalaisiksi tai suomenkielisiksi. Suuri osa lapsista ja nuorista määrittelee itsensä kaksikielisiksi ja nuoremmissa ikäryhmissä myös suomenruotsalaisiksi.⁶²

Tutkimustulokset osoittavat, että ruotsinkielisten koulujen oppilaat pärjäävät suomenkielisiä heikommin kansallisissa ja kansainvälisissä oppimisvertailuissa. Tutkimuksen mukaan osasyynä on, että viidennes ruotsinkielisten koulujen oppilaista puhuu kotikielensä enimmäkseen suomea. Pisa-tuloksiin perehtyneen tutkijan ja Opetushallituksen mukaan koulujen pitäisi tukea nykyistä enemmän näitä oppilaita. Oppimistuloksissa alueelliset erot koulujen välillä ovat kuitenkin suurempia kuin erot suomen- ja ruotsinkielisten koulujen välillä.⁶³

Perusopetuslain mukaan oppilaalla pitää olla sellainen kielitaito, että hän pystyy seuraamaan opetusta ja selviytyä koulun kielellä. Viranomaisella on velvollisuus selvittää, onko oppilaalla mahdollisuus seurata opetusta.⁶⁴ Koulu on velvollinen ottamaan huomioon oppilaan oikeuden hyvään omakieliseen opetukseen. Jos oppilas ei osaa koulun kieltä, opetus ja laatu voivat kärsiä. Joissakin kouluissa lapsen kyky suoriutua opetuksesta koulun kielellä selvitetään kielikokeella. Opetushallitus ja aluehallintovirastot ovat antaneet asiasta ohjeita ja laatineet kielikokeita.

Ennen kuin lapselle haetaan paikkaa koulusta, jonka kieltä perheessä ei puhuta, perheen on syytä harkita lapsen mahdollisuuksia seurata opetusta sekä yhteydenpidon sujumista yksikielisen koulun kanssa. Erikielisen koulun valinta on vanhempien tietoinen kielivalinta.

Pääkaupunkiseudulla tehdyssä tutkimuksessa kysyttiin mielipiteitä niin sanotuista *kaksikielisiä kouluista* yhteensä 528 vanhemmalta, joilla on 7–16-vuotiaita lapsia. Yli puolet vanhemmista suhtautui näihin kouluihin myönteisesti ja lähes 70 prosenttia oli valmis harkitsemaan lastensa sijoittamista kaksikieliseen kouluun. Varsinkin ruotsinkieliset tahot pelkäävät kuitenkin, että kaksikielinen kouluympäristö voisi heikentää entisestään heikompaa ja vähemmän käytettyä kieltä, eli yleensä ruotsia.⁶⁵ Yleinen käsitys, jonka mukaan monikielisen koulun perustaminen edellyttäisi uutta lainsäädäntöä, on harhaanjohtava. Enemmän tai vähemmän kaksikielistä ope-

tusta tarjotaan jo nykyisin esimerkiksi suomalais-venäläisessä koulussa, saksalaisessa koulussa ja ranskalais-suomalaisessa koulussa. Mikään ei myöskään estä esimerkiksi kuntaa perustamasta suomalais-ruotsalaista koulua, jos se niin haluaa. Lisäksi on ajateltavissa, että sellainen koulu olisi perustettavissa yksityisenä kouluna.

Tällöin on kuitenkin tärkeää muun muassa määritellä, mikä on kaksikielisen koulun tavoite. Erityisesti on syytä pohtia muun muassa sitä, perustetaanko koulu kielen vaalimiseksi, uhatun kielen elvyttämiseksi tai ylläpitämiseksi, vähemmistön kielen ja kieli-identiteetin vahvistamiseksi, kulttuurin säilyttämiseksi vai vahvan ja toimivan kaksikielisyyden ja kaksikielisen identiteetin saavuttamiseksi. Millä kielellä tai kielillä opetus tulisi järjestää missäkin aineissa, ja millaisia opettajien tulisi olla? Entä ketä varten koulu perustetaan: kaikkia, vain vähemmistöä vai vain enemmistöä varten?⁶⁶

Hyvä esimerkki yksityisestä ja vapaaehtoisesta aloitteesta on ruotsin kielen Facebook-koulu, joka auttaa osallistujien sanavaraston kartuttamisessa. Sivun sisältö koostuu lyhyistä suomenkielisistä teksteistä, joissa tietyt avainsanat ovat ruotsiksi. Kielikoulu on ollut suosittu, ja sen opetusteksteistä on koottu myös kirja.⁶⁷

Päivähoidosta, koulusta ja kielikylvystä tiedottaminen

Päiväkotikielen valinta ja koulukielen valinta liittyvät usein toisiinsa, koska todennäköisesti lapsi jatkaa koulunkäyntiä samalla kielellä, jolla päivähoitoa on annettu. Niinpä vanhemmille on syytä tiedottaa kielen valinnasta jo lapsen ensimmäisinä elinvuosina.

Kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että päivähoito- ja kieliasioista tiedotetaan lähinnä hoitopaikan hakemisen yhteydessä ja kunnan verkkosivuilla. Kaikki kunnat ilmoittivat, että perheen kieli otetaan huomioon, ennen kuin lapsi aloittaa ruotsinkielisessä päivähoitossa.⁶⁸

Päivähoidosta ja koulun aloittamisesta tiedottaminen vaihtelee kunnittain. Kaksikielisten kuntien verkkosivuilla on yleistä tietoa enimmäkseen molemmilla kielillä, suomeksi ja ruotsiksi. Päiväkotien kielenkäyttöä, kieliperiaatteita ja kielellisiä velvollisuuksia koskeva tieto on kuitenkin yleensä kattavampaa kunnan enemmistökielellä. Päivähoidon osalta painotetaan lasten kielellisen kehityksen vahvistamista. Yhteensä 30 kaksikielisestä kunnasta 12 tiedottaa verkkosivuillaan, että kunnassa voi hakea paikkaa kielikylvypäiväkodista.⁶⁹

Valtaosa maan 30 kaksikielisestä kunnasta tiedottaa *koulun alkamisesta* verkkosivuillaan suomeksi ja ruotsiksi. Kaksi kuntaa tiedottaa siitä, miten vanhemmat voivat menetellä, jos he harkitsevat lapsen sijoittamista kouluun, jossa käytetään muuta kuin perheen omaa kieltä. Eräs kunta suositteli verkkosivuillaan, että kaksikielisten perheiden lapset osallistuisivat ennen suomen- tai ruotsinkielisen koulun valintaa kielikokeeseen kielellisten edellytysten arvioimiseksi.

Vain harvat kunnat, joissa on *kielikylvykoulu*, tiedottavat kuitenkin esimerkiksi lapsen kieli- taidon merkityksestä.⁷⁰

Ruotsinkielisestä päivähoitosta ja koulusta on Internetissä kootusti tietoa, muun muassa kuntien ruotsinkielisten päiväkotien ja esikoulujen, ruotsinkielisen aamu- ja iltapäivätoiminnan, perusopetuksen, kielikylvyn, lukio-opetuksen ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen sekä useiden muiden koulutusten yhteystiedot.⁷¹

Aamu- ja iltapäivätoiminta

Aamu- ja iltapäivätoimintaa koskevat säännökset ovat perusopetuslaissa. Lähes kaikki Suomen kunnat järjestävät koululaisille aamu- ja iltapäivätoimintaa, ja paikan voivat saada lähes kaik-

ki sitä tarvitsevat. Iltapäivätoimintaan osallistuu noin 42 prosenttia kaikista 1- ja 2-luokkien oppilaista, eli yhteensä 49 000 lasta. Ruotsinkielistä iltapäivätoimintaa ylläpitävät lähinnä kolmas sektori ja seurakunnat. Ruotsinkielisessä iltapäivätoiminnassa on enemmän lapsia kuin suomenkielisessä, mutta henkilöstön pätevyys on ruotsinkielisessä toiminnassa jonkin verran heikompi kuin suomenkielisessä.⁷²

3.3 Kielikylypy päiväkodeissa ja perusopetuksessa

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan sisältyy kirjaus muun muassa *kielikylypyjen ja kielisuihkujen* kehittämistä koskevien ehdotusten käyttöönotosta. Pääministerin johdolla laadittiin pitkäjänteinen kansalliskielistrategia, johon sisältyivistä toimenpiteistä voidaan mainita kielikylypyopettajien tarpeen selvittäminen kysynnän pohjalta sekä kielikylypyopettajien koulutuksen luominen.

Kielikylypy on opetusohjelma, joka on tarkoitettu muuta kuin kielikylypykieltä äidinkielenään puhuville lapsille. Kielikylypy kohdistuu yleensä vähemmistökieleen. Kielikylypytoiminnassa on olemassa erilaisia ohjelmia, joiden tärkeimmät erot liittyvät kielikylypyyn aloitusajankohtaan ja kielikylypykielen käyttömäärään. Tutkimuksen mukaan tehokkain kielikylypymenetelmä on varhainen täydellinen kielikylypy, joka jatkuu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen jälkeen koko perusopetuksen ajan.

Suomessa *kielikylypyopetukseen* osallistuu noin 4 500 lasta, ja lukumäärä on pysynyt suunnilleen samana viimeisten kymmenen vuoden ajan. Kuntien suhtautumisesta kielikylypyyn on tehty tutkimus. Sen mukaan kielikylypyopetusta tarjotaan yhteensä 20 kunnassa, joista 17 tarjoaa opetusta ruotsiksi, kaksi suomeksi ja kolme kuntaa saameksi. Yhdessä enemmistökieltään ruotsinkielisessä Uudenmaan kunnassa sekä kahdessa Pohjanmaan kunnassa kielikylypyopetusta järjestetään jossakin määrin myös suomeksi.⁷³

Yhteensä 11 kaksikielisen kunnan lapsilla oli syksyllä 2012 mahdollisuus käydä ruotsinkielisessä *kielikylypypäiväkodissa*. Yhdessä kunnassa on mahdollisuus käydä kielikylypyssä suomeksi.⁷⁴ Ruotsinkielisiä kielikylypypäiväkoteja on kymmenen, ja niissä käy noin 400 lasta. *Kielikylypykouluja* on myös kymmenen, ja niiden oppilasmäärä on 1 700 lasta.

Vuonna 2012 eräessä Uudenmaan kaksikielisessä kunnassa toteutettiin verkkotutkimus. Lähes kaikki tutkimukseen vastanneet 50 suomenkielistä perhettä toivoivat, että heidän lapsensa pääsisi kielikylypypäiväkotiin.⁷⁵ Toisessa kaksikielisessä kunnassa taas kerättiin 200 nimeä adressiin, jonka allekirjoittajat toivoivat kunnalta kielikylypyjärjestämistä asuinalueensa lapsille. Adressin mukaan kielikylypyyn olisi tulossa 69 lasta.⁷⁶

Vaikka kielikylypy on hyvin suosittu suomenkielisten keskuudessa, kunnat eivät ole lisänneet sen tarjontaa viime vuosina. Ongelmana on, ettei tarjolla ole koulutettua henkilökuntaa eikä myöskään tiloja, joissa kielikylypytoiminta voitaisiin aloittaa.⁷⁷

Kunnat asettavat kielikylypyopettajille erilaisia vaatimuksia, eikä kielikylypy-yksiköitä oteta huomioon silloin, kun pätevien opettajien tarvetta lasketaan. Vaasan yliopisto ja Oulun yliopisto kouluttivat kielikylypyopettajia yhteistyössä kymmenen vuoden ajan, mutta yhteistyö on päätynyt. Puute pätevistä kielikylypyopettajista on suurempi Etelä-Suomessa kuin Pohjanmaalla.⁷⁸

Kansalliskielistrategiassa ehdotetaan kielikylypyopettajien erikoistumisväylän luomista muun muassa lastentarhan- ja luokanopettajien koulutukseen. Lisäksi ehdotetaan kielikylypyopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman laatimista sekä kielikylypytoiminnasta tiedottamista kunnille ja vanhemmille.⁷⁹ Myös järjestöt ovat tähdentäneet, että perusopetuksen opetussuun-

nitelman uusiin valtakunnallisiin perusteisiin tulisi sisältyä kielikylpyopetuksen opetussuunnitelma.⁸⁰ Mainittuja toimenpiteitä kehitetään parhaillaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla.

Voidaan mainita, että kolmannella sektorilla toimi kielikylpyasiamies kuusi vuotta vuoden 2012 loppuun saakka. Asiamiehen tehtävänä oli muun muassa kielikylpykoulutuksen edistäminen ja tukeminen. Toimintaan sisältyi toistuvia täydennyskoulutuspäiviä ja viranomaisyhteistyötä.⁸¹

3.4 Kieli lukioissa ja muilla koulutusasteilla

Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotusten mukaan lukiokoulutusta tulee jatkossakin kehittää omana koulutusmuotonaan. *Lukiokoulutuksen* ensisijaisena tarkoituksena on antaa tarvittavat akateemiset valmiudet yliopisto- ja ammattikorkeakouluopintoihin sekä työelämään. Kieliopinnoissa vaadittavat perustiedot yllättävät kuitenkin monet yliopisto- ja ammattikorkeakoulujen opiskelijat. Riittämättömät kieliopinnot lukio-opetuksessa heijastuvat korkeakoulujen kieliopintoihin ja työelämään. Korkeakouluissa joudutaan tällä hetkellä usein varsinkin ruotsin kielessä paikkaamaan lukio-opetuksen puutteita.⁸²

Toisesta kotimaisesta kielestä tuli ylioppilastutkintouudistuksen jälkeen valinnainen aine vuoden 2004 ylioppilaskirjoituksissa. Ruotsin kirjoittavien kokelaiden osuus on sittemmin pienentynyt jatkuvasti.

Suomen Kuntaliitto on tehnyt selvityksen ruotsin- ja suomenkielisten lukioiden välisistä eroista. Siitä ilmeni muun muassa, että ruotsinkielisen lukion oppilaat harvoin keskeyttävät opintojaan ja melko harva ruotsinkielinen reputtaa ylioppilaskirjoituksissa. Sen sijaan ruotsinkieliset abiturientit kirjoittavat suomenkielisiä harvemmin ylioppilaskirjoituksissa matematiikan tai muita luonnontieteellisiä aineita. Lisäksi kurssitarjonta on ruotsinkielisissä lukioissa pienempi kuin suomenkielisissä. Ruotsinkielisillä lukioilla on haasteita, jotka liittyvät väestönkehitykseen, heikkoon talouteen, saavutettavuuteen sekä lukioiden rahoituksen, opetussuunnitelman ja ylioppilastutkinnon muutoksiin. Selvityshenkilöt tekivät ehdotuksia, joista voidaan mainita kaikkien ruotsinkielisten lukioiden välisen tieto- ja opetustekniikkayhteistyön lisääminen ja aluelukioiden perustaminen.⁸³ Lähihoitajia, sosionomeja ja lastentarhanopettajia ei kouluteta Etelä-Suomessa eikä pääkaupunkiseudulla riittävästi ruotsiksi. Lisäksi pitäisi kouluttaa nykyistä enemmän ruotsia osaavia koulunkäyntiavustajia sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaajia. Jotkin tahot ovat sitä mieltä, että panostukset opintopaikkojen lisäämiseen tietyissä ammattikoulutuksissa – niin *toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa* kuin ammattikorkeakoulutasollakin – ovat välttämättömiä kielitaitoisen henkilöstön saannin varmistamiseksi.⁸⁴

Ruotsinkielisen työvoiman sekä ruotsinkielisille tarjottavan ammatti-, ammattikorkeakoulu- ja yliopistokoulutuksen tarpeita on ennustettu Yrke 2025 -hankkeessa. Koulutusennusteiden laatimisen ratkaisevin tekijä on eläkepoistuma, joka on hyvin suuri vuoteen 2025 saakka ja antaa vastavalmistuneille enemmän tilaa työmarkkinoilla. Hankkeessa tehty ennuste osoitti, että eläkepoistuma on paljon suurempi ilmiö tulevaisuuden koulutustarpeiden näkökulmasta kuin eri alojen työllisyydessä ennakoitujen muutosten näkökulmasta. Yrke 2025 -ennusteen lähtökohtana on kansainvälinen ja kansallinen näkökulma eli se, miten suomalaista työvoimaa tulisi kehittää, jotta maamme pärjäisi kansainvälisessä kilpailussa, täystyöllisyys olisi taattu ja hyvinvointiyhteiskunnan, hoidon sekä koulutuksen rahoituspohja olisi kestävä. Yrke 2025:n lähtökohtana on erityisesti se, miten ruotsinkielistä työvoimaa tulee kehittää niin, että ruotsinkieliset työllistyvät, suomenruotsalaiset alueet voivat kehittyä menestyvästi ja kielelliset ja kulttuuriset tarpeet täytetään. Tämä edellyttää myös sitä, että koko ikäluokalle tarjotaan laajoja ruotsinkielisiä koulutusmahdollisuuksia. Ennusteesta ilmenee selvästi, että ruotsinkielinen

Suomi tarvitsee useimpia ammatteja ja koulutuksia. Ennusteessa on huomioitu ruotsinkielisen työvoiman ja väestön erityispiirteet.⁸⁵

3.5 Kieltenopetus ja kaksikielinen koulutus yliopistoissa ja korkeakouluissa

Helsingin yliopistossa aloitettiin 2010 kokeilu, jolla kerätään kokemuksia kaksikielisen tutkinnon suorittamisesta. Kokeilu aloitettiin oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan yksikössä sekä maatalous- ja metsätieteellisen tiedekunnan taloustieteen laitoksessa. Kokeiluun osallistuvat opiskelijat suorittavat vähintään kolmasosan opinnoistaan toisella kotimaisella kielellä ja saavat tutkintotodistukseensa merkinnän kaksikielisestä tutkinnosta. Tavoitteena on muun muassa kouluttaa kaksikielisiä asiantuntijoita. Kokeilun päämääränä on valmistella kaksikielisen tutkinnon konsepti koko yliopiston käyttöön.⁸⁶

Suomenkielisissä yliopistoissa ja korkeakouluissa tilanne on ruotsin kielen osalta haastava erityisesti sen jälkeen, kun ruotsin kielestä tuli ylioppilastutkinnossa vapaaehtoinen aine. Ruotsin kirjoittajien osuus on puolittunut ja yhä harvemmat lukiolaiset ja opiskelijat uskovat, että ruotsin kieli on tarpeellinen.

Ammattikorkeakoulujen ruotsinopettajat ovat tilanteesta huolissaan. Monet heistä ovat uupuneita ja kokevat, että ruotsinkielinen opetus ja sen tarve eivät saa riittävästi tukea ja ymmärrystä. Opiskelijat taas suhtautuvat yleensä myönteisesti ruotsiin, vaikka heidän peruskielitaitonsa on usein niin huono, että he tarvitsevat tukiopetusta. Jotkut ruotsinopettajat ovat tuottaneet erityistä opetusmateriaalia, jossa on muun muassa sanastoja ja tietoja käsikirjoista sekä itseopiskelusta. Opettajat ovat saaneet tähän tarkoitukseen ulkopuolista taloudellista tukea. Esimerkiksi terveydenhoitoalan terminologiaan ei ole tutustuttu lukiokoulutuksessa tai muissa aiemmissa opinnoissa. Monilla opiskelijoilla on lisäksi ollut useiden vuosien tauko ruotsin opiskelussa. Ammattikorkeakouluissa on tällä hetkellä käytössä järjestelmä, jolla arvioidaan aikaisemmin hankittua osaamista. Vaarana on kuitenkin, että vastavalmistuneiden ruotsin taidot heikkenevät entisestään. Ilman riittäviä ruotsin kielen opintoja ja kielitaitoa ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden voi lisäksi olla vaikea saada virkoja kaksikielisistä kunnista tai korkeampia virkoja hallinnosta ja tutkimusalalta.⁸⁷

Kieltenopetus varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen ei toteudu riittävästi nykyisillä resursseilla ja menettelytavoilla. Puutteellinen ruotsin kielen opetus johtaa siihen, että kielellisten oikeuksien toteuttamisesta vastaa jatkossa yhä pienempi joukko kielitaitoisia ihmisiä. Ruotsin oppimistulokset eivät ole tyydyttäviä, ja sukupuolten väliset erot osaamisessa ja asenteissa näyttävät lisääntyvän.⁸⁸

4 Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien hallinnossa

Viranomaisten toiminnassa ja kansalaiskyselyissä on tullut esille, että kansalaisilla on entistä enemmän tietoa kielilainsäädännöstä. Lisäksi on tehty useita kielellisiä oikeuksia koskevia aloitteita.

Valtioneuvoston vuoden 2009 kielikertomuksessa oli käynyt ilmi, että kielilainsäädännön soveltamisessa esiintyi puutteita. Tämän vuoksi hallitus muistutti ministeriöitä kielellisistä oikeuksista kesällä 2009 pääministeri Matti Vanhasen kirjeellä, jossa ministeriöitä kehoitettiin puuttamaan kertomuksessa esiin tulleisiin epäkohtiin. Kirjeessä muistutettiin, että kukin viranomainen on vastuussa siitä, että lainsäädäntöä noudatetaan niiden omalla toimialalla.⁸⁹ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmaan on kirjattu, että kielellisten oikeuksien toteutumista edistetään muun muassa kansalliskielistrategialla, jossa konkretisoidaan hallituskaudella toteutettavat toimenpiteet.⁹⁰

4.1 Kielellisten palvelujen viranomaisohjaus

Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2009 muun muassa, että viranomaisten ja tuomioistuinten tulisi sisällyttää kielellisten oikeuksien toteutuminen ohjausasiakirjoihin, pidemmän aikavälin suunnitelmiin ja päätöksiin sekä erillisiin kielisuunnitelmiin.⁹¹

Perustuslakivaliokunta totesi valtioneuvoston kielikertomusta koskevassa mietinnössään, että on tärkeää, että kaksikieliset viranomaiset laativat konkreettisen suunnitelman kielellisten oikeuksien käytännön toteuttamisesta viranomaisessa ja selvittävät asiakaspalvelunsa toimivuutta. Valiokunta suosittelee, että valtioneuvoston piirissä selvitetään, miten viranomaiset voisivat parantaa kielilainsäädännön noudattamisen valvontaa omalla toimialallaan.⁹²

Viranomaiset ovat kiinnittäneet enemmän huomiota toimintansa ohjaukseen muun muassa perustamalla erityisiä kielellisen palvelun parantamiseen tähtäviä toimielimiä sekä laatimalla kielistrategioita ja kieliohjelmia.

Tässä luvussa käsitellään etenkin viranomaisten kielellisen palvelun ohjausta ja kehitystä sekä tiettyjen valtion viranomaisten ja kaksikielisten kunnallisten viranomaisten asiakaspalvelua, kielitaitoa ja kielenkäyttöä. Asioita käsitellään yleisellä tasolla, mutta lisäksi esitellään esimerkkejä toiminnasta, jolla on pyritty ratkaisemaan kielellisessä palvelussa tietyillä alueilla esiintyviä ongelmia. Luvussa käsitellään muun muassa kielellisen palvelun ohjaukseen osallistuvia toimielimiä ja paikallisten kielivähemmistöjen näkemyksiä kielellisistä palveluista sekä viranomaisten kielitaitoa ja viestintää. Erityisiä teemoja ovat kielellinen palvelu hätäkeskuksissa sekä maatalouden alalla.

Säännösten, suositusten ja koulutuksen avulla tapahtuva ohjaus

Hyvä esimerkki oman hallinnonalan paremmasta ohjauksesta on menettely, jota on noudatettu uutta terveydenhuoltolakia toimeenpantaessa.

Sosiaali- ja terveysministeriö järjesti lakiin liittyvää koulutusta, jossa asioita käsiteltiin myös kielellisten oikeuksien näkökulmasta.⁹³ Myös sosiaali- ja terveysministeriön strategiassa vuosille 2010–2020⁹⁴ on nostettu esiin kielen ja kulttuurin merkitys, esimerkiksi eri kieliryhmien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien merkitys.

Kun uusi kielilainsäädäntö tuli voimaan vuonna 2004, *kunnallinen työmarkkinalaitos* lähetti kunnille ja kuntayhtymille yleiskirjeen julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain eli niin sanotun kielitaitolain soveltamisesta kunnallisella tasolla. Kirjeeseen sisältyy muun muassa ohjeita henkilöstön kielitaidosta huolehtimisesta, kelpoisuusvaatimuksista ja kielitaidon huomioon ottamisesta sekä kielitaitoa koskevista vaatimuksista ilmoittamisesta.⁹⁵

Kunnallinen työmarkkinalaitos järjestää kunnille virka- ja työsuhteisiin sekä rekrytointiin liittyvää koulutusta, jonka osaksi kielitaitolain säännökset nivoutuvat ja jonka puitteissa otetaan esille myös kunnallisten virka- ja työehtosopimusten kielelliset määräykset.

Suuntauksena on viime aikoina ollut se, että virka- tai tehtäväkohtaista kielitaitovaatimusta ei haluta sitoa ennakolta, vaan joustavammin kuin aikaisemmin. Tarkoituksena on, että jokaisen rekrytoinnin osalta saatetaan luoda erikseen kielitaitoa koskeva määrittely. Kuntatyönantaja on kiinnittänyt asiaan huomiota, mutta jättänyt paikallisen arvioinnin varaan esimerkiksi sen, otetaanko kielitaito huomioon palkassa.⁹⁶

Kaksikielisen kunnan hallintosäännön tulee sisältää tarpeelliset määräykset siitä, miten kunnassa annetaan palvelut samanlaisin perustein eri kieliryhmiin kuuluville asukkaille.⁹⁷ Lainsäädännössä ei kuitenkaan tarkemmin määritellä, miten kunnat oman itsemääräämisoikeutensa puitteissa tätä kielellistä palvelua toteuttavat.

Kaikkien kaksikielisten *kuntien hallintosäännöissä* on maininta, jonka mukaan kunnan tulee toiminnassaan ottaa huomioon sekä suomen- että ruotsinkielisille kuntalaisille tarjottavat palvelut näiden omalla äidinkielellä.⁹⁸ Yli puolella kaksikielisistä kunnista on myös kielellistä palvelua koskevia ohjeita kielisäännöissä, strategioissa, suunnitelmissa tai ohjelmissa. Muutamassa pääkaupunkiseudun kaksikielisessä kunnassa on laadittu kielisääntö. Lisäksi kunnat ovat viime vuosina laatineet itselleen kieliohjelman.⁹⁹ Näiden kirjoitusten sisältö ja laajuus kuitenkin vaihtelevat. Usein hallintosäännössä on vain lyhyt viittaus erinäisiin säännöksiin tai päätöksiin, jotka koskevat työntekijöiltä vaadittavaa kielitaitoa, mutta monet kunnat viittaavat hallintosäännössään erilliseen työntekijöiden kelpoisuusvaatimusluetteloon. Selvityksissä on painotettu muun muassa sitä, että ohjausasiakirjoissa tulisi asettaa ja selkeästi määritellä mitattavissa olevia kriteereitä, jotka koskevat kunnan kielellisen palvelun tasoa.¹⁰⁰

Säädöksiin ja määräyksiin perustuvat kieliasioiden yhteistyö- ja virkamieselimet

Erikielisiä ja kaksikielisiä kuntia käsittävässä sairaanhoitopiirissä on lautakunta, jonka tehtävänä on kehittää ja yhteensovittaa piirin kielellisen vähemmistön erikoissairaanhoitoa sekä vähemmistön kielellä annettavaa terveydenhuoltohenkilökunnan koulutusta.¹⁰¹

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) johto ja vähemmistökielinen lautakunta ovat viimeisten neljän vuoden aikana aktiivisesti edistäneet palveluiden saatavuutta molemmilla kielillä. Lautakunta on edistänyt yhteistyötä, jonka tavoitteena on parantaa ruotsinkielistä psykiatrista toimintaa, sekä vastaanottanut kielellistä palvelua koskevia valituksia. Sen alaisuudessa

toimivat paikalliset vähemmistökieliset jaostot ovat puolestaan raportoineet toiminnastaan lautakunnalle.

Sanakirjasta ”Jag finns här för dig” otettiin 10 000 kappaleen painos suomenkieliselle henkilökunnalle jaettavaksi. Painos loppui nopeasti ja tarkoitus onkin ottaa uusi painos. Ohjausryhmä seuraa yhdessä yhteyshenkilöverkoston kanssa vuonna 2007 laaditun ja vuonna 2011 päivitetyn kieliohjelman toteutusta sekä raportoi tästä. Ohjausryhmän piirissä tullaan laatimaan myös muita kieliryhmiä kuin kansalliskieliä koskeva toimintaohjelma. Ohjausryhmä on myös ehdottanut, että HUS nimeää kielilähettiläitä.¹⁰²

Vaasan sairaanhoitopiirin vähemmistökielinen lautakunta teki aloitteen kieliohjelmasta, ja kieliohjelma hyväksyttiin 2011. Lautakunta teki aloitteen potilastytyväisyyskyselystä sekä potilaalle toimitettavien potilasasiakirjojen kääntämisestä ja käännöstyöhön tarvittavien resurssien tarkistamisesta. Käännöstöihin ja niihin tarvittavien sihteereiden palkkaamiseen budjetoitiin 250 000 euroa, vuonna 2012.¹⁰³

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin strategiassa vuosille 2007–2015 todetaan, että suomen- ja ruotsinkieliset potilaat saavat hoidon omalla äidinkielellään ja että muihin kieliryhmiin kuuluvia potilaita tuetaan ja autetaan hoitoon liittyvässä kommunikaatiossa.¹⁰⁴ Myös *Päijät-Hämeen sairaanhoitopiirissä* on vähemmistökielinen lautakunta, koska kaksikielinen Myrskylän kunta sijaitsee sairaanhoitopiirin alueella.¹⁰⁵

Niiden maakunnan liittojen, joihin kuuluu sekä yksikielisiä että kaksikielisiä kuntia, on alueiden kehittämistä varten annettun lain mukaan perustettava toimielin maakunnan kielellisten palvelujen kehittämiseksi.¹⁰⁶ Kaikki kaksikieliset maakunnan liitot ovat perustaneet tällaisen toimielimen.

Uudenmaan liitossa perustettiin tammikuussa 2011 kielellisten palveluiden toimikunta. Toimikunta on muun muassa järjestänyt seminaarin ja laatinut liitolle kieliohjelman. Toimikunta toimii yhteistyössä muiden maakunnan liittojen vastaavista toimielimistä koostuvan verkoston kanssa. *Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY) työjärjestyksessä* on vuodesta 2010 lähtien ollut säännös, jonka mukaan jokaisessa kaksikielisessä keskuksessa on oltava *kieliasioiden neuvottelukunta*, joka edistää ruotsinkielisen palvelun saatavuutta. Neuvottelukunnan tehtävänä on kuvata ja kehittää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen asiakaspalvelua, ja sen tavoitteena on saattaa palveluiden saatavuus ruotsinkielisten asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. Neuvottelukunta seuraa ruotsinkielisen palvelun tilaa ja tekee tarvittaessa ehdotuksia palvelun saatavuuteen ja laatuun liittyvistä asioista.¹⁰⁷ (ks. luku 7) ELY-keskukset ovat lisäksi perustaneet *työryhmän, joka käsittelee ruotsinkieliseen palveluun liittyviä kysymyksiä*. Työryhmän toimintaan osallistuu edustajia kaksikielisistä keskuksista, työ- ja elinkeinoministeriöstä, maa- ja metsätalousministeriöstä sekä aluehallintovirastosta. Työryhmä toteutti 2012 kyselyn selvittääkseen, kuinka keskuksia ohjaavat viranomaiset ottavat kielelliset vaikutukset huomioon keskusten toiminnassa. ELY-keskuksissa kieliohjelmien laatiminen on ajankohtaista.

Maakunnan liittojen ja ELY-keskusten yhteydessä toimivat toimielimet tekevät yhteistyötä maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän ruotsinkielisen teemaryhmän kanssa.

Osaamiskeskus *Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området* on valtakunnallisesti vastuussa sosiaalialan osaamisen kehittämisestä ruotsin kielellä. Osaamiskeskus on viime vuosina pyrkinyt vahvistamaan verkostoa ja koordinoitunut eri alueilla tapahtuvaa kehittämistyötä. Osaamiskeskus on aktiivisesti seurannut lainvalmistelua ja muita sosiaalialan uudistusaloitteita sekä toiminut yhteistyössä muun muassa pääkaupunkiseudun osaamiskeskuksen kanssa järjestämällä kuulemistilaisuuden uudesta sosiaalihuoltolaista. Lisäksi osaamiskeskus on luonut kontakteja muihin tahoihin, muun muassa Suomen Kuntaliittoon.¹⁰⁸

Säntelemättömät yhteistyö- ja virkamieselimet kieliasioissa

Useilla viranomaisilla on lisäksi oma-aloitteisesti perustettuja toimielimiä, joiden tehtävänä on parantaa kielellistä palvelua esimerkiksi laatimalla kieliohjelmia. Lisäksi jotkin kaksikieliset kunnat ovat palkanneet virkamiehen koordinoimaan ja kehittämään kielellistä palvelua. Esimerkki on Vantaan kaupungin *ruotsinkielinen toimikunta*, Svenska kommittén.¹⁰⁹ Toimikunta koostuu kymmenestä jäsenestä, jotka edustavat kaupungin poliittisia puolueita, ja se vastaa asemaltaan suomenkielisiä aluetoimikuntia. Toimikunta antaa toimintakertomuksen, mutta sillä ei ole päätösvaltaa. Toimikunta on käsitellyt lähinnä tapahtumia, konkreettisia asiakaspalvelutalanteita ja palveluissa esiintyviä puutteita.¹¹⁰ Ruotsinkielisten palvelujen edistämiseksi Vantaan kaupunki hyväksyi vuoden 2013 alussa *Vantaan kaupungin kaksikielisysohjelman*.

Turussa toimii ruotsinkielisten *sosiaali- ja terveyspalveluiden koordinaattori*, joka saa tukea muun muassa asiakasraadilta. Ensimmäinen asiakasraati ehdotti, että rekisteritietojen mukaan äidinkieleltään ruotsinkieliset kuntalaiset tulisi ohjata terveyskeskukseen, joka pystyy takaamaan ruotsinkielisen hoidon. Lisäksi raati ehdotti ruotsinkielisen palvelun yhteyshenkilön nimeämistä kullekin alueelle sekä oman kääntäjän palkkaamista sosiaali- ja terveydenhuoltoon.¹¹¹

Vuoden 2013 alussa myös Helsinki palkkasi ruotsinkielisten palveluiden koordinaattorin sosiaali- ja terveysvirastoon.

Pääkaupunkiseudun kaksikielisten kuntien *terveydenhoitajista koostuva verkosto* on jo usean vuoden ajan tehnyt yhteistyötä eri järjestöjen kanssa. Verkostosta on tullut alan ruotsinkielisen kehittämistyön kanava. Verkoston tavoitteena oli rakentaa palvelumalli, jossa ruotsinkielinen osaaminen vastaisi tarpeita. Tavoitteena oli myös luoda paikallisia verkostoja ja yhteistyötä verkostojen välille, vahvistaa paikallistasolla yhteyksiä neuvolan, päivähoidon, koulun ja kulttuurisektorin välillä sekä käydä läpi ruotsinkielisiä asiakasaineistoja. Esimerkki yhteistyöstä on myös *päiväkotien hallinnollisista johtajista* koostuva asiantuntijaryhmä, joka tekee ruotsinkieliseen päivähoidon liittyvää yhteistyötä pääkaupunkiseudulla.¹¹²

4.2 Kielilainsäädännön soveltaminen julkisissa palveluissa

Tässä luvussa tarkastellaan etenkin kielivähemmistöjen näkemyksiä omalla äidinkielellä saatavista palveluista kaksikielisissä kunnissa. Erityisiä teemoja ovat kielellinen palvelu maatalouden alalla sekä turvallisuussektorilla, erityisesti hätäkeskusten toiminnassa.

Neljän viimeisen vuoden aikana on edistytty *valtion viranomaisten*, kuten ministeriöiden tarjoamassa kielellisessä palvelussa. Ministeriöt tiedottavat, kuulevat eri tahoja ja järjestävät kursseja sekä suomeksi että ruotsiksi esimerkiksi lainvalmistelun ja uuden lainsäädännön toimeenpanon yhteydessä jonkin verran enemmän kuin aikaisemmin.

Ministeriöiden ylimmät virkamiehet ovat muun muassa osallistuneet aktiivisesti valtioneuvoston kansalliskielistrategian valmisteluun ja siten osoittaneet, että on tärkeää käydä järjestelmällisesti läpi kielellisten oikeuksien toteutumista asiakaspalvelussa.¹¹³

Useissa *kaksikielisissä kunnissa* kielelliseen palveluun on viime aikoina kiinnitetty huomiota laatimalla kieliohjelmia. Kaksikieliset palvelut ovat nousseet ajankohtaiseksi aiheeksi monissa kunnissa myös muuttuneiden palvelurakenteiden seurauksena. Ymmärrystä löytyy tiettyjen erityisratkaisujen mahdolliselle tarpeelle. On muun muassa ehdotettu perustettavaksi kuntarajat ylittävä yhteistyöelin ja sektorikohtaisia, kuntien välisiä verkostoja kielellisen palvelun turvaamiseksi. On myös ehdotettu sellaisen keskitetyn, koordinoivan tahon perustamista, jolla olisi valtuudet tilata tietty palvelu joltakin ulkopuoliselta toimittajalta, mikäli kotikunta ei sitä itse pystyisi tarjoamaan.¹¹⁴

Monissa enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa *asiakaspalaute* mainittiin ensisijaisena keinona valvoa kaksikielisen palvelun toimivuutta. Kunnissa, joissa ruotsi on enemmistön kieli, tehdään *pistokokeita* palvelujen toimivuudesta sekä luotetaan palveluntarjoajan käsitykseen palvelun tasosta.¹¹⁵

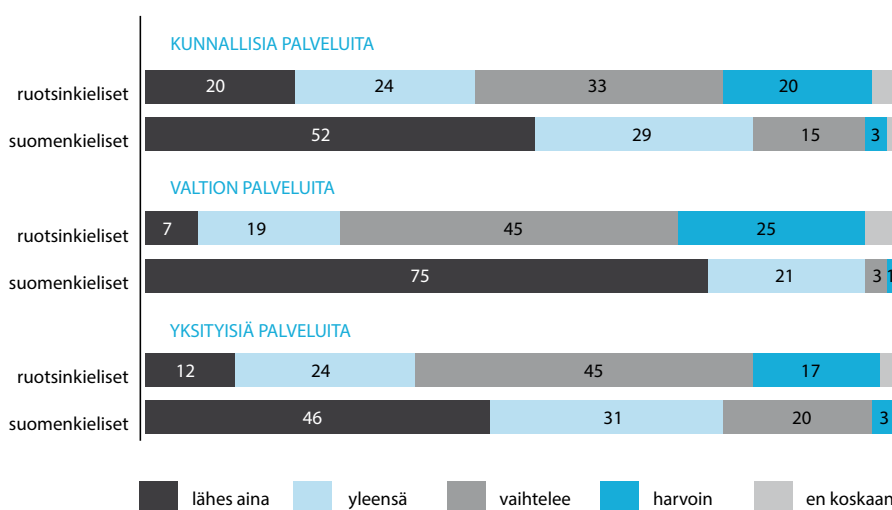
Oikeusministeriön selvityksestä ilmeni, että kaksikielisten kuntien puhelinvaihteiden työntekijät vastaavat puhelimeen molemmilla kielillä vaihtelevasti, mutta heistä suurin osa pystyy palvelemaan asiakkaita molemmilla kielillä. Vain yhden kunnan puhelinvaihteessa vastaaja pyysi saada puhua suomea ja toisessa kunnassa puhelimeen vastattiin ainoastaan suomeksi. Kaikkien pienempien kaksikielisten kuntien puhelinvaihteissa puhuttiin sekä suomea että ruotsia – myös sellaisten kuntien, joissa on vain pieni ruotsinkielinen vähemmistö.¹¹⁶

Helpottaakseen kuntien tarjoaman asiakaspalvelun järjestelmällistä läpikäymistä Suomen Kuntaliitto on vuonna 2012 julkaissut kolmivaiheisen mallin, jota kunnat voivat käyttää kielellisten oikeuksien toteutumisen selvittämisessä ja kehittämisessä.

Kuntaliiton mallin ensimmäisessä vaiheessa työntekijät käyvät yhdessä läpi, miten kielelliset oikeudet toteutuvat esimerkiksi kunnan puhelinvaihteessa, neuvontapisteessä, verkkosivuilla ja opasteissa. Tarkistus voi koskea myös esimerkiksi tiedotusaineistoa sekä asiakkaan kielen rekisteröintiä. Mallin toinen vaihe vaatii järjestelmällisyyttä ja mahdollisesti myös jonkin verran resursseja. Se voi koskea esimerkiksi rakenteellisia muutoksia ja laatuksymyksiä hankintojen tai arviointien yhteydessä. Kolmas vaihe koskee kielellisen palvelun kehittämistä ja tukemista erilaisten ohjeiden, sääntöjen ja toimintaohjelmien avulla.¹¹⁷

Kuntalaisten näkemykset suomen- ja ruotsinkielisistä julkisista palveluista

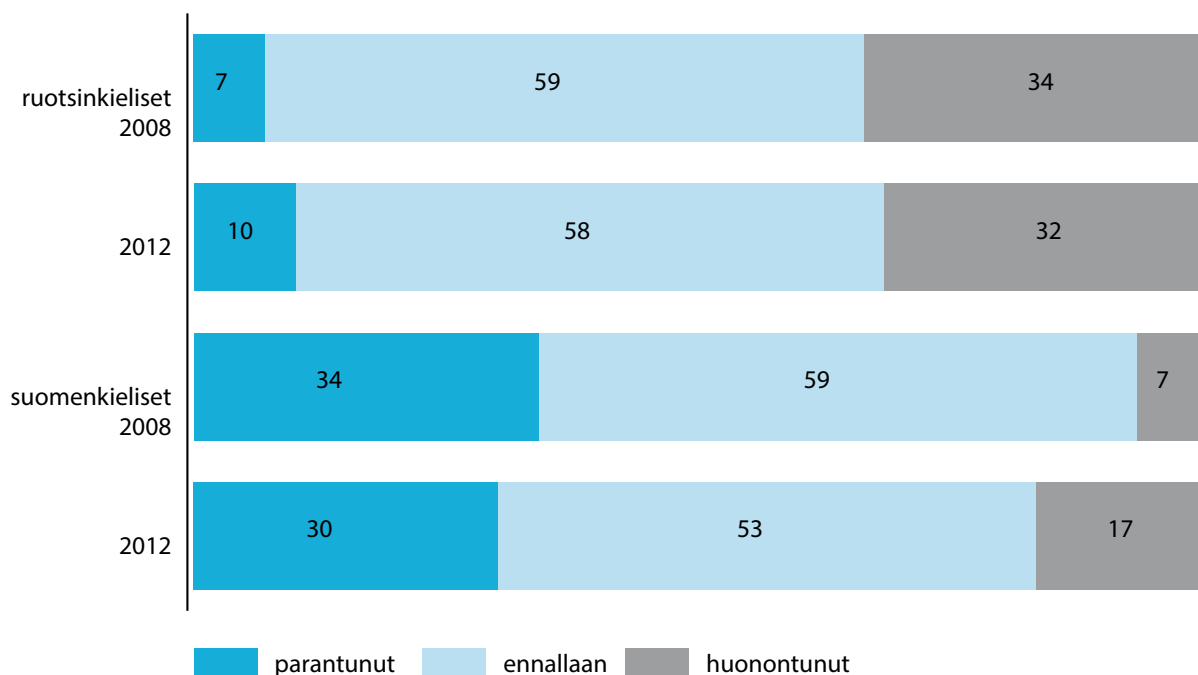
Vuoden 2012 kielibarometristä ilmenee, että kaksikielisten kuntien suomenkielisillä vähemmistöillä ei pääsääntöisesti ole moitittavaa julkisten ja yksityisten palveluiden saamisessa omalla äidinkielellään, kun taas yksi neljästä ruotsinkielisen vähemmistön edustajasta kokee saavansa palveluita ruotsiksi vain harvoin tai ei koskaan. Joka kolmas ruotsinkielinen kokee, että omakielinen palvelu omassa kunnassa on huonontunut, kun taas joka kolmas suomenkielinen kokee, että omakielinen palvelu on parantunut. Lisäksi tutkimuksesta käy selvästi ilmi, että kaksikielisten kuntien ruotsinkielisten vähemmistöjen mukaan valtion viranomaisilla on suurempia haasteita ruotsinkielisten palvelujen tarjoamisessa kuin kunnilla. He kokevat, että etenkin hätäkeskukset eivät pysty tarjoamaan sellaista kielellistä palvelua kuin niiltä edellytetään.¹¹⁸

Kuvio 9: Asiointi omalla äidinkielellä kunnan, valtion ja yksityisissä palveluissa. Lähde: Kielibarometri 2012

Kielibarometristä käy ilmi, että muun muassa Vantaan, Espoon ja Kokkolan kaltaiset kunnat ovat viime vuosina panostaneet aktiivisesti kielellisten palvelujensa parantamiseen. Oletettavasti juuri näiden panostusten ansiosta kielivähemmistöt näissä kunnissa antoivatkin palveluille paremman arvosanan kuin neljä vuotta sitten.

Muutokset ovat aikaisempiin mittauksiin verrattuna melko pieniä, mutta esimerkiksi Vaasassa ruotsinkieliset asukkaat kokevat saavansa parempaa palvelua äidinkielellään kuin neljä vuotta sitten.¹¹⁹ Asiakirjoja käännetään laajasti ja henkilöstö saa enemmän kielikoulutusta. Sekä tiedottamista että markkinointia ruotsiksi on parannettu viime vuosina. Vaasa aikoo kehittää kielipalveluitaan edelleen hyödyntämällä Kielibarometriä.¹²⁰

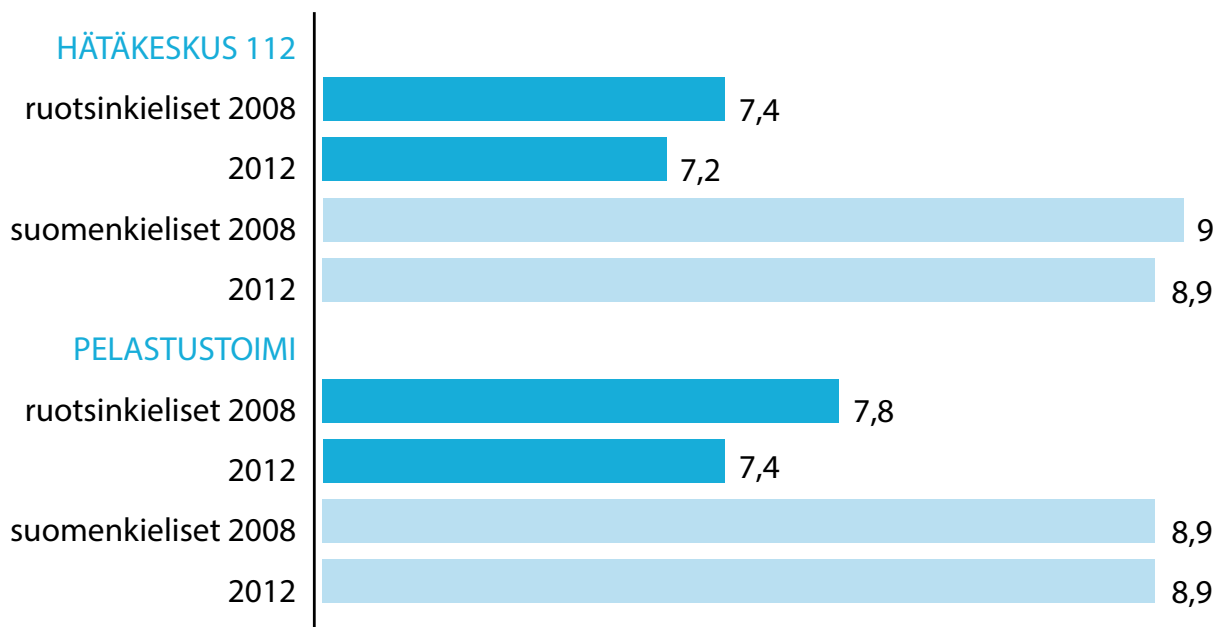
Kuvio 10: Koetut muutokset oman kunnan kielellisten palveluiden laadussa vuosina 2008 ja 2012, ruotsin- ja suomenkieliset vähemmistöt. Lähde: Kielibarometri 2012

Puutteet kielellisissä palveluissa liittyvät yleensä selvästi vähemmistön kieltä puhuvien prosenttiosuuteen kunnassa. Mitä pienemmän osuuden kielivähemmistö muodostaa väestöstä, sitä vaikeampaa on saada palvelua ruotsiksi. Sen sijaan vähemmistön kieltä puhuvien lukumäärällä ei näytä olevan merkitystä. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla, jossa asuu määrällisesti eniten ruotsinkielisiä ja on oletettavasti eniten myös kaksikielistä henkilöstöä, palveluja ei aina kyetä tarjoamaan.

Kielellinen palvelu turvallisuusallalla

Kunnan tasolla koetaan, että teknisellä sektorilla on huonoimmat valmiudet tarjota palveluja ruotsin kielellä ja paikallisten kielivähemmistöjen suurimmat odotukset kohdistuvat siihen, että toimivaa sairaan- ja terveydenhuoltoa saisi omalla kielellä. Valtion sektorilla hätäkeskuksen, pelastuslaitoksen, poliisin sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten palvelut saavat melko huonot arvosanat.

Hätäkeskukset eivät kykene aina palvelemaan kansalaisia ruotsin kielellä. Toisinaan hätäkeskuksen henkilöstö kehottaa ruotsinkielistä soittajaa puhumaan suomea. Hätäkeskukseen soittaneet kansalaiset ja hoitohenkilöstö sekä vapaaehtoinen pelastushenkilöstö ovat kohdanneet puhelimesta kieli ongelmia.¹²¹

Kuvio 11: Keskiarvosanat kielelliselle palvelulle: hätäkeskukset ja pelastuslaitos 2008 ja 2012.
Lähde: Kielibarometri 2012

Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa hätäkeskusten kielellistä palvelua koskeviin kanteluihin. Yhdessä tapauksessa henkilökunta oli pyytänyt soittajaa puhumaan suomea ja toisessa tapauksessa henkilö oli saanut palvelua suomeksi, mutta häntä oli pyydetty antamaan osoite myös ruotsiksi, minkä jälkeen keskustelu oli jatkunut ruotsiksi.¹²² Kielellisten vähemmistöjen näkemykset turvallisuuspalveluista ovat samansuuntaisia kuin oikeusministeriön viime vuosina kansalaisilta saama palaute hätäkeskusten puhelinpalvelusta ja sairaankuljetustoiminnasta.¹²³

Olen useita kertoja ollut lähettämässä potilaita saaristosta sairaalaan. Henkilökunta ei käytä ruotsia asioidessaan vapaaehtoisen pelastushenkilöstömme tai ruotsinkielisten, suomea ymmärtämättömien vanhusten kanssa.

Paikallisen pelastuspalvelun edustaja

Vuoden 2011 terveydenhuoltolain mukaan vastuu ensihoitopalvelusta siirtyi vuoden 2013 alkuun mennessä sairaanhoitopiireille, mikä tarkoittaa uusien sopimusten solmimista sairaankuljetusyritysten kanssa. Ensihoitopalvelun sopimusmallissa ei vielä löydy erillistä kohtaa kieltä koskevista ehdoista.¹²⁴

Hätäkeskustoiminnan uudistamista koskevaan hallituksen esitykseen sisältyvässä kielellisten vaikutusten arvioinnissa todettiin, että ruotsin kielen kannalta uusi hallintomalli ja puhelujen ohjaus mahdollistaisivat jo henkilöstön nykyisen kielitaidon hyödyntämisen.

Esityksen mukaan saavutettaisiin nykyresursseillakin entistä parempi palvelutaso, vaikka ruotsin kielellä palvelua antavat henkilöt ovat sijoittuneet eri hätäkeskuksiin.¹²⁵ Jokaisessa työvuoressa on paikalla ruotsin kieltä osaavia työntekijöitä, mutta jos nämä kaikki sattuvat olemaan yhtä aikaa varattuja, vastaaja pyytää saada puhua suomea ajan säästämiseksi.¹²⁶

Sisäasiainministeriön pelastusosastoa on huomautettu hätäkeskusten puutteellisesta valmiudesta ottaa vastaan ja käsitellä ruotsinkielisiä hätäpuheluita. Ratkaisuksi on ehdotettu kaksikielistä rekrytointimenettelyä ja valtakunnallisia ohjeita molempien kielten tasapuolisen käytön varmistamiseksi. Olisi ajankohtaista myös täsmentää ohjeita, jotka liittyvät kielen valintaan kaksikielisten hätäkeskusten ja vapaapalokuntien välisessä radiokommunikaatiossa.¹²⁷

Kannanottoja ja ratkaisuja asiakaspalvelusta liikenteen ja viestinnän alalla

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2011 on esimerkkejä kielellisestä palvelusta kaksikielisten viranomaisten asiakaspalvelussa.¹²⁸ Eräässä tapauksessa ruotsinkieliseltä asiakkaalta oli tiedusteltu, osaako hän puhua suomea, eikä hänen toistakaan ruotsinkielistä puheluaan ollut ohjattu ruotsia osaavalle henkilölle. Toisessa tapauksessa asiakkaan kielitaitoon ei ollut kiinnitetty huomiota eikä asiakasta siirrytty palvelemaan ruotsiksi heti, kun tämä oli esittänyt toiveen saada asioida ruotsiksi. Kolmannessa tapauksessa äidinkieleltään ruotsinkielinen kantelija oli saanut suomenkielisen kutsun rangaistusvaatimuksen tiedoksiantotilaisuuteen, eikä hän ollut saanut asiaansa hoidettua omalla äidinkielellään myöskään otettuaan puhelimitse yhteyttä kutsun allekirjoittajaan. Oikeusasiamies ratkaisi myös yhden kielellisten oikeuksien toteutumista joukkoliikenteen lipuntarkastuksissa koskevan asian, jonka hän oli omasta aloitteestaan ottanut tutkittavakseen. Oikeusasiamiehen johtopäätös oli, että lipuntarkastuksen aloittaminen on matkustajan näkökulmasta merkityksellinen tieto, koska se liittyy toimenpiteeseen, josta voi seurata matkustajalle seuraamus tarkastusmaksun muodossa.¹²⁹

Eduskunnan oikeusasiamies on useasti ottanut ratkaisuissaan kantaa myös siihen, että valtion viranomaisten ja kaksikielisten viranomaisten työntekijöiden tulee käyttää *molempia kansalliskieliä sähköisissä poissaoloilmoituksissaan*. Oikeusasiamies on muun muassa painottanut, ettei yksittäisten virkamiesten kielitaidolla ole merkitystä poissaoloilmoitusten kaksikielisyyden vaatimuksen kannalta.¹³⁰

Oikeusministeriö on antanut mallitekstejä sisältävän suosituksen, jossa se oikeusasiamiehen ratkaisuun viitaten kehottaa ministeriön ja hallinnonalan työntekijöitä oma-aloitteisesti huolehtimaan siitä, että kielelliset oikeudet toteutuvat sähköpostin poissaoloilmoituksissa ja sähköpostiviestien allekirjoitustiedoissa.¹³¹

Ruotsinkieliset palvelut maa- ja metsätaloushallinnossa

Maatalouden elinkeinonharjoittajien yhteydenotot eri viranomaisiin erityisesti tukikysymyksissä ovat lisääntyneet viime vuosina. Maanviljelijät ovat maa- ja metsätalouuskysymyksissä ottaneet yhteyttä muun muassa kunnallisiin maaseututoimistoihin, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksiin, aluehallintovirastoihin, Maaseutuvirastoon, Turvallisuus- ja kemikaalivirastoon, Suomen metsäkeskukseen, maa- ja metsätalousministeriöön sekä ympäristöministeriöön. Yleisesti ottaen nämä viranomaiset pyrkivät palvelemaan kansalaisia sekä suomeksi että ruotsiksi. Ruotsinkielisten verkkosivujen päivitykset ja ruotsinkieliset hakuasiakirjat, lomakkeet ja neuvonta sekä koulutus ovat kuitenkin usein puutteellisia.¹³²

Arvioiden mukaan noin kymmenen prosenttia suomalaisista maanviljelijöistä puhuu ruotsia äidinkielenään. Alueellisilla maatalousviranomaisilla ei kuitenkaan ole aina resursseja tarjota ruotsinkielistä palvelua tai kääntää aineistojaan ruotsiksi. Kaikki asiantuntijavirkamiehet eivät osaa ruotsia, ja ruotsin kieltä osaavista lomittajista ja eläinlääkäreistä on puutetta. Maataloustukien valvontaa suoritetaan tiloilla toisinaan suomeksi, jolloin huomautukset tai vierailusta tehty pöytäkirja voivat jäädä isännille epäselviksi. Toisinaan ruotsinkieliset hakuasiakirjat tulevat saataville myöhemmin kuin suomenkieliset. On käynyt niinkin, että tietoa tuista ei ole ollut saatavilla ruotsiksi ennen hakuajan päättymistä.¹³³

4.3 Henkilöstön kielitaidon varmistaminen ja ylläpitäminen

Virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa viranomaisten on henkilöstöpoliittisilla toimilla varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito.¹³⁴

Valtioneuvoston kertomuksissa kielilainsäädännön soveltamisesta esitettiin sekä vuonna 2006 että 2009 toimenpiteitä kielitaidon varmistamiseksi työhön otossa. Myös perustuslakivaliokunta esitti kertomusta koskevassa mietinnössään toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi. Kelpoisuusvaatimukset määrittämällä tai muutoin kielitaitovaatimuksia asettamalla viranomaisen voi selkeästi ilmoittaa, millaista kielitaitoa virassa vaaditaan ja tarkistaa virkaan valittavan henkilön kielitaidon rekrytoinnin yhteydessä.

Kielitaitovaatimukset viranomaisissa

Valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen, yleensä suomen, erinomaista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää taitoa. Lain mukaan viranomaiset voivat myös itse asettaa erityisiä kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia, mikä on kuitenkin harvinaista.¹³⁵

Valtioneuvoston ministeriöistä annettujen asetusten perusteella ministeriöiden johtavien virkamiesten, kuten kansliapäällikön, osastopäälliköiden, hallitusneuvoksen sekä hallitussihteerin ja neuvottelevan virkamiehen virassa on yleensä säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkinto. Näin ollen näiltä virkamiehiltä vaaditaan erinomaista suomen kielen taitoa ja tyydyttävää ruotsin kielen taitoa. Vastoin yleistä käsitystä kaikissa valtion keskus- ja aluehallinnon asiantuntijaviroissa ei aina ole säädettyjä kelpoisuusvaatimuksia. Ministeriöissä ei yleensä haluta asettaa sitovia kielitaitovaatimuksia laajemmin kuin niitä tällä hetkellä asetetaan. Ministeriöt tuntevat hyvin valtiovarainministeriön ohjeet virantäytöstä ja käyttävät niitä rekrytoinnin yhteydessä. Muutama ministeriö kertoo käyttävänsä myös oikeusministeriön ohjetta sekä suositusta työhön otosta¹³⁶.

Valtioneuvosto voi erityisestä syystä myöntää erivapauden lailla taikka valtioneuvoston tai ministeriön asetuksella säädetystä kielitaitoa koskevasta kelpoisuusvaatimuksesta, jollei laissa tai sen nojalla toisin säädetä.¹³⁷ Näin voidaan tehdä, jos säädetyt kielitaitovaatimukset yksittäisissä tapauksissa ovat tarpeettomia viran hoitamiseksi.

Esimerkiksi ulkomaalaisen hakiessa virkaa saattaa olla erityistä syytä poiketa yleisestä kielitaitovaatimuksesta. Näin saattaa olla etenkin silloin, kun voidaan olettaa, että hakija pystyy nopeasti omaksumaan vaaditun kielitaidon.

Myös kaksikielisissä kunnissa on asetettu kielitaitovaatimuksia, jotka koskevat yleensä ylimpiä virkamiehiä, mutta eivät aina esimerkiksi kunnallisissa lautakunnissa asioita esitteleviä virkamiehiä. Noin kolmasosalla kaksikielisistä kunnista on oman ilmoituksensa mukaan erillinen kielisääntö, jossa on määritelty virkamiesten kelpoisuus kielitaidon osalta. Kielitaitovaatimuksia koskevia ohjeita on usein myös kunnallisissa kieliohjelmassa tai -strategioissa. Kielitaitovaatimukset määritellään usein sisäisesti kullakin kunnallisella sektorilla erikseen. Kun ruotsin kielen taitoa tarvitaan asiakaspalvelutehtävissä, kaksikieliset kunnat yleensä edellyttävät, että ainakin suullisen ruotsin kielen taidon on oltava hyvällä tai tyydyttävällä tasolla. Kunnissa, joissa on kohtuullisen suuri ruotsinkielinen vähemmistö, edellytetään kunnan ylimmiltä virkamiehiltä yleensä erinomaista tai hyvää molempien kielten taitoa ja erityisesti arvostetaan henkilöstön käytännön kielitaitoa. Enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa molempien kielten taitoa edellytetään ainakin kunnan johdolta. Vaikuttaa siltä, että äskettäin muodostetuissa kaksikielisissä kunnissa on aktiivisesti selvitetty, millaista kielitaitoa kunnan työntekijöiltä vaaditaan ja miten kielitaitovaatimuksia tulisi asettaa, tarkistaa ja ylläpitää.¹³⁸

Henkilöstön kielitaidon varmistaminen

Valtioneuvosto ehdotti vuoden 2009 kertomuksessaan kielilainsäädännön soveltamisesta, että viranomaisten ja tuomioistuinten tulisi selvittää, millaista kielitaitoa kussakin tehtävässä tarvitaan. Tämä tulisi selvittää henkilöstön tehtäväkuvissa. Lisäksi tulisi ilmoittaa virkailmoituksissa kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista sekä kehittää työhönotossa käytettäviä menettelymalleja sen varmistamiseksi, että henkilöstöä palvelukseen otettaessa varmistetaan sen riittävästä kielitaidosta.¹³⁹

Ministeriöiden ja kaksikielisten kuntien henkilöstön kielitaidon varmistamiseen liittyviä seikkoja selvitettiin kyselyissä, jotka oikeusministeriö teki ministeriöille ja kaksikielisille kunnille.¹⁴⁰ Säädetty kelpoisuusvaatimukset ilmenevät yleensä aina *ministeriöiden hakuilmoituksista*. Ennen hakuilmoituksen laadintaa useassa ministeriössä arvioidaan, työtehtävistä riippuen, käytännössä edellytettyä kielitaitoa sekä mahdollista tarvetta säätää kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista. Jos katsotaan, että esimerkiksi asiantuntijavirassa edellytetään käytännössä myös ruotsin kielen taitoa, ministeriöt ilmoittavat siitä yleensä erikseen hakuilmoituksissa.

Kielitaidon varmistaminen ministeriössä tapahtuu yleensä kielitodistuksen perusteella. Useassa ministeriössä ollaan kuitenkin sitä mieltä, ettei pelkkä kielitodistus riitä osoittamaan henkilön todellista kielitaitoa. Kielitaito tarkistetaan tapauskohtaisesti myös *haastattelemalla* hakijaa kyseisellä kielellä. Sisäasiainministeriön henkilöstön ruotsin kielen käytöstä tehdyssä tutkielmassa haastateltiin sataa työntekijää. Hieman yli puolet vastasi, että ruotsin kielen taito huomioitiin työhön otettaessa. Puolet oli todistanut kielitaitonsa kielitodistuksella ja kymmentä oli haastateltu ruotsin kielellä.¹⁴¹

Kaikki ministeriöt järjestävät säännöllisesti omaa kielikoulutusta, ja henkilöstöllä on usein myös mahdollisuus käydä ulkopuolisessa kielikoulutuksessa. Tulos- ja kehityskeskustelussa selvitetään, onko tarvetta kielikoulutukseen.

Kaikki kaksikieliset kunnat ovat ilmoittaneet oikeusministeriölle *tarkistavansa työnhakijoiden kielitaidon* jollakin tavalla. Yli puolet kunnista kertoo haastattelevansa hakijat aina sekä suomeksi että ruotsiksi. Kielitaitotodistusta vaaditaan yleensä silloin, kun virkaan on asetettu kielitaitovaatimuksia. Joidenkin kuntien mukaan kielitaitovaatimuksista kiinnipitäminen voi toisinaan johtaa siihen, että hakijoiden määrä jää alhaiseksi. Melkein kaikki kunnat ilmoittavat *selvittäneensä henkilöstönsä kielitaidon*. Osa on tehnyt järjestelmällisen kielitaitoselvityksen mutta etenkin pienemmissä kunnissa henkilöstön kielitaidon katsotaan olevan tiedossa esimerkiksi heille myönnettyjen kielilisien perusteella. Useissa kunnissa painotetaan ruotsin kielen taidon tarvetta etenkin vanhustenhoidossa ja lasten päivähoidossa, mikä vahvistaa näkemystä siitä, että ainakin erityisen suojattomassa tilanteessa olevilla, kuten lapsilla ja vanhuksilla, on oltava oikeus palveluihin äidinkielellään. Varmistaakseen tarvittavan kielitaidon ja sen ylläpitämisen joka neljäs kaksikielinen kunta onkin viime vuosina järjestänyt henkilöstölleen *kielikursseja* työaikana tarpeen mukaan. Suurin osa kaksikielisistä kunnista ilmoittaa *julkaisevansa hakuilmoituksensa molemmilla kielillä* ja ilmoittavansa kielitaitovaatimukset ilmoituksessa sekä silloin, kun virkaan tai tehtävään on asetettu kielitaitovaatimuksia, että silloin, kun käytännön työ edellyttää tiettyä kielitaitoa. Usein hakuilmoitukset julkaistaan suomenkielisessä päivälehdessä ja ilmoituksessa viitataan ruotsinkieliseen verkkoilmoitukseen.¹⁴² Ruotsinkielisten työpaikkailmoitusten puuttuminen nostettiin esille yhdessä kirjallisessa kysymyksessä eduskunnassa vuonna 2009.¹⁴³

Ministeriöiden ja kaksikielisten kuntien työhönottomenettelyt

Ministeriöt seuraavat valtiovarainministeriön vuonna 2010 antamaa ohjetta rekrytoinnista. Ohjeessa todetaan muun muassa, että nykyään tarvittava kielitaito ilmenee yleensä jo hakijan

tutkinnosta ja että kielitaito on selvitetty ja tarvittaessa pyydettyä hakijalta täydennystä, jos asiasta on epäselvyyttä.¹⁴⁴ Oikeusministeriö on laatinut oman ohjeensa käsikirjanomaiseksi apuvälineeksi työhönottoon. Säädetty kelpoisuusvaatimukset on ohjeen mukaan ehdottomasti esitettävä hakuilmoituksessa, minkä lisäksi ilmoituksessa saa ja pitää kertoa eduksi luettavista tiedoista, taidoista ja ominaisuuksista, esimerkiksi kielitaidosta. Ohje sisältää yksityiskohtaisia ohjeita kielitaitoa koskevista todistuksista, kielitaitoa koskevasta erivapaudesta ja hakuilmoituksista. Oikeusministeriö on myös antanut erilliset ohjeet rekrytoinnin periaatteista oikeusministeriön hallinnonalalla.¹⁴⁵ On ehdotettu, että valtiovarainministeriö ja oikeusministeriö yhteen sovittaisivat rekrytointiohjeitaan ja sisällyttäisivät niihin laissa määritellyt julkisyhteisöjen henkilöstön kielitaitovaatimukset.¹⁴⁶

Kieliasiaain neuvottelukunnan aloitteesta oikeusministeriö antoi vuonna 2011 suosituksen *Kielitaito ministeriöiden työhönnotossa – säännöksiä ja työhönottoon liittyvä tarkistuslista* kielilainsäädännön täytäntöönpanon tueksi valtion keskushallinnossa. Suositukseen on koottu työhönottoon liittyvät keskeisimmät kielilainsäädännön säännökset sekä listattu käytännön työhönottotilanteissa huomioitavia kielitaitoon liittyviä määräyksiä ja muita tärkeitä seikkoja. Suosituksessa korostetaan, että viranomaisilla on velvollisuus varmistua siitä, että työhön valitulla on työtehtävän edellyttämä kielitaito eli säädettyjen kelpoisuusvaatimusten mukainen kielitaito, työtehtävän tosiasiallisesti edellyttämä kielitaito ja/tai eduksi luettava kielitaito.¹⁴⁷

Valtion viranomaisten käyttämässä sähköisessä hakujärjestelmässä, joka toimii suomeksi ja ruotsiksi, on kohta ”työssä tarvittava kielitaito”, joka kuitenkin usein jää täyttämättä suomen ja ruotsin kielen osalta. Vieraista kielistä ilmoitetaan usein ilmaisulla ”arvostamme hyvää englannin kielen taitoa” tai ”työtehtävän menestyksellinen hoitaminen edellyttää hyvää venäjän kielen taitoa tai ”hyvä kielitaito luetaan eduksi”. Virastot voivat ilmoittaa työpaikasta ja hakijat voivat hakea paikkaa molemmilla kielillä, mutta kaikki työnantajat eivät vie paikkailmoitusta ruotsiksi järjestelmään.¹⁴⁸

Enää ei toimiteta oikeaksi todistettuja todistuksia työnantajalle. Sähköisesti annetut tiedot ovat henkilön itse antamia tietoja. On tärkeää, että työnantaja pyytää nähtäväksi todistukset muun muassa vaadittavasta kielitaidosta viimeistään silloin, kun henkilö kutsutaan haastatteluun.

Noin puolet *kaksikielisistä kunnista* ilmoittaa yleensä hyödyntävänsä jotakin rekrytointiohjetta virkaa tai tehtävää täyttäessään. Monissa kunnissa noudatetaan *Suomen Kuntaliiton* ohjetta, kun taas joillakin kunnilla on myös omia rekrytointiohjeita ja toisissa tällaisia valmistellaan parhaillaan.

Kuntaliiton ohjeen mukaan työhön otettavalta henkilöltä vaaditaan etenkin asiantuntemusta ja pätevyyttä. Ohjeessa painotetaan muun muassa sitä, että kelpoisuusvaatimukset tulee mainita hakuilmoituksessa ja että kunta-, virkamies- ja tasa-arvolainsäädäntö on huomioitava viran täytössä. Lisäksi korostetaan maahanmuuttajien puhumien kielten taitojen tärkeyttä.¹⁴⁹

Kielitaidosta ja kielitaitovaatimuksista on usein säädetty kuntien kielisäännöissä, jotka ovat kuntalaissa tarkoitettuna hallintosäännön taseisia sitovia sääntöjä¹⁵⁰. Kunnat ovat säätäneet ammattikunnasta riippuen tiukempia tai väljempia kielisäännöksiä. Kuntien sisäiset normit saattavat jättää tiettyä virkaa tai tehtävää koskevien tarkempien kielitaitomääräysten antamisen viranhaltijapäätöksen varaan.¹⁵¹

Valtion ja kuntien kielillisät

Valtioneuvoston vuoden 2009 kielikertomuksesta kävi ilmi, että *ministeriöt* eivät yleensä enää maksa kielillisä. Kielillisistä oli uuden palkkajärjestelmän käyttöönoton yhteydessä luovuttu monessa viranomaisessa. Osa ministeriöistä kertoo, että kielillisä voi edelleen sisältyä tehtäväkoh-

taiseen palkanosaan, kun taas toisissa ministeriöissä se voi sisältyä henkilökohtaiseen palkanosaan. Tietyille ammattiryhmille, esimerkiksi poliiseille, kielilisiä tai kielitaitolisiä maksetaan. Tästä on tehty erillinen päätös.¹⁵²

Kuntien yleisen virka- ja työehtosopimuksen mukaan viranhaltijalle tai työntekijälle voidaan maksaa varsinaiseen palkkaan kuuluvaa kielilisiä, jos tehtävissä edellytetään äidinkielen lisäksi toisen kotimaisen kielen, saamen kielen tai viittomakielen hallintaa ja jollei kielitaitovaatimusta ole otettu huomioon tehtäväkohtaisessa palkassa. Kielilisän suuruus on keskimäärin noin 50 euroa kuukaudessa. Myös kuntasektori on kuitenkin siirtynyt palkanmuodostuksessa tehtäväkohtaisen ja henkilökohtaisen palkanosan yhdistelmään. Enemmistöltään ruotsinkielisissä kunnissa kielilisiä maksetaan hieman useammin kuin enemmistöltään suomenkielissä kunnissa.¹⁵³

Kielilisän maksamisessa ei näytetä sovellettavan mitään yhtenäistä järjestelmää. Kuntien käytännöissä on suuriakin vaihteluita kunnan maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Joissakin kaksikielissä kunnissa kielilisiä maksetaan yli kolmasosalle työntekijöistä, kun taas esimerkiksi naapurikunnassa sitä maksetaan vain muutamalle prosentille.

Kunnat, joiden talous on tyydyttävässä kunnossa, sekä kunnat, joissa toinen kieli on selkeästi vähemmistönä, näyttävät olevan halukkaampia maksamaan kielilisiä. Etelä-Suomen kaksikielissä kunnissa kielilisiä maksetaan yleisesti ottaen harvemmin kuin esimerkiksi Pohjanmaalla, missä kunnat ja kuntayhtymät maksavat kielilisiä suomen tai ruotsin kielen taidosta useammin kuin muilla kaksikielillä alueilla. Esimerkiksi Vaasan sairaanhoitopiiri maksaa kielilisiä yli puolelle työntekijöistään. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä, jossa kielenkäyttölisää maksetaan suomen ja ruotsin kielen sekä viittomakielen taidosta, reilu kymmenesosa työntekijöistä sai kielenkäyttölisää vuonna 2011. Tilastoista käy lisäksi ilmi, että muun muassa kuntayhtymä Itä-Suomessa maksaa kielilisiä varsin monelle työntekijälleen, todennäköisesti myös venäjän kielen taidosta.¹⁵⁴ Kolme kuntaa, joissa puhutaan saamea, maksaa kielilisiä saamen kielen taidosta. Viittomakielten taidosta kielilisiä maksetaan yhteensä noin 400 kunnalliselle työntekijälle.¹⁵⁵

4.4 Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien viestinnässä

Perustuslaissa taataan kansalaisille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Väestöllä on oikeus osallistua ja käyttää vaikutusvaltaa omalla kielellään.¹⁵⁶ Näiden mahdollisuuksien toteuttamiseksi viranomaisten on luotava aktiivisesti erilaisia viestintä- ja vaikuttamiskanavia, jotka edistävät väestön kielellisiä ja demokraattisia oikeuksia.

Valtion ja kunnallisen viranomaisen yleisölle suunnatussa tiedottamisessa on kaksikielisessä kunnassa käytettävä suomen ja ruotsin kieltä. Asianomaisen ministeriön on huolehdittava siitä, että yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto annetaan koko maassa molemmilla kansalliskielillä.¹⁵⁷

Ministeriöiden ja muiden valtion virastojen tiedottaminen

Valtioneuvoston viestintäosasto antoi vuonna 2010 suosituksen, jossa painotetaan valtion viranomaisten velvollisuutta tiedottaa omasta toiminnastaan. Suosituksessa todetaan muun muassa, että viranomaisten tuottama keskeinen aineisto on oltava saatavilla sekä suomen että ruotsin kielellä ja eräissä tapauksissa myös saamen kielellä. Lisäksi viranomaisten on hyvä tuottaa aineistoa myös englanniksi sekä tarvittaessa muilla kielillä.¹⁵⁸

Oikeusministeriö teki vuonna 2010 selvityksen *ministeriöiden verkkosivustojen kielestä*. Lopputulos oli, että vaikka kaikilla ministeriöllä on suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset versiot verkkosivustoistaan, kieliversioiden sisällöt vaihtelevat suuresti. Joskus verkkosivuilta puuttuu olennaista tietoa ruotsin kielellä. Ruotsinkielisiä linkkejä, liitteitä ja lomakkeita voi olla vaikea löytää, jolloin käyttäjä ei saa kaikkea ruotsinkielistä tietoa. Vaikka tietoa etsivä henkilö voi joskus törmätä tekstiin, jossa kerrotaan, ettei verkkosivua ole saatavilla ruotsiksi, on monessa ministeriössä viime vuosina edistytty tiedotusvälineille ja kansalaisille suunnatussa viestinnässä. Esimerkiksi uutisaineistoa on saatavilla laajemmin kuin neljä vuotta sitten, sekä suomeksi että ruotsiksi. Monet valtion virastot ja laitokset ovat viime vuosina kehittäneet myös *vieraskielisiä verkkosivujaan*. Monilla on kattavat sivut englanniksi.¹⁵⁹

Kansaneläkelaitoksella on verkkosivut suomen, ruotsin ja englannin kielellä sekä suomalaisella viittomakielellä sekä suhteellisen kattavasti tietoa etenkin sosiaaliturvasta myös pohjoissaameksi, inarinsaameksi, koltansaameksi, venäjäksi, viroksi sekä tiivistelmiä saksaksi ja ranskaksi.

Poliisin verkkosivuilla on tietoa ja lomakkeita suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Poliisin tehtävistä ja oman asian hoitamisesta löytyy tietoa venäjän, viron, somalin, albanian, kiinan, saksan, vietnamin, turkin, thain, espanjan, ranskan, arabian, kurdin ja persian kielellä. Myös *verohallinnolla* on suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset verkkosivut ja sähköisiä palveluja näillä kielillä. Lisäksi sivuilla on tietoa esimerkiksi ulkomaalaisen työvoiman verotuksesta saameksi, venäjäksi, viroksi ja puolaksi.

Viime vuosina on kiinnitetty huomiota kaksikielisten viranomaisten ruotsinkielisen tiedotuksen puutteisiin *kampanjoiden ja kilpailujen* yhteydessä. Viranomaiset ovat toisinaan katsoneet, että viestintäaineisto ei ole osa virallista tiedottamista, vaan kyse on ennemminkin vapaaehtoisesta markkinoinnista, johon ei sovelleta kielilainsäädäntöä.¹⁶⁰

Sosiaalisessa mediassa viranomaiset eivät aina toimi molemmilla kielillä. Esimerkiksi uudesta lainsäädännöstä keskustellaan pääosin suomeksi julkisilla foorumeilla, joista kuitenkin on tulos- ja virallisia vaikuttamiskanavia ja täydentäviä palvelumuotoja. Ministeriöt ylläpitävät Facebook-sivuja ja ministereiden, kansliapäälliköiden tai asiantuntijoiden blogeja ja kolumneja. Yleinen huomio e-demokratiaan liittyvistä toiminnoista on, että monet toimivat ainoastaan suomeksi tai puutteellisesti muilla kielillä.¹⁶¹

Sisäasiainministeriön yleinen Facebook -ryhmä on hyvä esimerkki siitä, miten kaksikielisyyttä on voitu toteuttaa kyseiselle medialle ominaisessa yksikielisessä ympäristössä ruotsinkielistä uutisisältöä lisäämällä.

Eräessä rakennerahastotuen hakemusta koskevassa tapauksessa eduskunnan apulaisoikeus-asiamies katsoi, että hallintomenettelyssä hakijoita on kohdeltava yhdenvertaisesti myös kielellisestä näkökulmasta katsottuna riippumatta siitä, käsitelläänkö hallintoasia sähköisesti vai perinteisemmällä tavalla.¹⁶²

Vaaratiedotteet yleisölle

Kysymys siitä, miten viranomaisten tulee toimia, jotta yksilö saa hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellisen tiedon molemmilla kansalliskielillä, on tullut ajankohtaiseksi muun muassa sen vuoksi, että eduskunnan apulaisoikeus-asiamies on käsitellyt omasta aloitteestaan *kysymystä hätätiedotteista*. Hän katsoi, että hätätiedotteiden kääntämiseen liittyvät kysymykset on ratkaistava jo etukäteen esimerkiksi ohjeistuksen avulla.¹⁶³

Laki vaaratiedotteesta astuu voimaan 1. kesäkuuta 2013. Lain keskeisenä tavoitteena on parantaa kielellisten oikeuksien toteutumista sekä selkeyttää tiedottamiseen liittyvää terminologiaa. Laissa määritellään vaaratiedotteiden antamiseen käytettävät kanavat sekä ne viranomaiset, jotka voivat antaa vaaratiedotteita.

Vaaratiedotteesta annetun lain ¹⁶⁴ tarkoituksena on muun muassa tehostaa kielellisten oikeuksien ja kielilainsäädännön toteutumista viranomaistiedottamisessa. Vaaratiedotteiden välittäminen väestölle molemmilla kansalliskielillä, tietyissä tapauksissa saamen kielellä, sekä mahdollisesti myös muilla kielillä edistää väestön turvallisuutta ja luo myönteistä turvallisuusilmapiiriä. Molemmilla kansalliskielillä tiedottaminen kattavalla tavalla on perusteltua muun muassa siitä syystä, että Suomessa oli vuoden 2011 lopussa vain 17 kuntaa, joissa ei asunut yhtään ruotsinkielistä asukasta.¹⁶⁵

Laissa vaaratiedotteesta määritellään myös ne tilanteet, joissa vaaratiedotteita on annettava. Vaaratiedote tulee antaa molemmilla kansalliskielillä. Tarvittaessa Häätäkeskuslaitos avustaa sisäasiainhallinnon paikallisviranomaisia tiedotteiden kääntämisessä toiselle kansalliskielelle, mutta lähtökohtaisesti jokaisen vaaratiedotteen antavan viranomaisen tulee itse antaa tiedote molemmilla kansalliskielillä. Lisäksi saamelaiden kotiseutualueella laki edellyttää vaaratiedotteen antamista saamen kielellä, jos vaarallinen tapahtuma tai sen seuraukset kohdistuvat mainitulle alueelle. Vaaratiedote välitetään koko maan väestölle tiedoksi radiossa, ja se voidaan lisäksi välittää tiedoksi televisiossa, jos vaaratiedotteen antava viranomainen niin päättää.¹⁶⁶ Sisäasiainministeriö antaa myös käytännön ohjeet vaaratiedotteiden kirjoittamisesta ja välittämisestä.¹⁶⁷

Kuntien ja kuntaliittojen tiedottaminen

Kuntien verkkosivustot ovat jo pidemmän aikaa olleet julkishallinnon suosituimpia verkkosivustoja.¹⁶⁸ *Kaikki kaksikieliset kunnat tiedottavat sekä suomeksi että ruotsiksi* omilla verkkosivullaan, vaikka tiedotteiden sisältö ei aina olekaan yhtä laaja molemmilla kielillä. Joissain kunnissa esimerkiksi kaikkiin kotitalouksiin jaettavien tiedotuslehtien sisältö on erilainen suomeksi ja ruotsiksi.¹⁶⁹ Jo pidemmän aikaa suuntauksena on ollut se, että yksikielisillä kunnilla on useammin englanninkieliset kuin ruotsinkieliset verkkosivut.¹⁷⁰

Suomen Kuntaliitto on antanut kunnille viestintäohjeita. Ohjeissa viitataan kuntien viestintään vaikuttavaan lainsäädäntöön, kuten kielilain säännöksiin viranomaisten velvollisuudesta tiedottaa molemmilla kielillä. Kuntaliitto on lisäksi luonut kuntien tiedottajaverkoston, järjestää tapaamisia ja välittää tietoa sähköisesti.¹⁷¹

Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut kantaa tapaukseen, jossa osa kaksikielisen kunnan tiedotuslehden kirjoituksista ja ilmoituksista oli vain ruotsiksi. Oikeusasiamiehen mukaan kunta ei ollut kaikilta osin täyttänyt suomenkielisten kuntalaisten kielellisiä oikeuksia, minkä vuoksi kunnan tiedotustoiminta oli ollut osittain kielilain vastaista. Oikeusasiamies painotti muun muassa vastaavan toimittajan roolia tapauksessa.¹⁷²

Kaikilla 18 maakunnan liitolla on suomenkielinen verkkosivusto. Sen lisäksi kaikilla viidellä kaksikielisellä maakunnan liitolla sekä Lapin liitolla on ruotsinkielinen kotisivu. Viidestä kaksikielisestä liitosta kolme osoittaa liiton kaksikielisyyden sivuillaan hyvin selvästi, kun taas kahdella muulla on varsin vaatimattomat ruotsinkieliset sivut. Yhtä lukuun ottamatta kaikilla liitoilla on englanninkieliset verkkosivut ja seitsemällä liitolla venäjänkieliset. Lapin liitolla on verkkosivut viidellä eri kielellä: suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi ja saameksi.¹⁷³

Järjestöillä ja kolmannella sektorilla on usein suuri tiedottamisvastuu. Esimerkiksi osan ruotsinkielisille maanviljelijöille suunnatusta tiedotuksesta, kuten tukia ja muuta alan toimintaa koskevasta tiedotuksesta, hoitaa etujärjestö ja sen julkaisema lehti.¹⁷⁴

Suomen- ja ruotsinkieliset viranomaisasiakirjat

Valtioneuvoston vuoden 2009 kielikertomuksessa ehdotettiin, että viranomaiset ja tuomioistuimet ottavat kielilainsäädännön huomioon viestinnässään, mutta puutteita esiintyy edelleen viranomaisten lakiin perustuvassa velvollisuudessa julkaista keskeiset asiakirjat tai niiden tiivistelmät sekä suomeksi että ruotsiksi. Ministeriöiden oman arvion mukaan mietinnöt, julkaisut ja vastaavat asiakirjat julkaistaan yleensä vain suomeksi ja aiempaa harvemmin kokonaan ruotsiksi. Vuonna 2012 lähes kaikkiin julkaisuihin sisältyi kuitenkin ruotsinkielinen tiivistelmä, mikä on hieman useammin kuin neljä vuotta sitten.¹⁷⁵ Jotkin ministeriöt ilmoittivat lisäksi, että niiden esitteet julkaistaan lähes sataprosenttisesti molemmilla kielillä. Arvioista voidaan päätellä, että ministeriöillä olisi eniten parannettavaa raporttien ja selvitysten sekä esitteiden julkaisemisessa kokonaisuudessaan suomeksi ja ruotsiksi. Muuten tilanne saattaa johtaa tiedon puutteeseen ja ruotsinkielisten henkilöiden huonompiin mahdollisuuksiin osallistua muun muassa lausuntomenettelyihin.¹⁷⁶

Ministeriöiden käänösresurssit ovat kuitenkin rajalliset, samoin ostopalveluna hankittaviin käännöksiin käytettävissä olevat määrärahat. Tämän takia esimerkiksi alan keskusjärjestö voi joutua käännättämään asiakirjat viranomaisen puolesta, jotta jäsenet saisivat tietoa esimerkiksi mietinnön sisällöstä. Tällöin lausunnon antamiselle jää kuitenkin usein vähemmän aikaa.¹⁷⁷

Säädösehdotusten tekstien ja mietintöjen tiivistelmien on aina oltava saatavilla molemmilla kielillä. Sen sijaan koko mietinnön kääntäminen ruotsiksi on asianomaisen ministeriön harkinnassa. Eduskunnan oikeusasiamies on katsonut aiheelliseksi korostaa, että ministeriön harkintavalta ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että kuulemiskynnystä nostetaan keinotekoisesti, jotta asiakirjoja ei tarvitsisi kääntää ruotsiksi.¹⁷⁸

Kaksikieliset opasteet ja tuotetiedot

Opasteiden kaksikielisyys on viime vuosina noussut ajankohtaiseksi muun muassa silloin, kun kaksikielinen ja yksikielinen kunta ovat yhdistyneet ja koko kunnasta on tullut kaksikielinen. Tällöin opasteiden tekstien on lain mukaan oltava sekä suomen- että ruotsinkielisiä. Joillakin kaksikielisillä paikkakunnilla kaksikielisiä opasteita ei ole toteutettu kielilain mukaisesti. Apulaisoikeuskansleri on todennut kaksikielisen kunnan opasteita koskevassa päätöksessään, että kadunnimien ja rakennusten opasteiden, kuten päiväkotien ja koulujen opasteiden, on oltava kunnan molemmilla kielillä myös silloin, kun niissä palvellaan vain yhdellä kielellä.¹⁷⁹

Kaksikielisten viranomaisten opasteiden tekstien on oltava tasapuolisesti molemmilla kansalliskielillä. Opasteet ovat tärkeä osa viranomaisen ulkoista kuvaa. Yksikieliset opasteet antavat harhaanjohtavan kuvan viranomaisen kaksikielisyydestä.¹⁸⁰

Myös kysymys siitä, pitääkö suomen- vai ruotsinkielinen nimi mainita ensimmäisenä esimerkiksi *katujen nimikilvissä*, on jatkuvasti esillä. Kaksikielisiltä kunnilta edellytetään molempien kielten ja kieliryhmien tasapuolista kohtelua. Kunta saa päättää kieliversioiden järjestyksestä kilvissään ja opasteissaan. Yksikielisissä kunnissa opasteet eivät muodosta ongelmaa ja kunnilla on oikeus käyttää opasteissaan kunnan kielen lisäksi myös muita kieliä.

Velvollisuus kaksikielisten opasteiden antamiseen koskee myös kaksikielisiä viranomaisia, jotka toimivat yksikielisessä kunnassa. Kysymys tulee ajankohtaiseksi muun muassa silloin, kun viranomaisten toimintaa järjestetään uudelleen siten, että kaksikielinen valtion viranomainen toimii yksikielisellä paikkakunnalla. Esimerkkejä tällaisista viranomaisista ovat Etelä-Suomen aluehallintovirasto, joka sijaitsee Hämeenlinnassa, sekä Länsi-Suomen maistraatti, joka sijaitsee Seinäjoella.

Julkisten virastojen epäselvät nimet on nostettu esille kirjallisessa kysymyksessä eduskunnassa. Vastauksessa todetaan muun muassa, että viranomaisten nimiin sovelletaan kielilakia ja hallintolain vaatimusta viranomaisten selkeästä kielenkäytöstä.¹⁸¹

Viranomaisen sekä virallisen että epävirallisen nimen on oltava selkeä ja ymmärrettävä, jotta kansalaiset kykenevät vaikeuksitta ymmärtämään, mistä viranomaisesta tai virastosta on kyse. Eduskunnan mukaan uusien virastojen ja muiden organisaatioiden nimiin on jatkossa syytä kiinnittää valmistelun ja päätöksenteon yhteydessä entistä enemmän huomiota ja huomioida myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kannanotot näissä asioissa.

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan katsonut, että julkishallinnon toimintayksiköllä ei voi olla ainoastaan englanninkielistä nimeä. Nimillä kuten TraFi, Destia, Valvira, Fimea ja Evira on usein pyritty selventämään pitkää virallista nimeä. Oikeusasiamies on muun muassa katsonut, että erään kuntayhtymän nimen oheis- tai lisänimi, joka ei ole suomea eikä ruotsia, ei kuitenkaan ole lainvastainen, jos sen rinnalla käytetään aina kuntayhtymän koko nimeä. Toisessa viranomaisen oheis- tai lisänimeä koskevassa tapauksessa viranomainen oli menetellyt väärin, kun se oli painattanut ainoastaan tällaisen oheis- tai lisänimen asiakkaille lähetettäviin kirjekuoriinsa. Oikeusasiamies esitti Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle arvioitavaksi tarvetta säätää erikseen viranomaisten nimien – mukaan lukien lyhenteet ja muut oheis- ja lisänimet – laadinnan kriteereistä ja menettelytavoista.¹⁸²

Kielilain tammikuussa 2009 voimaan tullutta siirtymäsäännöstä, jonka mukaan ainakin kaksikielisissä kunnissa myytävissä tuotteissa on oltava suomen- ja ruotsinkieliset tuoteselosteet ja käyttöohjeet, ei ole vielä noudatettu aina asianmukaisesti. Tuotteista tekstit puuttuvat usein ruotsiksi ja toisinaan myös suomeksi. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että kaikki säännökset ja ohjeet eivät ole linjassa kielilainsäädännön kanssa.

4.5 Kielen valinta ja kielenkäyttö valtiolla ja kunnissa

Kaksikielisen kunnan valtuuston kokouskutsu ja pöytäkirja on laadittava suomen ja ruotsin kielellä. Kunnan muiden toimielinten kokouskutsujen ja pöytäkirjojen kielestä päättää kunta. Kaksikielisen kunnan johtosäännöt ja vastaavat säännöt on annettava suomen ja ruotsin kielellä.¹⁸³

Kaksikieliset kunnat julkaisevat yleensä verkkosivuillaan valtuuston pöytäkirjat ja esityslistat sekä suomeksi että ruotsiksi tai videoivat valtuustojensa kokoukset.¹⁸⁴ Kuntalaisille ja tiedotusvälineille voi olla epäselvää, mitkä pöytäkirjat pitäisi lain mukaan olla saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Toisinaan ihmiset ovat olleet tyytymättömiä esimerkiksi siihen, että kaikkia kunnan pöytäkirjoja ei ole käännetty vähemmistön kielelle tai käänös on ollut huono.¹⁸⁵

Kaksikielisissä kunnissa kunnanvaltuuston, -hallituksen ja muiden toimielinten jäsenet saavat itse valita, kumpaa kieltä he haluavat käyttää. On tavallista, että luottamushenkilöt käyttävät kokouksissa omaa äidinkieltään ja puheenjohtaja käyttää molempia kieliä ja tulkaa tarvittaessa. Tilanne oli sama vuonna 2008.

Joissakin enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa ja kunnissa, joissa on suuri ruotsinkielinen enemmistö, käytetään kokouksissa kuitenkin pääasiallisesti enemmistön kieltä. Jos joku haluaa käyttää toista kieltä, puheenjohtaja tulkaa. Monissa kunnissa luottamushenkilöt ovat kaksikielisiä, eivätkä he tarvitse käänös- tai tulkkausepäilyä. Yhdessä kunnassa järjestetään tarvittaessa simultaanitulkkauksia. Joissakin lautakunnissa voi kuitenkin esiintyä vaikeuksia erityisesti silloin, jos lautakunnan puheenjohtaja ei osaa toista kieltä.¹⁸⁶

Eryityisesti kysymys *kaksikielisten kuntien niin sanotusta hallintokielestä* on tullut ajankohtaiseksi viime vuosina. Hallintokielen käsitettä ei ole määritelty, mutta yleisen käsityksen mukaan hallintokieli vastaa lähinnä valtion viranomaisten työkieltä tai sisäistä kieltä. On kuitenkin muistettava, että yksilöllä on oikeus saada lain mukaan palvelua omalla äidinkielellään kaksikielisen kunnan hallintokielestä tai kunnan työkielestä riippumatta. Kaksikieliset kunnat ovat pääsääntöisesti valinneet väestön enemmistön kielen ainoaksi hallintokielekseen, vaikka kunta saa valita kielensä tarkoituksenmukaisuuden perusteella ja ulottaa kaksikielisyytensä esimerkiksi hallitukseen, lautakuntiin ja muihin toimielimiin.¹⁸⁷

Valtion viranomainen käyttää työkielenään virka-alueen väestön enemmistön kieltä, jollei toisen kielen tai molempien kielten taikka erityisestä syystä vieraan kielen käyttäminen ole tarkoituksenmukaisempaa. Monissa valtion virastoissa käytännön tilanne on kuitenkin se, että vain ruotsia äidinkielenään puhuvat virkamiehet käyttävät ruotsia keskinäisessä kommunikaatiossaan.

Valtioneuvoston sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän ja vastaavan toimielimen jäsenellä samoin kuin kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää suomea tai ruotsia kokouksessa sekä pöytäkirjaan tai mietintöön liitettävässä kirjallisessa lausunnossa tai mielipiteessä.¹⁸⁸

Molempien kansalliskielten edustuksen tärkeyttä työryhmissä ja komiteoissa on painotettu, etenkin jos toimeksianto suoraan tai epäsuorasti liittyy kielellisiin perusoikeuksiin. Viime vuonna on myös korostettu, että ministeriöiden on tärkeää kuulla sekä suomen- että ruotsinkielisiä sidosryhmiä valmistelutyössään.¹⁸⁹

Keskustelufoorumi Otakantaa.fi – Dinasikt.fi on hyvä esimerkki julkishallinnon ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen lisäämisestä. Keskustelufoorumi toimii sekä suomeksi että ruotsiksi.

Valtion viranomaisten välisessä *kirjeenvaihdossa* käytetään yleensä suomen kieltä, jollei vastaanottava tai lähettävä viranomainen ole yksikielisesti ruotsinkielinen tai jollei muusta syystä ole tarkoituksenmukaisempaa käyttää ruotsin kieltä. Sen sijaan valtion viranomaisten ja kuntien välisen kirjeenvaihdon tulee tapahtua kunnan kielellä.¹⁹⁰

Oikeusministeriö on *suosituksessaan* kehottanut ministeriöitä kiinnittämään huomiota siihen, että valtion viranomaisten ja kuntien välisen viestinnän ja kirjeenvaihdon tulee tapahtua kunnan kielellä, kunnan enemmistön kielellä tai molemmilla kielillä, koska kaksikielisten kuntien on joka tapauksessa hoidettava oma tiedotuksensa sekä enemmistön että vähemmistön kielellä.¹⁹¹ Viranomaiset eivät vielä näytä hyödyntävän toisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa tehtyä työtä, esimerkiksi jakamalla käännöskustannuksia tuottaessaan materiaaleja useammalla kielellä.¹⁹²

**Viranomaisten painetuissa teksteissä ja kirjeenvaihdossa esiintyy melko usein kieli-
virheitä, koska teksti on huonosti käännetty tai skannattu, eikä sitä ole oikoluettu.
Nykyään on myös tavallista, että viranomaiset hyödyntävät niin sanottuja käännösko-
neita, jolloin kansalaiselle lähetettyä kirjettä on voinut olla vaikea ymmärtää.**¹⁹³

Kunnissa on viime vuosina kiinnitetty huomiota myös *selkeään virkakieleen*. Kehittämishankkeen avulla kuusi kaksikielistä kuntaa työstää kuntien käyttämää kieltä ja luo selkeää ja ymmärrettävää virkakieltä. Hankkeen tuloksena on syntynyt muun muassa kirjoitusohje ja resurssipankki osoitteessa www.raktpasak.fi.¹⁹⁴

4.6 Väestötietojärjestelmän äidinkielitiedon käyttäminen viranomaisissa

Kielilain mukaan viranomaisella on velvollisuus huolehtia toiminnassaan oma-aloitteisesti siitä, että yksityishenkilön kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Kaksikielisen viranomaisen on palveltava yleisöä sekä suomeksi että ruotsiksi, ja viranomaisen tulee yhteydenotoissaan yksityishenkilöihin ja oikeushenkilöihin käyttää näiden kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka molempia kieliä.¹⁹⁵

Äidinkieli, suomi tai ruotsi, on perustuslain nojalla ymmärretty henkilön subjektiiviseksi oikeudeksi.¹⁹⁶ Esimerkiksi kieltä koskevan väärän tiedon korjaaminen väestötietojärjestelmässä tahtuu henkilön oman ilmoituksen perusteella ilman viranomaisharkintaa.¹⁹⁷

Viranomaisilla on velvollisuus hankkia tarvittavat väestötietojärjestelmän äidinkielitiedot viran puolesta. Palveluissaan viranomaiset eivät kuitenkaan aina käytä henkilön kieltä, vaikka heillä on tieto henkilön äidinkielestä, eli suomen, ruotsin ja saamen kielestä, romanikielestä tai viittomakielistä. Syynä tähän näyttäisivät olevan muun muassa ongelmat äidinkielitiedon käytävyydessä.

Väestötietojärjestelmään talletetaan henkilöstä muun muassa nimen ja henkilötunnuksen lisäksi henkilön ilmoittama äidinkieli ja asiointikieli.¹⁹⁸ Ulkomailta Suomeen muuttavalla henkilöllä ei ole kumpaakaan kansalliskieltä äidinkielenään, joten hänen on Suomeen rekisteröityessään ilmoitettava muun äidinkieltensä lisäksi haluamansa kotimainen asiointikieli, joka on joko suomi tai ruotsi.¹⁹⁹

Väestötietojärjestelmää ylläpidetään yhteiskunnan toimintojen ja tietohuollon sekä sen jäsenille kuuluvien oikeuksien ja velvollisuuksien mahdollistamiseksi, toteuttamiseksi ja turvaamiseksi.²⁰⁰ Viranomaisella on väestötietojärjestelmälakiin perustuva virkavelvollisuus selvittää asiassa osallisena olevan henkilötiedot, mukaan lukien tieto äidinkielestä.²⁰¹ Säännös tukee kielilaisilla viranomaiselle asetettua velvoitetta käyttää henkilön kieltä.²⁰²

Väestötietojärjestelmän käyttökelpoisuus äidinkielitiedon selvittämisessä näyttää olevan epäselvää osalle viranomaisista. Viranomaiset eivät kuitenkaan voi perustella henkilön äidinkielestä poikkeavaa kielellistä palvelua sillä, ettei kieli ole tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, koska kaikkien henkilöiden kieli on tiedossa ja se on modernin tietotekniikan avulla helposti selvitettävissä.

Väestötietojärjestelmä on lähtökohtaisesti avoin viranomaisten toiminnallisia tarpeita varten. Viranomaisten ja tuomioistuinten tulee hankkia väestötietojärjestelmästä tuomioistuini- ja hallintomenettelyssä sekä muussa viranomaistehtävän hoitamisessa tarvittavat henkilötiedot viran puolesta, jollei henkilö ole ilmoittanut toimittavansa itse tarpeelliset tiedot tai muunlaiseen menettelyyn ole erityisiä perusteita. Väestörekisterikeskus myöntää viranomaiselle tietoluvan väestötietojärjestelmän käyttämistä varten. Tietolupia on käytännössä myönnetty kaikille viranomaisille, joilla on henkilötietojen käsittelyyn käytettäviä operatiivisia tietojärjestelmiä. Väestötietoja saa käyttää muun muassa asiakaspalvelun perustietoina, viranomaisen toimialaan kuuluvien tehtävien hoitamiseen. Tiedot eivät ole julkisia eikä niitä saa luovuttaa kolmannelle osapuolelle ilman Väestörekisterikeskuksen lupaa.

Väestörekisterikeskus antaa tietopalvelua viranomaisille perustamalla, ylläpitämällä ja päivittämällä viranomaisten omia *asiakastietopalvelujärjestelmiä*. Muun muassa Kansaneläkelaitoksella, kaikilla sairaanhoitopiireillä ja verohallinnolla sekä pääsääntöisesti myös kunnilla on käytettävissään väestötietojärjestelmän henkilötietotietoja.

Käytännössä kaikki viranomaisten merkittävät asiakastietojärjestelmät ovat väestötietojärjestelmän jatkuvan päivitystietopalvelun asiakkaita ja niihin toimitetaan automaattisesti tieto henkilön äidinkielestä. Esimerkiksi julkishallinnon tietopalvelun terveydenhuoltoon koskeviin muutospalvelun tietoryhmiin kuuluu automaattisesti äidinkielitieto.

Asiakastietojärjestelmän lisäksi viranomaiset voivat Internetin kautta tarkistaa henkilön tietoja Väestörekisterikeskuksen *kyselypalvelusta*. Palvelulla on noin 30 000 käyttäjää, mikä on merkittävä osa valtion ja kuntien virkamiehistä. Yli puolella kunnista on käytettävissään suora kysely-yhteys väestötietojärjestelmään, joka mahdollistaa myös ulkokuntalaisen asiakkaan äidinkielen selvittämisen. Äidinkielitieto kuuluu henkilön perustietonäytön sisältöön, joka on kaikkien viranomaisten käytössä tai käyttöön saatavissa. Vuonna 2011 esimerkiksi oikeushallinto teki 2,5 miljoonaa kyselyä.

Väestörekisterikeskuksen *tietojärjestelmäpalvelu on maksullinen*, mutta omakustannusperusteinen. Lisäksi tietyt palvelut muuttuivat vuonna 2013 maksuttomiksi.

Vuonna 2011 oli asiakastietojärjestelmän toimitusmaksun hinta palvelun perustamisen yhteydessä 200 euroa. Kyselymaksu oli 0,16 euroa ja maksu henkilön tunnistuksesta 0,29 euroa kyselyä kohti. Kuukausimaksu jokaiselta käyttäjätunnukselta oli 1 euroa.

Puuttuva äidinkielitieto ilmoitetaan usein syyksi siihen, ettei kansalainen ole saanut palvelua äidinkielellään. Viranomaisten tulisi myös elektronisia järjestelmiään hankkiessaan ja muokattaessaan varmistaa, että äidinkielitieto näkyy viranomaisen toiminnoissa.

Viranomaisen päättää, miten äidinkieli näkyy yksittäiselle virkamiehelle. Näin ollen äidinkielitiedon käyttötarve hajautuu viranomaisessa yksittäisille virkamiehille ja on syytä varmistaa, että tieto myös ilmenee loppukäyttäjän näyttöpäätteeltä. Ratkaisevaa on, huomioiko loppukäyttäjä työssään äidinkielitiedon ja käyttääkö hän oma-aloitteisesti henkilön ilmoitettua äidinkieltä, kuten laki velvoittaa.

Jokainen viranomaisen valvoo omalla toimialallaan kielilain noudattamista.²⁰³ Viranomaisen on huolehdittava, että äidinkielitieto on niiden henkilöiden saatavilla, jotka sitä työssään tarvitsevat. Tilastojen ja tietojen laatua koskevan tutkimuksen mukaan äidinkielitieto on kirjattu oikein 99,7 prosentin tarkkuudella. Jos henkilön kotikunta on kaksikielinen kunta ja äidinkieli ruotsi, näytetään osoite ruotsinkielisessä muodossaan ja väestötietopalveluissa henkilön osoitetieto esitetään tämän äidinkielitiedon määrittämässä muodossa.

Äidinkielitiedon käyttö poliisissa ja kunnallisessa sosiaalipalvelussa

Poliisilla on käytettävissään omia ja muiden viranomaisten tietojärjestelmiä. Kun poliisi pysäyttää ajoneuvon, hänen tiedossaan on kuljettajan äidinkielitieto tai se selviää ainakin siinä vaiheessa, kun kuljettajan ajokorttitietoja tarkistetaan. Käytännössä auton rekisteritunnusella etsittäessä äidinkielitieto ei kuitenkaan näy suoraan, vaan se ilmenee osoitetiedosta, joka ilmoitetaan äidinkielen perusteella joko suomeksi tai ruotsiksi. Samalta näytöltä poliisi pääsee erilliseen ajokorttirekisteriin, jossa sekä äidinkielitieto että osoitetieto ovat henkilön äidinkielen mukaan suomeksi tai ruotsiksi. Poliisin mukaan Pohjoismaiden kansalaisten kanssa puhutaan yleensä ruotsia ja muita kieliä puhuvien kanssa yritetään puhua englantia. Poliisin varustukseen kuuluu lisäksi vihko, jossa on kysymyksiä suomeksi ja noin 15 kohdekielellä ”tyypillisimpiä” käytännön tilanteita varten. Lisäksi poliisihallinnolla on tulkikeskuksen kanssa sopimus ympäri-vuorokautisesta tulkkauksesta.²⁰⁴

Väestörekisterin äidinkielitietoa käytetään valtiollisten viranomaisten lisäksi kunnallisella tasolla. Esimerkiksi *Helsingin kaupungin sosiaalitoimella* on käytössään kaksi eri tietojärjestelmää, kaupungin oma asiakastietojärjestelmä, jota käytetään muun muassa toimeentulotuki- ja

vammaispalveluissa, ja Effic- ohjelma, jota käytetään lastensuojelu- ja päivähoitopalveluissa. Molempien järjestelmien tiedot päivittyvät kerran viikossa. Kun asiakas tulee sosiaalitoimen asiakkaaksi, on myös mahdollista katsoa tietoja suoraan väestörekisteristä. Kaikki tiedot, myös osoitetiedot, näkyvät tosin suomeksi kaupungin asiakastietojärjestelmässä. Jos asiakas on ruotsinkielinen, lukee näyttöpäätteellä äidinkieli tiedon kohdassa ”ruotsi”. Päätösasiakirjaa tulostettaessa voi valita tulostuskieleksi myös ruotsin. Effic-ohjelmaan on puolestaan liitetty valmiita päätösmalleja molemmilla kielillä. Päätöstä valmisteleva virkamies voi valita päätösasiakirjan kielen asiakkaan kielen mukaan.²⁰⁵ Asiakasta koskevat muistiinpanot tehdään kuitenkin usein asiakkaan kielellä siitä huolimatta, että tietojärjestelmät ovat yksikielisiä.

Kun näyttöpäätteen ohjelman kieli on suomi, viranomaisen tietojärjestelmä ei tue virkamiehen työskentelyä ruotsinkielisen asiakkaan kanssa, eikä tarjoa ruotsinkielistä terminologiaa näyttöpäätteeltä. Näin ollen virkamiehen tulisi olla täysin kaksikielinen, jotta hän pystyisi hyödyntämään suomenkielistä tietojärjestelmää ruotsinkielisen asiakkaan kanssa.

Helsingin terveystieteiden valtakunnallisen valtakunnallisen Pegasos-potilastietojärjestelmä, joka on käytössä muun muassa terveysasemilla, kotihoidossa, sairaaloissa ja psykiatrisella puolella. Kun asiakas soittaa ja varaa aikaa, hänen tietojaan haetaan Pegasos-järjestelmästä. Äidinkieli tiedot eivät näy suoraan ”ajanvaraus” -näytöllä, vaan ainoastaan osoitetiedot ovat asiakkaan äidinkiellellä. Tieto potilaan äidinkielestä on erikseen avattavalla ”asiakkaan perustiedot” -näytöllä, johon voidaan myös merkitä erikseen potilaan asiointikieli ja tulostuskieli, minkä jälkeen tämä tieto näkyy jo ”ajanvaraus” -näytöllä. Tietojen mukaan äidinkieli tietoa ei kuitenkaan automaattisesti kysytä asiakkaalta, eikä sitä nähdä suoraan kaikissa hoitoketjun vaiheissa. Esimerkiksi lääkäreiden käyttämässä ”potilaskertomus” -näkyvässä ei ilmeisesti ole äidinkieli tietoja. Lisäksi järjestelmästä puuttuu ruotsinkielisiä lomakepohjia. Hammashuollossa käytetään Effic-järjestelmää, jossa puolestaan on vain yksi kielitieto. Äidinkieltä, asiointikieltä tai tulostuskieltä ei siinä erotella toisistaan.²⁰⁶

5 Kielilainsäädännön soveltaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa

Euroopan neuvoston ministerikomitea kiinnitti Suomen huomiota alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisessa muun muassa tarpeeseen panna enemmän ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden varmistamiseen. Asiantuntijakomitean mielestä viranomaisten tulee ponnistella enemmän turvatakseen ruotsin kielen tehokkaan käytön sosiaalihuollossa.²⁰⁷

Valtioneuvoston vuoden 2009 kertomuksessa sosiaali- ja terveydenhuoltoä käsiteltiin monipuolisesti, ja keskipisteenä olivat kaikki kaksikieliset kunnat.²⁰⁸

Tässä luvussa käsitellään sosiaali- ja terveydenhuollon keskeisiä kielikysymyksiä kansalaisten ja viranomaisten näkökulmista. Painopisteenä ovat tietyt alueet ja kunnat sekä jotkin erityissectorit ja teemat, muun muassa pääkaupunkialueen sosiaali- ja terveydenhuollon kielellinen palvelu. Luku alkaa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan uusia määräyksiä koskevalla yleiskatsauksella.

Kunta- ja palvelurakennemuutos on suuressa määrin muuttanut myös kaksikielisten kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita. On muun muassa muodostettu uusia yhteistyöalueita.²⁰⁹

Sosiaali- ja terveysministeriön ilmoituksen mukaan viime vuosina on tehty enemmän selviytyksiä kielellisten oikeuksien toteutumisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa kuin koskaan aikaisemmin. Oikeusministeriön seurannasta ilmenee, että tietoisuus kielellisistä oikeuksista on lisääntynyt etenkin keskushallinnossa.

Myönteinen esimerkki asennemuutoksesta on se, että sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstö on viime vuosina lieventänyt aikaisemmin yleistä käsitystään, jonka mukaan esimerkiksi kokouksissa saa käyttää vain yhtä kieltä.

Monet viranomaiset ovat laatineet kieliohjelmia, ja lisäksi ne maksavat kielilisiä ja järjestävät kielikursseja. Tilanne ei kuitenkaan juuri näytä parantuneen paikallistason sosiaali- ja terveydenhuollossa vuoteen 2009 verrattuna. Ruotsia osaavasta sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstöstä on edelleen suurta puutetta, vaikka henkilöstölle on monilla työpaikoilla järjestetty aikaisempaa enemmän kielikursseja. Kaksikielisten alueiden välillä on kuitenkin selviä eroja. Tietyillä eteläisen Suomen kunnilla on yhä vaikeuksia tarjota terveydenhuoltopalveluja etenkin ruotsiksi. Pohjanmaalla tilanne on huomattavasti parempi.²¹⁰

Pohjanmaalla, jossa kieliolosuhteet ovat suhteellisen tasavertaisia, kaksikieliset kunnat järjestävät sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja suomeksi ja ruotsiksi tavallisesti ongelmitta. Potilaat ja asiakkaat saavat palvelua omalla kielellään sekä suullisesti että kirjallisesti.

5.1 Sosiaali- ja terveydenhuollon uusi lainsäädäntö sekä uudistukset

Ellei potilas tai asiakas tunne kielellisiä oikeuksiaan, hän saattaa huomaamatta luopua oikeudestaan asioida omalla kielellään, esimerkiksi tilanteessa, jossa hoitohenkilökunta ei osaa hänen kieltään. Näin ollen uuden lainsäädännön soveltamisessa on tärkeää korostaa viranomaisen velvollisuutta oma-aloitteisesti selvittää henkilön kieli ja huolehtia siitä, että hänet ohjataan hoitoyksikköön, jossa hän saa palveluja haluamallaan kielellä.

Uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä potilaan ja asiakkaan itsemääräämisoikeus korostuu, muun muassa vapaus valita hoitopaikka. Potilas voi tällä hetkellä valita kuntansa sisällä hoitopaikan ilmoittamalla etukäteen, minkä perusterveydenhuollon hoitoyksikön eli terveysaseman hän valitsee, ja vuoden 2014 alusta hän voi valita yksikön myös koko maan alueelta. Määrätyissä tilanteissa valinnanvapaus koskee myös erikoissairaanhoidon palvelua, esimerkiksi silloin, kun on kyse suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen potilaan kielellisten oikeuksien turvaamisesta.

Uusi terveydenhuoltolaki tuli voimaan vuonna 2010. Siinä on vastaavat säännökset kielellisistä oikeuksista kuin kumotuissa kansanterveyslaissa ja laissa erikoissairaanhoidosta. Terveydenhuoltolaissa viitataan kielilain ja saamen kielilain määräyksiin.²¹¹

Terveydenhuoltolain mukaan kunnan ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on myös huolehdittava siitä, että Pohjoismaiden kansalaiset voivat terveydenhuoltopalveluja käyttäessään tarvittaessa käyttää omaa kieltään eli suomen, islannin, norjan, ruotsin tai tanskan kieltä. Niiden on muun muassa mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkkaus- ja käännösavusta.

Sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistus kuuluu valtakunnalliseen kuntauudistukseen osana kunta- ja palvelurakennemuutoksesta. Osana uudistusta palvelurakennetyöryhmä valmisti uudistamista, johon kuuluivat muun muassa esitys sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteeksi sekä potilas- ja asiakastietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyvät kysymykset. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamisesta annettiin loppuraportti 2012. Raporttiin sisältyvän lakiehdotuksen säännös sosiaalihuollon kielestä vastaa myös sisällöltään nykyistä sosiaalihuoltolain säännöstä.²¹²

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän raportissa todetaan, että sosiaalihuoltoa järjestettäessä tulee huomioida ruotsinkielisten maantieteellinen levittäytyneisyys ja sen asettamat erityisvaatimukset sille, että suomen- ja ruotsinkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti koko maassa. Sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi luodaan alueellista yhteistyötä, josta sosiaalialan osaamiskeskukset vastaavat. Ruotsinkielisen väestön tarpeita varten on ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus.²¹³

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista, niin kutsuttu vanhuspalvelulaki, tulee voimaan heinäkuussa 2013. Lain mukaan yksikielisen kunnan ja kuntayhtymän on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia edistävät palvelut sekä iäkkään henkilön palvelutarpeiden selvittämiseen ja niihin vastaamiseen liittyvät palvelut kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Kaksikielisen kunnan ja kaksikielisiä tai sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia käsittävän kuntayhtymän on järjestettävä nämä palvelunsa suomen ja ruotsin kielellä siten, että palvelujen käyttäjä saa palvelut valitsemallaan kielellä. Laissa viitataan suoraan kielilakiin.²¹⁴ *Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta* tuli voimaan vuoden 2013 alussa. Lain mukaan lasten päivähoidon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriölle. Aluehallintovirastolle kuuluvat lasten päivähoidon suunnittelu, ohjaus ja valvonta toimialueellaan. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa muun muassa aluehallintovirastojen toimintaa niiden toimintaperiaatteiden, menettelytapojen ja ratkaisukäytäntöjen yhdenmukaistamiseksi päivähoidon ohjauksessa ja valvonnassa. Muutokset on tarkoitettu väliaikaisiksi, kunnes *laki varhaiskasvatuksesta* säädetään. Varhaiskasvatustilain on tarkoitus säätää vuonna 2014.²¹⁵ Hallitusohjelman mukaisesti, säädetään myös uusi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämistä, kehittämistä, rahoitusta ja valvontaa koskeva laki, jonka on tarkoitus tulla voimaan vuonna 2015. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennemuutoksen jatkovalmistelua varten asetettiin alueelliset selvityshenkilöt, joita on kolme kullakin erityisvastuualueella. Yksi selvityshenkilöistä oli paneutunut kysymykseen kie-

lellisten oikeuksien turvaamisesta eri alueilla. Selvityshenkilöiden ehdotukset valmistuivat maaliskuussa 2013, ja valmistelu jatkuu edelleen.²¹⁶

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehitysohjelmassa (KASTE) painotetaan muun muassa sitä, että ohjelma tulee toteuttaa kansalliskielten välistä yhdenvertaisuutta ylläpitävällä ja edistävällä tavalla. Seudulla aikaisemmin toteutettu kehitystyö, muun muassa hyvät mallit, tulee huomioida ja dokumentoida alueellisissa suunnitelmissa. Alueiden kehittämishankkeiden rahoituksessa huomioidaan, että ruotsin- ja saamenkielisten palvelujen kehittämistä tulee tarkastella erikseen.²¹⁷

KASTE -ohjelmassa otetaan erityisesti huomioon muun muassa lapset ja nuoret sekä ikäihmiset. Erikseen mainitaan, että saamen- ja viittomakielisten sekä muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen erityistarpeet otetaan huomioon osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä palvelujen kehittämisessä.

Yleissitovien työehtosopimusten minimiehtojen noudattamisvelvoitteesta on säädetty työsopimuslailla. Lakiin perustuva noudattamisvelvollisuus koskee sekä suomen- että ruotsinkielisiä työnantajia ja työntekijöitä, mutta vain harva noin 165 yksityisalojen yleissitovasta työehtosopimuksesta on tehty sopijapuolten toimesta myös ruotsiksi.²¹⁸

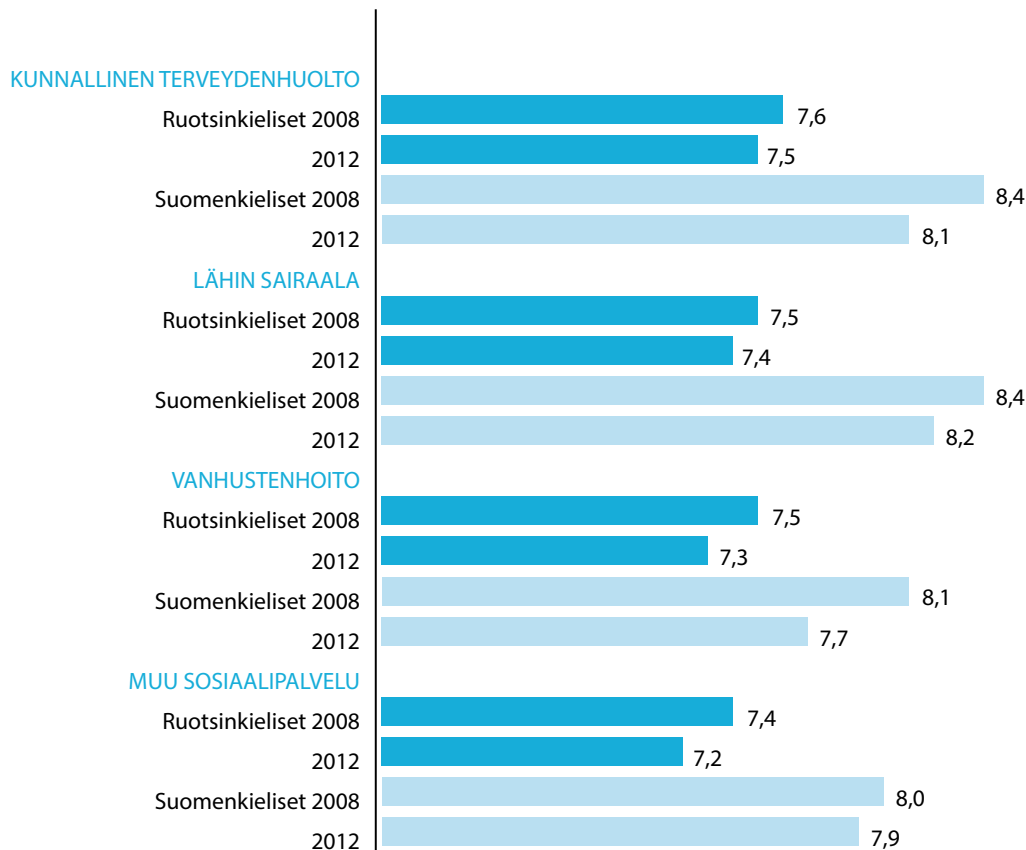
Ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön yhteydessä toimiva työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamislautakunta on vuodesta 2011 lähtien huolehtinut yleissitovien työehtosopimusten kääntämisestä ja julkaisemisesta ruotsiksi. Käytännössä kaikki vahvistamislautakunnan käännettäväksi jäävät työehtosopimukset on jo käännetty ja lähes kaikki on myös jo julkaistu Finlexissä. Vahvistamislautakunta jatkaa kokonaan uusien ja uusittavien työehtosopimusten kääntämistä ja julkaisua sille budjetista osoitetuilla varoilla.

5.2 Kansalaisten näkemykset sosiaali- ja terveydenhuollosta

Yleensä sosiaali ja terveydenhuollon *palveluihin ollaan tyytyväisimpiä* pienimmissä kunnissa, ja tyytyväisyys vähenee kuntakoon kasvaessa. Sosiaalihuollon osalta kokoluokkien ja kieliryhmien välillä on selviä eroja. Ruotsinkieliset ovat tyytyväisempiä palveluun ja pitävät sen saatavuutta parempana, jos ruotsi on enemmistökielenä kunnissa. Myös suomenkieliset pitävät ruotsinkielienemmistöisten kuntien sosiaalihoitoa parempana kuin suomenkielienemmistöisten kuntien. Kieliryhmät ovat kuitenkin vähemmistöinä hyvin erilaisissa kuntaympäristöissä – suomenkieliset ensisijaisesti pienemmissä maaseutu- ja taajamakunnissa, kun taas ruotsinkieliset kaupungeissa.²¹⁹

Sekä kuntakoko että vastuutasoerot kaupunki- ja maaseutu ympäristöjen välillä heijastuvat tuloksista, joiden mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto on helpompi saada omalla kielellään ruotsinkielienemmistöisissä kuin suomenkielienemmistöisissä kunnissa.

Kaksikielisten kuntien kielelliseen vähemmistöön kuuluvat henkilöt painottavat Kielibaronometrissä erityisesti terveyden- ja sairaanhoidon kielelliseen palveluun liittyviä kysymyksiä. Kansalaiset haluavat puhua omaa kieltään siten, että lääkärit ja muu henkilöstö ymmärtävät heitä. Ruotsinkielisten keskuudessa on kuitenkin tavallista, että etenkin Etelä-Suomessa näissä tilanteissa puhutaan henkilöstön pääkieltä.²²⁰

Kuvio 12: Kielellisen palvelun saamat keskiarvosanat: kunnallinen terveydenhuolto, lähin sairaala, vanhustenhoito ja muu sosiaalipalvelu, ruotsin- ja suomenkieliset vähemmistöt vuosina 2008 ja 2012. Lähde: Kielibarometri 2012

5.3 Kieli sosiaali- ja terveydenhuollossa – pääkaupunkiseutu tarkastelun kohteena

Pääkaupunkiseudulla on kieliresursseja ja suuri väestöpohja toiminnan rakentamiseksi kummallakin kielellä. Viranomaisten kielelliset resurssit voisivat riittää esimerkiksi potilastiedotuksen ja Internet-sivujen yhteiseen tuottamiseen ja julkistamiseen molemmilla kielillä. Kunnat eivät kuitenkaan ole vielä toteuttaneet esitettyjä suunnitelmia ruotsinkielisten resurssien paremman koordinoinnista. Helsingissä on vuosien ajan yritetty taata sekä sosiaali- että terveydenhuolto molemmilla kielillä muun muassa erityisratkaisujen avulla. Ruotsinkielistä sosiaalipalvelua varten on perustettu erityinen yksikkö, joka toimi vuoden 2012 loppuun asti, jolloin se yhdistettiin suomenkieliseen toimintaan. Tarkoituksena on, että ruotsinkieliset löytävät vastedes ruotsinkielistä sosiaalipalvelua *tehokkaan ruotsinkielinen asiakasneuvonnan* avulla. Ne kolme terveysasemaa, joilla palvelu taataan erikseen myös ruotsiksi, toimivat edelleen. Ajoittain on ilmoitettu ongelmista muun muassa ajanvarauksessa ja siinä, että ruotsinkielisen hoidon saamiseksi on vaadittu erityistä rekisteröitymistä.²²¹

Perhetyö ja lastensuojelu

Lain mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.

Lapsi- ja perhetyö on kauttaaltaan lisääntynyt viime vuosina sekä suomen- että ruotsinkielisten parissa. Ennalta ehkäisevät toimenpiteet ovat lisääntyneet lastensuojelussa, tukitoiminnassa,

perhehoidossa ja perheneuvonnassa. Esimerkiksi Helsinkiin on viime vuosina perustettu useita perhetyöntekijän virkoja. Lisäksi varhaisvaiheen tukitoimintaa sekä lapsiperheiden kotipalvelua on kehitetty. Ruotsinkielisessä lastensuojelutoiminnassa sosiaalityöntekijöiden lukumäärä oli kolme vuonna 2008, ja se nousi viiteen vuonna 2012. Ruotsinkielisistä tukihenkilöistä ja -perheistä on kuitenkin puutetta, jota viime vuosina ei ole pystytty lievittämään.

Lapsi voidaan tietyissä olosuhteissa sijoittaa kodin ulkopuolelle, ja lapsen hoidon järjestämiseksi voidaan ryhtyä muihin toimenpiteisiin. Lapsen parasta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdoissa ja ratkaisuissa huomioidaan muun muassa lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta.²²²

Huostaan otetut lapset sijoitetaan Helsingissä osana suomenkielistä sijoittamistoimintaa. Sekä laitospaikkojen että perhekotien kilpailutuksesta huolehditaan keskitetysti. Tietyissä perhekodeissa on henkilöitä, jotka puhuvat sekä suomea että ruotsia. Järjestely ei kuitenkaan aina ole lapsen kielellisten oikeuksien mukainen. Lapsi saattaa käytännössä menettää oman kielensä, jos ainoastaan muutama henkilö perhekodissa puhuu hänen kieltään. Tarvitaan tuottajia, jotka täyttäisivät muun muassa kaupungin kielelliset kriteerit kilpailutuksessa.

Helsingissä ei ole kovin pitkiä jonoja ruotsinkieliseen perheneuvontaan ja kaupunki onkin pystynyt sopimaan Vantaan kaupungin kanssa siitä, että perheneuvonta ottaa vastaan ruotsinkielisiä perheitä myös Vantaalta.²²³

Vanhustenhuolto kaksikielisissä kunnissa

Vanhustenhuollossa on kyse siitä, että vanhuksilla tulee olla mahdollisuus asua kotonaan mahdollisimman pitkään ja saada kotiin erityistukea. Erityistukea ei kuitenkaan ole aina saatavilla. Usein vaikuttaa siltä, ettei vanhustenhuollossa kyetä hoitamaan iäkkäitä näiden omalla kielellä.²²⁴ Kaksikielisten kuntien paikalliset sekä suomen- että ruotsinkieliset vähemmistöt antavat vanhustenhuollossa vuonna 2012 hieman heikomman arvosanan kuin neljä vuotta sitten. Kielibarometri 2012 -selvityksen mukaan suomenkieliset paikalliset vähemmistöt ovat hieman ruotsinkielisiä tyytyväisempiä vanhustenhuoltoon. (ks. kuvio 12)

Iäkkäät henkilöt tarvitsevat palvelua omalla äidinkiellään erityisesti lääkärissä! Työskentelen itse vanhustenhuollossa ja hämmästelen sekä laitospalvelun että avohoidon ruotsinkielisen palvelun huonoutta.

Kielibarometri 2012

Tavallinen ongelma *kotihoidossa* on, ettei ruotsia eikä aina suomeakaan osaavia kotihoitajia ole. Lisäksi joissakin kunnissa ruotsinkielistä kotihoitoa järjestetään ainoastaan kunnan tietyillä alueilla. Iäkkäiden ja myös ruotsinkielisten iäkkäiden henkilöiden lukumäärä tulee nousemaan, jolloin tilanne saattaa huonontua.²²⁵

Eräissä kaksikielisissä kunnissa haastateltiin suomea äidinkielenään puhuvia hoitajia ja ruotsia äidinkielenään puhuvia asiakkaita heidän kotihoitokokemuksistaan. Asiakkaat olivat tyytyväisiä palveluun, mutta kaikki toivoivat ruotsinkielistä palvelua. Heiltä ei kuitenkaan ollut kysytty, mitä kieltä he halusivat käyttää.²²⁶

Omaishoitajien mielestä sekä heille että vanhuksille on tärkeää saada puhua äidinkieltään vanhustenhuollossa. Asiakkaat arvostivat erillistä ruotsinkielistä sosiaalipalvelua, joka lakkautettiin Helsingissä vuodenvaihteessa 2012–2013.²²⁷

Koska kunnat panostavat avohoittoon, mahdollisuus saada hoitopaikka vanhainkodista on viime vuosina monessa kunnassa heikentynyt, eikä kaikkia tukimuotoja ole saatavilla ruotsiksi.

Monen vanhuksen luona käy kotihoitaja kolmesti päivässä, ja vanhukset saavat hälytysrannekkeella yhteyden kotihoitoon. Tietojen mukaan vastaaja ei kuitenkaan toimi ruotsiksi.²²⁸

Hallinnossa katsotaan, että muun muassa ruotsinkielisille vanhuksille tarkoitettu palvelu on jonkin verran parantunut vuodesta 2009. Päivätoiminnassa vanhuspaikkojen lukumäärä on noussut. Mahdollisuuksia intervallihoitoon omaishoitajien työtaakan helpottamiseksi sekä omaishoitajaperheiden mahdollisuuksia saada kotiavustaja on parannettu.

Vanhustenhuollon niukat resurssit suunnataan enemmän palvelujen tuottamiseen. Vanhusten tarpeiden selvittäminen ja arviointi on usein toissijaista. Monilla vanhuksilla ei ole minäänlaista yhteyttä omakieliseen palveluun. Sijoittamisessa ratkaisevaa ei ole kieli, vaan hoidon tarve, ja vanhuksia sijoitetaan hoitoyksiköihin yleensä vuorotellen. Tietojen mukaan parisen sataa ruotsinkielistä iäkästä henkilöä oli sijoitettu suomenkielisiin yksiköihin Helsingissä vuonna 2010.

Suurissa kunnissa tarvittaisiin ymmärrystä kielivähemmistöön kuuluvien vanhusten huollossa. Matkat kotikäynneille ovat pidempiä, ja vanhusten kannalta eri palvelumuotojen saaminen on pitkien etäisyyksien päässä. Jos ruotsinkielisen toiminnan laajuus on pienempi kuin suomenkielisen, voidaan tarvita räätälöityjä ratkaisuja, jotta iäkkäiden kielelliset oikeudet toteutuisivat.²²⁹

Kotihoitoa kaksikielisessä ruotsinkielienemmistöisessä kunnassa koskevasta kyselystä ilmeni, että sekä suomen- että ruotsinkieliset asiakkaat olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun, eivätkä he havainneet merkittäviä eroja kunnan oman palvelutuotannon ja ostopalvelujen välillä. Myönteiset vastaukset liittyivät henkilöstön tapaan kohdella ja kunnioittaa asiakkaita sekä mahdollisuuteen saada hoitoa äidinkielellä.

Kyselyn tehneen kunnan perusturvalautakunnan mukaan eri yksiköiden palvelua seurataan jatkuvasti. Seuraava kotihoidon asiakaskysely toteutetaan vuonna 2013.²³⁰ Eräässä hankkeessa kymmenkunta erään vanhainkodin suomenkielistä hoitajaa pääsi vapaaehtoisesti parantamaan ruotsin kielen taitoaan käymällä kurssin työpaikallaan, jonne ammattikorkeakoulun opettaja tuli opettamaan ruotsia. Hankkeen yhteydessä vanhainkodissa järjestettiin ensimmäistä kertaa muun muassa juhlatilaisuuksia myös ruotsiksi.²³¹

Melkein kaikissa Suomen kunnissa toimii *vanhusneuvosto*, ja useimmissa niistä paikallisella eläkeläisyhdistyksellä on vähintään yksi edustaja. Puolet yhdistyksistä katsoo, että vanhusneuvosto toimii hyvin. Ruotsinkieliset eläkeläisyhdistykset ovat toimintaan hieman tyytymättömämpiä kuin kaikki yhdistykset yhteensä. Noin puolella kunnista on erityinen vanhusstrategia, jonka sisältöön kuitenkin vain alle puolet yhdistyksistä on ilmoituksensa mukaan voinut vaikuttaa.²³²

Muutoksia mielenterveyshoidossa

Sairaaloiden mielenterveyshoitopaikat vähenevät koko maassa suunnitellusti, ja tarkoituksena on, että yhä suurempi osa tehostettua hoitoa tarvitsevista potilaista hoidetaan avohoidossa. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen mukaan hoito on järjestettävä alle 23-vuotiaille²³³. Selvitysten mukaan monien hoitoa tarvitsevien henkilöiden mielestä mielenterveyshoitoa on vaikea saada. On olemassa riski, että etenkin hoitoa tarvitsevat nuoret jäävät ilman hoitoa, koska hoitoketjun eri toimintojen välistä koordinaatiota ei ole. Tilastojen mukaan nuorisopsykiatrisen hoidon saatavuus on kuitenkin lisääntynyt.²³⁴ Lisäksi kouluterveydenhuollon haasteena on tarjota riittävästi mielenterveyspalveluja perusterveydenhuollossa.

Erään raportin mukaan rekrytointi ruotsinkielisessä mielenterveyshoidossa on viime vuosina yleisesti parantunut. Ruotsinkielisessä nuorisopsykiatriassa on kuitenkin yhä ongelmia, ja ainakaan pääkaupunkiseudulla ja Pohjanmaalla ei ajoittain ole ollut ruotsinkielisiä psykiatrian erikoislääkäreitä. Hoidon yhteydessä on käytetty tarvittaessa tulkkausta, ellei lääkäri osaa suomea tai ruotsia. Päätöksentekijät toivovat ruotsinkielisiin ammattikorkeakouluihin lisää mielenterveysalan hoitohenkilöstön koulutusta. Pääkaupunkiseudun kunnallisella taholla katsotaan, ettei ruotsinkielinen väestöpohja, noin 140 000 ruotsinkielistä, riitä ruotsinkielisten mielenterveyshoitopalvelujen asianmukaiseen tuottamiseen.²³⁵ Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan tilanne on kuitenkin parantunut Helsingin aloitettua yhteistyön Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin psykiatrisen avohoidon kanssa.

Kansalaiset kaipaavat tarkempaa tietoa siitä, mistä ja miten julkisen sektorin mielenterveyshoitoa voi saada omalla kielellä. Tilanteen parantamiseksi on muun muassa ehdotettu ruotsinkielisen osaamis- ja resurssikeskuksen perustamista psykiatria ja mielenterveyshoitoa varten.

Etelä-Suomen aluehallintovirasto ja vähemmistökielinen lautakunta ovat huomauttaneet Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirille, ettei sen lakisääteinen tehtävä alueen ruotsinkielistä väestöä kohtaan toteudu mielenterveyshoidossa. Vastuu mielenterveyspalveluiden tuottamisesta jakautuu toistaiseksi kolmannen sektorin, kuntien ja sairaanhoitopiirin välillä. Seudun kielisten resurssien tehokas koordinointi voisi parantaa tilannetta.²³⁶ Lisäksi sairaanhoitopiirille on huomautettu tarpeesta arvioida kielellisiä vaikutuksia sairaanhoitopiirin psykiatrista toimintaa koskevan strategian laadinnassa.²³⁷

Helsingin kaupungin terveydenhuoltolautakunta antoi marraskuussa 2009 ohjeen kielellisestä palvelusta aikuisten mielenterveyshoidossa. Ohjeessa viitataan muun muassa viranomaisten velvollisuuteen oma-aloitteisesti huolehtia kielellisten oikeuksien toteuttamisesta sekä kielilakiin ja erityislainsäädännön kielisäännöksiin.²³⁸

Kielellinen palvelu sekä lasten- ja äitiysneuvolat

Kaksi kolmasosaa eteläisen Suomen kaksikielisten kuntien lasten- ja äitiysneuvoloitten terveydenhoitajista, jotka osallistuivat ruotsinkielistä palvelua koskeneeseen oikeusministeriön kyselyyn, vastasivat, etteivät he ole saaneet erityisohjeita velvollisuudesta palvella asiakkaita suomeksi ja ruotsiksi. Kyselyyn osallistuneet hoitajat ilmoittivat, ettei ruotsinkielisiä asiakkaita yleensä nimenomaisesti ohjata ruotsinkieliselle terveydenhoitajalle, koska on itsestään selvää, että palvelua tulee antaa molemmilla kielillä asiakkaan valinnan mukaan. Jotkut olivat kuitenkin sitä mieltä, että henkilöstöpulan vuoksi voi käydä niin, ettei terveydenhoitaja puhu asiakkaan kieltä.

Lasten- ja äitiysneuvoloitten lääkärit puhuvat tavallisesti ruotsia ruotsinkielisten vanhempien ja lasten kanssa. Vaikuttaa siltä, että Itä-Uudellamaalla lääkäreiden kielitaito on kohentunut neljän vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna.

Länsi-Uudellamaalla, jossa on ollut lääkäripula, on ollut tilanteita, joissa lääkäri ei ole puhunut suomea eikä ruotsia. Pääkaupunkiseudun ja tiettyjen kaksikielisten kehyskuntien neuvoloissa ruotsinkielisiä perheitä saattaa käydä suomenkielisen terveydenhoitajan tai lääkärin vastaanotolla. Ajanvaraus on suurelta osin keskitettyä, eikä rekisteröityyn kieleen kyselyyn vastanneiden mukaan kiinnitetä huomiota.²³⁹

Ruotsinkielisistä perhevalmennuskursseista on pääkaupunkiseudulla puutetta. Ajatuksena on, että ruotsinkieliselle kurssille haluavat perheet ilmoittautuisivat yhteen niistä kolmesta terveys-

keskuksesta, jotka turvaavat ruotsinkielisen terveydenhuollon. Koska ruotsinkielisiä perheitä on vähemmän, kunnat eivät ole säännöllisesti järjestäneet valmennuskursseja ruotsiksi. Ellei ruotsinkielistä kurssia järjestetä, kaikille perheille tarjotaan suomenkielistä kurssia.

Kyselystä ilmenee, että joissakin yksittäistapauksissa muun muassa lapsen nelivuotistarkastusta ei ole tehty lapsen omalla kielellä, koska vanhemmat eivät ole nimenomaisesti ilmoittaneet, että he haluaisivat tavata ruotsia puhuvan lääkärin. Kunnat eivät järjestä terveydenhoitajille ruotsinkielistä työnohjausta ja ruotsinkielistä kurssitoimintaa järjestetään ennen kaikkea Folkhälsan-järjestön toimesta. Kuten neljä vuotta sitten, myös asiakasmateriaalia puuttuu, esimerkiksi käsikirja ja verkkokokonaisuus lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Resurssipulan vuoksi kunnat eivät ole pystyneet tuottamaan aineistoa ruotsiksi. Lisäksi terveydenhuoltoaineiston jakelua varten ei ole olemassa organisoituja kanavia.²⁴⁰

Neuvoloiden terveydenhoitajat vahvistavat, että ruotsinkielisestä aineistosta on puutetta. Tilannetta pyritään parantamaan tilaamalla yksityisten toimijoiden julkaisemaa aineistoa tai käyttämällä itse tuotettua tai itse suomesta käännettyä aineistoa.

Aineiston ulkomuoto ja sisältö saattavat poiketa viranomaisten suomenkielisestä aineistosta. Tasa-arvoisuuden näkökulmasta viranomaistaho katsoo kuitenkin, ettei tällaista aineistoa tulisi käyttää. Pääkaupunkiseudun kunnat nimittivät vuonna 2009 virkamiesryhmän kartoittamaan, koordinoimaan ja kääntämään ruotsinkielistä asiakasaineistoa pääkaupunkiseudun kuntia varten.²⁴¹

Hoitoyksikön valinta ja kielenkäyttö perusterveydenhuollossa ja sairaanhoidossa

Vuonna 2011 voimaan tullut terveydenhuoltolaki velvoittaa kunnat järjestämään terveydenhuoltopalvelunsa kunnan tai kuntayhtymän kielellä. Lisäksi kuntalaisella on oikeus muun muassa valita, miltä kotikuntansa terveysasemalta hän saa palveluja. Terveysaseman vaihtamisesta on tehtävä kirjallinen ilmoitus sekä sille terveysasemalle, jota henkilö käyttää, että sille, jonka hän valitsee.²⁴² Uusi terveydenhuoltolaki on pantu täytäntöön tiedottamalla, julkaisemalla käsikirjoja sekä järjestämällä lain vaikutuksia ja kustannuksia koskevia alueellisia tilaisuuksia. Yksi tilaisuuksista pidettiin ruotsiksi.²⁴³

Kielilain mukaan viranomaisen tulee antaa olennainen tieto suomeksi ja ruotsiksi kaksikielisessä kunnassa. Tämä koskee myös tietoa siitä, missä palvelua annetaan suomeksi ja ruotsiksi. Tietyillä tahoilla tällaista tietoa on ollut vain vähän, koska on katsottu, että tieto kielellisestä palvelusta voi rajoittaa henkilön vapautta valita hoitoyksikkö.

Hoitoyksikköä valittaessa henkilö tulee ensisijaisesti ohjata sellaisen hoitohenkilöstön vastaanotolle, joka osaa henkilön rekisteröityä kieltä (ks. luku 4.6). Ajanvarauksesta ja ensikon-taktista huolehtivien henkilöiden rooli on siksi ratkaiseva. Heidän tulee selvittää, millä kielellä potilas haluaa palvelua. Joissakin ohjeissa henkilökuntaa kuitenkin neuvotaan kysymään asiakkaalta, jonka äidinkieli on potilastietojärjestelmän mukaan ruotsi, voidaanko häntä palvella myös suomen kielellä. Tätä kysytään, kun asiakas kirjautuu terveyskeskuksen potilaaksi ensimmäistä kertaa. Samalla kysytään, voidaanko potilasasiakirjat toimittaa hänelle suomenkielisinä.²⁴⁴ Hoitoyksikön vapaaseen valintaan kohdistuvat odotukset ovat yleensä myönteisiä. Oikeuden valita hoitoyksikkö mielletään tietyillä tahoilla antavan paremmat mahdollisuudet saada hoitoa omalla kielellä.

Uuden terveydenhuoltolain ansiosta asukkailla on enemmän valinnanvapautta siinä, miltä kaupungin terveysasemalta he haluavat hoitoa. Tämä antaa meille Vantaan ruotsinkielisille paremman mahdollisuuden ”löytää” ne lääkärit ja muut hoitohenkilöt, jotka puhuvat ruotsia.²⁴⁵

Järjestely, jossa ruotsinkieliset potilaat otetaan vastaan ja sijoitetaan ajanvarauksessa erilliseen jonoon ruotsinkielisen hoidon takaamiseksi, on kuitenkin herättänyt tyytymättömyyttä. Oikeusasiamies on vastaanottanut valituksen suomenkieliseltä henkilöltä, jota ei otettu erilliseen jonoon. Oikeusasiamiehen mukaan erillinen jono ei ole lainvastainen, mutta henkilöllä, joka itse valitsee toisen kuin rekisteröidyn kielensä, tulee olla oikeus päästä jonoon, jos hän ymmärtää ruotsia hyvin ja voi hyvin tulla ymmärretyksi ruotsin kielellä.²⁴⁶ Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan esimerkiksi Helsingin terveyskeskuksissa työskentelee monta kymmentä ruotsinkielistä hoitajaa, mutta vain viisi heistä kuuluu ruotsinkieliseen tiimiin. Muita ei mainita tiedoissa, jotka koskevat henkilökuntaa, joka voi palvella asiakasta ruotsiksi. Näin ollen on satumanvaraista, saako ruotsinkielinen asiakas ajan jollekin näistä hoitajista. Tämän perusteella näyttää siltä, ettei henkilön rekisteröityä kieltä huomioida silloin, kun aikaa varataan.²⁴⁷

Lääkäreiden ja terveydenhoitajien kielitaitojen kartoitus ja kielitaidon näkyvyys potilaille helpottaisivat mahdollisesti tilannetta, kun potilaat valitsevat terveysasemaa ja hoitohenkilökuntaa.

Julkisuudessa on jopa esitetty, että esimerkiksi kokonaisen sairaanhoitopiirin hoitohenkilöstöä koskeva yhteinen sähköinen kielitaitorekisteri helpottaisi hoidon koordinaointia ja virtuaalisten hoitotiimien luomista.²⁴⁸

Hoitohenkilökunnan tukemiseksi on perustettu verkkopalvelu, jossa on erilaisia harjoituksia ruotsin kielen opiskelua varten. Palvelu koostuu ilmaiseksi ladattavasta aineistosta, jossa on paljon materiaalia tekstin ja kuullun ymmärtämistä koskevasta materiaalista sanastoihin. Sivusto toimii ruotsiksi, suomeksi, venäjäksi ja englanniksi.²⁴⁹ Lisäksi on ehdotettu, että asetettaisiin ruotsinkielinen lautakunta, joka huolehtisi ruotsinkielisen palvelun toiminnasta. Jos kunnat eivät kykene tarjoamaan tällaisia palveluja, lautakunta tilaisi niitä.²⁵⁰

Kieli potilasasiakirjoissa

Viranomaisena on velvollinen oma-aloitteisesti selvittämään potilaan kielen ja huolehtimaan siitä, että potilas saa muun muassa hoitoyhteenvedon omalla kielellään. Viranomaisilla on kuitenkin erilaisia käsityksiä velvollisuudesta antaa lääkärintodistus ja lausunnot sekä hoitotiivistelmät potilaan kielellä. Käytännössä sekä perus- että erikoissairanhoidossa käytetään kunnan tai kuntayhtymän hallintokieltä tai hoitohenkilöstön valitsemaa kieltä. Oikeusasiamies katsoi vuonna 2011, että valtiollista ohjausta tarvitaan, ja viittasi aiempaan ratkaisuun, jossa oli kyse tarpeesta saada selvemmät määräykset siitä, miten potilaan kielelliset oikeudet tulee turvata. Oikeusasiamies on lisäksi todennut, että terveyskeskuksilla on oikeus määrätä potilaskertomusten kielestä, mutta sisäiset ratkaisut eivät saa heikentää potilaan kielellisiä oikeuksia. Potilailla on muun muassa oikeus saada tietyt asiakirjat omalla kielellään.²⁵¹

Kielilain ja terveydenhuoltolain säännökset ovat perustavanlaatuisia säännöksiä. Ne ovat viranomaisten lähtökohdana, kun on kyse kielellisistä velvollisuuksista terveydenhuoltoalalla, myös potilasasiakirjojen osalta.

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut ohjeen, jossa käsitellään muun muassa potilasasiakirjojen kieltä. Ohjeessa todetaan, ettei potilasasiakirjojen kielestä ole erityissäännöksiä. Kan-

salliskieliä koskevassa osiossa todetaan, että vaikka jokaisella on hallintoasioissa oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, säännös ei määritä terveydenhuollossa laadittavien potilasasiakirjojen kieltä. Ne ovat terveydenhuollon toiminnan dokumentointia. Vaikka potilaan hoito toteutetaan kaksikielisessä kunnassa tai kuntayhtymässä ja hoito on järjestettävä potilaan valitsemalla kansalliskielellä suomeksi tai ruotsiksi, tämä säännös ei ratkaise, kummalla kielellä potilasasiakirjat toimintayksikössä laaditaan. Henkilöstön tulee muun muassa kysyä potilaalta ennen hoidon päättymistä, millä kielellä hoitoyhteenvedo (epikriisi) tulee antaa. Jos potilas ilmaisee, ettei hän tarvitse käännoä, henkilöstö voi jättää käännoksen järjestämättä.²⁵² Käytännössä tämä menettely voi johtaa siihen, että potilaat luopuvat oikeudestaan saada asiakirjat omalla kielellään.

Myös paikallisesti on laadittu kunnallisia ohjeita suomen ja ruotsin käytöstä potilasasiakirjoissa. Esimerkiksi erään sisäisen ohjeen mukaan kaikki terveyskeskusasiakirjat hallintoasiakirjoista potilasasiakirjoihin tulee kirjoittaa suomeksi, koska terveydenhuollon sisäinen kieli on suomi.

Ohjeessa määrätään muun muassa, että ruotsinkielisten toimipaikkojen potilasasiakirjat kirjoitetaan pääsääntöisesti suomen kielellä tai haluttaessa sekä suomeksi että ruotsiksi. Pääsäännöstä poiketen lasten erityispalvelujen poliklinikalla ruotsinkielisten lasten osalta saa käyttää myös ruotsia. Ruotsinkieliselle henkilölle hänen pyynnöstään luovutettavia terveyskeskuksen sisäisiä asiakirjoja, kuten hallinnollisia ohjeita, ei yleensä käännetä ruotsiksi. Ruotsinkielistä potilasta tai asiakasta koskevat hallinnolliset päätökset on sen sijaan käännettävä ruotsiksi.²⁵³

Kielitaitoisen henkilöstön tarve ja tarve kääntää potilasasiakirjoja ovat suuria ja vaativat voimavaroja. Lisäksi pidetään parempana, että lääkärit sanelevat potilasasiakirjat parhaiten hallitsemallaan kielellä. Vaikka sairaalat ovat saaneet lisämäärärahoja käännoksiä varten, lääketieteellisen sanaston kääntämiseen kykenevää henkilöstöä ei ole riittävästi.²⁵⁴ Yhtenä ongelmana voi lisäksi olla, että monet potilasjärjestelmät ovat olemassa vain suomeksi.

Sähköisten reseptien kieli ja potilaan oikeus tarkistaa tietoja

Sähköisiä reseptejä voi tulostaa, varastoida ja arkistoida sekä suomeksi että ruotsiksi. Ruotsinkielisiä tietokantoja on vain yksi, mutta reseptilomakkeita on kaikissa tietokannoissa molemmilla kielillä. Terveydenhuoltoviranomaiset pitävät potilastietojen dokumentointia työvälteenä. On todettu, että tietoja kirjataan ruotsiksi yleensä vain ruotsinkielisissä organisaatioissa.²⁵⁵

Siirtyminen sähköiseen kirjaamiseen ja valtakunnalliseen potilasarkistoon (KANTA), jonka kautta potilas voi sähköisesti lukea omia potilasasiakirjojaan, on haastavaa kielisten oikeuksien kannalta. Lainvalmistelussa on kiinnitetty paljon huomiota tekniisiin seikkoihin.²⁵⁶

Henkilötietolain mukaan potilaalla on oikeus tarkistaa hänestä itsestään potilasasiakirjoihin tallennetut tiedot sekä niiden oikeellisuus. Lisäksi potilaalla on julkisuuslakiin perustuva oikeus saada tieto siitä, mitä tietoja hänestä on potilasasiakirjoihin tallennettu. Osassa kaksikielisistä kunnista ja kuntayhtymistä toimitaan siten, että toimintayksikön työkielellä kirjattu potilaskertomus tai osa siitä käännetään säännönmukaisesti potilaan käyttämälle toiselle kotimaiselle kielelle. Osassa näin tehdään, kun potilas käyttää tarkistus- tai tiedonsaantioikeuttaan. Ohjeen mukaan mainitut tiedonsaantioikeudet voidaan kuitenkin toteuttaa erilaisin tavoin, kuten esimerkiksi luovuttamalla potilaalle alkuperäiset tai käännetyt kopiot potilasasiakirjoista ja/tai suullisesti siten, että terveydenhuollon ammattihenkilö selvittää potilaalle hänen potilasasiakirjojensa sisältävät tiedot hänen kielellään.²⁵⁷

Kieliohjelmat ja kielisäännökset sairaanhoitopiireissä

Perustuslakivaliokunta totesi valtioneuvoston aiempaa kertomusta koskevassa mietinnössään vuonna 2009, että on tärkeää, että kaksikieliset viranomaiset laativat suunnitelmia siitä, miten kielelliset oikeudet toteutetaan.²⁵⁸ Kahden elinvoimaisen kansalliskielen toimintaohjelmassa ehdotettiin valvonnan ja seurannan vahvistamista, jotta kielellisistä oikeuksista huolehtimisesa ilmenneet puutteet hoitoalalla voitaisiin korjata. Kaikilla kaksikielisillä sairaanhoitopiireillä sekä kunnallisilla sosiaali- ja terveydenhuoltoyksiköillä tulisi olla konkreettiset kieliohjelmat tämän toteuttamisesta.²⁵⁹

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin asukasmäärä on noin 1 500 000, joista noin 134 000 on ruotsinkielisiä. Sairaanhoitopiirin vuonna 2011 konkretisoidun kieliohjelman mukaan muun muassa säännöllinen hoitoa koskeva potilaskysely tulee toteuttaa potilaan omalla kielellä. Kaikki työntekijät ovat vastuussa kielellisestä palvelusta, jota lähijohto valvoo. Ehdotetaan, että jokaista tulosityksikköä varten valitaan kieliohjelman vastuuhenkilö, ja että sisäinen tarkastus valvoo ohjelman seurantaan. Tarkoituksena on muun muassa, että sovittua kielitaitoluokitusta noudatetaan rekrytoinnissa ja että sairaanhoitopiiri pyrkii toteuttamaan kieliohjelmaa esimerkiksi keskittämällä käännösten, opasteiden ja esitteiden julkaisemisen. Lisäksi johdon tulisi ottaa kielitaitovaatimukset ja kielikurssit esiin kehityskeskusteluissa, ja potilaan kieli tulisi merkitä potilasasiakirjoihin.²⁶⁰

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin alueella asuu noin 26 500 henkilöä, joiden äidinkieli on ruotsi. Sairaanhoitopiirin hallitus hyväksyi vuonna 2010 kieliohjelman, jossa velvoite konkretisoi kielilainsäädännön, kunnallislain ja terveydenhuoltolain mukaisesti. Ohjelman mukaan potilaiden tulee saada hoitoa ja riittävät tiedot, esimerkiksi hoito- ja sairaalaohjeet äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Yksiköihin valittujen yhteyshenkilöiden, jotka hallitsevat kummankin kielen, tehtävänä on ottaa potilas vastaan tämän äidinkielellä eli tietojärjestelmään merkityllä kielellä. Kielilisien, kielenkäyttölisien ja kielikoulutuksen resurssien huomiointi tulo- ja menoarviossa on tärkeää.²⁶¹

Varsinais-Suomen kieliohjelman mukaan kielellisen palvelun tulee olla yksi perustekijä ulkoisia ostopalveluja valittaessa, jos palveluun sisältyy potilaskontakteja. Kielellistä palvelua arvioidaan potilastyytyväisyyskyselyiden ja muun palautteen perusteella.

Vaasan keskussairaalan kieliohjelmassa vuodelta 2011 todetaan, että kaksikielisen sairaanhoitopiirin on otettava huomioon, että alueen kaksikielisyys tarkoittaa palveluiden tuottamista kahdella kielellä. Tavoitteet ja toimenpiteet tuodaan ohjelmassa erityisen konkreettisesti esille. Tavoitteena on muun muassa, että potilas saa hoitoyhteenvetonsa äidinkielellään määräaikaisten kuluessa. Toimenpiteenä on, että lääkäreitä kannustetaan sanelemaan potilasasiakirjat potilaan äidinkielellä. Lisäksi potilaan äidinkieli kirjataan selvästi läheteisiin, potilashallinto- ja potilaskertomusjärjestelmiin ja hoito toteutetaan potilaan äidinkielellä. Tätä varten tarkistetaan, että käytössä olevissa lomakkeissa ja järjestelmissä on kohta, johon potilaan äidinkieli voidaan merkitä.²⁶²

Vuonna 2011 tehtyyn potilastyytyväisyysmittaukseen oli vastannut 1 018 poliklinikkapotilasta. Yhteensä 952 henkilöä oli vastannut kielipalvelua koskevaan kysymykseen ja heistä ainoastaan seitsemän vastasi, ettei ollut saanut palvelua omalla äidinkielellään. Myös osastojen saama palaute oli positiivista.²⁶³

Vaasan sairaanhoitopiirissä, jossa ruotsi on enemmistökielenä, on ollut vaikeaa rekrytoida muun muassa lääkäreitä, jotka puhuvat ruotsia. Yhteistyön, jonka erikoisvastuualueena on Tampereen yliopistollinen sairaala, siirtämisen Turun yliopistolliseen sairaalaan vuoden 2013 alusta alkaen toivotaan parantavan ruotsinkielisen hoidon tilannetta.²⁶⁴ Vaasan keskussairaala on vuonna 2009 hyväksynyt erityisen kielisäädöksen, jonka mukaan sovelletaan neljää päte-

vyysluokkaa. Neljännen pätevyysluokan henkilöstöllä tulee olla suomen ja ruotsin kielen tyydyttävä suullinen taito. Tähän luokkaan kuuluu muun muassa huollon henkilöstö. Ensimmäisessä luokassa, johon kuuluvat kaikki lääkärit, vaaditaan kykyä käyttää puhuttua ja kirjoitettua ruotsia ja suomea. On syytä huomioida, että säädöksessä on myös kielivaatimuksista vapauttamista koskeva lauseke.²⁶⁵

6 Kielilainsäädännön soveltaminen oikeuslaitoksessa ja poliisissa

Tässä luvussa käsitellään kielellisten oikeuksien toteutumista poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa. Yksilöllä on näissä viranomaisissa oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Rikosasioissa tämä oikeus koskee koko prosessia poliisin suorittamasta esitutkinnasta syyttäjän tekemän syyteharkinnan kautta tuomioistuin­käsitte­lyyn. Koska esitutkinta-aineisto ja syyttäjän haastehakemus muodostavat keskeisen aineiston rikosasian myöhemmässä käsitte­lyssä, tulee oikean kielen käyttämisestä varmistua jo asian käsittelyn ensivaiheessa.

Luvussa käsitellään pääasiallisesti ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista poliisissa ja oikeuslaitoksen toiminnassa, sillä oikeusministeriön tietojen mukaan suomenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat pääosin ongelmitta. Edellisessä kertomuksessa kielilainsäädän­nön soveltamisesta tuotiin esiin, että kielelliset oikeudet toteutuvat vain osittain oikeuslaitok­sessä ja poliisissa toiminnassa.²⁶⁶

Tässä luvussa keskitytään kaksikielisiin viranomaisiin ja tuomioistuihin. Luku perustuu pääasiallisesti aineistoon, jonka oikeusministeriö on saanut kahdesta tekemästään kyselystä. Kyselyt on suunnattu käräjäoikeuksien laamaneille ja kaksikielisten syyttäjänvirastojen syyt­täjille. Kyselyillä on pyritty selvittämään, onko kielellisten oikeuksien toteutumisessa näissä viranomaisissa tapahtunut muutoksia viimeisen neljän vuoden aikana. Vastaavanlaiset kyselyt toteutettiin, kun valmisteltiin valtioneuvoston vuoden 2009 kertomusta. Poliisiammattikorkea­koulusta on lisäksi saatu tietoja ruotsin kielen opetuksesta sekä opiskelijoiden kielitaidosta. Tä­män luvun lopussa käsitellään myös vankien kielellisiä oikeuksia.

6.1 Poliisi ja kielelliset oikeudet

Jokaisella on oikeus poliisin kanssa asioidessaan käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia. Poliisissa tulee oma-aloitteisesti varmistaa, että tämä oikeus toteutuu myös käytännössä. Poliisilla on tärkeä tehtävä kansalaisten oikeusturvan takaamisessa. Lisäksi poliisimiehellä on itsenäiseen harkintaan perustuva oikeus käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin. Tämän vuoksi on tärkeää, että toimivaltuuksiaan käyttävillä poliisihallin­non virkamiehillä on riittävä kyky toimia molemmilla kotimaisilla kielillä.²⁶⁷

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan poliisilta ei aina saada ruotsinkielistä palvelua, vaikka sitä nimenomaisesti pyydetään. Paikalla ei välttämättä tarvittaessa ole poliisimiestä, jon­ka ruotsin kielen taidot riittäisivät ruotsinkielisen asiakkaan palvelemiseen.²⁶⁸

Koska poliisissa tehtäviin sisältyy usein merkittävää julkisen vallan käyttöä, on poliisihenkilös­­tölle säädetty erityiset kielitaitovaatimukset poliisissa hallinnosta annetussa asetuksessa.²⁶⁹ Vuoden 2009 kertomuksessa tuotiin esiin, että keskeinen ongelma poliisissa toiminnassa on ruotsin kieltä osaavien poliisien puute. *Esitutkinnassa* on ilmennyt puutteita poliisissa kielilainsäädännön mukaisten velvoitteiden täyttämässä. Tosiasiallinen mahdollisuus käyttää omaa kieltään poliisissa kansa­asioidessa on henkilön oikeusturvan kannalta olennaista.²⁷⁰ Ruotsinkielistä henkilöä saatetaan esitutkinnassa kuulustella suomeksi. Tämä on käytännössä johtanut siihen, että prosessin myöhemmissäkin vaiheissa käytetään usein esitutkinnassa käytettyä kieltä.²⁷¹

Kielibarometri 2012 –selvityksen mukaan poliisissa ruotsinkielinen palvelu koetaan edelleen puutteelliseksi kaksikielisissä kunnissa. Poliisissa kielellisen palvelun kansalaisilta saamat arvostukset ovat pysyneet ennallaan Kielibarometri 2008 -selvitykseen verrattuna. Puutteisiin poliisissa ruotsinkielisessä palvelussa on kuitenkin kiinnitetty huomiota etenkin Uudellamaalla.²⁷²

Ylimmät laillisuusvalvojat ovat viimeisen neljän vuoden aikana ottaneet monissa ratkaisuisaan kantaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen poliisin toiminnassa. Usein yksittäisen henkilön kielelliset oikeudet eivät ole toteutuneet poliisin liikennevalvonnassa. Eduskunnan oikeusasiamies on korostanut Liikkuvan poliisin velvollisuutta kaksikielisenä viranomaisena turvata oma-aloitteisesti epäillyn oikeus saada palvelua omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.²⁷³

Esimerkiksi rikesakon tiedoksiannon osalta oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota asianosaisen oikeuteen saada asianmukainen, eheä asiakirja suomeksi tai ruotsiksi.²⁷⁴

Oikeusasiamies on ottanut kantaa myös poliisin Internet-sivuilla julkaistujen, yleisölle suunnattujen tiedotteiden kieleen ja korostanut, että kaksikielisen viranomaisen tulee antaa yleisölle suunnatut tiedotteet molemmilla kansalliskielillä.²⁷⁵

Kuten jo tämän kertomuksen luvussa 4.6 todettiin, poliisilla on liikennevalvonnassa käytävissään tieto henkilön äidinkielestä. Näin ollen vaikuttaa siltä, että käytännössä ongelmana saattaa olla puutteellinen kielitaito.²⁷⁶

Poliisin hallinnolliset uudistukset

Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2009 kertomusta koskevassa mietinnössään, että kattava kielivaikutusten arviointi on välttämätöntä tehdä erityisesti silloin, kun hallinnollisilla muutoksilla voi olla vaikutusta kieliryhmien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada palveluja omalla kielellään.²⁷⁷

Poliisissa on viime vuosina toteutettu merkittäviä hallintorakenneuudistuksia, jotka ovat koskeneet sekä paikallispoliisia että poliisin ylijohtoa. Poliisin hallintorakenneuudistuksen ensimmäinen vaihe, paikallispoliisin hallintorakenneuudistus, tuli voimaan vuoden 2009 alussa. Uudistuksen seurauksena paikallispoliisitoimintaa hoitaa 24 poliisilaitosta aikaisempien 90 poliisilaitoksen sijasta. Uudistuksessa oli tarkoitus turvata poliisin ruotsinkieliset palvelut vähintään samantasoisina kuin ne olivat olleet ennen uudistusta. Sen vuoksi poliisilaitoksiin, joiden virka-alueeseen kuului kaksikielisiä, enemmistöltään ruotsinkielisiä kihlakuntia, muodostettiin *alueellisia yksiköitä*. Alueellisilla yksiköillä on lähtökohtaisesti vastuu alueensa peruspoliisitoiminnan toteuttamisesta siten, että erityisesti ruotsinkieliset poliisipalvelut turvataan. Niiden asema kaksikielisinä, enemmistön kieleltään ruotsinkielisinä säilyi ja työkielenä pysyi ruotsi.

Alueellisia yksiköitä muodostettiin Etelä-Suomen läänissä Raaseporin kihlakunnan alueesta sekä Länsi-Suomen läänissä Pietarsaaren, Mustasaaren, Närpiön ja Turunmaan kihlakuntien alueista.

Kaksikielisen poliisilaitoksen alueellisessa yksikössä, jonka enemmistön kieli on toinen kuin poliisilaitoksen enemmistön kieli, kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena poliisimiehen virassa on alueellisen yksikön toimialueen väestön enemmistön kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito sekä toisen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito.²⁷⁸

Vuonna 2010 tuli voimaan poliisin hallintorakenneuudistuksen toinen vaihe, jossa toteutettiin poliisin kaksiportainen ohjaus- ja johtamismalli. Uudistuksen jälkeen sisäasiainministeriö vastaa poliisitoimen strategisesta ohjauksesta, toimintaedellytysten turvaamisesta, säädösvalmistelusta ja kansainvälisestä yhteistyöstä. Poliisihallitus johtaa ja ohjaa operatiivista poliisitoimintaa sekä vastaa poliisilaitosten ja poliisin valtakunnallisten yksiköiden tulosohjauksesta.²⁷⁹

Tässä yhteydessä poliisin hallintoa koskevaan lakiin sisällytettiin nimenomainen säännös alueellisista yksiköistä.²⁸⁰ Eduskunnan hallintovaliokunta on muun muassa korostanut, että alueellisella yksiköllä tulee olla sellaiset resurssit, osaaminen ja asema, että suomen- ja ruotsinkieliset palvelut voidaan turvata myös käytännössä. Ruotsinkielisten poliisipalvelujen takaamisessa ensiarvoista on ruotsin kieltä taitavien poliisimiesten ja lupapalveluhenkilöstön riittävä määrä.²⁸¹

Sisäasiainministeriön mukaan alueelliset yksiköt ovat tukeneet ruotsin kielen käyttöä ja ruotsinkielistä asiakaspalvelua asianomaisten poliisilaitosten toimialueilla.²⁸²

Oikeusministeriö on korostanut, että poliisiopiiri, johon kuuluu kaksikielinen alueellinen yksikkö, on kokonaisuudessaan kaksikielinen viranomaisen, jonka tulee antaa asiakaspalvelua sekä suomeksi että ruotsiksi. On tärkeää arvioida sekä poliisilaitosten henkilöstön kielitaitoa että alueellisten yksiköiden laitoksille antaman kielellisen tuen määrää ja muotoa kuvaamaan, miten asiakaspalvelu on järjestetty ja miten se toimii eri kielillä. Arvio uudistuksen vaikutuksista alueellisten yksiköiden käytännön mahdollisuuksiin käyttää yksikön alueen enemmistön kieltä työkielenään sekä yksiköiden ja poliisilaitosten välisenä kielenä on kielellisten oikeuksien edistämisen näkökulmasta tärkeää.²⁸³

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa eurooppalaista peruskirjaa valvova asiantuntijakomitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että poliisihallinnon uudistuksen seurauksena ei ole enää yhtään poliisiopiiriä, jossa ruotsi olisi hallintokielenä. Muodostetut kaksikieliset alayksiköt hoitavat vain toimeenpanevia tehtäviä laajemman poliisiopiirin tekemien päätösten mukaisesti. Kielen puhujien mukaan tällä on kielteisiä seurauksia ruotsin kielen käytölle. Käytännössä mahdollisuus puhua poliisille ruotsia on vähentynyt kaikissa kaksikielisissä piireissä.²⁸⁴

Voidaan kuitenkin todeta, että hallinnolliset kielelliset jaotukset ovat olleet erityisen mielenkiinnon kohteena poliisin hallintorakennemuutoksissa. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan kansalliskielten asema on tarkoitus turvata myös käynnissä olevassa poliisin hallintorakennemuutuksen kolmannessa vaiheessa (Pora III). Poliisihallitus on keväällä 2013 päättänyt käynnistää tehtyjen ja parhaillaan käynnissä olevan rakennemuutuksen kielellisiä vaikutuksia koskevan selvityksen, jolla pyritään hankkimaan tietoa poliisin palvelutasosta erityisesti kaksikielisillä alueilla. Poliisihallituksessa on myös päätetty perustaa erityinen kieliasioiden yhteistyöelin sekä seurata ja edistää kansalliskielistrategian toteutumista.

Poliisien ruotsin kielen taito

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan poliisiopiskelijoiden kieliopinintojen määrä ei ole muuttunut vuoteen 2009 verrattuna. Opiskelijoiden ruotsin kielen lähtötaso on edelleen vaihteleva. Opiskelijoiden suulliset taidot ovat hieman parantuneet, mutta kirjoittaminen on puolestaan edelleen vaikeaa. Kuten neljä vuotta sitten todettiin, opiskelijoiden suhtautuminen ruotsin kielen opiskeluun on pääsääntöisesti myönteistä. Tähän vaikuttanee se, että kieltä harjoitellaan työtilanteiden kautta ja myös se, että opiskelijat tuntevat kielilainsäädännön pääpiirteet.

Työharjoittelu kaksikielisellä alueella lisää motivaatiota ruotsin opiskeluun, koska tällöin saa kokemusta myös ruotsinkielisistä asiakkaista. Valmistuessaan opiskelijoilla on sellainen kielitaito, että he selviytyvät jokapäiväisistä liikenteenvalvontatehtävistä ja helpommista kuulusteluisista. Ylimääräisiä ruotsin kursseja ei ole mahdollista suorittaa.

Kuulustelutilanne on haastava. Sen lisäksi, että asiat kysytään ja kirjataan ruotsiksi, poliisin täytyy keskittyä kuulustelutaktiikkaan. Kaiken kaikkiaan ruotsin kielen käyttämisen kynnyks on kuitenkin madaltunut ja ymmärtäminen on parantunut, kun aihepiiri koskee omaa ammattia.²⁸⁵

Poliisien käsitykset omasta kielitaidostaan eivät aina ole kovin myönteisiä. Ruotsinkielisten palvelujen tilannetta kaksikielisessä Vantaan poliisissa on kartoitettu tuoreella tutkimuksella. Tutkimuksen mukaan sekä poliisijohdon että poliisien näkökulmasta keskeistä palvelun järjestämisessä on se, ettei asiakkaan oikeusturva kärsi. Poliisit eivät kuitenkaan yleensä käytä ruotsia työssään. Poliisit arvioivat, että heidän ruotsin kielen taitonsa on yleisesti melko puutteellinen ja riittämätön, jotta he kykenisivät tarjoamaan hyvätasoista palvelua ruotsiksi. Erityisesti ruotsiksi puhuminen tuottaa monelle vaikeuksia. Olisi tärkeää, että poliisien todelliset ruotsin kielen taidot selvitettäisiin työhönnottohaastattelussa ja kielitaidon tasoa pyrittäisiin tarvittaessa

nostamaan poliisitoimen sisäisen jatkokoulutuksen avulla. Esimerkiksi poliisien kenttätehtävissä tulisi sijoittaa yksi ruotsinkielinen tai ruotsinkielentaitoinen poliisimies joka partioon.²⁸⁶

Kielelliset oikeudet esitutkinnaissa

Yksilön kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että oman kielen käyttö on mahdollista jo asian käsittelyn alkaessa. Osapuolen oikeuksien toteutuminen rikosasian tuomioistuinkäsittelyssä edellyttää, että häntä kuulustellaan jo esitutkinnaissa hänen omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi.²⁸⁷

Esitutkinna suorittaa useimmiten poliisi. Henkilöllä, jota kuullaan esitutkinnaissa, on esitutkintalain mukaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Tarkoituksena on varmistaa, että kuultava tulee oikein ymmärretyksi, mikä on keskeistä hänen oikeusturvansa kannalta. Esitutkintaviranomainen laatii kuulustelusta kuulustelupöytäkirjan kuulusteltavan käyttämällä kielellä eli suomeksi tai ruotsiksi. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.²⁸⁸ Esitutkintapöytäkirjaan on myös merkittävä osapuolten kieli.²⁸⁹

Jos esitutkinta tehdään muulla kuin kuultavan kielellä eikä esitutkintapöytäkirjassa ole tästä mainintaa, ei syyttäjälle välity tarvittavaa tietoa henkilön kielellisten oikeuksien turvaamisesta.²⁹⁰

Oikeusministeriön kyselyyn vastanneista syyttäjistä vain kuusi prosenttia arvioi, että kuulusteltavaa kuulustellaan esitutkinnaissa *aina* tämän omalla kielellä silloin, kun se on ruotsi. Kaksi kolmasosaa syyttäjistä arvioi kuitenkin, että näin tapahtuu *useimmiten*.

Vastauksissa voidaan edelleen havaita alueellisia eroja. Esimerkiksi Pohjanmaan syyttäjänvirastossa kaikki kyselyyn vastanneet syyttäjät arvioivat, että esitutkinta toteutetaan useimmiten ruotsiksi silloin, kun se on kuulusteltavan oma kieli, ja Länsi-Suomen syyttäjänvirastossa näin arvioi kolme neljäsosaa vastaajista.

Helsingissä puolestaan jopa puolet vastaajista arvioi, että kuulusteltavaa kuulustellaan esitutkinnaissa *harvoin* tämän omalla kielellä silloin, kun se on ruotsi.

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri totesi vuonna 2010 antamassaan ratkaisussa, että kantelijalla oli ollut oikeus käyttää omaa kieltään, ruotsia, rangaistusmääräysmenettelyssä, mikäli hän näin oli halunnut. Kielivalinta esitutkinnaissa tulee tehdä ennen kaikkea siten, että otetaan huomioon epäillyn oikeussuojan tarve sekä hänen kielelliset oikeutensa ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Epäillyn tulee ilman mitään painostusta voida valita se kieli, joko suomi tai ruotsi, jota hän haluaa esitutkinnaissa käyttää.²⁹¹

Kielellisten oikeuksien toteutumista esitutkinnaissa pyritään edistämään lainsäädännön muutoksilla. Vuoden 2014 alussa tulee voimaan uusi esitutkintalaki, johon sisältyy uusi säännös esitutkinna käsittelykielestä. On tuotu esiin, että nykyinen esitutkintalaki lähtee esitutkinna tarpeisiin nähden liian suppeasta kuulustelun näkökulmasta. Kielilakia sovelletaan lähtökohtaisesti myös esitutkinnaissa, mutta selvyyden vuoksi on syytä säätää nimenomaisesti käsittelykielestä esitutkinnaissa.²⁹²

Uudessa esitutkintalaissa on myös säännös, jonka mukaan kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava muun muassa hänen kielelliset oikeutensa. Kuulusteltavan ennen kuulustelua käyttämästä kielestä ei tehtäisi johtopäätöksiä, vaan kysymys kuulustelukielestä käsiteltäisiin erikseen.²⁹³

Varsin usein poliisi kohtaa henkilöitä, joiden äidinkieli ei ole suomi tai ruotsi. Tällöin käytetään tulkkausta. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan tulkkipalvelut ovat poliisin käytettävissä vuorokauden ympäri.

Tulkkauksen ja käännösten laatua koskee Euroopan parlamentin ja neuvoston antama direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (*tulkkausdirektiivi*

vi).²⁹⁴ Direktiivin tavoitteena on parantaa sellaisten rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, jotka eivät ymmärrä tai puhu menettelyssä käytettävää kieltä. Direktiivin täytäntöönpano aiheuttanee joitakin muutoksia ja täsmennyksiä muun muassa esitutkintalakiin. Lakiin on tarkoitettu sisällyttävä esimerkiksi säännös esitutkinnassa toimivalta tulkilta vaadittavasta kelpoisuudesta sekä säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on selvitettävä, tarvitseeko asianosainen tulkkausapua.²⁹⁵

Ruotsinkielinen poliisikoulutus

Hallitusohjelman mukaan poliisin koulutus molemmilla kansalliskielillä varmistetaan.²⁹⁶ Tämä kirjaus on tärkeä erityisesti ruotsinkielisen poliisikoulutuksen tulevaisuuden kannalta. Tosin sekä suomen- että ruotsinkieliseen poliisikoulutukseen hakeneiden määrä oli vuonna 2012 vähentynyt vuoteen 2011 verrattuna.²⁹⁷

Opiskelijoiden rekrytointi on avainroolissa, kun pyritään turvaamaan ruotsia osaavien poliisien saatavuus myös tulevaisuudessa. Oikeusministeriön tietojen mukaan Poliisiammattikorkeakoulu on pyrkinyt rekrytoimaan opiskelijoita muun muassa Dragsvikin varuskunnasta.²⁹⁸

Viime vuosina viranomaiset ja muut tahot ovat kiinnittäneet erityistä huomiota Poliisiammattikorkeakoulun ruotsinkielisen koulutuksen ja poliisin alueellisten yksiköiden toimintaedellytysten turvaamiseen.

On korostettu, että Poliisiammattikorkeakoulun ruotsinkielisen yksikön taloudelliset ja henkilöstöresurssit olisi turvattava, jotta molemmilla kansalliskielillä voitaisiin tarjota yhtä korkeatasoista poliisikoulutusta. Olisi muun muassa varmistettava, että ruotsinkieliseen koulutukseen saadaan luennoitsijoiksi poliiseja myös tulevaisuudessa. Lisäksi olisi kiinnitettävä huomiota kielellisten vaikutusten arviointiin lyhyellä ja pitkällä aikavälillä sekä koko poliisiorganisaatiota että yksittäisiä poliisilaitoksia koskevien käytännön vaikutusten arviointiin. PORA III -hankkeen yhteydessä tulisi toteuttaa kokonaisvaltainen kielellisten vaikutusten arviointi, sillä hankkeella voi olla vaikutusta kaksikielisten poliisilaitosten ja alueellisten yksiköiden mahdollisuuksiin taata palvelut suomeksi ja ruotsiksi samanlaisin perustein.²⁹⁹ Kuten edellä todettiin, kielellisiä vaikutuksia koskeva selvitys on päätetty käynnistää.

6.2 Syyttäjät ja kielelliset oikeudet

Syyttäjä tekee rikosasiassa poliisin kokoaman esitutkintamateriaalin perusteella päätöksen syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä. Koska haastehakemuksen tai syyttämättä jättämispäätöksen kieli määräytyy syyteharkinnan yhteydessä, tulee syyttäjän tarkistaa epäillyn kieli esitutkintapöytäkirjasta niin, että asiakirjat laaditaan tämän esitutkinnassa käyttämällä kielellä. Näin ollen esitutkintapöytäkirjassa olevalla merkinnällä epäillyn kielestä on keskeinen merkitys tämän kielellisten oikeuksien toteutumiseksi.³⁰⁰

Vuoden 2007 syyttäjälaitoksen uudistuksessa ruotsinkieliset syyttäjäpalvelut pyrittiin turvaamaan muun muassa erityisillä kielitaitoa koskevilla kelpoisuusvaatimuksilla, jotka koskevat eräitä kaksikielisten syyttäjänvirastojen syyttäjiä. Näihin virkoihin vaaditaan suomen kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi ruotsin kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa (ns. ”ruotsinkielinen virka”).³⁰¹ Nämä kielitaitovaatimukset koskevat kolmea Helsingin, kolmea Länsi-Uudenmaan, kolmea Itä-Uudenmaan, kahta Länsi-Suomen ja viittä Pohjanmaan syyttäjänviraston syyttäjiä.³⁰²

Syyttäjälaitosta koskevaa lainsäädäntöä on uudistettu vuoden 2011 alusta alkaen siten, että aikaisemmin useaan eri lakiin sisältyneet säännökset syyttäjälaitoksen hallinnosta ja organisaatiosta on yhdistetty yhdeksi uudeksi laiksi syyttäjälaitoksesta. Muun muassa erityiset syyttäjien kielitaitoa koskevat vaatimukset ovat kuitenkin pääosin ennallaan.³⁰³

Syyttäjälaitokseen kuuluu Valtakunnansyyttäjänviraston ohella 13 syyttäjänvirastoa. Niiden kielellinen asema määräytyy virka-alueen mukaan kielilain perusteella.³⁰⁴ Vuoden 2007 uudistuksen jälkeen syyttäjälaitoksen rakenne ei ole olennaisesti muuttunut lukuun ottamatta eräiden virastojen yhdistämistä ja palvelutoimintojen lakkauttamista. Nykyinen organisaatio aikaisempaa suurempine yksiköineen mahdollistaa asioiden jakamisen ruotsin kieltä hyvin taitavien syyttäjien hoidettaviksi. Valtakunnansyyttäjänviraston tiedotteet ja esitteet ovat suomeksi ja ruotsiksi. Samoin syyttäjälaitokselle tarkoitetut ohjeet annetaan molemmilla kielillä. Päätökset, jotka koskevat ruotsinkielisiä alueita, annetaan ruotsiksi. Muuten käytetään vastaanottajan kieltä.³⁰⁵

Vuonna 2008 oikeusministeriö toteutti valtakunnansyyttäjänviraston avustuksella kyselyn kaksikielisten syyttäjänvirastojen syyttäjille. Tätä kertomusta varten tehtiin vastaavanlainen kysely vuonna 2012. Kysymykset koskivat syyttäjien ruotsin kielen taitoa, ruotsinkielisten juttujen jakamista syyttäjien kesken, haastehakemuksen ja syyttämättäjäättämispäätöksen kieltä sekä syyttäjänvirastojen välistä virka-apua. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, onko kielellisten oikeuksien toteuttamisessa syyttäjätoiminnassa tapahtunut muutoksia viimeisen neljän vuoden aikana. Kyselyyn vastasi 67 syyttäjää.

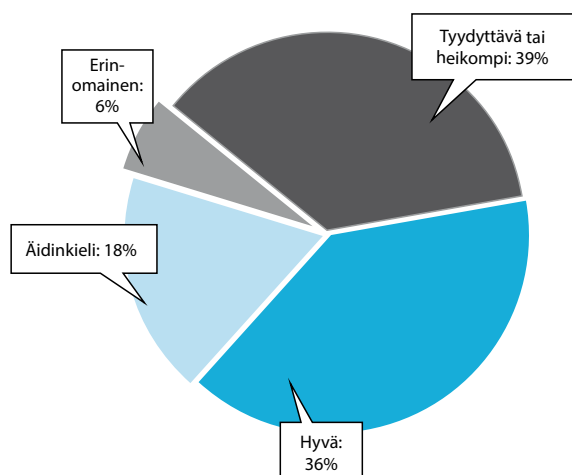
Syyttäjien kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta esitutkinnassa ja tuomioistuinmessä käsitellään poliisia ja käräjäoikeuksia käsittelevissä luvuissa 6.1 ja 6.3.

Syyttäjien ruotsin kielen taito ja juttujen jakaminen

Alle puolet kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa toimivista, oikeusministeriön kyselyyn vastanneista syyttäjistä arvioi ammatillisen ruotsin kielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikommaksi ja vähän yli kolmasosa hyväksi. Neljäsosa syyttäjistä arvioi ruotsin kielen taitonsa erinomaiseksi tai on äidinkieltään ruotsinkielinen.

Vastauksissa on alueellisia eroja. Esimerkiksi Helsingin syyttäjänviraston syyttäjistä lähes 62 prosenttia arvioi ruotsin kielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikommaksi, kun taas Pohjanmaan syyttäjänvirastossa vastaava luku on ainoastaan yhdeksän prosenttia.

Voidaan todeta, että syyttäjien ruotsin kielen taito näyttää hieman parantuneen vuoden 2008 kyselyyn verrattuna. Esimerkiksi Pohjanmaan syyttäjänviraston syyttäjistä yli kolmasosa arvioi ruotsin kielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikommaksi vuonna 2008.³⁰⁶

Kuvio 13: Syyttäjien ruotsin kielen taito kaikissa kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa. (N=66)
Lähde: Oikeusministeriö 2012a.

Enemmistö syyttäjistä arvioi, että jutut, joissa joku asianosaisista on ruotsinkielinen, jaetaan niille syyttäjille, joiden viran kelpoisuusvaatimuksena on erinomainen ruotsin kielen taito tai muille ruotsinkielentaitoisille syyttäjille. Vain kolme prosenttia syyttäjistä vastasi, että selkeä menettelytapa puuttuu. Näyttääkin siltä, että juttujen jakamista koskevat menettelytavat ovat hieman selkiytyneet vuoteen 2008 verrattuna.³⁰⁷

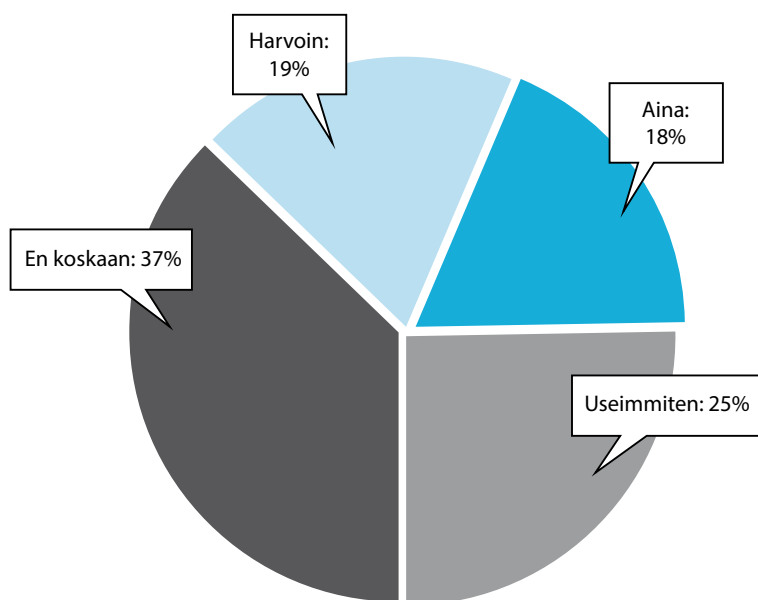
Äidinkieleltään ruotsinkielisistä tai ruotsia erinomaisesti taitavista syyttäjistä kolmasosa käsittelee päivittäin ja puolet viikoittain juttuja, joissa joku asianosaisista on ruotsinkielinen. Syyttäjien vastauksista ilmenee lisäksi, että englannin kieltä käytetään työssä huomattavasti aikaisempaa enemmän, ulkomaalaisten asianosaisten kanssa.

Vastauksissa tuotiin esiin huoli ruotsin kielen taidon heikkenemisestä, koska ruotsia ei koskaan käytetä työssä. Joidenkin syyttäjien mukaan ruotsinkieliset käyttävät usein myös itse mieluummin suomea virallisissa asioissa. Eräässä vastauksessa todettiin, että ruotsin kielen mieleen palauttamiseksi syyttäjille tulisi tarjota ruotsin kielen kursseja, esimerkiksi etäopintoina.³⁰⁸

Haastehakemuksen ja syyttämättäjättämispäätöksen kieli sekä käännättäminen

Haastehakemus ja syyttämättäjättämispäätös on laadittava asianosaisen kielellä, suomeksi tai ruotsiksi. Jos jutussa kuitenkin on useita erikielisiä asianosaisia, tulee syyttäjän oma-aloitteisesti kääntää tai käännättää toisella kuin asianosaisen kielellä laadittu asiakirja asianosaisen kielelle.³⁰⁹

Syyttäjistä 18 prosenttia kääntää tai käännättää kyseiset asiakirjat asianosaisen kielelle *aina* silloin, kun ne on laadittu toisella kansalliskielellä, ja 25 prosenttia tekee näin *useimmiten*. Näin ollen jopa yli puolet syyttäjistä ei pääsääntöisesti käännä tai käännätä kyseisiä asiakirjoja. Tästäkin voidaan havaita alueellisia eroja. Esimerkiksi Helsingin syyttäjänviraston syyttäjistä 56 prosenttia, mutta Pohjanmaan syyttäjänviraston syyttäjistä ainoastaan yhdeksän prosenttia, ilmoitti, että he eivät ole koskaan kääntäneet tai käännättäneet haastehakemusta tai syyttämättäjättämispäätöstä.

Kuvio 14: Haastehakemuksen tai syyttämättäjättämispäätöksen käännösten osuus jutuissa, joissa on erikielisiä asianosaisia (N=67). Lähde: Oikeusministeriö 2012a

Yli puolet syyttäjistä arvioi, että he kääntävät tai käännettävät haastehakemuksen tai syyttämättäjättämispäätöksen omasta aloitteestaan. Vain kolme prosenttia syyttäjistä arvioi, että kääntäminen tai käännettäminen perustuu asianosaisen aloitteeseen.

Eräässä vastauksessa todettiin, että on tärkeää, että asianosainen saa käyttää äidinkieltään, mutta tämä tulisi ottaa huomioon myös resurssien jaossa ja uutta henkilökuntaa rekrytoitaessa.³¹⁰

Syyttäjänvirastojen välinen virka-apu

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2006 todettiin muun muassa, että viranomaisten toimivaltarajat ylittävän yhteistyön edellytyksiä tulisi selvittää, kuten esimerkiksi sitä, voitaisiinko yksikieliselle virka-alueelle tarvittaessa pyytää apua kaksikieliseltä virka-alueelta. Vuonna 2009 annetun kertomuksen mukaan syyttäjänvirastojen välinen virka-apu oli harvinaista.³¹¹

Syyttäjien vastausten perusteella näyttää siltä, että syyttäjänvirastojen välinen virka-apu on edelleen melko vähäistä. Jopa 76 prosenttia syyttäjistä ei oman syyttäjänvirastonsa toimialueen ulkopuolella koskaan käsittele juttuja, joissa on ruotsinkielisiä asianosaisia. Ainoastaan Länsi-Suomen syyttäjänvirastossa syyttäjät käsittelevät oman syyttäjänvirastonsa toimialueen ulkopuolella kuukausittain juttuja, joissa on ruotsinkielisiä asianosaisia.³¹²

6.3 Käräjäoikeudet ja kielelliset oikeudet

Kielellisten oikeuksien toteutuminen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä edellytyksistä. Tuomioistuimen tulee, kuten muidenkin viranomaisten, oma-aloitteisesti varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen.

Jokaisella on oikeus käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, valintansa mukaan. Se, että henkilö osaa oman kielensä lisäksi toista kansalliskieltä, ei poista tai vähennä tätä oikeutta. Avustajan kielitaito tai esitutkinnassa käytetty kieli eivät määrää käsittelykieltä tai vähennä asianosaisen oikeutta oman kielensä käyttöön oikeudenkäynnissä. Tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että yksilö ei luovu oikeudestaan käyttää omaa kieltään.³¹³

Tuomareiden kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset sekä käytännön ratkaisut kielellisten oikeuksien toteuttamisessa vaihtelevat yksi- ja kaksikielisissä tuomioistuimissa. Tuomareiden nimittämisestä annetussa laissa säädetään tuomareiden suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista.³¹⁴

Vuoden 2009 kertomuksesta ilmeni, että oikeuslaitoksessa ei käytännössä aina pidetä lähtökohtana asianosaisen kielellisiä oikeuksia, vaan esimerkiksi asiamiehen tai tuomarin kielitaitoa. Kaksikielisissä tuomioistuimissa käsittelykieli määräytyy usein tuomiopiirin enemmistön kielen mukaan eikä asianosaislähtöisesti. Varsinkin sellaisissa asioissa, joissa on erikielisiä asianosaisia, suomenkielentaitoiisiin ruotsinkielisiin kohdistuu paineita käyttää suomea tuomioistuimessa.³¹⁵

Vuoden 2010 alussa voimaan tulleessa käräjäoikeusverkoston uudistuksessa käräjäoikeuksien määrä vähennettiin 27 käräjäoikeuteen. Uudistus vaikutti myös käräjäoikeuksien kielellisiin jaotuksiin. Tuomareiden kielitaitovaatimuksia koskevaa lainsäädäntöä muutettiin suomen- ja ruotsinkielisten oikeuspalvelujen turvaamiseksi uudistuksen yhteydessä. Käräjäoikeuden tuomiopiirin väestön vähemmistön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi on kaikissa kaksikielisissä käräjäoikeuksissa oltava riittävä määrä sellaisia käräjätuomarin virkoja, joiden muodollisena kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena on tuomiopiirin väestön vähemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä enemmistön kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen

taito, niin sanottu *käänteinen kielitaitovaatimus*. Jokaisessa kaksikielisessä käräjäoikeudessa tulee olla vähintään yksi tällainen käräjätuomarin virka. Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin siitä, kuinka monta tällaista virkaa kussakin kaksikielisessä käräjäoikeudessa on.³¹⁶

Kaksikielisiä käräjäoikeuksia on kahdeksan: Espoon, Helsingin, Itä-Uudenmaan, Keski-Pohjanmaan, Länsi-Uudenmaan, Pohjanmaan, Vantaan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeudet. Pohjanmaan käräjäoikeus on enemmistöltään ruotsinkielinen ja muut enemmistöltään suomenkielisiä.

Käräjäoikeusuudistuksen yhteydessä enemmistökieltään ruotsinkielinen Paraisten käräjäoikeus yhdistettiin kaksikieliseen, enemmistökieltään suomenkieliseen Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen. Ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen perustettiin erityinen kieliosasto, jonka työkieli ja ensisijainen käsittelykieli on ruotsi.

Yksikielisiä käräjäoikeuksia on 19. Näistä Ahvenanmaan käräjäoikeus on ruotsinkielinen, kun taas muut ovat suomenkielisiä.

Vuonna 2012 oikeusministeriö teki kaikkien käräjäoikeuksien laamannelle kyselyn, joka koski tuomareiden kielitaitoa, käytännön ratkaisuja kielellisten oikeuksien turvaamiseksi sekä kielellisten oikeuksien toteutumista käräjäoikeuden toiminnassa. Kysely oli seurantakysely: tarkoituksena oli selvittää, onko kielellisten oikeuksien toteutumisessa tapahtunut muutoksia vuoteen 2008 verrattuna ja millaisia vaikutuksia käräjäoikeusverkoston uudistuksella on käytännössä ollut. Kysely painottui ruotsinkielisten kielellisiin oikeuksiin, koska käytännössä on ilmennyt puutteita ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien turvaamisessa. Kyselyyn vastasi seitsemän kaksikielistä ja 17 yksikielistä käräjäoikeutta.

Tuomioistuimia koskevaa tietoa on lisäksi saatu edellä mainitusta kaksikielisten syyttäjänvirastojen syyttäjille osoitetusta kyselystä.

Yksilön oman kielen selvittäminen käräjäoikeudessa

Viranomaisella on väestötietojärjestelmälakiin perustuva virkavelvollisuus selvittää asiassa osallisena olevan henkilötiedot, mukaan lukien tieto äidinkielistä.³¹⁷

Asianosaisen kieli tarkistetaan väestörekisteristä yleensä vain yhdessä *kaksikielisessä käräjäoikeudessa*. Asianosaisen kieli selvitetään kuitenkin väestörekisteristä silloin, jos on syytä uskoa, että hänen kielensä ei ole suomi tai jos tämä ilmenee aikaisemmin käydystä kirjeenvaihdosta tai poliisikuulusteluista. Yleensä asianosaiselta kysytään viimeistään ennen valmistelemaa istuntoa, kumpaa kieltä hän haluaa käyttää.

Yksikielisissä käräjäoikeuksissa asianosaisen kieli selvitetään yleensä esitutkinta-aineistosta tai asianosaiselta kysymällä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Alle neljäosassa yksikielisistä käräjäoikeuksista asianosaisen kieli selvitetään väestörekisteristä. Muutamassa yksikielisessä käräjäoikeudessa asianosaisen kieltä ei selvitetä, vaan oletetaan, että asianosainen itse, syyttäjä tai haastemies ilmoittaa asianosaisen kielestä tuomioistuimelle, jos tämä on tarpeellista.

Rikosasioissa lähtökohtana on yleensä esitutkinnassa käytetty kieli, mikä vastaa neljän vuoden takaista tilannetta. Riita- ja hakemusasioissa ratkaiseva tekijä on useimmiten hakemuksessa tai valituksessa käytetty kieli. Sekä yksi- että kaksikielisissä käräjäoikeuksissa kaksikielinen asianosainen voi yleensä valita, kumpaa kieltä hän haluaa käyttää, vaikka käsittelykielenä olisi suomi. Tarvittaessa paikalle kutsutaan tulkki, ellei tuomari itse voi kääntää.³¹⁸

Käsittelykieli sekä oman kielen käyttäminen

Kielilain mukaan rikosasian käsittelykieli määräytyy kaksikielisessä tuomioistuimessa pääsääntöisesti vastaajan kielen mukaan. Riita-asioissa käsittelykieli määräytyy ensisijaisesti asianosaisten sopimuksen mukaan, mikäli asianosaiset ovat erikielisiä. Yksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä on pääsääntöisesti tuomioistuimen virka-alueen kieli.³¹⁹

Laamannien mukaan sekä yksi- että kaksikielisissä käräjäoikeuksissa asian käsittelykieleksi valitaan yleensä suomi, vaikka jutussa olisi erikielisiä asianosaisia. Erään kaksikielisen käräjäoikeuden laamannin mukaan suomi valikoituu käsittelykieleksi varsinkin riita-asioissa, sillä asianosaisten valitsevat avustajat eivät usein osaa ruotsia riittävän hyvin. Yleensä kielen valintaan vaikuttaa, onko asia tullut vireille suomen vai ruotsin kielellä. Yksikielisissä käräjäoikeuksissa järjestetään tarvittaessa tulkkaus.

Kaksikielisissä käräjäoikeuksissa ollaan melko yksimielisiä siitä, että ruotsinkieliset luopuvat joskus oikeudestaan käyttäen omaa kieltään tuomioistuimessa rikos-, riita- ja hakemusasioissa. Näin ollen tilanne ei ole muuttunut neljän vuoden takaiseen verrattuna. Kielellisistä oikeuksista luopuminen saattaa johtua siitä, että asianosainen haluaa varmistaa oikeudenkäynnin sujuvuuden ja sen, että tulee ymmärretyksi. Myös avustajan puutteellinen kielitaito voi johtaa siihen, että asianosainen valitsee suomen kielen. Monet laamannit ovat korostaneet, että asianosainen luopuu kielellisistä oikeuksista omasta aloitteestaan.

Yksikielisissä käräjäoikeuksissa luotetaan siihen, että ruotsinkieliset huolehtivat kielellisistä oikeuksistaan. Enemmistöllä laamanneista ei ole kokemusta ruotsinkielisistä asiakkaista mutta noin puolet yksikielisten käräjäoikeuksien laamanneista oli sitä mieltä, että ruotsinkieliset eivät yleensä luovu oikeudestaan käyttäen omaa kieltään. Enemmistö kaksikielisten syyttäjänvirastojen syyttäjistä katsoo, että ruotsinkielistä asianosaista puhutellaan tuomioistuimessa *ruotsiksi*.³²⁰

Oikeuksista ilmoittaminen

Noin puolessa *kaksikielisistä käräjäoikeuksista* asianosaisille ja muille oikeudessa kuultaville tahoille tiedotetaan oma-aloitteisesti heidän oikeudestaan käyttää suomea tai ruotsia ja rohkaistaan heitä käyttämään omaa kieltään.

Istunnoissa suhtaudutaan myönteisesti sellaiseen henkilöön, joka haluaa puhua toista kansalliskieltä. Kirjallisessa valmistelussa ei erikseen rohkaista ketään käyttämään omaa kieltään.

[Kaksikielisen käräjäoikeuden laamanni](#)

Vähän alle puolet *yksikielisistä käräjäoikeuksista* tiedottaa oma-aloitteisesti asianosaisille ja muille oikeudessa kuultaville tahoille heidän oikeudestaan käyttää suomea tai ruotsia ja rohkaistaa heitä käyttämään omaa kieltään. Tiedottaminen tapahtuu yleensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Joissakin yksikielisissä käräjäoikeuksissa asianosaisten aktiivisuus ja halukkuus käyttää omaa kieltään vaikuttavat asiaan.³²¹

Tuomareiden kielitaito ja kielikoulutus

Euroopan neuvoston ministerikomitea on todennut uusimmassa päätöslauselmassaan kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa, että kielilain ja saamen kielilain täytäntöönpano on edelleen vakavasti puutteellista, koska liian harvojen virkamiesten kielitaito riittää takaamaan ruotsinkielisille ja saamelaisten kotiseutualueella asuville saamenkielisille mahdollisuuden käyttää äidinkieltään asioidessaan paikallishallinnon viranomaisten kanssa.³²²

Kaikkien kyselyyn vastanneiden *kaksikielisten käräjäoikeuksien* laamannien mukaan suomen- ja ruotsinkielentaitoisia tuomareita on riittävästi. Ruotsinkielentaitoisten tuomareiden lukumäärä käräjäoikeuksissa on viime vuosina pysynyt pääosin ennallaan, ja monet käräjäoikeuksien laamanneista ovat ruotsinkielisiä. Näyttää siltä, että vuoden 2010 alussa voimaan tullut tuomareiden kielitaitovaatimuksia koskeva lainmuutos ei ole juuri vaikuttanut käräjäoikeuksien tuomiopiirin kielivähemmistön kielellisten oikeuksien toteutumiseen, koska useimmissa *kaksikielisissä käräjäoikeuksissa* on ollut riittävästi ruotsinkielentaitoisia tuomareita jo ennen lainmuutosta.

Esimerkiksi Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa käräjäoikeuksien yhdistäminen on parantanut vähemmistön kielellisiä oikeuksia, koska kaikki käräjäoikeuden ruotsinkielentaitoiset tuomarit ovat käytettävissä koko nykyisen tuomiopiirin alueelta tulevissa jutuissa. Toisaalta käräjäoikeuteen perustettu kieliosasto on saattanut käytännössä vaikeuttaa muun muassa tuomareiden asiakohtaista erikoistumista.³²³

Viranhakuilmoituksissa ilmoitetaan kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ja eduksi luettavasta kielitaidosta. Tuomarinvalintalautakunta ottaa hakijoita arvioidessaan huomioon sekä kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset että hakijoiden tosiasiallisen kielitaidon.³²⁴ Oikeusministeriö järjestää tuomioistuinten henkilöstölle asiakaspalveluun liittyvää ruotsin kielen koulutusta. Tuomioistuimet ovat myös itse järjestäneet henkilöstölleen ruotsin kielen opetusta.³²⁵ *Kaksikielisissä käräjäoikeuksissa* tuomareilla on yleensä niin hyvä kielitaito, että kielikoulutuksen järjestämiseen ei ole tarvetta. Yksikielisten käräjäoikeuksien laamannien vastauksissa on esitetty, että käytännön kielitaidon varmistamiseksi henkilökuntaa voitaisiin kannustaa esimerkiksi virkamiesvaihtoon sekä muuhun oleskeluun Ruotsissa. Ruotsinkielisten juttujen hoitamista saattaisi helpottaa myös kieliyhteistyö toisen käräjäoikeuden tuomarin kanssa.³²⁶

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan yksikön järjestämä kaksikielinen juristikoulutus voidaan mainita esimerkkinä siitä, miten käytännössä pyritään turvaamaan kielitaitoisen tuomioistuinhenkilöstön saatavuus tulevaisuudessa. Tämä tavoite on myös Åbo Akademin oikeustieteen laitoksen järjestämällä oikeusnotaarikoulutuksella.

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan kaksikielisissä käräjäoikeuksissa on edelleen puutetta lautamiehistä, jotka osaavat sekä suomea että ruotsia.³²⁷ Oikeusministeriö on käräjäoikeuksille ja kunnanhallituksille suunnatussa kirjeessään nostanut toistuvasti esille kunnantaluustojen velvollisuuden kiinnittää huomiota lautamiesten kielitaitoon. Lautamiehille ei ole asetettu erityisiä kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Valtuustojen tehtävänä on huolehtia siitä, että lautamieheksi valittavilla henkilöillä on tehtävän suorittamiseksi vaadittava riittävä kielitaito. Käräjäoikeuden tehtävänä on huolehtia lautamiesten istuntokokoonpanosta.³²⁸

Kaksikielisten käräjäoikeuksien laamannien mukaan kaksikieliset kunnat valitsevat lautamieheksi sekä suomen- että ruotsinkielentaitoisia henkilöitä. Juttuihin, joissa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asianosaisia, valitaan *kaksikielisissä käräjäoikeuksissa* aina ruotsinkielentaitoisia lautamiehiä. Jos lautamies ei jostakin syystä ymmärtäisi istunnossa käytettävää kieltä, puheenjohtaja kääntäisi tai selostaisi asian lautamiehelle. *Yksikielisissä käräjäoikeuksissa* lautamiehet

valitaan samalla tavalla kuin mihin tahansa oikeudenkäyntiin, eikä kielitaitoon kiinnitetä huomiota.

Lähes kaikissa käräjäoikeuksissa on riittävästi lomakkeita, asiakirjapohjia, esitteitä, ohjeita ja muuta materiaalia molemmilla kansalliskielillä. Joissakin yksikielisissä käräjäoikeuksissa on kuitenkin saatavilla vähemmän ruotsinkielistä kuin suomenkielistä aineistoa. Tietojärjestelmien kielenä on usein suomi, mutta asiakirjat ovat molemmilla kansalliskielillä.

Käräjäoikeuksissa on vähän ruotsinkielistä henkilöstölle suunnattua prosessi- ja substanssikoulutusta. Vain muutamat kaksikielisistä käräjäoikeuksista ja yksi yksikielinen suomenkielinen käräjäoikeus järjestävät joskus koulutusta ruotsiksi. Henkilöstöllä on kuitenkin mahdollisuus osallistua oikeusministeriön järjestämään ruotsinkieliseen koulutukseen.³²⁹

Vain muutamassa yksi- tai kaksikielisessä käräjäoikeudessa on tehty selvitys henkilöstön kielitaidosta. Useimmiten henkilöstön kielitaito on kuitenkin tiedossa, koska se on tullut esiin esimerkiksi kehityskeskusteluissa.³³⁰

Tulkkauksen toteuttaminen

Kaksikielisissä käräjäoikeuksissa tulkkaus istunnoissa hoidetaan yleensä siten, että tuomari tulkaa tarvittaessa. Jos se ei ole mahdollista, käytetään ulkopuolista tulkkia. Asianosaiset, useimmiten asianajajat, saattavat myös yhdessä sopia, että istunnossa käytetään vain suomea.

Yksikielisissä käräjäoikeuksissa käytetään useimmiten ulkopuolista tulkkia, mutta helpommissa tapauksissa myös tuomari voi tulkata.

Oikeusministeriön kyselyyn vastanneista syyttäjistä yli kolmasosa totesi, että jutuissa, joissa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asianosaisia, käytetään tuomioistuimessa tulkkia usein tai aina. Enemmistö syyttäjistä katsoi, että tuomioistuin huolehtii itse tulkkauksesta.

Useissa käräjäoikeuksissa tarvitaan yhä enemmän tulkkauksista tai kääntämisistä muille kielille kuin suomen tai ruotsin kielelle. Tämä tarve korostuu esimerkiksi alueilla, joilla on saamenkielisiä asukkaita tai paljon venäjänkielisiä asukkaita. Asiakkaissa on myös muun muassa Baltian maiden kielten, arabikielten ja viittomakielen käyttäjiä. Tulkkeja on vaikea saada etenkin, jos kyseessä on harvinainen kieli. Joskus tulkki on jouduttu hankkimaan Ruotsista asti. Ulkopuolisen tulkin käyttäminen saattaa olla kallista. Laamannit ovat toivoneet vaihtoehtoisia tapoja tulkkauksen järjestämiseksi, kuten esimerkiksi videolinkkiä.³³¹

Laamannien mukaan tulkin pätevyyden arvioiminen käräjäoikeudessa on vaikeaa. Kuten jo luvussa 6.1 todettiin, tulkkauksen ja käännösten laadun turvaamiseen on kiinnitetty huomiota lokakuussa 2010 annetun tulkkauksidirektiivin täytäntöönpanossa.

Tuomioistuinten välinen yhteistyö ja käsittelyajat kielen mukaan

Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan 2006, että viranomaiset ja tuomioistuimet parantaisivat yhteistyötään hyödyntääkseen toisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa tehtyä työtä kielilainsäädännön toteuttamiseksi. Yhden viranomaisen molemmilla kansalliskielillä ja mahdollisesti muillakin kielillä tuottamia materiaaleja, esimerkiksi esitteitä, asiakirjapohjia ja lomakkeita, tulisi toisessa viranomaisessa pyrkiä soveltamaan omaan toimintaan. Samantyyppiset viranomaiset voisivat myös jakaa käännöskustannuksia tuottaessaan materiaaleja useammalla kielellä. Tämä tavoite tuotiin esiin myös vuoden 2009 kertomuksessa.³³²

Käräjäoikeuksilla ei edelleenkään juuri ole kielilainsäädännön toteuttamista koskevaa yhteistyötä. Ainoastaan jossakin yksittäistapauksessa käräjäoikeus on pyytänyt toiselta käräjäoikeudelta apua ruotsinkielisen jutun hoitamiseen.³³³

Vuoden 2009 kertomuksessa todettiin, että aikaisemmat suuret erot suomen- ja ruotsinkielisten juttujen käsittelyajoissa ovat pienentyneet.³³⁴ Tällä hetkellä noin kolmasosa käräjäoikeuk-

sista katsoo, että käsittelykieli vaikuttaa käsittelyaikaan. Lähes kaikki *kaksikieliset käräjäoikeudet* ovat kuitenkin sitä mieltä, että kieli ei vaikuta jutun käsittelyaikaan. *Yksikielisten käräjäoikeuksien* vastauksista ilmenee, että tulkkaus ja asiakirjojen kääntäminen vievät aikaa erityisesti silloin, jos ulkopuolista tulkkiä ei käytetä, vaan tuomari itse huolehtii tulkkauksesta,³³⁵

Joidenkin kaksikielisten käräjäoikeuksien mukaan ruotsinkielentaitoisten käräjäsihteerien tai muun kansliahenkilökunnan rekrytoiminen on vaikeaa. Muiden kaksikielisten käräjäoikeuksien mukaan tilanne on nykyisellään ongelmaton.³³⁶

Laamannien vastauksissa todetaan myös, että julkisuudessa tuotiin käräjäoikeuksien yhdistämisen jälkeen esille epäily kielellisten oikeuksien toteutumisesta uudistuksen jälkeen, mutta tällaista epäilyä ei enää ole ilmennyt.

Kielibarometri 2012 -selvityksestä ilmenee kuitenkin, että tuomioistuinten ja oikeuslaitoksen ruotsinkieliset palvelut eivät kielivähemmistöjen mukaan toteudu kovin hyvin.³³⁷

6.4 Vankien kielelliset oikeudet

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota puutteisiin vankien kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Valvomatonta tapaamista koskevan asian vireille panemiseksi tarpeellisia lomakkeita on ollut vankien käytössä vain suomeksi, ja vankien ruotsinkielisiin hakemuksiin on annettu päätös suomeksi.³³⁸

Rikosseuraamuslaitos on selvittänyt ruotsinkielisten vankien asemaa ja heidän mahdollisuuttaan hoitaa asioitaan omalla äidinkielellään vankeusaikana. Selvityksen mukaan henkilökunnan ruotsin kielen taito vaihtelee vankiloittain ja ammattiryhmittäin. Henkilöstön kielelliset valmiudet ovat paremmat vankiloissa, joissa on enemmän ruotsinkielisiä vankeja.

Vankiloiden henkilökunnan mukaan vangit voivat saada tietoa ruotsin kielellä sekä suullisesti että kirjallisesti, ja ruotsinkielisiä palveluja voidaan tarvittaessa järjestää. Henkilökunnan mukaan on valmiudet järjestää esimerkiksi ruotsinkielisiä psykologin, hoitohenkilökunnan ja sosiaalityöntekijän palveluita. Ruotsinkielisten palvelujen kysyntä on kuitenkin vähäistä.

Suurin osa kyselyyn osallistuneista 20 vangeista kertoi kuitenkin, että oli saanut tarvitsemansa tiedot vankilaan saapuessaan ainoastaan suomeksi. Neljä vankia hoiti asioitaan vankilassa englanniksi. Enemmistö vangeista toivoi, että kaikki tieto olisi saatavilla ruotsiksi. Kukaan vangeista ei ilmeisesti selviytynyt vankilassa ainoastaan ruotsin kielellä, vaan he käyttivät myös suomea ja englantia. Jos vanki ei itse käytä ruotsia vankilaan tullessaan, oletetaan ehkä, että hän on suomenkielinen.³³⁹

Henkilökunnan ja vankien käsitykset mahdollisuudesta käyttää ruotsia vankilassa poikkeavat näin ollen toisistaan. Ruotsinkieliset vangit hoitavat asiansa enimmäkseen suomeksi, vaikka he haluaisivat käyttää ruotsia. Henkilöstön mukaan palvelut ja tieto voidaan useimmissa vankiloissa järjestää ruotsiksi, mutta kuitenkin käytännössä käytetään enimmäkseen suomea.

7 Kielilainsäädännön soveltaminen hallinnon uudistuksissa

Hallinnon kehittämistyö kohdistui 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella aluehallintotasolle. Lääninhallitusten, työ- ja elinkeinokeskusten (TE -keskus), ympäristökeskusten, ympäristölupavirastojen, tiepiirien ja työsuojelupiirien sekä maakuntien liittojen organisoimista ja toimivallanjakoa muutettiin perustamalla uudet viranomaisyksiköt valtion aluehallintoa varten ja täsmentämällä kuntayhtymän muodossa toimivien maakunnan liittojen toimintaa.³⁴⁰ Poliisin hallintouudistuksen toimeenpano johti muun muassa uusien poliisilaitosten ja niiden virka-alueiden perustamiseen ja maakuntien liittojen tehtävät laajentuivat. Verohallinto on muodostettu yhtenäiseksi valtakunnalliseksi virastoksi.

Tässä luvussa on keskeisenä kysymyksenä, miten näissä hallinnon uudistuksissa on toteutettu kielellisiä perusoikeuksia ja kielilainsäädäntöä

7.1 Aluehallintovirastot kielellisten oikeuksien edistäjänä

Lääninhallitukset toteuttivat kielilain säännöksiä pääasiassa alueellisen toimivallan näkökulmasta, kuten myös alueelliset ympäristökeskukset.³⁴¹ ALKU -uudistus, muutti asetelmaa huomattavasti, sillä aluehallintovirastoista säädettiin, että ne voivat hoitaa tehtäviä myös useamman kuin yhden viraston toimialueella³⁴².

Toimialueen laajentaminen edellyttää muun muassa, että sillä voidaan edistää alueen suomen- ja ruotsinkielisen sekä saamelaiden kotiseutualueella saamenkielisen vähemmistön kielellisten oikeuksien toteutumista.

Kielelliset oikeudet ovat yksi *aluehallintoviraston* toiminnan keskeinen alue, mitä korostaa kielivähemmistön palveluyksikköä koskeva säännös, jonka mukaan aluehallintovirastolla voi olla erillinen alueen suomen- tai ruotsinkielistä taikka saamelaiden kotiseutualueella saamenkielistä vähemmistöä palveleva yksikkö³⁴³. Kielivähemmistön palveluyksikön perustamisesta ja tehtävistä sekä muun muassa henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Toistaiseksi asetuksella on perustettu yksi palveluyksikkö, *ruotsinkielisen opetustoimen palveluyksikkö*, jonka toimialueeseen kuuluu koko maa.³⁴⁴ Yksikkö toimii Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastossa Vaasassa erillisenä yksikkönä. Toimipaikka on myös Helsingissä ja Turussa. Palveluyksikön tehtävänä on muun muassa hoitaa aluehallintovirastojen ruotsinkielisen opetustoimen tehtävät sekä toimia asiantuntijana elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten toimialaan kuuluvissa ruotsinkielistä väestöä koskevissa koulutukseen, osaamiseen ja kirjasto-toimeen liittyvissä asioissa. Palveluyksikön virkojen kielitaitovaatimus on yksikön yksikielisyydestä johtuen käänteinen, eli ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä suomen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Muita erillisiä kielisäännöksiä ei ole asetettu, vaan aluehallintovirastot ovat kielilain perusteella joko yksikielisiä tai kaksikielisiä.

Kun kyseessä on jollekin aluehallintovirastolle säädetty valtakunnallinen tehtävä, on kyseinen virasto kaksikielinen viranomaisen valtakunnallisen tehtävän osalta, esimerkiksi silloin, kun Lapin, Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen aluehallintoviranomaiset hoitavat valtakunnallisia tehtäviä.

Tätä tilannetta ei kuitenkaan kaikilta osin ole huomioitu muun muassa maistraattien ohjaus- ja kehittämissuhteiden kohdalla, jonka toimialueeseen kuuluu koko maa. Ongelmia on esiintynyt

kirjallisen materiaalin toimittamisessa ja suullisessa palvelussa.³⁴⁵ Esimerkkinä voidaan mainita henkilöstön jatkokoulutus, kun otetaan käyttöön uusia tietojärjestelmiä.

Oikeusministeriön yhteydessä toimiva kieliasiat neuvottelukunta totesi aluehallintolainsäädännön valmisteluvaiheessa antamassaan lausunnossa, että silloin, kun annetaan maanlaajuisia tehtäviä tietyn aluehallintoviranomaisen tehtäväksi, on huolehdittava siitä, että tällä viranomaisella on riittävä kielivaranto tehtävien suorittamiseksi niin suomen kuin ruotsin kielellä.³⁴⁶

Aluehallintovirastojen valtakunnallisia tehtäviä tulee hoitaa suomeksi ja ruotsiksi, mutta yksikielisten virka-alueiden näitä tehtäviä hoitavia virkamiehiä varten ei ole riittäviä kielitaitovaatimuksia. On tärkeää selvittää, miten aluehallintovirastojen henkilökunnan kielitaitovaatimukset on rakennettu esimerkiksi tilanteissa, joissa virkamies ratkaisee asioita sellaisen ohjausmateriaalin perusteella, jota ei ole virkamiehen omalla kielellä tai asiakkaan kielellä.

7.2 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset

Työ- ja elinkeinokeskusten sekä niiden alaisten työ- ja elinkeinotoimistojen toimivalta määrittyi 2000 -luvun puoleen väliin saakka perinteisen alueellisen toimivallan mukaan. TE -keskusten ja TE -toimistojen kielitaitovaatimukseen vuonna 2005 tehty muutos toi jäsentyneellä tavalla esille sen, miten kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia voidaan panna täytäntöön silloin, kun viranomaisen toimivaltaan sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä. Asetusmuutoksella turvattiin muun muassa se, että henkilöillä, joiden tehtäviin kuuluu esitellä, ratkaista tai panna täytäntöön yksilön oikeuksia tai velvollisuuksia koskevia ratkaisuja, on kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia.³⁴⁷

Palvelussuhteeseen otettaessa työnjohdon on kiinnitettävä huomiota siihen, että toisaalta suomen ja toisaalta ruotsin kielen käyttämistä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa asianomaista kieltä osaavien henkilöiden suorittavaksi. Tämä on tärkeä malli, kun asetuksentasoisia kielitaitovaatimuksia pohditaan ja annetaan. Malli tarjoaa mahdollisuuden järjestää palveluketjuja, jotka toimivat kummallakin kansalliskielellä.

ALKU -uudistus muutti kuitenkin valtion aluehallinnon organisoitumisen perusteita. Uusi laki TE -keskuksista sekä TE -toimistoista johti muun muassa sekä yllä mainitun asetuksen että kielitaitovaatimuksia sisältäneen säännöksen kumoutumiseen. Uusi lain perusteella annettu valtioneuvoston asetus ei enää sisältänyt kielitaitoa koskevia säännöksiä.³⁴⁸

Vuodesta 2010 voimassa ollut ELY -laki sisältää kieltä koskevia kirjauksia. Lain mukaan ELY -keskus voi hoitaa tehtäviä myös useamman kuin yhden keskuksen toimialueella, jos toimialueen laajentamisella voidaan muun muassa edistää alueen suomen- ja ruotsinkielisen sekä saamelaisten kotiseutualueella saamenkielisen vähemmistön kielellisiä oikeuksia. Lisäksi ELY -keskuksella voi olla erillinen suomen- tai ruotsinkielistä taikka saamelaisten kotiseutualueella saamenkielistä vähemmistöä palveleva yksikkö. Sellainen palveluyksikkö voidaan myös perustaa useamman ELY -keskuksen yhteiseksi yksiköksi.³⁴⁹ Tällaisen palveluyksikön perustamisesta ja henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella, mutta sellaista asetusta ei ole annettu.

Vuonna 2010 voimaan tulleen valtioneuvoston asetuksen mukaan yhdellä ELY -keskuksella voi olla toimivaltaa jonkin tai joidenkin muiden ELY -keskusten alueilla. Useille yksittäisille ELY -keskuksille onkin annettu koko maan kattavia tehtäviä.

Silloin, kun keskuksen toimivalta käsittää koko maan, on sen virka-alue kielilain mukaan kaksikielinen ja sen tulee palvella koko maassa myös ruotsiksi. Samoin yksikielisellä ELY –keskuksella on toimivaltaa sellaisen ELY –keskuksen alueella, joka on kaksikielinen. Silloin yksikielinen ELY –keskus on kaksikielinen sen toimivallan suhteen, jota se käyttää kaksikielisen ELY –keskuksen alueella, vaikka virkarakenne on lähtökohtaisesti yksikielinen. Henkilökunnan kielitaitovaatimukset määritellään tällöin pääsääntöisesti yksikielisen virka-alueen vaatimusten mukaisesti. Asetukseen sisältyy kuitenkin säännöksiä siitä, että kielilaisissa tarkoitettujen kielellisten oikeuksien turvaamiseksi Etelä-Pohjanmaan ELY –keskuksen palveluja hoidetaan Seinäjoen päätoimipaikan ohella Vaasassa ja lisäksi, että ELY –keskusten tulee toimia yhteistyössä Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston ruotsinkielisen opetustoimen palveluyksikön kanssa tietyissä tehtävissä.³⁵⁰

Kun valtioneuvosto antoi uuden ELY –keskuksia koskevan asetuksen vuonna 2011, oli tarkoituksena lähinnä teknisten virheiden korjaaminen. Asetuksen kielitaitovaatimuksia käsittelevässä kohdassa todetaan, että ELY –keskusten ja TE –toimistojen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta säädetään kielilaisissa ja laissa julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta, eli kielitaitolaisissa.³⁵¹

Tarkoituksena on muistuttaa erityisesti kaksikielisiä keskuksia ja toimistoja kaksikielisen viranomaisen henkilöstöltä edellytettävästä kielitaidosta³⁵². Uuteen asetukseen ei kuitenkaan otettu säännöksiä henkilökunnan kielitaidosta, jotka olisivat palauttaneet kielitaitovaatimukset vuosina 2006-2008 vallinneelle tasolle.³⁵³

Vuoden 2012 kielibarometrin mukaan ELY –keskusten kielelliset palvelut saavat melko alhaisen arvosanan. Koska ELY –keskusten toiminta sisältää huomattavaa julkisen vallan käyttöä, jossa usein puututaan yksilön perusoikeuksien piiriin kuuluviin asioihin, olisi kuitenkin tärkeää, että ELY –keskuksia koskevaan asetuksentasoiseen säännöstyöhön sisällytettäisiin kielitaitolain mukaiset kielitaitovaatimukset. Esimerkiksi maanviljelijöihin kohdistuva toiminnan tarkastus ja taloudellinen valvonta saattaa sivuta jopa kotirauhan piiriin kuuluvia asioita.

7.3 Kieltä koskevia esimerkkejä aluehallintouudistuksen toimeenpanosta

Vuosina 2009 ja 2010 voimaan astuneen aluehallintolainsäädännön toimeenpano Kokkolan alueella nosti jo aluehallintovirastoja koskevaa lakia säädettyä esille kysymyksen siitä, kuuluisiko Keski-Pohjanmaan maakunta Pohjois-Suomen vai Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alaisuuteen. Perustuslakivaliokunta katsoi, että perustuslain 122 § sisältää oikeussääntöjä, jotka sitovat myös toimeenpanovallan elimiä silloin, kun päätöksiä virka-alueista tehdään.³⁵⁴ Päätöksentekijällä on lausunnon perusteella tällaisissa tapauksissa velvollisuus etukäteen arvioida päätöksen kielelliset seuraukset ja valita laillisuusharkinnan perusteella se päätösvaihtoehto, joka parhaiten toteuttaa kielellisiä oikeuksia. Oikeuskanslerin päätöksessä aluehallintolainsäädännöstä 30.10.2009 vahvistettiin perustuslakivaliokunnan linjauksen soveltuvuus toimeenpanevan vallan alueella. Oikeuskansleri totesi, että hallinnolliset tarkoituksenmukaisuuskohdat ja taloudelliset näkökohdat ovat virka-alueita koskevassa päätöksenteossa toissijaisia suhteessa kielellisiin perusoikeuksiin. Perustuslakivaliokunta korosti kielellisten vaikutusarviointien välttämättömyyttä hallinnollisten uudistusten yhteydessä valtioneuvoston vuoden 2009 kielikertomusta koskevassa mietinnössään.³⁵⁵ Katsottiin, että Keski-Pohjanmaa kuuluu Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston virka-alueeseen, koska siellä on mahdollista turvata kielelliset oikeudet paremmin kuin Pohjois-Suomen aluehallintovirastossa. Samansuuntainen valinta tehtiin ELY –keskusten välillä. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa muodostetuille periaatteille annettiin keskeinen merkitys.³⁵⁶

Eri organisointivaihtoehtojen kielellistä profilia käytettiin, kun määriteltiin, mikä vaihtoehdoista olisi paras. Tätä voidaan pitää tärkeänä metodologisena mallina ja työkaluna kielellisten vaikutusten arvioinnissa.

Kokkolan aluetta koskeva vuoden 2010 selvitys saattaa kuitenkin olla liian yksityiskohtainen, jotta sitä voitaisiin käyttää kielellisen vaikutusarvioinnin mallina lain säätämisvaiheessa. Tällainen selvitys toimineekin parhaiten, kun arvioidaan toteutettujen organisaatiomuutosten vaikutuksia.

Jälkikäteen tehty arviointi aluehallintouudistuksen kielellisistä vaikutuksista osoittaa, että lääninhallitusten muuttuminen aluehallintovirastoiksi ei näytä vaikuttaneen palvelujen tuottamiseen kansalliskielillä³⁵⁷. Lounais-Suomen AVI:n alueella asuvien ruotsinkielisten määrä väheni puoleen, jolloin myös viraston työyhteisön luonnollinen yhteydenpito ruotsinkieliseen väestöryhmään ja kulttuuriin väheni. Vaikuttaa siltä, että ruotsinkieliset palvelut toimivat Etelä-Suomen AVI:ssa suunnilleen samantasoisesti kuin aikaisemmassa lääninhallituksessa. Koska se hoitaa asioita myös valtakunnallisesti, on ruotsinkielisten hakemusten ja ruotsinkielisen neuvonnan määrä kasvanut. Kielellisten palvelujen saatavuus ei ole myöskään muuttunut Uudenmaan ELY –keskuksessa aluehallintouudistuksen vuoksi. Koska osa ruotsinkielisistä toiminnoista keskitettiin Pohjanmaan ELY –keskuksen neuvontapisteeseen siten, että osa ruotsinkielisistä puheluista ohjautuu sinne, ruotsinkielisten palvelujen saatavuus on jopa saattanut parantua. Liikenteen ja infrastruktuurin vastuualueella Tampereella on palvelukeskuksen puhelupalvelu järjestetty siten, että kumpaakin kansalliskieltä varten on omat puhelinnumeronsa. Etelä-Pohjanmaan ELY –keskuksen henkilöstöstä lähes puolet pystyy palvelemaan ruotsiksi. Selvityksessä katsottiin, että ruotsin kielen taitojen vahvistaminen olisi tarpeellista Seinäjoella sijaitsevilla yhteisillä toiminnoilla. Pohjanmaan ELY –keskukselta saadun arvion mukaan ELY –keskukset tarjoavat vähintään yhtä paljon ruotsinkielisiä palveluja kuin ennen uudistusta.³⁵⁸

Uudistuksella on ollut positiivisia vaikutuksia erityisesti sähköisiin palveluihin, koska uudistuksen yhteydessä perustettiin yhteinen kaksikielinen tietopalveluhallintoyksikkö ELVI, joka tarjoaa tiedotuspalveluja kaikille ELY –keskuksille. ELVI vastaa ruotsinkielisistä Internet –sivustoista ja yhteisestä kaksikielisestä tiedotuslehtisten ja julkaisujen tuotannosta.

Selvityksessä korostetaan, että on syytä kiinnittää huomiota kielitaitovaatimusten muotoiluun eri säännöksissä ja myös rekrytointivaiheessa, kun yksittäisten virkojen tehtävänkuvia muotoillaan. Lisäksi työnjohdolliset toimenpiteet ovat tärkeitä. Jo uudistuksen valmisteluvaiheessa arvioitiin virka-aluejaon kielellisiä vaikutuksia ja annettiin näille vaikutuksille perustuslakivaliokunnan edellyttämä merkitys virka-alueita koskevassa päätöksenteossa.³⁵⁹ Sen sijaan toiminnallisen toimivallanjaon kielellisiä vaikutuksia ei arvioitu esimerkiksi vuonna 2012 tehdystä aluehallintouudistuksen toimeenpanoa ja toteutumista koskevassa jälkikäteisarvioinnissa.³⁶⁰ Valtioneuvoston eduskunnalle vuonna 2013 antamassa selonteossa aluehallintouudistuksen toimeenpanosta ja toteutumisesta käsiteltiin erikseen kielellisiä oikeuksia.³⁶¹

ELY –keskuksissa vuonna 2012 tehdyn jälkikäteisarvioinnin perusteella näyttäisi siltä, että aluehallintouudistus ei ole vaikuttanut kovin merkittävästi kielellisiin palveluihin. Arvioinnin perusteella ELY –toimintojen osalta on ministeriöissä kiinnitetty huomiota suunniteltujen uudistusten kielellisiin vaikutuksiin.³⁶²

7.4 Poliisin hallintouudistus

Kuten jo luvussa 6.1 tuotiin esiin, kielellisiä vaikutuksia on arvioitu muun muassa poliisin hallintorakennemuutoksen ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa (Pora I ja II -hankkeet)³⁶³.

Muutoksista huolimatta kansalaisilla on perustuslakiin perustuva oikeus asioida viranomaisessa omalla äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi, ja viranomaisella on velvollisuus huolehtia asiakaspalvelun toteuttamisesta molemmilla kansalliskielillä.

Kaikista ennen uudistusta enemmistökieleltään ruotsinkielisistä poliisilaitoksista on muodostettu enemmistökieleltään ruotsinkielisiä alueellisia yksiköitä, joten tilanne on kielisuhteiden osalta pysynyt ennallaan.

Tosiasiallisesti henkilöstön ruotsin kielen kielitaitovaatimukset laajenivat jonkin verran sellaisissa uusissa poliisilaitoksissa, joissa ennen yksikieliset suomenkieliset poliisilaitokset liitettiin osaksi uutta kaksikielistä poliisilaitosta. Tällainen poliisilaitos on uudistuksen myötä kokonaisuudessaan kaksikielinen, ja sen henkilöstön rekrytoinnissa noudatetaan kaikilta osin kaksikielisen viranomaisen kielitaitovaatimuksia.

Alueellinen yksikkö vastaa poliisilaitoksen ohjesäännössä tarkemmin määriteltävällä tavalla poliisin tehtäviin liittyvien kansalaisten palvelujen tasapuolisesta saatavuudesta ja laadusta toimialueellaan. Poliisin hallintorakenteen valtakunnallisissa linjauksissa todettiin, että alueellisilla yksiköillä on lähtökohtaisesti vastuu alueensa peruspoliisitoiminnan toteuttamisesta siten, että erityisesti ruotsinkieliset palvelut turvataan. Alueellisten yksiköiden eräänä erityistehtävänä on ruotsinkielisten palveluiden kehittäminen koko poliisilaitoksen alueella.

Vaikka alueellisia yksiköitä on perustettu siten, että virka-alueen enemmistön kieli on eräissä tapauksissa ruotsi, ruotsi ei ole enemmistön kielenä yhdessäkään 24 poliisilaitoksesta. Pohjanmaan poliisilaitos on väestöltään 55 -prosenttisesti suomenkielinen ja Keski-Pohjanmaan ja Pietarsaaren poliisilaitos on 68 -prosenttisesti suomenkielinen. Tämä poliisilaitosjako ei välttämättä turvaa sitä, että suomen- ja ruotsinkielinen väestö saisi palveluja omalla kielellään samantapaisin perustein.

Poliisihallintouudistuksen kolmatta vaihetta (Pora III) valmistellaan talvella 2013. Uudistus saattaa aluetasolla johtaa entistä suurempien poliisilaitosten muodostamiseen. Esimerkiksi Pohjanmaalla on tarvetta turvata kielelliset palvelut poliisitoimessa.

7.5 Hätäkeskuslaitoksen ja pelastusopiston henkilökunnan kielitaito

ELY -keskuksissa vuonna 2012 tehty jälkikäteisarviointi sisälsi sisäasiainministeriön pelastusosaston hätäkeskusuudistusta ja vaaratiedoteuudistusta sekä pelastusopiston henkilökunnan kielitaitoa koskevaa tietoa.³⁶⁴

Hätäkeskustoiminnasta annetun lain nojalla Hätäkeskuslaitoksen virka-alueena on nykyään koko maa. Kielilain nojalla Hätäkeskuslaitos on näin ollen kaksikielinen viranomaisen, joka palvelee sekä suomeksi että ruotsiksi koko maan kattavalla virka-alueellaan. Hätäkeskusuudistuksen jälkeen laitoksessa ei ole enää aluehallinnon muodostavia alueellisia yksiköitä, joiden kielellinen asema tulisi määritellä erikseen.

Hätäkeskuslaitoksen hätäkeskustoiminnasta annetun lain valmistelun yhteydessä todettiin muun muassa että suomea ja ruotsia osaavaa henkilöstöä oli muissakin kuin kaksikielisten hätäkeskusalueiden hätäkeskuksissa, mutta heidän osaamistaan ei voitu hyödyntää tasaisesti.³⁶⁵

Katsottiin, että uusi hallintomalli, muun muassa puhelujen ohjaus, mahdollistaa henkilöstön osaamisen hyödyntämisen sekä hätäilmoitusten käsittelyn kielellisten tarpeiden mukaan tie-

tojärjestelmän avulla. Tällöin henkilöstön muitakin kuin kansalliskieliä koskevaa kielitaitoa on mahdollista hyödyntää. Häätäkeskuslaitos katsoi, ettei ollut tarvetta erityisen yksikön perustamiseen kieliryhmien palvelujen turvaamiseksi.

Päivystystehtävää hoitavalta henkilöstöltä vaaditaan häätäkeskuspäivystäjän tutkinto tai vastaava aikaisempi tutkinto taikka poliisin perustutkinto tai vastaava aikaisempi tutkinto, mutta häätäkeskuspäivystäjän kelpoisuusvaatimuksissa ei ole erityistä vaatimusta molempien kansalliskielten osaamisesta. Sisäasiainministeriö viittaa muun muassa kielitaitolakiin ja toteaa, että rekrytoinnissa ja henkilöstöpoliittisilla toimilla, kuten koulutuksen järjestämisellä, on huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on riittävä kielitaito tehtävien hoitamiseksi.

Pelastusopiston henkilöstön kielitaitovaatimukset tukevat osaltaan Häätäkeskuslaitoksen rekrytointia ja muita henkilöstöpoliittisia toimia. Pelastusopistosta annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan muun muassa suomenkielistä opetusta antavan yliopettajan kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena on suomen kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito ja ruotsinkielistä opetusta antavan yliopettajan kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena on ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito. Niin sanotulla käänteisellä kielitaitovaatimuksella on tarkoitus varmistaa, että niin suomen- kuin ruotsinkielistäkin opetusta antavilla yliopettajilla on tehtävän edellyttämä kielitaito.³⁶⁶

Kokonaisuudessaan Häätäkeskuslaitoksen uudistunut hallintomalli mahdollistaa sisäasiainministeriön mukaan henkilöstön osaamisen hyödyntämisen niin, että palvelun antaminen mahdollistuu nykyistä paremmin kansalliskielten lisäksi muillakin kielillä. Häätäkeskustoiminnassa otetaan huomioon saamelaisten, erityisryhmien, etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajataustaisten ryhmien tarpeet. On katsottu, että tarpeisiin voidaan vastata kehittämällä hallinnon lisäksi esimerkiksi tulkkauspalvelua tai teknisiä ja muita valmiuksia palvella apua tarvitsevia asiakkaita eri tavoin.

Uusi häätäkeskustietojärjestelmä (TOTI) on kaksikielinen. Viranomaisen on jo hankintapäätöksen alkuvaiheessa määritellyt hankinnan kohteena olevan tietojärjestelmän kieliksi sekä suomen että ruotsin. Tietojärjestelmän tavoitteena on taata asianmukainen palvelutaso sekä suomeksi että ruotsiksi.

7.6 Verohallinnon muuttuminen valtakunnalliseksi

Voimassa olevan verohallintolain nojalla Verohallinnon toimialueena on edelleen koko maa. Yksiköiden ja toimielinten toimintaa järjestettäessä on huolehdittava palveluiden saatavuudesta sekä kielellisten oikeuksien toteutumisesta.³⁶⁷ Verohallinto muodostaa siten yhden valtakunnallisen viranomaisen, jolla on valtakunnallinen toimivalta. Tämän kaksikielisen virka-alueen sisällä tehtäviä siirretään yksiköstä toiseen varsin joustavasti sen mukaan, minkälainen työnjako viranomaisen sisällä vallitsee, ja siten, että asiakas saa omalla kielellään hyvää palvelua. Lakiuudistuksen yhteydessä selvitettiin verovelvollisiin kohdistuvia kielellisiä vaikutuksia toteamalla, että hallintorakenteen uudistus ei heikentäisi vero- ja maksuvelvollisten kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumista.³⁶⁸ Esimerkiksi Verohallinnon työjärjestyksen mukaan Vaasassa sijaitseva verotuksen oikaisulautakunnan jaosto käsittelee suurimman osan ruotsinkielisistä oikaisuvaatimuksista.

Vaikka Verohallinnon toimialueena on koko maa, on sillä kuitenkin viisi eri verovirastoa, joiden alueellinen jakautuminen määräytyy maakuntajaon perusteella. Näistä ovat kaksikielisiä, suomi enemmistön kielenä, Uudenmaan, Itä-Suomen ja Länsi-Suomen verovirastot.³⁶⁹

Niiden tulee pystyä palvelemaan asiakkaitaan molemmilla kielillä asioissa, joita ei ole määrätty muun veroviraston hoidettavaksi. Verohallinnon virkamieheltä vaaditaan suomen tai ruotsin

kielen hyvää suullista ja kirjallista taitoa, jolloin kielitaitovaatimus on vaihtoehtoinen.³⁷⁰ Verohallinnon virkamiesten rekrytointi on siten tehtävä sen kielellisen tarpeen mukaan, joka organisaatiossa on todettu. Verohallinnon virkoja täytettäessä on huolehdittava siitä, että suomen tai ruotsin kieltä edellyttävät virkatehtävät voidaan yksikössä jakaa kyseistä kieltä osaavien virkamiesten suoritettaviksi.³⁷¹

8 Sääntelemättömät alat – yliopistot ja kirkko

Kielilakia ei lähtökohtaisesti sovelleta yliopistoihin, evankelis-luterilaiseen kirkkoon eikä ortodoksiseen kirkkokuntaan, jollei näitä koskevilla laeilla muuta säädetä.³⁷² Yliopistoja, kirkkoa ja kirkkokuntaa koskevaan erityislainsäädäntöön on tehty eräitä kielelliseltä kannalta merkittäviä muutoksia. Vuonna 1997 säädetty yliopistolaki on korvattu uudella yliopistolailla, joka tuli voimaan vuonna 2010. Joitakin vuoden 1993 kirkkolain kielisäännöksiä muutetaan vuonna 2013 voimaan tulevilla säännöksillä. Uusi laki ortodoksisesta kirkosta tuli voimaan vuoden 2007 alussa.

Yliopistot

Aikaisempi yliopistolaki sisälsi paljon säännöksiä yliopistojen kielikäytännöistä. Säännöksissä määritettiin eri yliopistojen kielet sekä tutkinto- ja opetuskielet. Lisäksi oli erillinen laki ruotsinkielisen korkeakouluopetuksen yhteensovittamisesta. Uuden yliopistolain mukainen erikielisten yliopistojen järjestelmä on entisen kaltainen, mutta kielisäännöksiä on hieman vähemmän.

Helsingin yliopiston ja Taideyliopiston sekä eräiden Aalto-yliopiston osien opetus- ja tutkintokielet ovat suomi ja ruotsi, kun taas Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin opetus- ja tutkintokieli on ruotsi. Muiden yliopistojen opetus- ja tutkintokieli on suomi.

Yliopisto voi kuitenkin päättää lisäksi muun kielen käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuorituksissa.³⁷³ Tämän seurauksena englanti valtaa alaa opetuskielenä erityisesti tutkija- ja maisterikoulutuksessa.

Yliopistolain mukaan Åbo Akademi, Svenska Handelshögskolan, Helsingin yliopisto, Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto vastaavat siitä, että ruotsin kieltä osaavia henkilöitä koulutetaan riittävästi maan tarpeisiin.³⁷⁴ Esimerkiksi Åbo Akademiassa ja Svenska Handelshögskolanissa opetusta annetaan yleensä ruotsiksi, ja Helsingin yliopistossa eräitä aineita, kuten historiaa, pohjoismaisia kieliä ja kasvatustieteitä sekä Svenska social- och kommunalhögskolanin aineita on mahdollista opiskella kokonaan ruotsiksi. Myös muissa Helsingin yliopiston koulutusohjelmissa suuri osa opetuksesta annetaan ruotsiksi. Eräissä aineissa, kuten farmasiassa ja eläinlääketieteessä, voi olla yksittäisiä ruotsinkielisiä kursseja.

Suurin osa Helsingin yliopiston opetuksesta annetaan suomeksi, mutta ruotsinkieliset opiskelijat voivat siitä huolimatta käyttää tenteissä ruotsia. Myös suomenkieliset voivat vastaavasti käyttää tenteissä suomea.

Yliopistolaissa on erityinen säännös ruotsinkielisen korkeakouluopetuksen yhteensovittamisesta.³⁷⁵ Yliopistolaissa säädetään yliopistojen henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja yliopistojen hallintokielistä.³⁷⁶ Opetus- ja tutkimushenkilöstöltä sekä muulta henkilöstöltä vaadittavasta suomen ja ruotsin kielen taidosta säädetään valtioneuvoston asetuksella. Yliopiston opetus- ja tutkimustehtävää hoitavalta henkilöltä edellytetään, että hän hallitsee sen kielen, suomen tai ruotsin, jolla yliopistossa annetaan opetusta. Yliopistoissa, joissa voidaan suorittaa tutkinto sekä suomeksi että ruotsiksi, opetus- ja tutkimustehtävää hoitavalta vaaditaan lisäksi, että hänellä on suomen ja ruotsin kielen vähintään tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Yliopisto voi johtosääntönsä avulla itse säännellä tiettyjä kielitaitovaatimuksiin liittyviä seikkoja.³⁷⁷

Yliopistolaissa säädetään erikseen Åbo Akademin opettajilta vaadittavasta kielitaidosta. Heiltä vaaditaan erinomaista ruotsin kielen suullista ja kirjallista taitoa sekä kykyä ymmärtää suomen kieltä.³⁷⁸

Opetus- ja tutkintokielestä riippumatta yliopistoilla on vain yksi hallintokieli, suomi tai ruotsi. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin hallintokieli on ruotsi, kun taas muiden yliopistojen hallintokieli on suomi. Jokaisella on kuitenkin oikeus omassa asiassaan käyttää suomea tai ruotsia ja saada toimituskirja käyttämällään kielellä.³⁷⁹

Aikaisempi yliopistolaki sisälsi säännöksen ruotsin kieltä osaavien henkilöiden koulutuksesta. Tämän säännöksen perusteella Helsingin yliopistossa voitiin niillä aloilla, joilla ruotsinkielistä opetusta annetaan vain Helsingin yliopistossa, ottaa käyttöön niin kutsuttu kiintiöjärjestelmä, jossa tietty osuus aloituspaikoista varattiin ruotsin kieltä osaaville hakijoille. Perustuslakivaliokunta katsoi, ettei kiintiöjärjestelmä ole ristiriidassa hallitusmuodon kanssa.³⁸⁰ Uudessa yliopistolaissa ei ole tällaista nimenomaista säännöstä, vaan vastuu ruotsin kieltä osaavien henkilöiden koulutuksesta on Åbo Akademiella, Svenska Handelshögskolanilla, Helsingin yliopistolla, Taideyliopistolla ja Aalto-yliopistolla.

Kirkkojen hallinto

Kesäkuussa 2013 tulee voimaan kirkkolain muutoksia, jotka koskevat muun muassa säännöstä henkilöstön kielitaidosta. Säännöksen voidaan katsoa tietyssä määrin vastaavan kielitaitolain säännöksiä. Lainkohdan mukaan viranhaltijalta vaadittavasta kielitaidosta säädetään kirkkojärjestyksessä ottaen huomioon, mitä kirkkolain seurakuntajakoa ja kielellisiä vähemmistöjä sekä toiminnassa käytettävää kieltä koskevissa säännöksissä säädetään. Kielitaitoa koskevasta kelpoisuusvaatimuksesta voidaan myöntää erivapaus erityisestä syystä.³⁸¹ Tuomiokapituli myöntää erivapauden seurakunnan tai seurakuntayhtymän papin ja lehtorin viran haltijalle, kun taas muille viranhaltijoille erivapauden myöntää se viranomainen, jonka toimivaltaan viran perustaminen kuuluu.

Kirkkolain uuden säännöksen voidaan katsoa olevan yhteydessä kielilakiin. Viranomaisen on nimittäin koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisissa, saamen kielilaisissa ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti.³⁸²

Vuonna 2012 *evankelis-luterilaisessa kirkossa* keskusteltiin kuntarakenneuudistuksen vuoksi kirkon paikallishallinnon sopivasta rakenteesta. Kirkon rakenneuudistuksen kielellisistä vaikutuksista oli tehty ulkoinen arvio, joka perustui kolmeen eri malliin, hiippakuntamalliin, rovastikuntamalliin ja seurakuntayhtymämalliin. Viimeksi mainittua mallia pidettiin arviossa kielelliseltä kannalta parhaana.³⁸³ Kirkkohallituksen kirkolliskokoukselle tekemään esitykseen sisältyy arvio seurakuntayhtymämallin noudattamisen kielellisistä vaikutuksista. Asiaa käsitellään kirkolliskokouksessa vuonna 2013. Lisäksi kirkolliskokous pohti kirkon kielistrategian laatimista. Kirkolliskokous päätti, että kirkkohallitus seuraa hallituksen kielistrategiahanketta ja arvioi sitä sekä laatii kirkolle kielistrategian.

Laki ortodoksisesta kirkkokunnasta korvattiin vuonna 2006 uudella lailla ortodoksisesta kirkosta. Laissa säädetään kielellisistä oikeuksista ja seurakunnan kielestä, ja siinä on useita viitteitä kielilakiin. Kirkollishallitus määrää joka viides vuosi edellisen kalenterivuoden lopussa seurakunnan jäseniksi merkittyjen kielellisen jakauman perusteella, mitkä seurakunnat ovat suomenkielisiä tai ruotsinkielisiä ja mitkä kaksikielisiä. Seurakunta on kaksikielinen, kun suo-

men- tai ruotsinkielinen vähemmistö on niin suuri, että kunta vastaavasti kielilain säännösten mukaan olisi kaksikielinen. Oikeudesta käyttää saamen kieltä säädetään saamen kielilaissa. Jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa järjestetään tarpeen mukaan myös muulla kuin seurakunnan kielellä.³⁸⁴

9 Kielelliset oikeudet - muut kieliryh- mät

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemminkin maan kielioloja.³⁸⁵ Vuoden 2009 kertomuksessa käsiteltiin saamen kielten, romani-kielen ja viittomakielten lisäksi venäjän, somalin ja jiddishin kieltä.

Perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.³⁸⁶

Perustuslain säännöksessä mainitaan erikseen kaksi perinteistä suomalaisen yhteiskunnan vähemmistöryhmää, saamelaiset ja romanit. Pitkään Suomessa olleita vähemmistöryhmiä ovat myös esimerkiksi juutalaiset ja tataarit. Säännös ei kuitenkaan rajoitu koskemaan vain näitä perinteisiä Suomessa olevia vähemmistöjä.³⁸⁷

Monet vähemmistökielet ovat jo kauan olleet osa Suomen historiaa. Niitä kohtaan kaivattaisiin kuitenkin edelleen enemmän valtaväestön arvostusta.³⁸⁸ Suomen väestörakenne myös muuttuu jatkuvasti. Ulkomaalaistaustaisen väestön määrän ja väestöosuuden ennustetaan lähivuosina kasvavan nopeasti, mikä lisää heihin kohdistuvan tiedon tarvetta myös viranomaisten toiminnassa. Esimerkiksi vuonna 2012 ilmestyneessä Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimushankkeen raportissa tarkastellaan venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttajien terveyttä ja hyvinvointia Suomessa.³⁸⁹

Ennen kaikkea maahanmuuttajien yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta on yhä tärkeämpää saada omalla kielellä tietoa viranomaisten toiminnasta ja esimerkiksi siitä, kenen puoleen he voivat kääntyä. Oman kielen säilyminen suomen- ja ruotsinkielisessä yhteiskunnassa on tärkeää myös oman identiteetin säilyttämiseksi.³⁹⁰

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelma sisältää myös muita kuin kansalliskieliä koskevia kirjauksia. Siinä todetaan muun muassa, että kansallisen kielivarannon kehittämisessä kiinnitetään erityistä huomiota saamen, romanikielen sekä viittomakielen asemaan.³⁹¹ Viime vuosina on tapahtunut edistystä eri kieliryhmien kielellisten oikeuksien huomioimisessa. Myönteisenä kehityksenä voidaan esimerkiksi todeta, että oikeusministeriön vaalitiedotus tapahtuu nykyään yli 20 eri kielellä.

Suomessa puhutaan yhä useampia kieliä. Kieliryhmiä koskevaa tilastotietoa on käsitelty tämän kertomuksen luvussa 2.2. Koska kaikkien maassamme puhuttavien kielten käsittely ei ole mahdollista, pyritään tässä luvussa seuraamaan niiden kieliryhmien kielioloja, joita käsiteltiin vuoden 2009 kertomuksessa. Tämän vuoksi oikeusministeriö pyysi lausuntoa samoilta kieliryhmiltä kuin tuon kertomuksen valmistelussa. Lisäksi oikeusministeriö järjesti lokakuussa 2012 kielellisiä oikeuksia koskevan seminaari- ja kuulemistilaisuuden, jossa kuultiin eri kieliryhmiä edustavia järjestöjä. Saamelaisten kielellisistä oikeuksista ja niiden toteutumisesta on kuultu erikseen saamelaisalueen kuntia ja viranomaisia sekä saamelaisten kansalaisjärjestöjä. Näissä tilaisuuksissa saatua aineistoa on hyödynnetty tämän kertomuksen valmistelussa.

Tässä luvussa käsitellään ensisijaisesti saamen kieliä, viittomakieliä sekä romanikieltä, joita koskevista kielioloista oikeusministeriö on saanut tietoa muun muassa Saamelaiskäräjien, Kurojen Liitto ry:n, Finlandssvenska Teckenspråkiga rf -yhdistyksen ja viittomakielen lautakunnan sekä romaniasiaain neuvottelukunnan antamista lausunnoista. Lisäksi luvussa käsitellään eräiden muiden kieliryhmien edustajien näkemyksiä kielioloistaan. Eduskunnan perustuslaki- valiokunta totesi vuoden 2009 kertomusta koskevassa mietinnössään, että seuraavassa kieliker-

tomuksessa on syytä tehdä selkoa myös karjalan kielen asemasta.³⁹² Erikseen tarkastellaan näin ollen nyt myös karjalan kieltä. Nämä tiedot perustuvat pääasiallisesti Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry:n, Suomen Virolaisten Liitto ry:n, Helsingin juutalaisen seurakunnan ja Karjalan Kielen Seura ry:n oikeusministeriölle antamiin lausuntoihin.

9.1 Saamen kielet

Saamelaisilla on perustuslaissa turvattu perusoikeus ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielilaissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielillisiä oikeuksia. Saamelaisten kielilliset oikeudet keskittyvät pääosin Lapin läänin pohjoisosassa sijaitsevalle saamelaisten kotiseutualueelle, johon kuuluvat Enontekiön, Utsjoen ja Inarin kunnat sekä osa Sodankylän kunnasta.³⁹³

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella, kuten Rovaniemellä, Oulussa ja pääkaupunkiseudulla, asuvien saamelaisten määrä on kuitenkin jatkuvasti kasvanut. Kotiseutualueen ulkopuolella asuu yli puolet saamelaisista ja alle 10-vuotiaista lapsista jopa yli 70 prosenttia.³⁹⁴

Viime aikoina on erityisenä huolenaiheena ollut saamen kielten katoaminen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. On tärkeää, että myös kotiseutualueen ulkopuolella asuville saamelaisille on tarjolla palveluja ja tiloja, joissa heillä on mahdollisuus tavata toisiaan ja järjestää yhteistä toimintaa.³⁹⁵ Kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielisiä palveluja tarjotaan vapaaehtoisvoimin. Aktiiviset saamelaisyhdistykset ylläpitävät saamen kieltä ja saamelaiskulttuuria sekä järjestävät saamenkielistä toimintaa.³⁹⁶

Esimerkiksi City-Sámit ry on saanut Suomen Kulttuurirahastolta apurahan saamelaisten lasten ja nuorten kielen ja kulttuurin elvyttämisprojektiin. Elokuussa 2012 käynnistyi *Ovi saamenmaailmaan* -projekti, jonka pääkohteena ovat pääkaupunkiseudun lapset ja nuoret. Kiinnostus saamelaisuutta ja saamen kieltä kohtaan on pääkaupunkiseudulla kasvanut, mutta pitkät etäisyydet aiheuttavat haasteita. Saamen kieltä on elvytetty muun muassa erityisten kielipesien avulla, joissa sekä lapset että aikuiset voivat puhua saamea luontevasti keskenään.³⁹⁷

Väestötietojärjestelmässä saamen kieliä ei eritellä, vaan järjestelmä tunnistaa äidinkieleksi ainoastaan yleisesti saamen kielen. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan käytäntöä ollaan kuitenkin muuttamassa siten, että väestötietojärjestelmään täsmennettäisiin, käyttääkö henkilö inarinsaamea, koltansaamea vai pohjoissaamea. Tällainen aikaisempaa laajempi kielikoodisto on tarkoitus ottaa käyttöön kevään 2013 aikana.

Kansainvälisten sopimusten valvonnassa on toistuvasti nostettu esille saamen kielilain puutteellinen täytäntöönpano etenkin pienempien saamen kielten osalta. Huomiota on kiinnitetty muun muassa saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuteen sekä saamenkielentaitoisten virkamiesten määrään saamelaisten kotiseutualueella.³⁹⁸

Perustuslakivaliokunta piti vuonna 2010 tarpeellisena saamen kielen elvyttämisohjelman laatimista. Valiokunnan mukaan erityisen uhanalaisessa asemassa olevien inarin- ja koltansaamen säilymiseen ja elvyttämiseen on kiinnitettävä huomiota. Keskeisessä asemassa on tällöin näiden kielten opettaminen lapsille ja nuorille.³⁹⁹

Maaliskuussa 2012 annettiin opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman työryhmän valmisteluna ehdotus saamen kielen elvyttämistä koskevaksi toimenpideohjelmaksi. Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaan saamen kielen elvyttämisohjelman toimenpiteet toteutetaan ja tähän tarvittavat resurssit turvataan.⁴⁰⁰ Saamelaiskäräjät on kiirehtinyt elvyttämisohjelman toimeenpanoa sekä riittävien resurssien varaamista myös sen seurantaan ja valvontaan.

Yleinen asenneilmapiiri saamelaisia kohtaan on koventunut vuoden 2009 jälkeen, mikä saattaa osaltaan vaikeuttaa saamenkielisten palvelujen saatavuutta ja saamen kielten käyttöä yhteis-

kunnassa. Valtaväestön ja viranomaisten tuki on saamelaisille tärkeää, kuten myös suvaitsevaisuuden lisääminen etenkin lasten ja nuorten keskuudessa.⁴⁰¹

Vuonna 2012 otettiin käyttöön uusi Saamelaiskulttuurikeskus *Sajos*. Saamelaiskäräjät on edelleen jakanut avustuksia saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Saamen kielten käyttämistä helpottaa muun muassa se, että saamelaiskäräjien inarinsaamen ja koltansaamen kielen kääntäjien virat on vakinaistettu.⁴⁰²

Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen

Vuoden 2009 kertomuksessa todettiin, että saamelaisten tietoisuus oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa on lisääntynyt, mutta he eivät kuitenkaan aina pyri käyttämään saamea. Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat vain, jos he itse sitä vaativat.⁴⁰³

Saamelaiskäräjät on aloittanut saamen kielten nykytilannetta koskevan selvitystyön, jonka tarkoituksena on selvittää muun muassa saamelaisten tietoisuutta saamen kielilaista. Tarvittavan kokonaisrahoituksen puuttuessa selvitys on toistaiseksi toteutettu vain Utsjoella. Selvityksestä ilmenee, että etenkin saamelaisnuorten tietoisuus saamen kielilaista on puutteellista. Näyttää siltä, ettei saamelaisten tietoisuus oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa ole muuttunut vuoteen 2008 verrattuna.

Saamelaiskäräjien mukaan keskeinen epäkohta on edelleen se, että viranomaiset eivät tarjoa oma-aloitteisesti palveluja asiakkailleen saamen kielellä, vaan asiakkaat joutuvat vaatimaan saamenkielistä palvelua. Olisi tärkeää, että viranomaiset tiedottaisivat oikeudesta käyttää saamen kieltä ja kannustaisivat käyttämään saamea. Myös saamelaisten itsensä tulisi aktiivisesti vaatia saamenkielistä palvelua ja käyttää saamea viranomaisissa.⁴⁰⁴

Kielellisten oikeuksien toteutuminen saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa

Vuoden 2009 kertomuksessa tuotiin esiin, ettei saamelaisten kotiseutualueella ole riittävästi saamenkielentaitoisia virkamiehiä.⁴⁰⁵

Saamelaiskäräjien mukaan saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen viranomaisissa ei ole merkittävästi parantunut vuoteen 2009 verrattuna. Saamenkielistä palvelua tarjotaan edelleen sattumanvaraisesti, eikä kotiseutualueen kuntien ja valtion viranomaisissa ole riittävästi saamenkielentaitoisia henkilöstöä. Puutteellisimmin saamen kielilaki toteutuu inarin- ja koltansaamen osalta. Viranomaisten saamenkieliset palvelut toteutuvat pääasiallisesti asiakirjakäännösten tai tulkkauksen avulla. Vain harva viranomaislainen voi antaa suullista palvelua saamen kielellä. Saamenkielisen palvelun saaminen edellyttää erityisjärjestelyjä lähes kaikissa viranomaisissa. Erityisen hankalaa on saamenkielinen asiointi puhelimitse.⁴⁰⁶

Saamelaisjärjestöjen mukaan viranomaisten kirjalliset ilmoitukset ja kuulutukset annetaan saamen kielellä, ja esitteitä, oppaita ja asiakirjoja on jonkin verran saatavilla saameksi. Saamen kielen käyttöön suhtaudutaan kuitenkin nuivasti. Kynnys saamen kielen käyttöön on edelleen korkea. Tämä johtuu osaltaan tulkkaus- ja käännöstoiminnan kankeudesta ja osaltaan siitä, ettei saamenkielinen henkilö yleensä tahdo aiheuttaa lisähaittaa asiointitilanteeseen. Saamen kielen käyttö viranomaisissa ei ole luontevaa.⁴⁰⁷

Saamenkielentaitoisten virkamiesten ja kunnallisten viranhaltijoiden määrä ei ole juuri lisääntynyt, vaikka saamen kielilain nojalla on mahdollista saada palkallista virkavapautta virka-tehtävien hoitamiseksi tarpeellisen saamen kielen taidon hankkimista varten. Saamelaisalueen kunnat voivat hakea saamen kielilain soveltamisesta aiheutuneisiin lisäkustannuksiin valtionavustusta, jota on myönnetty esimerkiksi henkilöstön kouluttamisesta aiheutuviin kustannuksiin. Tarve koulutukseen on kuitenkin suurempi kuin mahdollisuus kouluttaa. Pätevistä osaajista on puutetta etenkin vanhustenhoidossa ja lasten päivähoidossa.⁴⁰⁸

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamenkieliset palvelut toteutuvat parhaiten kuntien sivistystoimissa. Esimerkiksi Inarin kunnassa sivistystoimen henkilöstön saamen kielen taito on parantunut. Inarin- ja koltansaamenkielentaitoisten henkilöiden, kuten koltansaamenkielisten opettajien, rekrytointi on kuitenkin edelleen vaikeaa.⁴⁰⁹

Viranomaisten saamenkielisessä verkkotiedottamisessa ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia vuoteen 2008 verrattuna. Saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja kotiseutualueella toimivien valtion viranomaisten viralliset kuulutukset julkaistaan saamen kielellä. Kotiseutualueen kuntien Internet-sivut ovat ainakin osittain saameksi.⁴¹⁰ Esimerkiksi *Rajavartiolaitoksen* verkkosivuilla on nykyään saamenkielinen sivusto.⁴¹¹ Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan myös *Lapin ELY-keskuksen* uusille verkkosivuille on tulossa saamenkielinen perussivusto.

Monien saamelaisalueella toimivien viranomaisten näkemyksen mukaan yleinen asenneilma-
piiri ja arvostus saamen kieliä kohtaan ovat viime vuosina parantuneet. Varsinkin inarinsaamen aikaisemmin voimakkaasti huonontuva tilanne on kohentunut. Joidenkin viranomaisten mukaan saamenkielisiä palveluja ja muun muassa saamenkielisiä lomakkeita on saatavilla, mutta niille ei aina ole kysyntää saamelaisten keskuudessa. Syynä saattaa olla se, että lomakkeissa käytettyä kieltä pidetään ongelmallisena, vaikka saamenkielistä käsitteistöä onkin pyritty kehittämään.

Viranomaisten mukaan henkilökuntaa kannustetaan osallistumaan kielikoulutukseen. Monet valtion ja kuntien viranomaiset ovat tuoneet esiin, että niiden henkilökuntaa koulutetaan yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa. Koulutuskeskus on opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan kuuluva valtion oppilaitos, joka antaa ammatillista perus- ja lisäkoulutusta sekä saamen kielen ja kulttuurin opetusta. Koulutuskeskuksen opetustarjontaan sisältyvät muun muassa 40 opintoviikon laajuiset opintolinjat pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen kielessä ja kulttuurissa.⁴¹²

Monet kotiseutualueen viranomaiset maksavat kielilisiä saamenkielentaitoiselle henkilökunnalle. Kielilisen taso on noin 15 - 16 euroa kuukaudessa. Tällä hetkellä se ei välttämättä kannusta henkilökuntaa opiskelemaan saamen kieliä eikä saamenkielisiä hakemaan avoimia virkoja tai toimia. On tuotu esiin, etteivät viranomaiset ole laatineet konkreettisia suunnitelmia esimerkiksi koulutuksen järjestämisestä tai kielilisen korottamisesta.⁴¹³

Kelan Ivalon toimistossa on pohjoissaamen- ja koltansaamenkielentaitoista henkilöstöä ja Muonion toimistossa työskentelee saamenkielinen asiakasneuvoja. Kelan saamenkielisiä palveluja on kehitetty, ja Kela harjoittaa itsevalvontaa saamen kielilain toteutumisen suhteen. Vuonna 2011 valmistuneesta ”Saamelaiset Kelan asiakkaana” -raportista ilmenee muun muassa, että Kelan verkkosivuilla on saamenkielisiä lomakkeita ja selkokieliesitteitä ja Kelan puhelinpalvelusta voi tilata itselleen saamenkielistä palvelua. Verkkosivuilla on ohjeistusta kolmella saamen kielellä, mutta lomakkeet ja esitteet ovat yhä pääsääntöisesti vain pohjoissaamen kielellä. Tarjoituksena on käännettävä lomakkeita myös inarin- ja koltansaamen kielille.⁴¹⁴

Verohallinnon keskeiset lomakkeet on käännetty pohjoissaameksi. Verohallinnon sähköiset palvelut ovat kehittyneet, ja sähköinen ”vero.fi” -palvelu toimii pohjoissaameksi.

Poliisiviranomaiset Enontekiön, Inarin ja Utsjoen alueella ovat huolehtineet tulkkauspalveluiden saatavuudesta muun muassa kuulustelutilanteissa, ja ne ovat myös oma-aloitteisesti huolehtineet kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Poliisin lomakkeita on niukasti käännetty saameksi.

Tullin saamenkielinen palvelu on varsin hyvällä tasolla, sillä jokaiseen ryhmään ja vuoroon on mahdollista saada saamenkielentaitoinen henkilö.

Hätäkeskuksen organisaatiouudistuksen myötä Lapin hätäkeskuksen toiminnot ovat siirtyneet Ouluun vuoden 2012 alussa. Hätäkeskuksessa ei ole saamenkielisiä työntekijöitä, minkä vuoksi avunsaanti hätätilanteissa saattaa vaikeutua ja viivästyä. Paikannimistö osataan usein vain saameksi, mikä voi myös vaikeuttaa avun saantia hätätilanteissa.

Lapin pelastuslaitoksessa ei ole saamen kielen taitoista henkilöstöä, mutta mahdollisissa ongelmatilanteissa tulkkaus voidaan järjestää joko puhelimitse tai vapaaehtoisen palokunnan saamenkielentaitoisen henkilön avustuksella.

Lapin käräjäoikeudella on erityinen toimintaohje saamen kielen käyttämisestä. Jokaisen asianosaisen, todistajan tai kuultavan äidinkieli tarkistetaan väestötietojärjestelmästä. Saamelaiskunnissa lähetetään postitse suomeksi ja kolmella saamenkielellä *Oikeus äidinkielen käyttöön* -lomake, jossa selitetään, milloin asiakkaalla on oikeus käyttää omaa äidinkieltään. Asiakirjapohjat ja lomakkeet on käännetty kaikille kolmelle saamen kielelle. Käräjäoikeudessa on pohjoissaamenkielentaitoinen käräjätuomari, mutta oikeudenkäynnissä käytetään tarvittaessa tulkkia. Esimerkiksi auskultointipaikka saamea äidinkielenään puhuville lakimiehille saattaisi pitkällä aikavälillä helpottaa kielitaitoisen henkilökunnan rekrytointia.

Lapin maistraatin Kittilän toimipisteessä työskentelee saamenkielinen henkilö. Oikeusministeriössä on käännetty oikeushallintoon keskeisesti liittyviä lomakkeita ja asiakirjapohjia kaikille kolmelle saamen kielelle, mutta käännoistyö on osittain kesken.

Metsähallitus on palkannut saamenkielisen tiedottajan ja lisännyt saamenkielistä tiedostustaan toimipisteissään ja verkkosivuillaan. Verkkosivut ovat pohjoissaameksi ja niillä on tietoa myös inarin- ja koltansaameksi. Vuonna 2012 avattiin myös saamenkieliset Facebook -sivut. Luontokeskuksissa on järjestetty teemapäiviä ja työpajoja yhteistyössä saamenkielisten kielipesien, päiväkotien ja koulujen kanssa. Henkilöstön rekrytoinnissa kiinnitetään huomiota kielitaitoon. Henkilöstön saamen kielen käyttöä on edistetty muun muassa saamenkielisillä tiimipalavereilla. Saamen kielten käyttöä on määrätietoisesti lisätty Metsähallituksessa vuosina 2009 - 2012. Vuonna 2010 Metsähallitukselle myönnettiin Saamelaiskäräjien ensimmäinen Saamen kieliteko -palkinto.⁴¹⁵

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Tarve saamenkieliseen palveluun korostuu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtion talousarviossa on vuodesta 2002 lähtien myönnetty vuodeksi kerrallaan erillinen avustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseen saamelaisten kotiseutualueella, mikä on edistänyt saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen perusoikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa. Avustus on vuodesta 2004 alkaen ollut 600 000 euroa. Saamelaiskäräjien mukaan saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen pitkäjänteisen kehittämisen esteinä ovat kuitenkin avustuksen riittämättömyys ja määräaikaisuus sekä koulutetun henkilöstön puute.

Toisaalta erillinen kielipesärahoitus on mahdollistanut sen, että saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi tarkoitettu avustus voidaan kohdentaa erityisesti vanhustyöhön. Saamenkielisten kotipalvelutyöntekijöiden määrää on pystytty tämän ansiosta lisäämään saamelaisten kotiseutualueen kunnissa kolmella työntekijällä.

Saamelaisalueella työskenteli vuonna 2011 yhteensä 29 kyseisellä erityismäärärahalla tuettua saamenkielistä työntekijää. Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat sosiaali- ja terveyshuollossa kuitenkin edelleen sattumanvaraisesti. Saamenkielisistä työntekijöistä on puutetta muun muassa neuvoloissa, kouluterveydenhuollossa, terveyskeskuksen vuodeosastoilla sekä päihde- ja mielenterveyspalveluissa.⁴¹⁶

Saamelaisjärjestöjen mukaan saamelaisten kielellisiä oikeuksia ei aina tiedosteta, eikä heille aktiivisesti tarjota mahdollisuuksia saamenkieliseen asiointiin. Erityisesti tämä korostuu perusterveydenhuollossa, sairaanhoidossa ja pääosin myös sosiaalihuollossa Enontekiön kuntaa lukuun ottamatta, jossa saamenkieliset asiakkaat ohjataan saamea puhuvalle sosiaalityöntekijälle. Saamenkielistä henkilökuntaa tarvitaan etenkin vanhustenhuollossa, muistisairaiden palveluis- sa, sairaankuljetuksessa ja ensiavussa.⁴¹⁷

On tuotu esiin, että kuntien pitäisi kohdistaa myös omaa rahoitusta saamenkielisiin sosiaali- ja terveystalviin. Omakieliset palvelut ovat tärkeimpiä niille henkilöille, jotka eivät osaa valtakieliltä hyvin. Henkilöstön pätevyuden merkitys korostuu sosiaali- ja terveydenhuollossa, ja haasteena onkin saada rekrytoitua riittävästi ammatillisesti pätevää, kaksikielistä henkilöstöä.⁴¹⁸

Saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriö myönsi osana Kaste-hankekokonaisuutta valtionavustuksen Tenojokilaakson sosiaali- ja terveystalviin kehittämishankkeelle ajalle 1.1.2010 – 31.10.2012.

Päivähoito

Saamelaisjärjestöjen mukaan sosiaalihuollon palveluista parhaiten on toteutunut saamenkielinen päivähoito, jota on saatavilla kaikissa saamelaisalueen kunnissa sekä ainakin Rovaniemellä ja Oulussa. Saamenkielinen päivähoito on saamelaisten kotiseutualueella turvattu sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevalla valtionavustuksella.⁴¹⁹

Saamelaiskäräjien saamen kielineuvosto myönsi Saamen kieliteko-palkinnon Enontekiön kunnan saamenkieliselle ryhmäperhepäiväkoti Miessille tunnustuksena saamelaislasten kieli- ja kulttuurioikeuksien edistämisestä.⁴²⁰

Saamenkielisen päivähoiton järjestämisessä kotiseutualueella on kuitenkin ilmennyt myös puutteita. Syrjäntalviakunta otti kantaa kunnan velvollisuuteen järjestää saamenkielistä päivähoitoa vuonna 2008 antamassaan Enontekiön kuntaa koskevassa ja vuonna 2012 antamassaan Sodankylän kuntaa koskevassa ratkaisussa.⁴²¹

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamenkielistä päivähoitoa on käytännössä vaikea järjestää, koska saamea puhuvia koulutettuja lastenhoitajia on vähän ja hoidon laatu voi näin ollen heikentyä. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla päivähoiton järjestäminen on haasteellista, koska saamelaiset asuvat hajallaan ja pätevistä työntekijöistä on puutetta. Oikeusministeriön tietojen mukaan kolme hoitopaikkaa Helsingissä tarjoaa tällä hetkellä saamenkielistä toimintaa, ja elokuussa 2013 aloittaa toimintansa saamenkielinen päivähoitoryhmä.⁴²²

Toinen syrjäntalviakunnan vuonna 2008 antama ratkaisu koski saamenkielisen päivähoiton järjestämistä Rovaniemellä. Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota saamenkielisen päivähoiton epätasa-arvoiseen asemaan saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.⁴²³

Saamenkielistä päivähoitoa koskevat kysymykset, kuten lapsen rekisteröidyn äidinkielen merkitys päivähoiton järjestämisessä, ovat olleet varsin näkyvästi esillä viimeisen vuoden aikana.⁴²⁴

Kielipesät

Kielipesätoiminta on viime vuosina edistänyt erityisesti inarin- ja koltansaamen asemaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuodesta 2009 alkaen myöntänyt erityisavustusta inarinsaamen, koltansaamen ja pohjoissaamen kielipesätoiminnan tukemiseen saamelaisten kotiseutualueella. Kielipesätoiminta onkin lisääntynyt merkittävästi vuosina 2008 – 2011. Ministeriön tuki kielipesätoiminnalle kanavoidaan saamelaiskäräjien kautta.

Vuonna 2011 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi yhteensä 450 000 euroa saamelaislasten ja -nuorten kieltä elvyttävään toimintaan. Tuesta 350 000 euroa myönnettiin saamelaisten kieli- ja kulttuuripesätoiminnasta aiheutuviin kustannuksiin ja 100 000 euroa saamelaisten muuhun kieltä elvyttävään toimintaan saamelaisten kotiseutualueella, kuten saamenkieliseen lasten ja nuorten kerhotoimintaan (kielikylpykerhot).⁴²⁵ Kerhotoiminnalla on tärkeä tehtävä kielen el-

pymisen tukemisessa sellaisilla paikkakunnilla, joissa kielipesätoiminnan järjestäminen ei ole mahdollista lasten vähäisen määrän tai henkilökunnan puutteen vuoksi.

Kielen elvyttäminen on osa opetus- ja kulttuuriministeriön laajempaa nuorisopoliittista toimenpidekokonaisuutta. Ministeriö on lisäksi tukenut muun muassa saamelaisten nuorisoneuvoston perustamista saamelaiskäräjien yhteyteen vuonna 2011 sekä saamelaisnuorten kulttuuritapahtumaa ja saamelaisten nuorisjärjestötoimintaa.⁴²⁶

Vuoden 2011 lopussa Inarin kunnassa toimi kolme inarinsaamenkielistä kielipesää sekä kaksi koltansaamenkielistä kielipesää. Kielipesätoiminta ostetaan yksityiseltä yhdistykseltä. Kunta maksaa osan kielipesien kustannuksista. Kielipesätoiminnalle on toivottu pysyvää rahoitusta.⁴²⁷ Vuotsossa aloitti toimintansa pohjoissaamenkielinen kielipesä vuonna 2007. Vuodesta 2010 alkaen Enontekiössä ja Utsjoella on lisäksi järjestetty pohjoissaamenkielistä elvyttävää kerhotoimintaa.

On tuotu esiin, että kielikylpy- ja kielipesätoiminnalle olisi tarvetta kaikilla saamen kielillä koko Suomessa. Kielipesätoiminta kuuluu tärkeimpiin kielenelvytystoimiin, joten sen tarvetta tulisi kartoittaa sekä vanhempien tietoisuutta kielipesistä lisätä.⁴²⁸

Opetus ja tutkimus

Lapsiasiavaltuutetun toimiston vuonna 2008 tekemässä selvityksessä todettiin muun muassa, että saamelaislapset ovat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen keskenään eriarvoisessa asemassa, ja pätevistä saamenkielisistä aineenopettajista ja saamenkielisestä oppimateriaalista on puutetta. Myös vuoden 2009 kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta kiinnitettiin huomiota lasten mahdollisuuksiin oppia saamen kieltä ja saada opetusta saamen kielellä.⁴²⁹

Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat parhaiten perusopetuksessa saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisten kotiseutualueen kunnille sekä muille mainitulla alueella toimiville koulutuksen järjestäjille myönnetään vuosittain valtionavustusta saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisesta koulutuksesta aiheutuviin kustannuksiin.⁴³⁰

Lapin aluehallintovirasto myönsi kesällä 2011 yhteensä 1,73 miljoonaa euroa saamenkielisen opetuksen järjestämiseen. Avustusta myönnettiin Utsjoen, Inarin, Enontekiön ja Sodankylän kunnille. Avustus kattaa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen opetushenkilöstön palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset kunnille. Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta järjestettiin saamelaisten kotiseutualueella yhteensä 29 600 tuntia vuonna 2011.⁴³¹

Inarinsaamenkielinen perusopetus on hieman lisääntynyt vuoteen 2008 verrattuna, ja lukuvuonna 2011 – 2012 sitä annettiin 14 oppilaalle. Kuluvana lukuvuonna inarinsaamen kielen opetusta saa 41 oppilasta. Koltansaamenkielistä opetusta annettiin lukuvuonna 2011 – 2012 viidelle oppilaalle ja koltansaamen kielen opetusta 17 oppilaalle. Sevettijärvellä oppilasluku on viime vuosina noussut. Pohjoissaamenkielistä opetusta annettiin 135 oppilaalle vuonna 2011. Ylemmillä vuosiluokilla opetus vähenee kaikilla saamen kielillä.⁴³²

Lukioista vain Utsjoen saamelaislukio antaa joissakin oppiaineissa opetusta myös pohjoissaamen kielellä. Lukiota on haluttu kehittää saamelaisopetuksen, saamenkielisen opetuksen ja pohjoisuuteen liittyvien opintojen johtavaksi lukioksi Suomessa.⁴³³

Kevään 2012 ylioppilaskirjoituksista alkaen on ollut mahdollista suorittaa ylioppilastutkinnon äidinkielen koe pohjois- ja inarinsaamen kielen lisäksi koltansaamen kielessä.⁴³⁴

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kieltä on mahdollista opettaa esi- ja perusopetusta sekä lukiokoulutusta täydentävänä opetuksena. Opetushallitus myöntää vuosittain

valtionavustusta tähän tarkoitukseen. Valtionavustukseen oikeuttavan opetusryhmän minimikoko alennettiin vuoden 2010 alusta neljästä kahteen oppilaaseen.⁴³⁵

Saamelaiskäräjien mukaan tämä muutos ei ole parantanut saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavan koulutuksen tilannetta, sillä koulutuksen järjestäjille ei ole säädetty velvollisuutta järjestää opetusta saamen kielessä ja niiden on haettava valtiontukea vuosittain erikseen. Koska oppitunteja on vähän, opetuksessa ei voida noudattaa olemassa olevia opetussuunnitelmia. Kaupunkialueilla on myös vaikea saada opettajia. Kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen opetusta annetaan edelleen harvoille. Verkko-opetuksen mahdollistaminen ja vakiinnuttaminen saattaisi parantaa tilannetta.⁴³⁶

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan esimerkiksi Rovaniemellä on viime vuosina edistytty saamen kielen opetuksessa. Oppilasmäärä on kolminkertaistunut lukuvuonna 2011 – 2012, jolloin saamen kielen opetusta on annettu yhteensä 31 perusopetuksen oppilaalle ja yhdelle lukiolaiselle. Perusopetuksessa on ensimmäistä kertaa annettu inarinsaamen opetusta pohjoissaamen lisäksi. Opetusta on annettu lähiopetuksena, etäopetuksena ja niiden yhdistelmänä.

Opetushallitus myöntää saamelaiskäräjille saamen kielen ja saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen vuosittain valtionavustusta, jonka määrä nostettiin 290 000 euroon vuonna 2011. Toistaiseksi oppimateriaalia on tuotettu ennen kaikkea perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tarpeisiin. Eniten oppimateriaaleja on tuotettu saamen kielten opetusta ja pohjoissaamenkielistä opetusta varten. Inarinsaamenkielisen materiaalin tuottaminen on lisääntynyt, mutta koltansaamenkielistä materiaalia on toistaiseksi tuotettu vähän. Taloudellisten resurssien vähäisyyden lisäksi ongelmana on ollut kääntäjien ja käsikirjoittajien puute.⁴³⁷

Perusopetuksen haasteena voidaankin edelleen pitää pätevien aineenopettajien sekä laadukkaan ja omaan kulttuuriin perustuvan oppimateriaalin puutetta. Päivähoidossa alkaneen saamen kielen opetuksen jatkuvuus olisi kyettävä turvaamaan suunnitelmallisesti koko peruskoulun ajan.⁴³⁸

Saamen kieliä koskevaa *yliopistollista koulutus- ja tutkimustoimintaa* on Oulun, Lapin ja Helsingin yliopistoissa. Oulun yliopistolla on valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielen ja kulttuurin opetuksessa ja tutkimuksessa. Oulun yliopistossa toimivan *Giellagas*-instituutin tehtävänä on muun muassa kouluttaa saamen kielen ja kulttuurin tutkijoita ja asiantuntijoita sekä saamen kielen aineenopettajia. Syksyllä 2011 Oulun yliopistossa alkoivat inarinsaamen kielen pääaineopinnot.⁴³⁹ Lapin yliopiston avoin yliopisto järjestää yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa *Davvi* -opintoja, jotka on tarkoitettu saamelaisalueen nuorisolle ja aikuisväestölle. Lukuvuonna 2012 – 2013 mahdollista suorittaa pohjoissaamen kielen aineopinnoita myös verkossa.⁴⁴⁰ Tammikuussa 2012 oli ensimmäinen saamenkielinen väitöstilaisuus Helsingin yliopistossa.⁴⁴¹

Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta

Saamelaisjärjestöt ovat korostaneet, että saamenkielisten kulttuuripalvelujen saatavuuteen olisi edelleen kiinnitettävä huomiota. Saamen kieli on elävä kieli, jota käyttävät myös nuoret.

Saamenkielinen radio ja televisio ovat keskeisiä tiedon välittäjiä, koska saamenkielistä lehdistöä ei ole. Tärkeitä ohjelmia ovat Yle Sámi Radion radio-ohjelmat ja saamenkieliset TV-uutiset, *Oddasat*, sekä pääosin pohjoissaamenkielinen lastenohjelma, *Unna Junná*. Television ja radion Internet-lähetykset ovat toimineet vuodesta 2007 lähtien. Saamelaisradion tarkoituksena on rakentaa mielenkiintoisia Internet-palveluja ja tavoittaa näin etenkin nuorisoa.⁴⁴²

Saamelaisnuorille suunnattujen saamenkielisten ohjelmien, kirjojen, lehtien ja Internet-sivujen tarpeeseen kiinnitettiin huomiota lapsiasiavaltuutetun toimiston vuonna 2008 toteuttamassa selvityksessä. Myös saamen kielen elvyttämisohjelmassa todetaan tarve lisätä saamen-

kielistä ohjelmatarjontaa vakinaistamalla lapsille tarkoitettu saamenkielinen televisio-ohjelma sekä tuottamalla ja lähettämällä televisiossa nuortenohjelmaa eri saamen kielillä.⁴⁴³

Sanomalehdistön tuen tarkoituksena on tukea muun muassa saamen kielellä julkaistuja sanomalehtiä ja verkkojulkaisuja.⁴⁴⁴

Valtioneuvosto myönsi kesäkuussa 2011 sanomalehti Lapin Kansalle 50 000 euron tuen saamenkielisen uutisaineiston tuottamiseen ja julkaisemiseen. Lapin Kansa on aloittanut tammikuussa 2012 kokeiluhankkeen, jonka aikana se julkaisee päivittäin uutisia ja muita kirjoituksia pohjoissaamen kielellä painetussa lehdessä ja sen verkkoversiossa.⁴⁴⁵

Oikeusministeriön tietojen mukaan *Metsästäjä* -lehti on alkanut julkaista saamenkielisiä artikkeleita vuonna 2013. Saamenkielisiä kirjoituksia ovat julkaisseet myös paikallislehdet *Enontekiön Sanomat* ja Sodankylässä ilmestyvä *Sompio*.⁴⁴⁶

Saamenkielisessä kulttuuritoiminnassa on tapahtunut edistystä viime vuosina. Esimerkiksi Suomen elokuvasäätiö myönsi kesällä 2012 ensimmäistä kertaa tukea saamelaisten elokuvien tekoon.⁴⁴⁷

Kesällä 2012 julkaistiin ensimmäinen pohjoissaamenkielinen rap-albumi.⁴⁴⁸

Saamelaiskäräjät on korostanut, että vireillä olevassa kunnallishallinnon rakenneuudistuksessa on otettava huomioon saamelaisten kielelliset oikeudet sekä heidän oikeutensa alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan saamelaisten kotiseutualueella. Käräjien mukaan saamelaisten kotiseutualueen kuntarajoja ei voida muuttaa ilman, että selvitetään toimien vaikutuksia saamen kieleen ja kulttuuriin sekä saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisen edellytyksiin. Enontekiön, Utsjoen ja Sodankylän kunnan saamelaisten palvelujen saatavuus ja kielelliset oikeudet heikkenisivät suunnitellussa uudistuksessa.⁴⁴⁹

9.2 Viittomakielet

Vuonna 2009 annetusta valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevasta kertomuksesta ilmeni muun muassa, ettei koulutettuja viittomakielen tulkkeja ole riittävästi. Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien ja tulkikoulutuksen puuttumisen vuoksi suomenruotsalaiset viittomakieliset joutuvat oppimaan suomalaista viittomakieltä.⁴⁵⁰

Perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2009 kielikertomusta koskevassa mietinnössään, että viittomakielen aseman edistämistä yhteiskunnan eri sektoreilla on tarpeen selvittää. On tarpeen, että keskeisintä lainsäädäntöä on saatavana myös viittomakielellä.⁴⁵¹

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan syksyllä 2012 on annettu toimeksianto ensimmäisen lakitekstin (tulkkaukspalvelulain) kääntämisestä viittomakielelle.⁴⁵²

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmaan sisältyy mainintoja viittomakielisten oikeuksista. YK:n vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointi on asetettu tavoitteeksi hallituskauden aikana.⁴⁵³ Viittomakielisten mukaan kyseinen sopimus on heidän kielellisten oikeuksiensa kannalta merkittävä, koska se on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, jossa viittomakieli tunnustetaan itsenäiseksi kieleksi. Sopimuksen ratifioinnin vaikutukset kohdistuvat moniin sellaisiin elämänalueisiin, jotka ovat Suomessa olleet viittomakielisille kuuroille haasteellisia: saavutettavuus, tiedonsaanti, ilmaisunvapaus, viittomakielen käyttö kuurojen opetuksessa sekä kulttuuri ja vapaa-aika.⁴⁵⁴

Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (nykyinen Kotimaisten kielten keskus) julkaisivat vuonna 2010 Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelman, jonka tarkoituksena on vahvistaa suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen asemaa. Ohjelmassa annetaan lukuisia suosituksia toimenpiteiksi lainsäätäjille, viranomaisille ja muille toimijoille.⁴⁵⁵

Vuonna 2011 ilmestyneessä ”Viittomakielisten kielelliset oikeudet” -työryhmän mietinnössä käsitellään keskeistä lainsäädäntöä ja käytäntöä. Viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen liittyy kaikkiin elämänalueisiin – kieleen, kulttuuriin ja identiteettiin. Työryhmän mukaan keskeistä on viranomaisten tietoisuus viittomakielestä ja sen merkityksestä kieli- ja kulttuuriyhteisölle, viittomakielisen yhteisön osallistaminen sitä koskevaan päätöksentekoon sekä hallinnonalojen rajat ylittävä jatkuva yhteistyö.⁴⁵⁶ Käytännössä yhteistyötä on pyritty lisäämään muun muassa siten, että kieliasiaain neuvottelukuntaan on nimitetty viittomakielisten edustaja pysyväksi asiantuntijaksi toimikaudelle 2012–2015.

Viittomakieltä koskevia säännöksiä on eri hallinnonaloja koskevassa erityislainsäädännössä. Kuurojen Liiton näkemyksen mukaan tarvittaisiin erityinen viittomakielilaki, jotta viittomakielisten kielelliset oikeudet huomioitaisiin paremmin muun muassa säädösvalmistelussa. Hallitusohjelman mukaan viittomakielisten oikeuksien toteutumista kehitetään ja mahdollisuus säätää viittomakielilaki selvitetään. Tähän kirjaukseen perustuva selvitys on käynnissä oikeusministeriössä.⁴⁵⁷

Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen

Viittomakielisten lukumäärässä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta vuoteen 2008 verrattuna. Vuoden 2008 syksystä lähtien on ollut mahdollista vaihtaa väestörekisteritietoihin äidinkielenä viittomakieli. Tämä muutos ei kuitenkaan ole saavuttanut suosiota viittomakielisen yhteisön keskuudessa, vaan kyseisissä tilastoissa viittomakielisten määrä on edelleen huomattavan alhainen.

Viittomakielisten tietoisuus kielellisistä oikeuksistaan on melko vähäistä. Yhteisön tietoisuutta omista oikeuksistaan olisi lisättävä ja siitä olisi huolehdittava viittomakielisellä tiedottamisella. Viittomakieliset tarvitsisivat enemmän tietoa myös siitä, miten heidän tulee toimia saadakseen heille kuuluvat palvelut.⁴⁵⁸

Julkishallinnossa on edelleen vähän viittomakielistä tietotusta. Viranomaisten tuottamat viittomakieliset aineistot ovat usein vanhentuneita, eikä uusissakaan valtionhallinnon palveluissa välttämättä aina huomioida viittomakielisten tarpeita. Joissakin kunnissa on kuitenkin viime aikoina edistytty viittomakielisessä verkkotiedottamisessa. Esimerkiksi pääkaupunkiseudun kunnat ovat tuottamassa *Helsinginseutu.fi* -portaalin valikoiduista osioista viittomakielisen version.

Ihmisten asenteilla ja tietoisuuden lisäämisellä on suuri merkitys viittomakielisten kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Järjestöjen yhteydenpito viranomaisiin ja poliittisiin päätöksentekijöihin on viime vuosina vilkastunut, ja joillakin aloilla viittomakieli tunnustetaan aikaisempaa paremmin.

Palvelujen kehittäminen on kuitenkin hajanaista, ja viittomakielisten asiat nähdään edelleen usein pelkästään vammaiskysymyksinä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden viimeaikaisissa lainsäädännön uudistushankkeissa viittomakielisten kielellisten oikeuksien huomioiminen on toteutunut välillisesti vammaisuuden määrittelyn kautta.⁴⁵⁹

Viittomakielisten mukaan tärkeitä edistysaskeleita ovat olleet kansalaisuuslain muutos ja siitä käynnistynyt selvitys viittomakielen sisällyttämisestä yleisiin kielitutkintoihin. Kansalaisuuslain mukaan Suomen kansalaisuuden myöntämisen edellytyksenä ulkomaalaiselle voi olla suomen tai ruotsin kielen tyydyttävän suullisen ja kirjallisen taidon sijasta vastaava suomalaisen tai suomenruotsalaisen viittomakielen taito.⁴⁶⁰

Useissa selvityksissä ja ohjelmatason asiakirjoissa viittomakieli tai sen käyttö on huomioitu yleisellä tasolla esimerkiksi esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta. Toisinaan asiat saattavat jäädä suunnitelmiksi tai kertaluontoisiksi ponnistuksiksi. Olisi tärkeää suunnitella huolellisesti myös niiden toteutuksen resursointi. Lisäksi tarvitaan syvällistä kieli- ja kulttuuri-osaamista, jota kieliyhteisö itse pystyy parhaiten tarjoamaan.⁴⁶¹

Vireillä oleva kuntauudistus huolestuttaa viittomakielisiä, koska kuntien käytännöt esimerkiksi viittomakielisessä tiedottamisessa vaihtelevat. Myös kunnilta saatu taloudellinen tuki on vähentynyt.

Yleisissä kirjastoissa on yksittäisten kuntalaisten aloitteesta järjestetty viittomakielisiä satutunteja yhteistyössä järjestöjen kanssa.

Kuurojen Liiton mukaan huoli viittomakieltä käyttävien lasten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin on syventynyt viittomakielisessä yhteisössä. Perheet eivät ehkä aina saa riittävän monipuolista tietoa kielenkäyttöä koskevan päätöksenteon pohjaksi. Sisäkorvaistutteen yleistymisen myötä kuulevat vanhemmat saavat tietoa kuulon ja puheen kuntoutuksesta, mutta viittomakielestä ei aina kerrota eikä sen käyttöä suositella. Vaikka perhe hankkisi omatoimisesti tietoa ja anois viittomakielen opetusta, sitä ei välttämättä myönnetä. On korostettu, että lasta ja perhettä tulisi kuulla muun muassa päivähoidon ja koulutuksen järjestämisessä. Perheen olisi saatava tehdä valinta kielestä.⁴⁶²

Vuonna 2012 on uutena hankkeena käynnistynyt kuulovammaisten lasten vanhempien tarpeisiin kolmivuotinen Kuuloavain.fi -projekti, johon järjestöt tuottavat yhteisvoimin tietoa ja tarjoavat vertaistukea.⁴⁶³

Opetus ja tutkimus

Jyväskylän yliopistolle myönnettiin viittomakielen opetuksen ja tutkimuksen valtakunnallinen erityistehtävä vuonna 2009. Sen seurauksena perustettiin Viittomakielen keskus Jyväskylän yliopiston Kielten laitoksen alaisuuteen helmikuussa 2010, ja suomalaisen viittomakielen professori vakinaistettiin vuonna 2011.⁴⁶⁴

Vuoden 2012 alussa voimaan tulleella Kotimaisten kielten keskusta koskevalla lainmuutoksella viittomakielen tutkija sijoitettiin Kuurojen Liittoon, kun taas saamen ja romanikielen tutkijat sijoitettiin yliopistoihin. Eduskunnan sivistysvaliokunta on edellyttänyt, että tilannetta seurataan.⁴⁶⁵

Kuurojen Liitto on tuonut esiin, että todennäköisesti suurin osa viittomakieltä käyttävistä lapsista opiskelee yleisopetuksessa tulkin tai avustajan kanssa, mikä ei vastaa viittomakielistä oppimisympäristöä. Syksyllä 2012 on Opetushallituksen tehtäväksi annettu kartoitus viittomakieltä käyttävien perusopetuksen oppilaiden lukumäärästä ja heidän opetusjärjestelyjensä luonteesta. Tällaisen kartoituksen jälkeen voitaisiin arvioida viittomakielten kielipoliittisessa ohjelmassa esitettyjen kehittämistarpeiden tarkoituksenmukaisuutta, kuten esimerkiksi kiertävien viittomakielisten opettajien tarvetta.

Päivähoito on siirtynyt opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoitavaksi ja osaksi varhaiskasvatusta. Nykyisessä päivähoitolaissa ei huomioida viittomakieltä kielenä. Viittomakielen sisällyttämisestä uuteen varhaiskasvatustalakiin tullaan Kuurojen Liiton mukaan keskustelemaan.⁴⁶⁶

Tulkkaus ja kääntäminen

Oikeustulkkaukseen liittyvät asiat ovat olleet esillä vuodesta 2010 lähtien, kun on valmisteltu oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin eli tulkkausdirektiivin täytäntöönpanoa. Viittomakieltä käyttävien tulkkaus sisältyy oikeustulkkauksen kokonaisuuteen. Oikeustulkkauksen erikoisammattitutkinnon sisällöistä neuvotellaan Kuurojen Liiton mukaan Opetushallituksen kanssa.⁴⁶⁷

Syyskuussa 2010 voimaan tulleella lailla vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (jäljempänä *tulkkauspalvelulaki*) tulkkauspalvelujen järjestämisvastuu siirtyi kunnilta valtiolle, eli käytännössä Kelalle, joka ostaa palvelun kilpailutetuilta palveluntuottajilta. Tulkkauspalveluiden siirron tarkoituksena oli muun muassa parantaa tulkkauspalvelun saatavuutta ja tulkkausta tarvitsevien henkilöiden yhdenvertaisuutta palvelun saannissa sekä yhtenäistää käytäntöjä koko maassa.⁴⁶⁸

Tulkkauspalvelulaki on parantanut tulkkauspalveluiden saantia, sillä se sisältää aikaisempaa laajemmat oikeudet ulkomailla toteutuvaan tulkkaukseen sekä mahdollisuuden käyttää etätulkkausta.

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan etätulkkaus ei ollut vuoden 2012 loppuun mennessä vielä toiminnassa. Keväällä 2012 Kelaan perustettiin tulkkauspalveluiden yhteistyöfoorumi, jossa ovat edustettuina kaikkien tulkkauspalvelulain määrittämien asiakasryhmien järjestöt.⁴⁶⁹

Viittomakielisten mukaan uuden palvelujärjestelmän luominen on ollut hidasta, eikä Kelan tiedottaminen ole aina tavoittanut palvelun käyttäjiä. Viittomakielistä aineistoa on tuotettu yleisimmistä aiheista, mutta ei yksityiskohtaisemmasta ohjauksesta. Suomenruotsalaisella viittomakielellä materiaalia on vähemmän kuin suomalaisella viittomakielellä.⁴⁷⁰

Viittomakielisten keskuudessa on aiheuttanut huolta muun muassa tulkkauspalvelun laadullisten erojen lisääntyminen. Asiakkaan mahdollisuus saada äidinkieltään ja yksilöllisiä tarpeita vastaava tulkki ei aina toteudu. Käytännössä asiakas saattaa joutua käyttämään tulkkiä, joka ei ymmärrä hänen viittomistaan tai tulkin tuottama viittominen saattaa olla sellaista, ettei asiakas ymmärrä sitä. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäville asiakkaille tarjotaan usein suomalaisen viittomakielen tulkkausta. Kuurojen Liiton mukaan kielelliseen laatuun liittyviä kriteereitä tulisi tarkastella tulkkauspalvelun lisäksi silloin, kun kunnat ulkoistavat tehtäviään tai hankkivat ostopalveluja.⁴⁷¹

Viittomakielen lautakunta on kiinnittänyt huomiota viittomakielisten tekstien ja palvelujen laatuun. Viittomakielisellä tekstillä tarkoitetaan viittomakielellä laadittua uutista, tiedotetta, näytelmää, kirjaa, runoa tai muuta vastaavaa tuotosta, jota katsotaan elävänä esityksenä tai videotallenteena. Lautakunta on laatinut Kelalle verkkosivujen viittomakielille käännettävistä varten viittomakielisen käännostekstin laadun arviointikriteeristön, josta on tarkoitus kehittää yleisempi laatuohjeisto viitottujen tekstien tekijöille.

Suomessa on pieni joukko taitavia, äidinkielenään suomalaista viittomakieltä käyttäviä henkilöitä, jotka tekevät käännöksiä ja tulkkauksia sekä joskus myös toimittavat tekstejä suoraan viittomakielelle. Suomenruotsalaisen viittomakielen tilanne on kuitenkin heikompi. Koulutettuja tai työtä tehden meritoituneita kääntäjiä ei juuri ole ja tulkkejakin on vähän. Laadukkaita käännöksiä suomenruotsalaiselle viittomakielelle on tosin pystytty tekemään useamman henkilön yhteistyönä. Esimerkkinä tästä ovat Kirkkohallituksen käännoistyönä vuosina 2009 ja 2011 tuotetut käännökset viikkomessusta (ehtoollisjumalanpalveluksen keskeisistä osista) sekä kaavasta ja hautajaisten kaavasta.⁴⁷²

Kirkkohallitus on panostanut mittavasti suomalaisen viittomakielen käännoistyöhön, ja tämä työ on ollut nimenomaan laatunsa vuoksi poikkeuksellista. Vuosina 1999 – 2012 on laadittu käännökset tärkeimmistä kirkkokäsikirjan teksteistä sekä osista Raamattua ja myös virsiä on käännetty. Kirkkohallituksessa syntyneet viitotut tekstit ovat nyt osa suomalaisen ja suomen-

ruotsalaisen viittomakielen kirjallisuutta. Käännöstyö on päättynyt vuonna 2012, mutta sille toivotaan jatkoa lähitulevaisuudessa.

Kuurojen Kansanopisto on järjestänyt liikenne- ja viestintäministeriön tuella vuosina 2009 – 2012 neljä *Viittomakieli verkossa* –kurssia. Kurssit on suunnattu suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttäville henkilöille, jotka tekevät viittomakielisiä tekstejä verkkoon. Kurssit ovat saaneet paljon myönteistä palautetta.

Viittomakielen lautakunnan mukaan suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli äidinkielenä -oppimateriaalia ei ole lainkaan, eikä viittomakieli vieraana kielenä -opintoihinkaan ole saatavilla kuin alkeistason materiaalia. Näin ollen muun muassa viittomakielen tulkiksi valmistuvien kielitaidoissa on suuria eroja ja viittomakielisten oppilaiden äidinkielen opetuksen sisältö on hyvin kirjavaa, eivätkä monet koulut tarjoa viittomakielen opetusta. Vuonna 2013 alkavan korpus- ja kansalaissanakirjahankkeen toivotaan aloittavan uuden ajan viittomakielten tutkimuksessa ja oppimateriaalin tuotannossa.⁴⁷³

Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta

Viittomakielisten tiedonsaanti yhteiskunnallisista asioista ei ole viime vuosina juuri helpottunut, vaikka tietotekniikan kehitys mahdollistaa viittomakielisen yhteisön keskinäisen yhteydenpidon viittomakielellä esimerkiksi matkapuhelimen, sähköpostin liitetiedostojen ja sosiaalisen median välityksellä.

Yleisradion viittomakielinen ohjelmatarjonta ei ole lisääntynyt viimeisen neljän vuoden aikana. Yleisradion verkkosivuilla on kuitenkin kokeiluluonteisesti järjestetty viittomakielistä selostusta urheilutapahtumien yhteydessä. Syksyllä 2012 on käynnistynyt kokeiluna viittomakielelle tulkattu eduskunnan kyselytunti tunnin mittaisina suorina lähetyksinä.⁴⁷⁴

Lapsiasiavaltuutetun toimiston vuonna 2012 julkaisemassa lasten kielioloja ja hyvinvointia koskevassa selvityksessä kiinnitettiin huomiota siihen epäkohtaan, että viittomakielistä lastenohjelmatuotantoa ei ole. Viittomakielisten lasten oikeudesta omalla kielellään olevaan ohjelmatarjontaan tehtiin myös eduskunnassa kirjallinen kysymys keväällä 2012.⁴⁷⁵

Kansallisoopperassa on esitetty vuosina 2011–2012 viittomakielelle tulkattuja yksittäisiä esityksiä. Vuodesta 2009 alkaen on vietetty vuosittain 12. helmikuuta viittomakielen päivää, jolloin jaetaan myös Kuurojen Liiton Vuoden viittomakieliteko -palkinto.⁴⁷⁶

Vuoden viittomakieliteko 2012 -tunnustuspalkinto annettiin Suomen Kansallisoopperalle.⁴⁷⁷

Vuoden 2009 kertomuksessa mainitut toimet, viittomakielisen kirjaston perustaminen ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen, ovat yhä kesken.⁴⁷⁸

Suomenruotsalainen viittomakieli

Viittomakielisten mukaan suomenruotsalaisen viittomakielen asema on entistä uhanalaisempi. On tuotu esiin, että ilman nopeita ja tehokkaita toimenpiteitä suomenruotsalainen viittomakieli katoaa kymmenen vuoden sisällä. Kielen elvyttämiseksi ja ylläpitämiseksi tarvittaisiin kiireellisiä toimenpiteitä, pitkäjännitteisyyttä ja viranomaisten sitoutumista. Viittomakieliä koskevan kattavan kielistrategian laatiminen olisi tärkeää. Kuurojen Liitto ry ja Finlandssvenska tecken-språkiga rf ovat yhdessä tehneet aloitteen suomenruotsalaisen viittomakielen elvyttämisohjelman käynnistämisestä.⁴⁷⁹

Keskeinen epäkohta on edelleen, että suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta on tarjolla vain satunnaisesti ja tulkikoulutusta ei lainkaan. On tuotu esiin, että opetuspuolen puutteet ovat yhtä vakavia kuin vuonna 2008. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttäisi toimenpitei-

tä, joilla turvattaisiin suomenruotsalaisen viittomakielisen lapsen koulunkäynti suomenruotsalaisella viittomakielellä.⁴⁸⁰

On tuotu esiin, että suomenruotsalaiset viittomakieliset ovat joutuneet muuttamaan Ruotsiin opintojen vuoksi. Suomalaisen viittomakielen käyttö koulussa ei turvaa suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien oppilaiden oikeuksia. Myös viittomakieltä käyttävien lasten perheiden tulisi saada suomenruotsalaisen viittomakielen opetusta.⁴⁸¹

Suomenruotsalaista viittomakieltä ja ruotsia osaavista tulkeista on puutetta. Viimeiset tulkit koulutettiin vuosina 1990–1993.⁴⁸² Julkisuudessa on tuotu esiin, että kunnat saattavat palkata viittomakielen tulkkien sijasta avustajia, joiden puutteelliset viittomakielen taidot vaikuttavat lapsen kielikehitykseen ja vaikeuttavat osallistumista opetukseen ja luokkahuoneessa toimimiseen. Kuulovammaisen lapsen yksilöllisestä tulkkaustarpeesta ei aina huolehdita riittävästi.⁴⁸³

Finlandssvenska teckenspråkiga rf -yhdistyksen mukaan suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät eivät tunne kielellisiä oikeuksiaan, eivätkä saa riittävästi tietoa oikeuksistaan. Yhdistys on järjestänyt palveluja *Teckeneko* -verkkotelevision kautta, omilla teksti-tv:n sivuilla ja verkkosivuilla. Joissakin tapauksissa on lähetetty henkilökohtaisia ilmoituksia tekstiviesteinä tai kirjeinä. Yhdistyksellä on myös jäsenlehti, jossa kerrotaan tapahtumista ja palveluista.

Yhdistyksen mukaan viranomaisten viittomakielinen tiedottaminen on joiltakin osin parantunut viime vuosina. Esimerkiksi oikeusministeriö on järjestänyt vaalitiedotusta molemmilla kotimaisilla viittomakielillä. Myös Kelan tulkkauspalveluista on saatavilla tietoa suomenruotsalaisella viittomakielellä. Lisäksi kaivattaisiin kuitenkin tietoa muista Kelan tarjoamista palveluista. Vuosina 2009–2012 toteutetulla *Signwebb* -projektilla on levitetty julkishallinnolle tietoa viittomakielisten tavoitettavuudesta etenkin Internetissä.

Myönteinen muutos vuoteen 2008 verrattuna on, että suomenruotsalainen viittomakieli tunnustetaan omaksi kieleksi kansalaisuuslaissa.⁴⁸⁴ Tämä on kuitenkin ainoa laki, jossa suomenruotsalainen viittomakieli mainitaan nimenomaisesti.

Edistysaskel on myös se, että nykyisessä viittomakielen lautakunnassa ovat edustettuina molemmat viittomakielet, suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli.⁴⁸⁵

Terveystieteidenhuollossa asenteet kuuroja asiakkaita kohtaan ovat jonkin verran parantuneet. Joissakin kunnissa on käytännön ongelmia aiheuttanut ajanvarauksen puhelinjärjestelmä, joka ei sovellu tekstipuhelinta tai puhelintulkkausta käyttäville henkilöille. Sosiaalihuollossa on kiinnitetty enemmän huomiota suomenruotsalaisten viittomakielisten kielellisiin tarpeisiin. Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkausta on järjestetty esimerkiksi oikeusministeriön vaalitiedotuksen yhteydessä. Tulkkauspalvelut toimivat yleisesti ottaen paremmin ja yhdenvertaisemmin, koska Kelalla on vastuu niiden järjestämisestä.⁴⁸⁶

Helsingin yliopistossa on vuonna 2012 valmistunut väitöskirja, jossa käsitellään osittain suomenruotsalaista viittomakieltä.⁴⁸⁷

9.3 Romanikieli

Romanikieli on uhanalainen kieli, jonka käyttö on uhkaavasti vähentynyt. Romanikieltä puhutaan yhteisön keskuudessa, ja sillä on vahva kulttuurista identiteettiä tukeva merkitys. Suomen romanit puhuvat romanikielen pohjoista murretta, kaaloa. Tutkimustietojen mukaan romanikieltä käyttää eri yhteyksissä noin 30 - 40 prosenttia romaniväestöstä, ja eniten kieltä käytetään kotona sekä sukulaisten ja ystävien kanssa. Noin 30 prosenttia romaniväestöstä arvioi puhuvansa romanikieltä hyvin.

Romanien pääsääntöinen asiointikieli on suomi tai ruotsi. Viime aikoina romaniväestön kiinnostus oman kielen säilyttämiseen ja kehittämiseen on kuitenkin lisääntynyt. Romaniasiain neuvottelukunnan mukaan romanikielen säilyminen edellyttää romanikielen elvyttämistä ja

aikuisen romaniväestön kielitaidon lisäämistä sekä romanilasten romanikielen opetuksen vahvistamista.

Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 todettiin, että romaniväestön haasteena on, että lapset oppisivat romanikieltä. Kielenopetusta vaikeuttavat opettajien pätevytyksen esteet. Romanikieltä käytetään myös vain vähän julkisissa yhteyksissä.⁴⁸⁸

Perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2009 kertomusta koskevassa lausunnossaan, että uhanalaisen romanikielen säilymistä ja elvyttämistä on syytä jatkaa Suomen romanipoliittisen ohjelman linjausten pohjalta.⁴⁸⁹

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman mukaan muun muassa käynnistetään romanipoliittisen ohjelman (ROMPO) toimeenpano. Erityisiä toimia kohdistetaan romanien koulutustason ja työllisyyden edistämiseen, asumisongelmien ratkaisemiseen sekä romanilasten, -nuorten ja -perheiden osallisuuden edistämiseen.⁴⁹⁰

Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma luovutettiin sosiaali- ja terveysministeriölle joulukuussa 2009. Ohjelmaan sisältyy useita toimenpide-esityksiä romanikielen aseman parantamiseksi ja romanien kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Ohjelman tavoitteena on edistää romanikielen opetusta varhaiskasvatuksessa, vahvistaa romanikielen opetusta perus- ja aikuis- koulutuksessa sekä vahvistaa romanien kielellisten oikeuksien toteutumista kehittämällä muun muassa romanikieltä koskevaa kielilainsäädäntöä ja sen toimeenpanoa.⁴⁹¹ Joulukuussa 2010 hyväksytyyn romanipoliittikan linjauksia koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan muun muassa edistetään toimia romanikielen elvyttämiseksi ja sen aseman vahvistamiseksi.⁴⁹²

Maaliskuussa 2009 julkaistiin romanikielen kielipoliittinen ohjelma, johon sisältyy runsaasti ehdotuksia romanikielen aseman parantamiseksi ja romaniväestön kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi.⁴⁹³

Romaniasiaan neuvottelukunnan mukaan nykyisten romanikieltä koskevien säädösten toimeenpano on osoittautunut tehottomaksi. Tulisi selvittää mahdollisuus säätää erillinen romanikielen kielilaki, joka kokoaisi yhteen hajallaan olevat romanikieltä koskevat säännökset ja täsmentäisi romanikielen tutkimusta, opetusta, opettajien koulutusta, oppimateriaalituotantoa ja romanikielistä tiedonvälitystä koskevia säännöksiä sekä lisäisi mahdollisesti romanikielisen tarjonnan velvoittavuutta.⁴⁹⁴

Kansalliseen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan 2012 - 2013 sisältyy toimenpide, jonka mukaan laaditaan selvitys romanien perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriössä on käynnistynyt romanien kielellisten oikeuksien toteutumista koskeva selvitys.

Romanikieli on ollut esillä myös Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan toimeenpanoa koskevissa suosituksissa. Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että Suomen viranomaiset toteuttaisivat ja kehittäisivät innovatiivisia strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi, laajentaisivat romanikielen oppimateriaalien tuotantoa sekä lisäisivät romanikielen opetuksen tarjontaa.⁴⁹⁵ Myös kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen kansainvälisessä valvonnassa on kiinnitetty huomiota romanikielen opetuksen ja romanikielisten viestimien määrän lisäämiseen.⁴⁹⁶

Opetus ja tutkimus

Romanikielen opetuksen keskeisenä haasteena on ollut puute pätevistä romanikielen opettajista. Vuoden 2012 alusta alkaen romanikielen tutkimus ja opetus on siirretty Helsingin yliopistoon. Romanikielen yliopisto-opetus on merkittävä edistysaskel, sillä se mahdollistaa pätevien romanikielen opettajien valmistumisen tulevaisuudessa.

Helsingin yliopistossa romanikieltä voi opiskella ainoastaan sivuaineena. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan muissa yliopistoissa opiskelevien on vaikea saada opinto-oikeuksia romanikielen sivuaineopintoihin. Tämä rajoittaa erityisesti romanien yhtäläisiä mahdollisuuksia opiskella romanikieltä ja pätevyitä romanikielen opettajiksi. Lisäksi tarvittaisiin nykyisten romanikielen opettajien täydennyskoulutusta sekä opettajien pedagogisten valmiuksien vahvistamista. Romanikielen opiskelumahdollisuuksia ja opettajien pätevyitymistä voitaisiin tukea esimerkiksi kehittämällä avointen yliopistojen koulutustarjontaa sekä etäopiskelumahdollisuuksia.

Huomiota on kiinnitetty myös romanikielen yliopistollisen tutkimuksen ja opetuksen henkilöresurssien riittävyteen sekä oppiaineen jatkuvuuden turvaamiseen. Romanikielen tutkimuksen ja kielenhuollon henkilöresurssit eivät ole lisääntyneet, vaan olemassa olevat kaksi tutkijanvakanssia on siirretty Kotimaisten kielten keskukselta Helsingin yliopistoon. Romanikielen tutkimus-, opetus- ja kehittämisresurssit ovat vähäisemmät kuin muilla vähemmistökielillä. Romanikielen kielenhuollon ja kehittämisen resurssit tulisi turvata Kotimaisten kielten keskuksessa, jonka yhteydessä toimii romanikielen lautakunta.

Vain osa romanilapsista saa romanikielen opetusta perusopetuksen yhteydessä. Opetushallitus myöntää vuosittain opetuksen järjestäjille erillistä valtionavustusta romanikielen opetukseen yleissivistävässä koulutuksessa. Romanikielen opetuksen järjestämisen edellytyksiä on parannettu asetusmuutoksella, jolla minimiryhmäkoko on laskettu neljästä kahteen oppilaaseen vuoden 2010 alusta lähtien.⁴⁹⁷

Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan romanikielen opetus yleissivistävässä koulutuksessa on lisääntynyt viime vuosina. Esimerkiksi vuoden 2007 alussa romanikielen opetusta sai 111 oppilasta, vuoden 2010 alussa 154 ja vuonna 2011 jo 173 oppilasta. Opetushallitus on rahoittanut romanikielen opettajien täydennyskoulutusta, jota on järjestetty pidempikestoisesti vuosina 2009 - 2011. Yhteensä 17 henkilöä on suorittanut koulutuksen. Vain pieni osa koulutautuneista toimii osa-aikaisesti romanikielen opettajana.

Opetushallitus on tukenut romanikielen taidon elvyttämistä myös kielipesätoiminnan avulla. Kielipesätoiminta aloitettiin syksyllä 2009, ja vuoteen 2012 mennessä toiminta on aloitettu yhteensä 17 paikkakunnalla. Kielipesätoiminta painottuu romanikielen suulliseen käyttöön, ja osallistujat voivat olla kaikenikäisiä. On esitetty, että romanikielen kielipesätoimintaa tulisi laajentaa ja se pitäisi vakiinnuttaa.

Opetushallituksella on mahdollisuus tuottaa romanikielen oppimateriaalia osana vähälevikistä oppimateriaalituotantoa. Romanikieltä taitavien oppimateriaalin tekijöiden puute on kuitenkin osaltaan estänyt laajemman tuotannon. Romanikielen opetusaineiston ja romanikielisen kirjallisuuden vähäisyys vaikeuttaa edelleen romanikielen opetusta ja käyttöä. Lisäksi tarvittaisiin romanikielistä tieto- ja kaunokirjallisuutta kielen elvyttämiseksi ja kielen opiskelun tueksi. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan romanikielen aseman edistämistä ja tieto- ja kaunokirjallisuuden kääntämistä romanikielelle koskevia toimenpide-esityksiä tulee sisältymään muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus-työryhmän loppuraporttiin.⁴⁹⁸

Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta

Yleisradio on vuodesta 1995 alkaen tarjonnut romaneille yhden viikoittaisen 15 - 20 minuutin ajankohtaislähetyksen, jossa esitetään lyhyt uutiskooste romanikielellä. *Romano Mirits* on edelleen ainoa romaneille suunnattu ohjelma. Ohjelmaa ei ole kehitetty, eikä sen ohjelma-aikaa ole lisätty. Romanikielisiä televisio-ohjelmia ei ole.

Romanikielen julkinen käyttö mediassa lisää romaniväestön kieli-identiteetin kehittymistä ja vahvistaa romanikielen asemaa käyttökielenä myös yksityisissä yhteyksissä. Romanikieltä kuunnellaan mielellään radiosta. Olisi tärkeää tukea romaniväestölle suunnattuja lehtiä roma-

nikielisen sisällön kehittämisessä sekä vahvistaa Ylen romanikielistä ohjelmatoimintaa, esimerkiksi lisäämällä ajankohtaisohjelmia ja lastenohjelmia. Tässä yhteydessä pitäisi kuulla myös romaniväestöä.

Vuoden 2008 jälkeen ovat romanikielillä ilmestyneet Katekismuksen käänнос ja Uuden testamentin osien käännökset sekä uusi romani-suomi -sanakirja. Opetushallitus on julkaissut myös romanikielistä kertomakirjallisuutta, kuten Armas Baltzarin *Mustalais-Hermannin ja muita kertomuksia lapsille ja aikuisille* (2011) sekä virikeaineistoa romanikielen opiskeluun esi- ja perusopetusikäisille lapsille (*Köpi ja Topi*, 2011). Vuoden 2013 aikana valmistuu romanikielen uudissanakirja, jossa on noin 3 500 uudissanaa.

Vähemmistövaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun verkkosivustoille on käännetty keskeisiä osioita romaniksi. Myös oikeusministeriön sivustoilla eduskunta- ja kuntavaaleja koskevia aineistoja on käännetty romaniksi.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa romanivanhemmille suunnatussa suomi-romani-varhaiskasvatussarjassa on ilmestynyt *Lue lapsen kanssa-* ja *Kasva lapsen kanssa-* oppaiden lisäksi kaksi uutta osaa: *Harjaa hampaat lapsen kanssa* vuonna 2009 ja *Liiku lapsen kanssa* vuonna 2011.⁴⁹⁹

9.4 Eräiden muiden kieliryhmien näkemyksiä kielioloistaan

Venäjä

Venäjänkieliset ovat Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä. Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton selvityksen mukaan venäjänkielisten osuus kaikista vieraskielisistä Suomessa on noin 24 prosenttia. Suomen venäjänkieliset asukkaat ovat maantieteellisesti keskittyneet suurempiin kuntiin. Pienissä kunnissa venäjänkielisiä asuu eniten itärajan lähellä.⁵⁰⁰

Suhtautuminen venäjänkielisiin on Suomessa viime vuosina hieman parantunut. Negatiiviset asenteet venäjänkielisiä kohtaan vaikeuttavat kuitenkin edelleen integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä johtaa muun muassa syrjäytymiseen. Suhtautumisessa venäjänkielisiin voidaan havaita alueellisia eroja. Itä-Suomessa venäjänkielisten palvelujen taso on varsin hyvä ja venäjän kieltä myös opiskellaan aktiivisemmin.

Suomessa toimii yli sata venäjänkielistä järjestöä, jotka ovat venäjänkielisten henkilöiden osallistumisen ja tiedonsaannin kannalta keskeisiä. Järjestöjen tuottamien palvelujen kirjo on hyvin laaja ja ne toimivat yhteistyössä myös viranomaisten kanssa. Kulttuurierot, tiedon puute ja heikko suomen kielen taito saattavat estää venäjänkielisiä asiakkaita hakeutumasta julkisten palvelujen piiriin, ja näin ollen kolmannen sektorin rooli erilaisen tuen tarjoajana on etenkin sosiaali- ja terveysalalla korostunut. Järjestöjen työ perustuu pääosin vapaaehtoistoimintaan. Muun muassa rahoituksen puute vaikeuttaa niiden toiminnan ylläpitämistä ja kehittämistä.⁵⁰¹

Venäjänkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen määrä on jonkin verran lisääntynyt vuoteen 2008 verrattuna. Esimerkiksi omalääkärijärjestelmän ansiosta asiakas voi valita omaa äidinkieltään puhuvan lääkärin tai hoitajan.

Myös venäjänkielisten perhe- ja nuorisopalvelujen määrä on kasvanut. Pienillä paikkakunnilla venäjänkielisten palvelujen tilanne on kuitenkin edelleen heikko. Asiointitulkkauksen järjestämisessä on ongelmia, eikä tulkkia välttämättä aina saa kiireellisissä tapauksissa.

Erityisryhmien, kuten vammaisten, vanhusten ja pitkäaikaissairaiden, venäjänkielisen tiedon ja palvelujen saatavuus on hieman parantunut vuoteen 2008 verrattuna, mikä johtuu ennen kaikkea venäjänkielisten yhdistysten aktiivisuudesta. Esimerkiksi vammaispalveluoppaita on käännetty venäjäksi. Erityisryhmille tiedottaminen on kuitenkin edelleen tavallista vaikeampaa.

Etenkin suuriin kaupunkeihin on perustettu viime vuosina maahanmuuttajien venäjänkielisiä neuvontapalveluja, mutta ne ovat edelleen pääosin paikallisten projektien varassa.

Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liiton mukaan viranomaisten venäjänkielentaitoista henkilökuntaa ja venäjänkielistä tiedottamista olisi lisättävä. Venäjänkielisiä palveluja ja niistä tiedottamista ollaan suunnittelemassa enenemässä määrin myös kunta- ja kaupunkitasolla.

Venäjän kielen opetus on Suomessa yhä melko vähäistä. Vuoden 2008 jälkeen venäjän kielen opetusta erityisesti vieraana kielenä on kuitenkin pyritty lisäämään. Peruskoulujen ja lukioiden venäjän kielen opetustarjonta on hieman kasvanut ja venäjä äidinkielenä -opetuksen määrä on myös lisääntynyt. Helsingin suomalais-venäläinen koulu ja Itä-Suomen koulu ovat ainoita venäjän opetukseen painottuneita oppilaitoksia.

Venäjän kielen opetusta vaikeuttaa opiskelijoiden heikko motivaatiotaso ja tuntien sijoittuminen kouluajan ulkopuolelle. Etenkin pienemmillä paikkakunnilla venäjän äidinkielenopetus on usein järjestetty muussa kuin oppilaan omassa koulussa. Opetusryhmät koostuvat usein eri-ikäisistä ja eritasoisista oppilaista. Lisäksi on puutetta ammattitaitoisista venäjän kielen opettajista ja kielenopetukseen soveltuvasta opetusmateriaalista.

Viime vuosina on käynnistetty erilaisia venäjän kielen opetuksen edistämishankkeita. Esimerkiksi Turun opetustoimi on saanut vuodesta 2008 alkaen Opetushallitukselta rahoitusta venäjän uusien oppimisympäristöjen kehittämiseen. Myös Aalto-yliopistossa venäjän kielen oppiminen on kasvussa.⁵⁰²

Venäjän kielen opetusta on haluttu lisätä etenkin Itä-Suomessa. On tuotu esiin, että kunnilla on mahdollisuus saada määrärahaa esimerkiksi kielistrategian laatimiseen.⁵⁰³

Yle toimittaa venäjänkielisiä uutisia päivittäin verkkoon ja radioon ja on aloittanut venäjänkieliset televisiouutiset toukokuussa 2013.⁵⁰⁴

Venäjänkielistä kirjallisuutta käännetään nykyään enemmän suomeksi. Kirjallisuutta edistetään myös esimerkiksi venäjänkielisten kirjallisuusjärjestöjen avulla. Suomessa toimivat venäjänkieliset aikakausi- ja lehtijulkaisutalot, kuten *Novosti Helsinki* ja *Mosaiikki ry*, ovat edelleen tärkeitä venäjänkielisten tiedonsaannin kannalta.

Viro

Virolaisten muutto Suomeen on lisääntynyt 1990-luvulta saakka. Usein virolaiset ovat Suomessa työperäisiä maahanmuuttajia.⁵⁰⁵

Suomen Virolaisten Liiton mukaan virolaisten suomen kielen taito on yleisesti luultua heikompi. Viranomaisissa asioiminen ja oikeusnormien seuraaminen on vaikeaa. Virolaisten tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta jäävät usein pinnallisiksi, ja kulttuuriset tai sivistykselliset virikkeet ja osallistumismahdollisuudet ovat vähäisiä. Vironkielisten sopeutumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan vaikuttaa osaltaan se, miten Suomessa huomioidaan vironkieliset ja viron kieli. Vironkielistä palvelua kaivattaisiin etenkin kuntien maahanmuuttajien neuvontapisteissä.

Tärkeä tiedonsaantikeino ovat virolaiset televisiokanavat ja verkkolehdet. Joillakin paikkakunnilla Suomessa on vironkielistä yhdistystoimintaa, mutta esimerkiksi pääkaupunkiseudulta aktiivinen järjestötoiminta puuttuu. Jotkin yhdistykset saavat kunnilta toiminta-avustuksia, mutta niillä ei ole omia toimitiloja tai palkattuja työntekijöitä. Valtakunnallinen vironkielisten yhdistysten yhteistyöjärjestö *Suomen Virolaisten Liitto ry* on pyrkinyt tukemaan paikallisten yhdistysten perustamista ja toimintaa. Liitto on julkaissut Suomen ainoaa painettua vironkielistä aikakauslehteä, *Binokkel*. Lehden julkaiseminen on perustunut vapaaehtoistoimintaan. Rahoituksen puuttumisen vuoksi lehti ei ilmesty tällä hetkellä.

Helsingissä toimii vironkielinen kuoroyhdistys Siller ry. Syksyllä 2012 on toimintansa aloittanut yksityinen kaksikielinen päiväkotitoimi Anni, jonka toiminta on viron- ja suomenkielistä.

Suomessa toimii myös suomenkielisiä Viro-ystävyyssseuroja ja niiden kattojärjestöjä. Suomenkielisten järjestöjen toiminta on kuitenkin suunnattu suomenkielisille. Suomenkieliset ystävyysjärjestöt ylläpitävät Helsingissä toimivaa Viro-keskusta *Eesti Maja*, jossa toimivat *Tuglas*-seura, Suomen Viro-yhdistysten liitto ja Viron Suomen-instituutti.

Vähemmistövaltuutetun toimiston Internet-sivuista on julkaistu vironkielinen versio. Kela on vuonna 2012 käännettänyt viron kielelle muutaman esitteen, jotka ovat saatavissa verkkosivuilta. Muilta osin viranomaisten Internet-sivustoilla oleva vironkielinen informaatio on satunnaista. Vironkielisten tarve saada informaatiota Suomessa on suuri, mutta heitä on vaikea tavoittaa. Suomen Virolaisten Liiton näkemyksen mukaan Suomessa olisi tarvetta säännöllisesti ilmestyvälle vironkieliselle mediajulkaisulle.

Viranomaisissa on mahdollista asioida tulkin välityksellä. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan tulkkaus toteutuu käytännössä heikosti, sillä virolaisten oletetaan ymmärtävän suomen kieltä. Viron kielen tulkkauksesta huolehditaan esimerkiksi esitutkinnan aikana suhteellisen harvoin. Joskus epäilylle on tarjottu tulkiksi toista poliisimiestä, jonka viron kielen osaaminen on heikkotasoista.

Usein tulkkia ei ole saatavilla kohtuullisessa ajassa, minkä vuoksi epäily saattaa luopua oikeudesta tulkkaukseen. Etenkin rikostutkinnassa ja oikeudellisissa asioissa riskillä väärinymmärretyksi on suuri.

Virolaiset ovat kokeneet, että sosiaalihuollossa asioiminen on hankalaa. Esimerkiksi ajan varaamisessa sosiaaliviranomaisen vastaanotolle on ollut vaikeuksia.⁵⁰⁶

Jiddish

Helsingin juutalaisen seurakunnan arvion mukaan Helsingin ja Turun juutalaisissa yhteisöissä on 200 – 300 jiddishin taitoista henkilöä. He ovat pääosin iäkkäitä. Jiddishin kielen taito rajoittuu usein ymmärtämiseen, puhumiseen ja lukemiseen. Valtaosa jiddishinkielisistä henkilöistä on pääkieleltään ruotsinkielisiä.

Jiddishin kielen opetukseen ja kulttuuritoimintaan on kiinnitetty enemmän huomiota 2000-luvun alusta lähtien, jolloin Helsingin juutalaisessa yhteisössä perustettiin *Idishe vort* -seura. Tätä aikaisemmin esimerkiksi jiddishinkielistä lauluperinnettä piti yllä Juutalainen laulukoulu, joka toimii edelleen nimellä *Hazamir*. *Idishe vort* -seura järjesti 2000-luvulla jiddishinkielen alkeis- ja jatkokursseja ja piti yllä keskustelupiiriä. Toiminta sai tukea Opetushallitukselta. Keskustelupiiri toimii edelleen. Seuran teatteriverstas esitti vuosina 2006 - 2008 jiddishinkielistä näytelmää, ja se sai tukea muun muassa Svenska kulturfondenilta ja Taiteen keskustoimikunnalta. Tällä hetkellä on valmisteilla uusi näytelmä.

Juutalaisilla yhteisöillä ei ole jiddishinkielistä julkaisutoimintaa tai muuta mediatoimintaa. Jiddishistä kiinnostuneilla on mahdollisuus lukea ulkomaisia verkkolehtiä ja seurata jiddishinkielisiä makasiiniohjelmaa Internetin kautta. Jiddishin kieltä voi opiskella myös Helsingin yliopistolla ja yhdessä kansalaisopistossa.

Jiddishin kieli puhuttuna kielenä on katoamassa Suomesta. Jiddishinkielisellä kulttuuriperinnöllä on kuitenkin jatkossakin merkitystä juutalaiselle identiteetille, joten kieltä tullaan opiskelemaan ja harrastamaan. Juutalaisessa koulussa jiddishiä ei opeteta kielenä kuten (nyky) hepreaa. Jiddishinkieliset laulut kuuluvat kuitenkin musiikin opetusohjelmaan ja Itä-Euroopan juutalaisten kulttuuri ja vaiheet historian opetukseen. Nuoret tuntevat ja käyttävät joitakin jiddishinkielisiä sanoja. Tietoutta jiddishin kielestä voisi kuitenkin lisätä.

Lukuvuonna 2002 - 2003 juutalainen koulu vietti jiddishin teemavuotta, ja on keskusteltu uudesta vastaavasta hankkeesta. Jiddishin puhujilla ei ole esimerkiksi palvelujen saamista koskevia kielellisiä tarpeita.⁵⁰⁷

Perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2009 kielikertomusta koskevassa mietinnössään, että seuraavassa kielikertomuksessa on syytä tehdä selkoa myös karjalan kielen asemasta.⁵⁰⁸

Karjalan kielen näkyvyys on viime vuosina lisääntynyt. Kielen elvyttämisen tarve on tullut esiin sekä kansallisessa keskustelussa että ylikansallisella tasolla.⁵⁰⁹ Marraskuussa 2009 karjalan kieli sisällytettiin alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisalaan. Karjalan kieli mainitaan nyt asetuksessa nimenomaisesti ei-alueellisena kielenä.⁵¹⁰

Karjalan kieltä puhutaan kahden valtion, Venäjän ja Suomen, alueella. Karjalaa ja sen edeltäjää muinaiskarjalaa on Suomen alueella puhuttu 1 200 vuotta. Karjalan kieli on Suomessa autoktoninen eli kotoperäinen kieli, jota on puhuttu yhtä kauan kuin suomea.⁵¹¹ Karjalan kieli on suomen kielen läheisin sukukieli. Karjala jaetaan kolmeen päämurteeseen, joita ovat varsinaiskarjala, livvi eli aunuksenkarjala ja lyydi. Karjalankielisten identiteetin kulmakiviä ovat oma kieli, ortodoksinen uskonto sekä karjalainen kulttuuri, jonka perustana on karjalainen kansanrunous.⁵¹²

Valtaväestöön sulautumisen paine johti toisen maailmansodan jälkeen siihen, että karjalan kieli lakkasi siirtymästä seuraaville sukupolville ja kielestä tuli vakavasti uhanalainen.⁵¹³ Karjalan kieltä on elvytetty Venäjän Karjalassa jo parinkymmenen vuoden ajan. Suomessa aloitettiin karjalan kielen elvyttäminen 1990-luvulla.⁵¹⁴

Suurin osa karjalankielistä on kaksi- tai kolmikielisiä. Karjalan kielen lisäksi he käyttävät suomea ja venäjää. Vuoden 2004 jälkeen suomenkarjalaisten puhujien määrä on laskenut huomattavasti, mutta maahanmuuttajakarjalaisten osuus on vastaavasti noussut. Venäjänkarjalaisia on tullut Suomeen työperäisen maahanmuuton kautta. Suurin osa karjalankielisistä asuu pääkaupunkiseudulla ja kaupunkikeskuksissa. Vain noin kolmannes heistä asuu Itä-Suomessa.⁵¹⁵

Karjalan kieltä puhuvien henkilöiden nykyisestä ikärakenteesta ei ole tietoa. Oletuksena on, että karjalan kieltä puhuvat Suomessa enimmäkseen iäkkäämmät ihmiset. On kuitenkin olemassa myös huomattava määrä nuorempia karjalaisia, jotka käyttävät karjalan kieltä joskus tai ainakin ymmärtävät sitä hyvin tai melko hyvin.⁵¹⁶

Karjalan kielen asemaa Suomessa on tutkittu vuosina 2010–2012 Euroopan unionin rahoittamassa projektissa *Eldia – Euroopan kielidiversiteettiä kaikille*. Projektin tulokset osoittavat, että enemmistö karjalankielisistä pitää kielensä säilymisen ja elpymisen avainkysymyksenä lasten kielitaidon luomista, ylläpitämistä ja kehittämistä. Tarvitaan myös oppikirjoja ja kirjallisuutta, erityisesti lastenkirjallisuutta. Karjalan kielen suomalaisilla puhujilla on monipuolista kielen elvyttämiseen tarvittavaa asiantuntemusta.⁵¹⁷

Viranomaisten asenteet karjalan kieltä kohtaan ovat muuttuneet myönteisemmiksi vuoden 2009 jälkeen. Karjalan kielen ja kulttuurin elvytystyön tehostamiseksi on tapahtunut lukuisia parannuksia. Vuodesta 2009 alkaen Itä-Suomen yliopistossa on ollut karjalan kielen ja kulttuurin professuuri.⁵¹⁸

Vuodesta 2011 karjalan on voinut merkitä äidinkielekseen Väestörekisterikeskuksen ylläpitämään väestötietojärjestelmään. Oikeusministeriö ryhtyi kevään 2011 eduskuntavaaleista lähtien julkaisemaan vaaliohjeet myös karjalaksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Taiteen keskuustoimikunta ovat antaneet vuoden 2010 alusta lähtien tuntuvasti enemmän kohdeavustuksia kielen elvytystoimintaan. Ilmapiirin muuttuessa myös säätiöt, rahastot ja lahjoittajat ovat lisänneet avustuksiaan.

Tulevaisuudessa eniten kielen asemaan vaikuttava uudistus tehtiin kesäkuussa 2012: Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton kanssa tuolloin solmittu sopimus karjalaisten kotiseutualueesta tehostaa kielen ja kulttuurin elvytystyötä huomattavasti. Maan muiden karjalaiskeskusten toiminta verkostoidaan kiinteästi painopistealueena toimivan kotiseutualueen kanssa.⁵¹⁹

Tiedonsaanti ja kulttuuritoiminta

Vuoden 2013 alussa tuli voimaan keskeinen asetusmuutos: sanomalehdistön tukea voidaan myöntää myös karjalankielisille sanomalehdille ja verkkojulkaisuille.⁵²⁰

Karjalankielisiä Internet-sivuja on toistakymmentä. Karjalan Kielen Seuran verkkopalvelun kehitystyö aloitettiin kesällä 2011, ja verkkopalvelu on kasvanut voimakkaasti. Sen yhteydessä toimii muun muassa laaja digikirjasto ja verkkokauppa. Verkko-opetusta ollaan käynnistämässä. Karjalan Kielen Seuran julkaisutoiminta on myös laajaa. Huhtikuussa 2009 aloitti toimintansa maailman ensimmäinen karjalankielinen verkkoradio yhdistyksen sivuilla.⁵²¹

Karjalan Kielen Seura julkaisee kerran kuukaudessa karjalankielistä *Karjal Žurnualu* -verkkolehdeä, joka ilmestyy myös paperiversiona. Lehdessä käsitellään karjalan kielen ja kulttuurin elvytystyötä Suomessa ja Venäjän karjalaisalueilla sekä esitellään suomenkarjalaisten elämää ja yhteisöjen toimintaa.⁵²² Muutkin yhdistykset julkaisevat omaa karjalankielistä lehteä, esimerkiksi *Oma Suojärvi* -lehteä. Karjalan Kielen Seuran mukaan Yle on luvannut aloittaa karjalankieliset uutiset ja lastenohjelmat vuonna 2013.⁵²³

Viime vuosina on ilmestynyt jonkin verran karjalan kielen opiskelua tukevaa materiaalia. Ensimmäinen aikuisille tarkoitettu karjalan kielen oppikirja ilmestyi Suomessa vuonna 2006. Vuonna 2005 valmistui Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ja Suomalais-ugrilaisen seuran julkaiseman kaikki karjalan kielen murteet sisältävän kuusiosaisen Karjalan kielen sanakirjan viimeinen osa. Karjalan kielelle on olemassa sekä alun perin karjalaksi kirjoitettua että muista kielistä, kuten suomesta ja venäjämästä, käännettyä kirjallisuutta. Sekä aikuisille että lapsille on ilmestynyt myös karjalankielisiä äänikirjoja.⁵²⁴

Karjalankielinen musiikki- ja taidetoiminta on vilkasta. Myös karjalaksi kirjoittavien harrastaja- ja ammattikirjoittajien määrä on kasvussa. Perinteisiä käsitöitä ja karjalaista gastronomiaa harrastetaan laajalti. Kulttuuritapahtumia järjestetään eri puolilla Suomea, usein yhteistyössä venäjänkarjalaisten kanssa.⁵²⁵

Opetus ja kielipesätoiminta

Karjalankieliset ylläpitävät ja kehittävät kieltään ja kulttuuriaan karjalaisyhdistyksissä, ortodoksisissa seurakunnissa sekä kieli- ja kulttuurikerhoissa. Karjalan kielen kursseja järjestetään vuosittain kansalais- ja työväenopistoissa eri puolilla Suomea.⁵²⁶

Toistaiseksi karjalan kieltä ei ole voinut Suomessa opiskella perusopetuksessa tai lukiossa. Syksyllä 2012 yksityinen Itä-Suomen koulu aloitti kuitenkin ensimmäisenä peruskouluna karjalan kielen opetuksen valinnaisena vieraana kielenä.⁵²⁷

Nurmeksessa on toiminut karjalan kielen kielipesä vuodesta 2009 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriöltä saatiin vuoden 2011 aikana erityisavustukset uusien kielipesien perustamiseen ja lasten ja nuorten toimintaan. Karjalan Kielen Seuran mukaan ainakin kahdelle paikkakunnalle avataan uusi kielipesä vuonna 2013. Yhdistys on tehnyt aloitteita myös päiväkotitoiminnan tukemisesta. Ongelmallista on, että koulutettua karjalankielistä päiväkotihenkilökuntaa ei ole.⁵²⁸

Karjalan Kielen Seuran mukaan karjalan kielen turvaaminen tulevaisuudessa edellyttää muun muassa karjalan kielen ja kulttuurin objektiivista käsittelyä opetuksessa, oppikirjoissa ja mediassa sekä opettajien koulutuksessa. Kielipesien henkilöstön ja kieli- ja kulttuurikerhojen ohjaajien koulutusta pitäisi organisoida. Karjalan kielen opetusta kaikilla tasoilla tulisi kehittää. Yhdistyksen tavoitteena on karjalan kielen ja kulttuurin elvytysohjelman käynnistäminen vuonna 2016.⁵²⁹

VIITTEET

- 1 Kielilain 37 §; Kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 9 ja 10 §
- 2 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
- 3 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 3 ja 25
- 4 Valtioneuvoston kanslia 2012 s. 3
- 5 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 32, 25, 59, 23 ja 27
- 6 Oikeusministeriö 2012d
- 7 Kielilain 36 §
- 8 Kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 ja 2 §
- 9 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
- 10 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 20
- 11 Oikeusministeriö 2010d; Oikeusministeriö 2012d
- 12 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2012; Oikeusministeriö 2012d
- 13 Oikeusministeriö 2012d
- 14 Valtioneuvosto (tiedote) 19/2012
- 15 Euroopan Neuvoston ministerikomitean päätöslauselma 2012
- 16 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009 s. 53
- 17 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009 s. 9–11
- 18 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009 s. 11
- 19 Oikeusministeriö 2011b
- 20 Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro 1001/1/2009
- 21 Valtioneuvoston kanslia 2012; Tilastokeskus 2011
- 22 Saamelaiskäräjät 2013
- 23 Romaniasiaian neuvottelukunta 2012
- 24 Kuurojen Liitto ry 2012; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012
- 25 Karjalan Kielen Seura ry 2012
- 26 Tilastokeskus 2013; Hufvudstadsbladet (artikkeli) 12.2.2013
- 27 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 144/4/05
- 28 Hallintolain 26 §
- 29 Kielilain 2 §
- 30 Oikeusministeriö 2012d
- 31 Kielilain 8 ja 9 §
- 32 Kielibarometri 2012 s. 6–7
- 33 Kielibarometri 2012 s. 47
- 34 Oikeusministeriö 2012d
- 35 Kielibarometri 2012 s. 7–8
- 36 Luoteisväylä (artikkeli) 31.12.2012
- 37 Oikeusministeriö 2012c
- 38 PeVM 1/2010 vp – K 1/2009 vp
- 39 Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta
- 40 Eriksson et al. 2012 s. 4
- 41 Eriksson et al. 2012 s. 9
- 42 Eriksson et al. 2012 s. 13
- 43 Oikeusministeriö 2012a
- 44 Eriksson et al. 2012 s. 5–6
- 45 Hertzberg 2012 s. 34
- 46 Yle-Uutiset 25.11.2012
- 47 Eriksson et al. 2012 s. 4
- 48 Oikeusministeriö 2011a
- 49 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 10.7.2011
- 50 Lasten päivähoidosta annetun lain 11 §
- 51 Hertzberg 2012 s. 10
- 52 Hertzberg 2012 s. 43
- 53 Hertzberg 2012 s. 6
- 54 Oikeusministeriö 2012b
- 55 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a
- 56 Takala 2012
- 57 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a
- 58 Oikeusministeriö 2012d
- 59 www.helsinki.fi (6.3.2012)
- 60 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 6.1.2013
- 61 Oikeusministeriö (lausunto) 2012
- 62 Kovero 2012
- 63 Hämeen Sanomat (artikkeli) 11.11.2011
- 64 Hallintolain 31 §
- 65 www.hs.fi (31.10.2011)
- 66 Huss 2013
- 67 Larsen - Andersson 2012
- 68 Eriksson et al. 2012 s. 3–4
- 69 Oikeusministeriö 2012a
- 70 Oikeusministeriö 2012d
- 71 www.svenskskola.fi (7.1.2013)

72 Sydkustens landskapsförbund (lehdistötiedote) 17.3.2010
73 Hertzberg 2012 s. 17–18
74 Hertzberg 2012 s. 17
75 Loviisan sanomat (artikkeli) 21.9.2012
76 www.etela.com 17.11.2011
77 www.yle.fi/uutiset (17.1.2013); Hufvudstadsbladet (artikkeli) 15.1.2013
78 Hertzberg 2012 s. 4
79 Valtioneuvoston kanslia 2012 s. 44–45
80 Hertzberg 2012 s. 6
81 Hertzberg 2012 s. 1–5
82 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010
83 Finlands kommuntidning Fikt 5/12, s.19
84 Oikeusministeriö 2012c
85 Backman - Englund 2012, s. 178
86 www.mtv3.fi (19.9.2012)
87 Järvinen 2012
88 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a
89 Valtioneuvoston kanslia (kirje) 2009
90 Valtioneuvoston kanslia 2012
91 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009
92 PeVM 1/2010 vp – K 1/2009 vp
93 Oikeusministeriö 2012a
94 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (strategia) 2011
95 Kunnallinen työmarkkinalaitos 2003
96 Oikeusministeriö 2012a
97 Kuntalain 50 §
98 Henriksson 2012
99 Oikeusministeriö 2012d
100 Westman 2011
101 Erikoissairaanhoitolain 18 §
102 Vähemmistökielinen lautakunta. HUS (toimintakertomukset ja pöytäkirjat) 2010
103 Vähemmistökielinen lautakunta. Vaasan sairaanhoitopiiri (toimintakertomus) 2012
104 www.vssh.fi (23.10.2012)
105 www.phsotey.fi (23.10.2012)
106 Alueiden kehittämisestä annetun lain 10 §
107 Työ- ja elinkeinoministeriö (työjärjestys) 2010
108 Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området 2011 s. 5
109 www.vantaa.fi (26.3.2012)
110 Oikeusministeriö 2012a
111 Oikeusministeriö 2012a
112 Lundin 2011
113 Oikeusministeriö 2011c
114 Westman 2011
115 Oikeusministeriö 2012a
116 Oikeusministeriö 2012d
117 www.kunnat.net (26.11.2012)
118 Kielibarometri 2012
119 Kielibarometri 2008
120 Yle Pohjanmaa (artikkeli) 8.1.2013
121 Yle Uutiset/ Svenska Yle (26.7.2011)
122 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 1455/4/10; 3279/4/07
123 Oikeusministeriö 2011b
124 www.kunnat.net (sopimusmalli) 27.11.2012
125 HE 262/2009 vp s. 17
126 Åbo Underrättelser (artikkeli) 26.8.2011
127 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 2010; Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 2012
128 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2011
129 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 1455/4/10; 2965/4/10; 3624/4/09; 4309/2/10
130 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 2809/2/08; 2575/406; 63/4/07
131 Oikeusministeriö (suositus) 2010
132 Oikeusministeriö 2012c
133 Oikeusministeriö 2012a
134 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 3 §
135 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 6 §
136 Oikeusministeriö (suositus) 2005; Oikeusministeriö (suositus) 2011
137 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 9 §
138 Oikeusministeriö 2011a
139 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 81
140 Oikeusministeriö 2011a
141 Turkia 2011
142 Oikeusministeriö 2012a
143 Kirjallinen kysymys 496/2009 vp
144 Valtiovarainministeriö (ohje) 2011
145 Oikeusministeriö (yksityiskohtainen ohje) 2012; Oikeusministeriö (ohje periaatteista) 2012

- 146 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (toimintaohjelma) 2011
- 147 Oikeusministeriö; kieliain neuvottelukunta (suositus) 2011
- 148 Oikeusministeriö 2010a
- 149 Raunio 2010
- 150 Kuntalain 50 §
- 151 Oikeusministeriö 2012a
- 152 Oikeusministeriö 2011b
- 153 Kunnallinen työmarkkinailaitos 2012; Oikeusministeriö 2012c
- 154 Tilastokeskus 2010
- 155 Oikeusministeriö 2012a
- 156 Suomen perustuslaki 2, 14 ja 17 §
- 157 Kielilain 32 §
- 158 Valtioneuvoston kanslia (suositus) 2010 s. 17
- 159 Oikeusministeriö 2010d
- 160 Oikeusministeriö 2011b
- 161 Oikeusministeriö 2010d
- 162 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 212/4/08
- 163 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 361/2/09
- 164 Laki vaaratiedotteesta
- 165 Oikeusministeriön 14.8.2012 (muistio)
- 166 Sisäasiainministeriö (tiedote 10.8.2012) 2012
- 167 Sisäasiainministeriö (lausuntopyyntö 11.6.2012) 2012
- 168 Valtiovarainministeriö 2008 (julkishallinnon verkkopalvelut 2008); Suomenruotsalaiset kansankäräjät 22.3.2012
- 169 Helsingin kaupungin virallinen tiedote
- 170 Suomen kuntaliitto 2009
- 171 www.kunnat.net (5.12.2012)
- 172 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1795/4/09
- 173 Oikeusministeriö 2012d
- 174 Oikeusministeriö 2012c
- 175 Oikeusministeriö 2012d
- 176 Yle Uutiset (5.3.2012); Suomenruotsalaiset kansankäräjät 22.3.2012
- 177 Oikeusministeriö 2012c
- 178 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 503/4/09
- 179 Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro 305/1/2008
- 180 Oikeusministeriö 2012c
- 181 Kirjallinen kysymys 917/2010 vp
- 182 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 2745/4/10; 2995/4/10; 3581/4/10; 3706/4/10
- 183 Kielilain 29 §
- 184 Oikeusministeriö 2012d
- 185 Etelän Uutiset (artikkeli) 19.7.2012
- 186 Oikeusministeriö 2012a
- 187 Henriksson 2012
- 188 Kielilain 28 §
- 189 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (lausunto) 22.3.2012
- 190 Kielilain 26, 27 §
- 191 Oikeusministeriö 2011 (kirje)
- 192 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009
- 193 Oikeusministeriö 2011b
- 194 Suomen kuntaliitto (tiedote) 13.11.2012
- 195 Kielilain 23 §
- 196 Suomen perustuslaki 17 §
- 197 Väestörekisterikeskuksen muistio maistraateille 31.3.1998
- 198 Väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 13 §
- 199 Valtioneuvoston väestötietojärjestelmästä annetun asetuksen 17 §
- 200 Väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 5 §
- 201 Väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 29 §
- 202 Kielilain 23 §
- 203 Kielilain 36 §
- 204 Oikeusministeriö 2012d
- 205 Oikeusministeriö 2012c
- 206 Oikeusministeriö 2012a
- 207 Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus 2012
- 208 Stakes 2008
- 209 Berg et al. 2010 s. 32
- 210 Oikeusministeriö 2012a
- 211 Terveydenhuoltolain 6 §
- 212 Sosiaalihuoltolain 40 §
- 213 Sosiaali- ja terveysministeriö (loppuraportti) 2012
- 214 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista
- 215 Lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta annetun lain 8 §
- 216 Sosiaali- ja terveysministeriö (raportti) 2013
- 217 Sosiaali- ja terveysministeriö (julkaisu) 2012 s.19-22
- 218 Työsopimuslaki; Oikeusministeriö 2013d
- 219 Berg et al. 2010

220 Kielibarometri 2012 s. 20
 221 Oikeusministeriö 2012a
 222 Lastensuojelulaki
 223 Oikeusministeriö 2012a
 224 Henriksson 2010
 225 Henriksson 2010
 226 Åbo underrättelser (artikkeli) 4.12.2012
 227 Söderström et al. 2009
 228 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 30.12.2010
 229 Oikeusministeriö 2012a
 230 Raaseporin kaupunki 2011
 231 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 15.12.2009
 232 Eläkeläisparlamentti 2012
 233 Terveydenhuoltolain 53 §
 234 www.thl.fi (tiedote) 28.2.2012
 235 Pihlajamäki 2013
 236 Vähemmistökielinen lautakunta (lausunto) HUS 2012; Etelä-Suomen aluehallintovirasto 2012
 237 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (lausunto) 2010
 238 Helsingin kaupungin terveyslautakunta (ohje) 2009
 239 Oikeusministeriö 2012a
 240 Lundin 2011
 241 Oikeusministeriö 2012a
 242 Terveydenhuoltolaki
 243 Oikeusministeriö 2012a
 244 Helsingin kaupunki (ohje) 2011; 2005
 245 Vanda-nytt (artikkeli) 18.5.2011
 246 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 661/4/10
 247 Oikeusministeriö 2012a
 248 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 1.10.2011
 249 www.svenska.yle.fi (artikkeli) 19.1.2012
 250 Hufvudstadsbladet (pääkirjoitus) 3.12.2011
 251 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 1962/4/09; dnro 2086/4/06
 252 Sosiaali- ja terveysministeriö (ohje) 2012 s. 47-50
 253 Helsingin kaupunki (ohje) 2011
 254 Vasabladet (artikkeli) 6.7.2012
 255 Finlands kommuntidning (artikkeli) 7/2010
 256 Oikeusministeriö 2012a
 257 Sosiaali- ja terveysministeriö (ohje) 2012 s. 48-50
 258 PeVM 1/2010 vp – K 1/2009 vp
 259 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (toimintaohjelma) 2011
 260 Lindén (esitelmä) 2011; Vähemmistökielinen lautakunta (toimintakertomukset) HUS 2011
 261 Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri (kieliohjelma) 2010
 262 Vaasan sairaanhoitopiiri (kieliohjelma) 2011
 263 Vähemmistökielinen lautakunta Vaasan sairaanhoitopiiri 2011
 264 Aamuset (artikkeli) 19.12.2012
 265 Vaasan keskussairaala 2011
 266 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 80
 267 Suomen kolmas raportti Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2010 s. 37
 268 Åbo Underrättelser (artikkeli) 21.11.2012
 269 Poliisin hallinnosta annetun asetuksen 16 a §
 270 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (lausunto) 27.11.2012; Oikeusministeriö 2013d
 271 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 80
 272 Kielibarometri 2012 s. 27 – 29
 273 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut dnro 2667/4/10; dnro 463/4/10
 274 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3301/4/08
 275 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2762/4/09
 276 Oikeusministeriö 2012d
 277 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
 278 HE 58/2009 vp s. 20 – 21; Poliisin hallinnosta annetun asetuksen 16 a §:n 3 momentti
 279 HE 58/2009 vp s. 8
 280 Poliisin hallinnosta annetun lain 6 §
 281 HaVM 7/2009 vp – HE 58/2009 vp
 282 Sisäasiainministeriö 2010
 283 Oikeusministeriö (lausunto) 2011
 284 ECRML (2012) 1 s. 23
 285 Oikeusministeriö 2013a
 286 Loikkanen - Rasilainen 2010 s. 2
 287 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 48
 288 Kielilain 10, 18 ja 19 §:n 2 momentti; esitutkintalain 37, 39 ja 40 §
 289 HE 92/2002 vp s. 114
 290 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 48
 291 Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro OKV/940/1/2008
 292 Uuden esitutkintalain 12 §; HE 222/2010 vp s. 52 ja 201

293 Uuden esitutkintalain 10 §; HE 222/2010 vp s. 219
 294 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännoksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä
 295 Oikeusministeriö (työryhmämietintö) 2012
 296 Valtioneuvoston kanslia 2011
 297 Poliisiammattikorkeakoulu (tiedote) 8.3.2012 (5.2.2013)
 298 Yle Uutiset (artikkeli) 27.6.2011; Oikeusministeriö 2013a
 299 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 21.8.2012; Suomenruotsalaiset kansankäräjät (tiedote) 28.5.2012
 300 HE 92/2002 vp s. 78; Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 48
 301 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 31
 302 Syyttäjälaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 15 §
 303 HE 286/2010 vp s. 12
 304 Kielilain 6 §
 305 Oikeusministeriön hallintoyksikkö 2012
 306 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 49
 307 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 49
 308 Oikeusministeriö 2012a
 309 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 49 – 50; HE 92/2002 vp s. 82 - 83
 310 Oikeusministeriö 2012a
 311 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 50
 312 Oikeusministeriö 2012a
 313 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 50
 314 Tuomareiden nimittämisestä annetun lain 12 §
 315 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 80
 316 Käräjäoikeuslain 1 b §; tuomareiden nimittämisestä annetun lain 12 § 2 momentti
 317 Väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetun lain 29 §
 318 Oikeusministeriö 2012a
 319 Kielilain 15 § ja 14 §:n 1 ja 2 momentti
 320 Oikeusministeriö 2012a
 321 Oikeusministeriö 2012a
 322 Euroopan Neuvoston ministerikomitean päätöslauselma 2012
 323 Oikeusministeriö 2012a
 324 Oikeusministeriön hallintoyksikkö 2012
 325 Oikeusministeriön hallintoyksikkö 2012
 326 Oikeusministeriö 2012a
 327 Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 2.3.2011
 328 Oikeusministeriö (kirje) 2009; Oikeusministeriö (kirje) 2012
 329 Oikeusministeriö 2012a
 330 Oikeusministeriö 2012a
 331 Oikeusministeriö 2012a
 332 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006
 333 Oikeusministeriö 2012a
 334 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 80
 335 Oikeusministeriö 2012a
 336 Oikeusministeriö 2012a
 337 Kielibarometri 2012 s. 32 – 33
 338 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3088/2/08
 339 Rikosseuraamuslaitos 2012
 340 Lindfors - Löyhkö 2011 s.31-54
 341 Lääninhallituslain 3 §:n 3 momentti
 342 Aluehallintovirastoista annetun lain 6 §:n 1 momentti
 343 Aluehallintovirastoista annatun lain 18 §
 344 Valtioneuvoston aluehallintovirastoista annetun asetuksen 6 §
 345 Oikeusministeriö 2012c
 346 Kieliasian neuvottelukunta (lausunto) 20.2.2009
 347 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 5 §:n 1 momentti; valtioneuvoston työvoima- ja elinkeinokeskuksista annetun asetuksen muuttamisesta annetun asetuksen 5 a §:n 3 momentti.
 348 Laki työ- ja elinkeinokeskuksista sekä työ ja elinkeinotoimistoista; valtioneuvoston asetus työ- ja elinkeinokeskuksista sekä työ ja elinkeinotoimistoista
 349 Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista
 350 Valtioneuvoston asetus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista; Kieliasian neuvottelukunta (lausunto) 20.2.2009
 351 Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta
 352 Työ- ja elinkeinoministeriö (esittelymuistio) 23.1.2011
 353 Valtioneuvoston asetus elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista
 354 PeVL 21/2009 vp — HE 59/2009 vp
 355 PeVM 1/2010 vp – K 1/2009 vp
 356 Valtiovarainministeriö (muistio)18.11.2009
 357 Lindfors - Löyhkö 2011
 358 Lindfors - Löyhkö 2011 s. 56-59
 359 Lindfors - Löyhkö 2011 s. 56,57 ja 62
 360 Valtiovarainministeriö 2012:28
 361 Valtiovarainministeriö 2013 s. 60-62
 362 ELY- keskuksen selvitys 15.8.2012
 363 Sisäasiainministeriö SM Dno/2012/892

364 Sisäasiainministeriö SM Dno/2012/892
 365 Laki hätäkeskuslaitoksen hätäkeskustoiminnasta
 366 Pelastusopistosta annetun valtioneuvoston asetuksen 4 §
 367 Verohallinnosta annetun lain 3 §:n 2 momentti
 368 HE 288/2009 vp.
 369 Valtioneuvoston Verohallinnon yksiköistä annetun asetuksen 3 §
 370 Valtioneuvoston Verohallinnon virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun asetuksen 2 §
 371 Valtioneuvoston Verohallinnon virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun asetuksen 3 §
 372 Kielilain 3 §:n 3 momentti
 373 Yliopistolain 11 §
 374 Yliopistolain 12 §
 375 Yliopistolain 92 §
 376 Yliopistolain 35 §
 377 Valtioneuvoston yliopistoista antaman asetuksen 1 §
 378 Yliopistolain 78 §
 379 Yliopistolain 35 §
 380 PeVL 3/1997 vp
 381 Kirkkolain 3, 4, 7 ja 8 §
 382 Uuden kirkkolain 3 §:n 3 momentti
 383 Björkstrand 2012
 384 Ortodoksisesta kirkosta annetun lain 97 §
 385 Kielilain 37 §; kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 10 §
 386 Suomen perustuslain 17 §:n 3 momentti
 387 HE 309/1993 vp
 388 Oikeusministeriö 2012c
 389 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012
 390 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 78
 391 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 32
 392 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
 393 Saamen kielilain 1 ja 2 §
 394 Saamelaiskäräjät 2013; Oikeusministeriö 2012c
 395 Verkkouutinen 20.1.2012; Yle Uutiset (artikkeli) 25.7.2011; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (artikkeli) 13.6.2011
 396 Oikeusministeriö 2012c
 397 Verkkouutinen 9.9.2012
 398 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2012; Euroopan Neuvoston ministerikomitean päätöslauselma 2012
 399 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
 400 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 25
 401 Saamelaiskäräjät 2013; Yle Uutiset (artikkeli) 25.7.2011; Oikeusministeriö 2012c
 402 Saamelaiskäräjät 2011; Saamelaiskäräjät 2013
 403 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 67 ja 77
 404 Saamelaiskäräjät 2013
 405 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 77
 406 Saamelaiskäräjät 2013
 407 Oikeusministeriö 2012c
 408 Saamen kielilain 25 ja 31 §; Saamelaiskäräjät 2013; Oikeusministeriö 2012c
 409 Oikeusministeriö 2012c
 410 Saamelaiskäräjät 2013
 411 Lapin Kansa (artikkeli) 17.10.2012
 412 Laki saamelaisalueen koulutuskeskuksesta; PeVL 40/2009 vp - HE 108/2009 vp; Oikeusministeriö 2012c
 413 Oikeusministeriö 2012c; Saamelaiskäräjät 2012a; Saamelaiskäräjät 2013
 414 Faurie 2011 s. 25 – 26; Kela (tiedote) 16.8.2011 (22.8.2011); Saamelaiskäräjät 2013
 415 Saamelaiskäräjät 2013; Oikeusministeriö 2012c
 416 Saamelaiskäräjät 2013; Saamelaiskäräjät 2012a
 417 Oikeusministeriö 2012c
 418 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (artikkeli) 13.6.2011
 419 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 23 – 24
 420 Saamelaiskäräjät 2013; Verkkouutinen 12.12.2011
 421 Syrjäntalautakunnan ratkaisu dnro 2008-367/Pe-2; dnro 2012/243; Kaleva (artikkeli) 1.6.2012
 422 Yle Uutiset (artikkeli) 25.7.2011; Helsingin Sanomat (artikkeli) 10.1.2013; Helsingin Sanomat (artikkeli) 18.4.2013
 423 Syrjäntalautakunnan ratkaisu dnro 2008-25/Pe-2; Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3209/4/08
 424 Saamelaiskäräjät 2012b; Helsingin Sanomat (artikkeli) 7.6.2012
 425 Oikeusministeriö 2012c; Saamelaiskäräjät 2013
 426 Opetus- ja kulttuuriministeriö (tiedote) 2011/01
 427 Oikeusministeriö 2012c
 428 Saamelaiskäräjät 2013
 429 Lapsiasiavaltuutetun toimisto 1:2008 s. 7; Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 77
 430 Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta; Saamelaiskäräjät 2013
 431 Verkkouutinen 21.6.2011
 432 Saamelaiskäräjät 2013
 433 Saamelaiskäräjät 2013; Saamelaiskäräjät 2012c
 434 Ylioppilastutkintolautakunta 2012
 435 Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 45 §; vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten opilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista annetun opetusministeriön asetuksen 3 §; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 29 - 30

- 436 Saamelaiskäräjät 2013
- 437 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 32 – 33
- 438 Saamelaiskäräjät 2013
- 439 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 33
- 440 Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 34; Lapin Kansa (artikkeli) 21.8.2012
- 441 Verkkouutinen 20.1.2012
- 442 Oikeusministeriö 2012c
- 443 Lapsiasiavaltuutetun toimisto 1:2008 s. 28; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 61
- 444 Sanomalehdistön tuesta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §
- 445 Verkkouutinen 30.6.2011; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012 s. 49; Erkama 2012 s. 75 - 76
- 446 Yle Uutiset (artikkeli) 24.1.2013; Yle Uutiset (artikkeli) 10.10.2012
- 447 Yle Uutiset (artikkeli) 6.6.2012
- 448 Maaseudun Tulevaisuus (artikkeli) 20.8.2012
- 449 Saamelaiskäräjät 2013
- 450 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 77
- 451 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
- 452 Kuurojen Liitto ry 2012
- 453 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 20
- 454 Kuurojen Liitto ry 2012; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012
- 455 Kuurojen Liitto ry 2010
- 456 Oikeusministeriö (mietintöjä ja lausuntoja) 2011
- 457 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 25
- 458 Kuurojen Liitto ry 2012
- 459 Kuurojen Liitto ry 2012
- 460 Kansalaisuuslain 13 §
- 461 Kuurojen Liitto ry 2012
- 462 Oikeusministeriö 2012c
- 463 Kuurojen Liitto ry 2012
- 464 Viittomakielen lautakunta 2012
- 465 SiVM 4/2011 vp - HE 97/2011 vp
- 466 Kuurojen Liitto ry 2012
- 467 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä; Kuurojen Liitto ry 2012
- 468 HE 220/2009 vp
- 469 Kuurojen Liitto ry 2012
- 470 Kuurojen Liitto ry 2012
- 471 Kuurojen Liitto ry 2012
- 472 Viittomakielen lautakunta 2012
- 473 Viittomakielen lautakunta 2012
- 474 Kuurojen Liitto ry 2012
- 475 Kirjallinen kysymys 164/2012 vp
- 476 Kuurojen Liitto ry 2012
- 477 Helsingin Sanomat (artikkeli) 13.2.2013
- 478 Kuurojen Liitto ry 2012
- 479 Oikeusministeriö (mietintöjä ja lausuntoja) 2011 s. 45; Kuurojen Liitto ry 2012; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012
- 480 Viittomakielen lautakunta 2012; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012; Oikeusministeriö 2012c
- 481 Juridiskt ombud i Svenskfinland för det finlandssvenska handikappområdet 2011
- 482 Oikeusministeriö 2012c
- 483 Hufvudstadsbladet (kannanotto) 31.8.2012
- 484 Kansalaisuuslain 13 §
- 485 Oikeusministeriö 2012c
- 486 Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012
- 487 Viittomakielen lautakunta 2012
- 488 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009 s. 77
- 489 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
- 490 Valtioneuvoston kanslia 2011 s. 59
- 491 Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009
- 492 Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (periaatepäätös) 2010 s. 3 ja 12
- 493 Romanikielen kielipoliittinen ohjelma
- 494 Romaniasain neuvottelukunta 2012
- 495 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2007; Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2012
- 496 Euroopan Neuvoston ministerikomitean päätöslauselma 2012
- 497 Vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukio-koulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista annetun opetusministeriön asetuksen 3 §
- 498 Romaniasain neuvottelukunta 2012
- 499 Romaniasain neuvottelukunta 2012
- 500 Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012a; Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012b
- 501 Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012b
- 502 Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012a
- 503 Yle Uutiset (artikkeli) 28.1.2013
- 504 Helsingin Sanomat (artikkeli) 17.1.2013
- 505 Suomen Virolaisten Liitto ry 2012
- 506 Suomen Virolaisten Liitto ry 2012

- 507 Helsingin juutalainen seurakunta 2012
508 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp
509 Kirjallinen kysymys 799/2008 vp; Kirjallinen kysymys 515/2009 vp
510 Tasavallan presidentin asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaat-
tamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta
511 Oikeusministeriö 2012c
512 www.karjalankielenseura.fi (10.8.2012)
513 Sarhimaa 2012
514 Erkama 2012 s. 86 - 89
515 Karjalan Kielen Seura ry 2012; Sarhimaa 2012
516 Sarhimaa 2012
517 Helsingin Sanomat (kannanotto) 5.12.2012
518 Erkama 2012 s. 86 - 89
519 Oikeusministeriö 2012c
520 Sanomalehdistön tuesta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §
521 Karjalan Kielen Seura ry 2012; www.karjalankielenseura.fi (10.8.2012)
522 Yle Uutiset (artikkeli) 11.5.2011
523 Karjalan Kielen Seura ry 2012
524 Erkama 2012 s. 86 - 89
525 Karjalan Kielen Seura 2012
526 Erkama 2012 s. 86 - 89
527 Etelä-Saimaa 25.1.2012
528 Erkama 2012 s. 86 - 89; Oikeusministeriö 2012c; Oikeusministeriö 2012d
529 Karjalan kielen seura ry 2012

Kirjallisuus, artikkelit ja verkkosivut

- Aamuset (artikkeli) 19.12.2012
- Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området 2011: Vår verksamhet 2010
- Backman, Heidi - Englund, Kristel 2012: Yrke 2025. Rapporter och utredningar 2012:1 Utbildningsstyrelsen
- Berg, Karoline – Meriluoto, Johan – Sandberg, Siv – Sjöblom, Stefan 2010: Julkaisu kunta- ja palvelurakennemuutostuksen ensimmäisestä vaiheesta. SpråKon- projekti. Yliopistopaino 2010
- ECRML (2012) 1: Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja. Asiantuntijakomitean selvitys esitettäväksi Euroopan Neuvoston ministeriökomitealle
- peruskirjan 16 artiklan mukaisesti. Neljäs selonteko, Suomi.
- ELY -keskuksen selvitys 15.8.2012: Svenska arbetsgruppens brev om språk jämte inkomna svar
- Eläkeläisparlamentti 2012: EETUn kuntakysely 2012
- Eriksson, Agneta - af Heurlin, Heidi, - Harju-Luukkainen, Heidi, - Jan-Erik, Mansikka 2012: Selvitys henkilöstön saatavuudesta ja pätevytydestä, kieliolosuhteista ja laatutekijät maakuntaliitto Syd-kustenin jäsenkuntien ruotsinkielisessä päivähoitossa syksyllä 2011. Osa 1: Henkilöstön saatavuus Osa 2: Kieli ja laatutekijät
- Erkama, Emilia 2012: Kielelliset oikeudet Suomessa – kielilainsäädännön vaikutus uhanalaisten kielten elvytykseen. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, nykykielten laitos. Pro gradu- tutkielma
- Etelä-Saimaa (artikkeli) 25.1.2012: Itä-Suomen koulu alkaa opettaa karjalan kieltä ensimmäisenä Suomessa
- Faurie, Maija 2011: Saamelainen Kelan asiakkaana. Saamelaisten oikeudet ja asema alkuperäiskansana Kelan toimeenpanemassa sosiaaliturvassa. Kelan Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 75/ 2011.
- Finlands kommundning Fikt 5/2012: Gymnasieprojektet – Studentexamen på lika villkor
- Finlands kommundning 7/2010 (artikkeli): Läkaren väljer språk
- Helsingin kaupungin terveyslautakunta (ohje) 2009: Aikuispsykiatrista hoitoa Helsingissä ruotsinkielellä 12/2009
- Helsingin kaupunki (ohje) 2011; 2005: Pysyväisohje P 28. 27.9.2011 ja pysyväisohje T-YL2.14. 30.11.2005
- Helsingin Sanomat (artikkeli) 7.6.2012: Lainsäädäntö estää saamea kukoistamasta
- Helsingin Sanomat (artikkeli) 10.1.2013: Saamen kieli siskosten harteilla päivähoitossa
- Helsingin Sanomat (artikkeli) 13.2.2013: Ooppera palkitaan viittomakielestä
- Helsingin Sanomat (artikkeli) 18.4.2013: Ruoholahteen saamenkielinen päivähoitoryhmä
- Helsingin Sanomat (kannanotto) 5.12.2012: Karjalan kieli ansaitsee elvytysohjelman
- Henriksson, Ulla-Stina 2010: Svenska privata pensionärshem i Helsingfors.
- Henriksson, Linnéa 2012: Två förvaltningspråk. En utredning om två förvaltningspråk i kommuner Finlands Kommunförbund. Helsingfors 2012.
- Hertzberg, Veronica 2012. Rapport om Folkhälsans arbete för språkbad samt om tillgången till grundläggande utbildning och dagvård på svenska på enspråkigt finska orter under åren 2006-2012: Folkhälsan-järjestön raportit 4/2012
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 30.12.2010: Hon har väntat tio år på vårdplats
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 1.10.2011: Fritt val av läkare hotar svensk service
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 12.2.2013: Massflytt från Estland till Finland
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 15.1.2013: Finskspråkiga köar till svenskt språkbad
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 10.7.2011: Gratis lunch i cityknattarnas oaser
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 6.1.2013: Finländarna väljer svenska framom ryska
- Hufvudstadsbladet (kannanotto) 31.8.2012: Skolgång på lika villkor?
- Hufvudstadsbladet (pääkirjoitus) 3.12.2011: Den goda viljan är inte längre nog
- Huss, Leena 2013: Mitä kaksikielinen koulu tarkoittaa? Ajatushautomo Magma 13.3.2013
- Hämeen Sanomat (artikkeli) 11.11.2011: Ruotsinkieliset koulut pärjäävät heikoimmin
- Järvinen, Mirja 2012: Projekti Tervetuloa potilaamme 2012
- Kaleva (artikkeli) 1.6.2012: Saamelaisten omakielistä päivähoitoa on syrjitty Sodankylässä
- Kela (tiedote) 16.8.2011: Saamenkielinen palvelu Kelassa parantunut
- Kieliasiaien neuvottelukunta (lausunto) 20.2.2009: OM 11/021/2007
- Kielibarometri 2008: Herberths, Kjell. Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv. Institutet för samhällsforskning. Vasa: Åbo Akademi
- Kielibarometri 2012: Herberths, Kjell. Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv. Institutet för samhällsforskning. Vasa: Åbo Akademi
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2009: Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7
- Kovero, Camilla 2012: Är den svenska skolan ett självklart val? barn och ungdomar i svenska skolor i huvudstadsregionen
- Kunnallinen työmarkkinalaitos 2003: Yleiskirje 32/03.
- Kunnallinen työmarkkinalaitos 2012: Palkan muodostuminen kunnallisella sektorilla
- Kuurojen Liitto ry 2010: Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Kuurojen Liitto ry / Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
- Lapin Kansa (artikkeli) 21.8.2012: Pohjoissaamea voi opiskella verkossa
- Lapin Kansa (artikkeli) 17.10.2012: Rajavartiolaikokselta saamen kielelle oma verkkosivusto
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto 1:2008: Rasmus, Minna. Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueilla. Jyväskylä 2008.
- Larsen, Senja – Andersson, Nadja 2012: Senja opettaa sinulle ruotsia (verkkomateriaali)
- Lindén, Aki (esitelmä) 2011: Hur garanterar vi patientens rätt att använda sitt modersmål inom social- och hälsovården
- Lindfors, Bettina C. - Löyhkö, Johanna 2011: Den svenska verksamheten i de regionala strukturerna – summerande analys av organiseringsformer och deras språkliga konsekvenser på regional nivå

Loikkanen, Elina - Rasilainen, Noora 2010: Förverkligande av språkliga rättigheter i Finland. En studie av svenskans ställning i polisens verksamhet i det tvåspråkiga Vanda

Loviisan sanomat (artikkeli) 21.9.2012: Kielikylpyryhmään löytyy riittävästi lapsia

Lundin, Carita 2011: Neuvontahanke Dubbelt så roligt - Molempi parempi. Loppuraportti 2011.

Luoteisväylä (artikkeli) 31.12.2012

Maaseudun Tulevaisuus (artikkeli) 20.8.2012: Saamenkielinen rap-albumi julkaistaan

Oikeusministeriö (kirje) 2009: Dnro 17/31/2008, 5.1.2009

Oikeusministeriö (kirje) 2012: Dnro 8/31/2012, 20.12.2012

Oikeusministeriö (muistio) 2012: Suksi, Markku 14.8.2012

Oikeusministeriö (ohje periaatteista) 2012: Oikeusministeriön ohje rekrytoinnin periaatteista oikeusministeriön hallinnonalalla OM 4/012/2012

Oikeusministeriö (yksityiskohtainen ohje) 2012: Käsikirja oikeusministeriön rekrytointiprosesseihin OM 5/012/2012

Oikeusministeriö (suositus) 2010: Suositus poissaoloilmoituksista hallinnonalalla

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012: Saamen kielen elvyttämisohjelma. 2012:7

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a: Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:9

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010: Lukiokoulutuksen kehittämisen toimenpide-ehdotuksia valmistelevalle työryhmän muistio OKM 2010/14

Opetus- ja kulttuuriministeriö (selvitys) 2012: Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako OKM 2012/6

Opetus- ja kulttuuriministeriö (tiedote) 2011/01: Wallin jakoi rahaa saamelaisien kielenelvytykseen, 28.1.2011

Pihlajamäki, Eini 2013: De talar finska över huvudet på mej. Magma 1:2013

Poliisiammattikorkeakoulu (tiedote) 8.3.2012: Poliisikoulutukseen aiempaa vähemmän hakijoita

Raunio, Päivi 2010: Kuntatyö 2010. Rekrytointioppas kunta-alalle. Suomen Kuntaliitto, Kunnallinen työmarkkinalaitos, Kuntien eläkevakuutus.

Raaseporin kaupunki 2011: Raaseporin perusturvalautakunta. Kysely lokakuussa 2011

Rikosseuraamuslaitos 2012: En utredning av de svenskspråkiga fångarnas möjligheter att få information vid ankomsten till fängelset och under strafftiden och att utträta ärenden på sitt modersmål. Dnro 8/099/2010, 27.6.2012.

Romanikielen kielipoliittinen ohjelma: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki 2009.

Saamelaiskäräjät 2011: Saamelaiskäräjien kertomus vuodelta 2011 Dnro 145/D.a.1/2012

Saamelaiskäräjät 2012a: Saamen kielilain 29 §:n mukainen kertomus saamelaiskäräjille 15.2.2012

Saamelaiskäräjät 2012b: Selvityspyyntö eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvoston oikeuskanslerille dnro 21/D.a.2/2012, 26.1.2012

Saamelaiskäräjät 2012c: Saamelaiskäräjien kannanotto Utsjoen kunnan saamelaislukion tulevaisuudesta Dnro 480/D.a.2/2012, 20.8.2012

Sarhimaa, Anneli 2012: The Karelian language in Finland: An Overview of a Language in Context. Working Papers in European Language Diversity 3.

Sisäasiainministeriö 2010: Selvitys poliisihallinnon uudistamisen toimeenpanosta 15.11.2010. SMDno/2010/1966.

Sisäasiainministeriö (lausuntopyyntö 11.6.2012) 2012: Lausuntopyyntö vaaratiedoteopas-luonnoksesta 11.6.2012

Sisäasiainministeriö 2012 (lehdistötiedote 13.8.2012): Uusi laki selkeyttää viranomaistiedottamista vaaratilanteista 13.8.2012

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (artikkeli) 13.6.2011 Saamenkieliset palvelut turvaavat kulttuurin säilymistä

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (julkaisu) 2012: Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012-2015. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2012:1

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (ohje) 2012: Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opas terveydenhuollolle. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2012:4

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (periaatepäätös) 2010: Valtioneuvoston periaatepäätös romanipoliittikan linjauksiksi. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2010:16.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (raportti) 2013: Selvityshenkilötyöryhmän ehdotukset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistamiseksi. Raportteja ja muistioita 2013:7

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (strategia) 2011: Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2011:5

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (loppuraportti) 2012: Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2012:21

Stakes 2008: Sosiaali- ja terveyspalvelut omalla kielellä. Raportti 4/2008. Helsinki Valopaino

Suomen kolmas raportti Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2010. Helmikuu 2010.

Suomen Kuntaliitto 2009: Tutkimus kuntien verkkopalvelusta 2009.

Suomen Kuntaliitto 2005: Kunnan johtosääntö. Valtuuston työjärjestys.

Suomen Kuntaliitto (lehdistötiedote): www.rakrpa.fi

Suomen romanipoliittinen ohjelma 2009: Työryhmän esitys. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2009:4.

Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012b: Selvitys; Venäjänkielisten kansalaisjärjestöjen tilanne Suomessa 2012. Helsinki 2012.

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 12.2.2010: Kirjelmä sisäasiainministeriölle

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 2.3.2011: Nämndemännens språkkunskaper

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 2012: Kirjelmä sisäasiainministeriölle

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (kirjelmä) 21.8.2012: Skrivelse till Kauko Aaltomaa

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (lausunto) 2010: Lausunto HUS:n psykiatrian toimintasuunnitelmasta 2010 – 2020

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (lausunto) 27.11.2012: Utlåtande om ändring av polisförvaltningslagen

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (tiedote) 28.5.2012: Folktinget tapasi poliisilyjohtaja Mikko Paateron

Suomenruotsalaiset kansankäräjät (toimintaohjelma) 2011: Toimintaohjelma kahden elinvoimaisen kansalliskielen Suomesta

Sydöstens landskapsförbund rf (lehdistötiedote) 17.3.2010: Aamu- ja iltapäivätoiminta ruotsinkielisessä Suomessa

Söderström, Eivor - Montonen Mia 2009: Vad hjälper närståendevårdaren att orka? Asiakasselvitys omaishoidosta. Sosiaalialan osaamiskeskus FSKC 1/2009

Takala, Sauli 2012: Miten suomea ja ruotsia osataan äidinkielenä ja toisena

kansalliskielenä peruskoulun ja lukion päättövaiheessa?
 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012: Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi: Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurdi-
 taustaisista Suomessa. Raportit 61/2012
 Tilastokeskus 2010: Tilastokeskuksen kuntasektorin palkkatilasto 10/2010
 Turkia, Tiia 2011: Ruotsin kieli on katoava luonnonvara Suomessa ja valtionhallinnossa. Pro-gradu tutkielma. Jyväskylän
 yliopisto. Syksy 2011
 Työ- ja elinkeinoministeriö 2011: Esittelymuistio 23.12.2011
 Vaasan keskussairaala 2011: Kelpoisuus- ja kielitaitovaatimukset 30.11.2011
 Vaasan sairaanhoitopiiri (kieliohjelma) 2011: Kieliohjelma. Vaasa 6.6.2011
 Valtioneuvoston kanslia (kirje) 2009: Kansalliskielten käyttäminen. VNK/889/09/2009
 Valtioneuvoston kanslia (suositus) 2010: Valtionhallinnon viestintäsuositus. VNK 4/2010
 Valtioneuvoston kanslia 2011: Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011
 Valtioneuvoston kanslia 2012: Kansalliskielistrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja
 4/2012.
 Valtioneuvoston kanslia (tiedote) 19/2012: Euroopan neuvosto antoi suosituksensa kansallisten vähemmistöjen asemasta
 Suomessa
 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006
 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009
 Valtiovarainministeriö 2012:28: Aluehallintouudistuksen toimeenpano ja toteutuminen. Työryhmän raportti. Valtiovarainmi-
 nisteriön julkaisuja 2012:28
 Valtiovarainministeriö (ohje) 2010: Valtion rekrytointi. VM/937/00.00.01/2010
 Valtiovarainministeriö (ohje) 2011: Ohje virantäytössä noudatettavista periaatteista VM 2165/00.00.00/2011
 Valtiovarainministeriö (kirje) 2009: Valtiovarainministeriön kirje VM 2736/02/2009
 Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri (kieliohjelma) 2010: Kieliohjelma 31.8.2010
 Vasabladet (artikkeli) 6.7.2012: Svenska patienter får journal på finska
 Verkkouutinen 21.6.2011: Saamen kielen opetukseen tukea lähes kaksi miljoonaa euroa
 Verkkouutinen 30.6.2011: Lapin Kansalle tukea saamenkieliseen uutisointiin
 Verkkouutinen 12.12.2011: Miessi palkittiin kymmenen vuoden työstä
 Verkkouutinen 20.1.2012: Saamen kielen elvyttämisellä on kiire
 Verkkouutinen 9.9.2012: Saamelaiskulttuuri kokee päivän nousun
 Vähemmistökielinen lautakunta HUS (lausunto) 2012: Vähemmistökielisen lautakunnan lausunto ruotsinkielisestä psykiatri-
 sesta hoidosta pääkaupunkiseudulla 1.10.2012
 Vähemmistökielinen lautakunta HUS (toimintakertomus) 2011: Vähemmistökielisen lautakunnan toimintakertomus 2009 –
 2011
 Vähemmistökielinen lautakunta HUS (toimintakertomukset ja pöytäkirja) 2010: Toimintakertomukset 2009–2011. Pöytäkirja
 28.1.2010
 Vähemmistökielinen lautakunta Vaasan sairaanhoitopiiri 2011: Vähemmistökielinen lautakunnan pöytäkirjat 2.12.2011 ja
 16.3.2012
 Vähemmistökielinen lautakunta. Vaasan sairaanhoitopiiri (toimintakertomus) 2012: Toimintakertomus 2009 – 2011
 Westman, Johanna 2011: Språket på agendan i metropolen. Magma 6/2011
 Yle Uutiset (artikkeli) 11.5.2011: Karjalankielinen ajankohtaislehti päivänvaloon
 Yle Uutiset (artikkeli) 27.6.2011: Svenskspråkig polisutbildning tryggas
 Yle Uutiset (artikkeli) 26.7.2011: Nödnymret 112 kan fortfarande inte svenska
 Yle Uutiset (artikkeli) 25.7.2011: Det behövs mera goodwill för samerna och deras språk
 Yle Uutiset (artikkeli) 6.6.2012: Saamelaiselokuvien tekoon tukea
 Yle Uutiset (artikkeli) 10.10.2012: Sompio julkaisee saamenkielisiä uutisia
 Yle Uutiset (artikkeli) 17.1.2013: Yle aloittaa venäjänkieliset uutiset
 Yle Uutiset (artikkeli) 24.1.2013: Saamenkielisiä juttuja Metsästäjäänkin
 Yle Uutiset (artikkeli) 28.1.2013: Ministeriöltä ei heru rahaa venäjän opetukseen
 Ylioppilastutkintolautakunta 2012: Kevään 2012 ylioppilastutkinto, www.ylioppilastutkinto.fi
 Åbo Underrättelser (artikkeli) 21.11.2012: Maria Granskog och hennes son kränkta av polisen
 Åbo Underrättelser (artikkeli) 4.12.2012: Svenska äldre får hemservice på finska
 www.stat.fi: Tilastokeskus 31.12.2011
 www.etela.fi 17.11.2011: 69 lapsen vanhemmat kiinnostuneita kielikylvystä Pohjassa
 www.hs.fi 31.10.2011: Suomea ja ruotsia sekaisin
 www.helsinki.fi 6.3.2012: Ruotsi onkin kivaa
 www.yle.fi/uutiset/ Kielikylpyopetus kaipaa uutta potkua 17.1.2013
 www.svenskskola.fi/ Om svenskskola.fi 7.1.2013
 www.kommunerna.net (avtalsmodell) 27.11.2012
 www.thl.fi (lehdistöiedote): Rapport om att vård på institution har minskat och den öppna vården ökat inom psykiatrin
 28.2.2012
 www.svenska.yle.fi (artikel): Virtuellt språkskola lär vårdarna svenska 19.1.2012

Virallisasiakirjat

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 144/4/05
 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 212/4/08
 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 361/2/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2086/4/06
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2575/4/06
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3301/4/08
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2809/2/08
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3088/2/08
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3209/4/08

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3624/4/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1962/4/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 503/4/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2762/4/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 4309/2/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 661/4/09
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1455/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 63/4/07
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 189/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1455/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2667/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2745/2010
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3279/4/07
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 4309/2/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 463/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2965/4/10
 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2011: B 5/2012 vp
 Etelä Suomen aluehallintovirasto 2012: Ratkaisu 4.6.2012
 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2007: Suositus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa CM/RecChL(2007)7
 Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositus 2012: Suositus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa RecChL(2012)2
 Euroopan Neuvoston ministerikomitean päätöslauselma 2012: Päätöslauselma kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpano Suomessa CM/ResCMN(2012)3
 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (annettu 20 päivänä lokakuuta 2010)
 HaVM 7/2009 vp – HE 58/2009 vp: Hallintovaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
 HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
 HE 92/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi
 HE 58/2009 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
 HE 220/2009 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta
 HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi
 HE 262/2009 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi hätäkeskustoiminnasta
 HE 288/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Verohallinnosta sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi
 HE 286/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
 Juridiskt ombud i Svenskfinland för det finlandssvenska handikappområdet 2011: Utlåtande om arbetsgruppens betänkande Teckenspråkigas språkliga rättigheter
 Kirjallinen kysymys 799/2008 vp: Karjalan kielen status Suomen vähemmistökielenä
 Kirjallinen kysymys 496/2009 vp: Työpaikkailmoitusten julkistaminen myös ruotsinkielisissä päivälehdissä
 Kirjallinen kysymys 515/2009 vp: Karjalan kielen virallistaminen ja opetus Suomessa.
 Kirjallinen kysymys 917/2010 vp: Julkisten virastojen suomenkieliset nimet
 Kirjallinen kysymys 164/2012 vp: Viittomakielisten lasten oikeus omalla kielellä olevaan ohjelmatarjontaan
 Kirjallinen kysymys 455/2012 vp: Saamelaisvähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaaminen
 Oikeusministeriö (lausunto) 2011: Oikeusministeriön lausunto Eduskunnan hallintovaliokunnalle, HAO 3/2010 vp, 22.2.2011.
 Oikeusministeriö (lausunto) 2012: Oikeusministeriön lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle tulevaisuuden perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta. OM 35/43/2012.
 Oikeusministeriön hallintoyksikkö 2012: Lausunto valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevaa kertomusta 2013 varten. Dnro OM 1/58/2012.
 Oikeusministeriö (mietintö ja lausuntoja) 2011: Viittomakielisten kielelliset oikeudet 24/2011
 Oikeusministeriö (suositus) 2005: Oikeusministeriön suositus kielitaidon huomioon ottamisesta työhönotossa valtion viranomaisissa ja tuomioistuimissa OM 3/58/2005
 Oikeusministeriö (suositus) 2011: Oikeusministeriön suositus kielitaidosta ministeriöiden työhönotossa ja säännöksiä ja työhönottoon liittyvä tarkistuslista. OM 1/58/2011
 Oikeusministeriö 2012 (työryhmän mietintö): Tulkkausdirektiivin täytäntöönpano 74/2012.
 Oikeusministeriö 2011 (kirje): Oikeusministeriön suositus lakiehdotusten ja mietintöjen kielestä OM 3/58/2011
 Oikeusministeriö; kieliasian neuvottelukunta (suositus) 2011: Kielitaito ministeriöiden työhönotossa. Säännöksiä ja työhönottoon liittyvä tarkistuslista. OM 1/58/2011.
 PeVL 40/2009 vp - HE 108/2009 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto 40/2009 vp, Hallituksen esitys laiksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta
 PeVL 21/2009 vp - HE 59/2009 vp, Hallituksen esitys aluehallinnon uudistamista koskeväksi lainsäädännöksi
 PeVM 1/2010 vp - K 1/2009 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008
 Sisäasiainministeriö SM Dnro/2012/892: Kielellisten vaikutusten arviointi asiakaspalvelun keskittämiseksi ja erikoistumisesta; pelastusosaston lausunto
 SiVM 4/2011 vp - HE 97/2011 vp, Sivistyslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Kotimaisten kielten kesuksesta
 Syrjintälautakunta dnro 2008-25/Pe-2, 27.11.2008
 Syrjintälautakunta dnro 2008-367/Pe-2, 11.12.2008
 Syrjintälautakunta dnro 2012/243, 15.5.2012

Työ- ja elinkeinoministeriö 2010: ELY -keskusten mallityöjärjestys. Työ- ja elinkeinoministeriö 2009 TEM
77/00.03.05.02/2010

Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro 305/1/2008

Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro OKV/1001/1/2009

Valtioneuvoston apulaisoikeuskanslerin ratkaisu dnro OKV/940/1/2008

Valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisu dnro 1370/1/2009

Väestörekisterikeskuksen muistio maistraateille 31.3.1998: Muistio, joka koskee äidinkieltietoa väestötietojärjestelmässä

Oikeusministeriölle kertomusta varten annetut lausunnot sekä oikeusministeriön kuulemiset, kyselyt ja haastattelut

Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2012: Utlåtande om språkförhållandena gällande teckenspråkiga

Helsingin juutalainen seurakunta 2012: Lausunto jiddishin kieltä koskevista kielioloista

Karjalan Kielen Seura ry 2012: Lausunto karjalan kieltä koskevista kielioloista (liitteinen)

Kuurojen Liitto ry 2012: Lausunto viittomakieltä koskevista kielioloista

Romaniasiaain neuvottelukunta 2012: Lausunto romanikieltä koskevista kielioloista

Saamelaiskäräjät 2013: Lausunto saamen kieltä koskevista kielioloista

Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2012a: Lausunto venäjän kieltä koskevista kielioloista

Suomen Virolaisten Liitto ry 2012: Lausunto viron kieltä koskevista kielioloista

Viittomakielen lautakunta 2012: Lausunto viittomakieltä koskevista kielioloista

Oikeusministeriö 2010-2012a (kyselyt ja haastattelut)

Oikeusministeriö 2010-2012b (kysymykset)

Oikeusministeriö 2010-2012c (kuuleminen)

Oikeusministeriö 2010-2012d (selvitys)

KERTOMUKSESSA MAINITUT SÄÄDÖKSET

Asetus lasten päivähoidosta (239/1973)

Asetus poliisin hallinnosta (158/1996, muut. 286/2004 ja 1032/2007)

Erikoissairaanhoidolaki (1062/1989)

Esitutkintalaki (449/1987)

Hallintolaki (434/2003)

Kansalaisuuslaki (359/2003)

Kielilaki (423/2003)

Kuntalaki (1995/365)

Käräjäoikeuslaki (581/1993, muut. 1751/2009)

Laki aluehallintovirastoista (896/2009)

Laki alueiden kehittämisestä (1651/2009)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)

Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista (897/2009)

Laki hätäkeskustoiminnasta (692/2010)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (980/2012)

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003)

Laki kunta- ja palvelurakennemuutostuksesta (169/2007)

Laki lasten päivähoidosta (36/1973)

Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta (909/2012)

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1705/2009)

Laki poliisin hallinnosta (110/1992)

Laki saamelaisalueen koulutuskeskuksesta (252/2010)

Laki syyttäjälaitoksesta (439/2011)

Laki tuomareiden nimittämisestä (205/2000, muut. 592/2009)

Laki työ- ja elinkeinokeskuksista sekä työ- ja elinkeinotoimistoista (796/2008)

Laki vaaratiedotteesta (466/2012)

Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista (133/2010)

Laki Verohallinnosta (237/2008)

Laki Verohallinnosta (503/2010)

Laki väestötietojärjestelmästä ja väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista (661/2009)

Lastensuojelulaki (497/2007)

Lukiolaki (629/1998)

Lääninhallituslaki (22/1997)

Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista (1777/2009)

Perusopetuslaki (628/1998)

Saamen kielilaki (1086/2003)

Sosiaalihuoltolaki (710/1982)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Tasavallan presidentin asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta (956/2009)

Terveystalvveluolaki (1326/2010)

Työsopimuslaki (55/2001)

Uusi esitutkintalaki (805/2011)

Valtioneuvoston asetus aluehallintovirastoista (906/2009)
Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta (433/2004)
Valtioneuvoston asetus Pelastusopistosta (658/2006)
Valtioneuvoston asetus sanomalehdistön tuesta (389/2008, muut. 538/2011, 646/2012)
Valtioneuvoston asetus syyttäjälaitoksesta (1390/2011)
Valtioneuvoston asetus työvoima- ja elinkeinokeskuksista annetun asetuksen muuttamisesta (931/2005)
Valtioneuvoston asetus työ- ja elinkeinokeskuksista sekä työ- ja elinkeinotoimistoista (832/2008)
Valtioneuvoston asetus Verohallinnon virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (1052/2009)
Valtioneuvoston asetus väestötietojärjestelmästä (128/2010)

KERTOMUKSESSA MAINITUT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998)
Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 19/1990)
Euroopan unionin perusoikeuskirja
ILO:n alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus nro 169
Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 2/1998)
Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä solmittu sopimus Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa (SopS 11/1987)
Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 78/2002)
YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus (2007)
YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista (SopS 8/1976)
YK:n kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien julistus (1992)
YK:n peruskirja (SopS 1/1956)
YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976)
YK:n vammaisten oikeuksia koskeva yleissopimus
YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991)
UNESCO:n yleissopimus syrjinnän vastustamiseksi opetuksen alalla (SopS 59/1971)

LIITE 1

Kieliasiaain neuvottelukunta
Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto

LAUSUNTO
23.4.2013

OM 5/021/2012

Ulkoasiainministeriö
Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)
PL 25
00023 Valtioneuvosto

Asia: lausuntopyyntöne 14.2.2013/HELM543-2

Ulkoasiainministeriö on lausuntopyynnöllään 14.2.2013 pyytänyt kieliasiaain neuvottelukuntaa lausumaan Suomen viidennen määräaikaisraportin laadintaa varten kieliperuskirjan määräysten täytäntöönpanosta Suomessa. Neuvottelukunta käsitteli lausuntopyyntöä kokouksessaan 12.3.2013 ja päätti, että yleisluontoinen lausunto viidettä raportointikierrosta varten voidaan muotoilla neuvottelukunnan työvaliokunnan toimesta niiden työryhmämuistioden pohjalta, jotka ovat syntyneet neljännen raportointikierroksen kommenttien perusteella.

Kieliasiaain neuvottelukunta käsitteli ja hyväksyi kokouksessaan 12.3. työryhmämuistiot, joissa neuvottelukunnan sisäiset työryhmät ottivat kantaa Euroopan neuvoston kieli- ja vähemmistösovimuksia valvovien organien (kieliperuskirjan asiantuntijakomitea ja vähemmistöpuitesopimuksen neuvoo-antava komitea) huomioihin ja Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksiin neljännen valvontakierroksen huomioiden perusteella. Työryhmät muokattiin sen rakenteen perusteella, jonka tuleva valtioneuvoston kielikertomus eduskunnalle tulee saamaan (1. Opetustoimi; 2. Valtion ja kuntien hallinto; 3. Sosiaali- ja terveydenhuolto; 4. Oikeudenhoito).

Kieliasiaain neuvottelukunnan perspektiivistä on raportointiohjeisiin viitaten syytä todeta, että neuvottelukunta ei ole sellainen viranomainen, joka oman toimintansa kautta varsinaisesti tuottaisi sellaista sopimusorganille raportoitavaa tietoa kieliperuskirjan soveltamisesta, joka olisi suoraan ulkoasiainministeriön käytettävissä. Neuvottelukunta on eri viranomaisten ja muiden tahojen asiantuntijoista koostuva, lähinnä poikkihallinnollinen asiantuntijaelin, joka ottaa kantaa kielellisiin asioihin, mutta ei varsinaisesti pyri tuottamaan systemaattista tietoa joltain tietyltä alueelta.

Kieliasiaain neuvottelukunta toteaa työvaliokuntansa kautta lausuntonaan mukaan liitettyjen työryhmäraporttien perusteella, että viidettä raportointikierrosta varten on mahdollista edelleen täsmentää sitä informaatiota, jota Suomi toimittaa asiantuntijakomitealle. Liitteiden mukaan on ilmeistä, että Suomesta on raportoitavissa myös jonkin verran positiivista kehitystä, vaikka esimerkiksi saamenkielisten palvelujen kohdalla merkittäviä muutoksia ei lienekään tapahtunut.

Pekka Hallberg
Kieliasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja

Markku Suksi
Kieliasiain neuvottelukunnan pääsihteeri

Liite: KIELIASIAIN NEUVOTTELUKUNNAN KOMMENTTEJA KIELIPERUSKIRJAN JA VÄHEMMISTÖPUITESOPIMUKSEN NELJÄNNEN KIERROKSEN SUOMEA KOSKEVIIN NÄKÖKOHTIIN

1. Opetustoimi

Kieliperuskirjaa ja puitesopimusta koskevat suositukset ja kommentit ovat oikeaan osuvia ja tuovat esille asioita, joista opetustoimen viranomaisilla tulisi jo olla verraten hyvä käsitys. Erityisesti kieliperuskirjan asiantuntijakomitean esittämät huomiot ovat hyvin yksityiskohtaisia ja tarkasti luotaavia, kun taas puitesopimuksen neuvoa-antavan komitean huomiot liikkuvat hieman yleisemmällä tasolla, ilmeisesti siitä syystä, että puitesopimus ei koske ainoastaan kielellisiä vähemmistöjä, vaan myös muita kansallisia vähemmistöjä. Kummankin sopimuselimen huomiot ovat kuitenkin samansuuntaisia ja vahvistavat toisiaan.

Mitä tulee kieliperuskirjan *ruotsin kieltä* koskeviin velvoitteisiin, katsoo asiantuntijakomitea velvoitteiden olevan täytettyjä kaikkien koulutusasteiden kohdalla, vaikka toivookin kaikkien koulutusasteiden osalta lisätietoa, niin kutsutun keskiasteen opetuksen eli lukio-opetuksen kohdalla erityisesti siitä, mihin toimiin viranomaiset ovat ryhtyneet kääntääkseen ruotsin opetusta koskevan kielteisen kehityksen suunnan. Asiantuntijakomitea rohkaisee lisäksi viranomaisia pohdintaan historianopetuksen ja ruotsinkielen suhdetta nykyisten Suomen ja Ruotsin 600 –vuotisen historian muodostamaa taustaa vasten. Kieliperuskirjan saamen kieltä koskevat velvoitteet ovat yhä vain osittain täytettyjä esi-, peruskoulu- ja lukio-opetuksessa sekä opettajankoulutuksessa, mutta asiantuntijakomitea pitää sitoumuksia täytettyinä ammattiopetuksen ja korkeakouluopetuksen kohdalla. Myös saamen kielen kohdalla rohkaistaan viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että saamen kielten heijastelemaa historiaa ja kulttuuria esitellään riittävästi sekä suomenkielisessä että saamenkielisessä opetuksessa saamelaisen kotiseutualueella.

Edellisen raportointikierroksen kieliperuskirjaa koskevat suositukset sisälsivät *saamen kieliä* ja romanikieltä koskevia koulutukseen liittyviä huomioita, eikä raportointikauden aikana ollut asiantuntijakomitean vuonna 2012 tekemän seurannan perusteella tapahtunut merkittäviä muutoksia. Saamenkielistä koulutusta koskevaa järjestelmällistä politiikkaa ei ollut kehitetty, kielipesät olivat edelleen projektiluonteisia eikä niillä ollut pysyvää julkista rahoitusta ja romanikielisen koulutuksen käytännön toteutuksessa oli vielä vakavia puutteita. Vuoden 2012 suosituksissaan EN:n ministerikomitea palaa näihin teemoihin.

Ministerikomitea suosittelee kieliperuskirjan nojalla, että saamenkielistä koulutusta vahvistetaan kehittämällä järjestelmällinen politiikka ja pitkän aikavälin rahoitussuunnitelma ja että uhattuja inarin- ja koltansaamea suojellaan ja edistetään varsinkin järjestämällä pysyviä kielipesiä. Ministerineuvoston mukaan romaniopettajia olisi koulutettava lisää, romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa laajennettava ja romanikielen opetusta lisättävä. Kaikentasoisen koulutuksen yleisessä opetus suunnitelmassa tulisi pyrkiä lisäämään tietoisuutta Suomen alueellisista ja vähemmistökielistä ja lisätä suvaitsevaisuutta niitä kohtaan.

Puitesopimusta koskevat ministerikomitean päätelmät on jaettu myönteistä kehitystä ja huolenaiheita käsitteleviin osioihin. Puitesopimuksen perspektiivistä on myönteistä kehitystä tapahtunut vuonna 2009 hyväksytyyn romanipoliittisen ohjelman puitteissa, sillä ohjelmaan sisältyy tärkeitä mm. romaninuorten ja –aikuisten koulutusta koskevia suosituksia. Ministerikomitea pitää myönteisenä sitä, että on otettu käyttöön erityismäärärahoja, jolla lisätään saamelaisen kotiseutualueen ulkopuolella asuville saamelaislapsille annettavaa saamenkielistä opetusta ja myös sitä, että on perustettu useita kielipesiä. Ministerikomitean esille nostamia huolenaiheita ovat

kuitenkin virkamiesten ruotsin- ja saamen kielen taito, jonka parantamiseen on kiinnitettävä huomiota. Lisäksi olisi käytettävä tarkoituksenmukaisia kielenopetuksen menetelmiä ja kiinnitettävä huomiota opettajankoulutukseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä julkisti 2.3.2012 ehdotuksen saamen kielen elvyttämistä koskeväksi toimenpideohjelmaksi, ja sitä koskeva lausuntoaika päättyi syksyllä 2012, minkä takia valtioneuvoston päätöstä asiassa voitaneen odottaa vuonna 2013. Toimenpideohjelman ehdotuksiin sisältyy huomattava määrä toimenpiteitä, jotka vastaavat monipuolisesti niihin suosituksiin ja huolenaiheisiin, joita ministerikomitea ja asiantuntijakomitea ovat esittäneet. Olisikin tärkeää, että toimenpideohjelma hyväksyttäisiin ja sen täytäntöönpano alkaisi mahdollisimman nopeasti, jotta olisi mahdollista raportoida asiaa koskevasta edistymisestä seuraavan maakohtaisen raportin yhteydessä ainakin muodollisessa mielessä, vaikka käytännön toimien tehokkuudesta ei vielä olisikaan tietoa. Toimenpideohjelman hyväksymisen jälkeen tulisi se huomioida myös talousarvioissa.

Saamelaisopetuksen kokonaisvaltainen ja järjestelmällinen kehittäminen on tarpeen sen takia, että saamelaisopetus on hyvin erilaisessa asemassa saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella. Noin 70 % perusopetusikäisistä saamelaislapsista ja -nuorista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja on siksi sellaisen opetuksen piirissä, joka ei useimmiten sisällä edes kahta viikkotuntia oman kielen opetusta tai huomioi heidän omaa kieltään tai kulttuuria. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten mahdollisuus saada oman kielensä tai saamenkielistä opetusta ei ole lainkaan parantunut. Kielipesät näyttävät olevan elinehto saamen kielten säilymiselle, ja kielipesätoiminta onkin yksi tärkeimmistä kielenelvytystoimista. Siksi sen rahoitus tulisi turvata. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kaikki kielipesät toimivat saamelaisten kotiseutualueella, vaikka suurin osa kohderyhmästä asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Lisäksi olisi varmistettava se, että saamelaislasten opetus perustuu modernille opetussuunnitelmalle ja että yleinen peruskouluopetus koko maassa esittää saamelaiset modernista perspektiivistä, stereotyyppioita välttäen.

Vuodesta 2012 lähtien Helsingin yliopisto on lisännyt selvästi ja suunnitelmallisesti *romanikielen opetusta ja tutkimusta*, kun Kotuksen romanitutkijat siirtyivät yliopistoon vuoden 2012 alussa. On siten odotettavissa, että romaniopetuksen tilanne paranee tulevaisuudessa myös peruskoulussa ja lukiossa, kun kielen osaajia on runsaammin sekä romanien että valtaväestön piirissä. Myös romanikielen alkeis- ja jatkokursseille tarkoitettuja oppikirjoja ja muuta oppimateriaalia on julkaistu muutaman viime vuoden aikana systemaattisesti. Lisäksi Suomen romanien historiasta on 2012 ilmestynyt laaja teos, joka sopii lähdeteokseksi kaikille opetuksen tasoille. Kokonaiskuvan saamiseksi ja suunnitelmallisuuden lisäämiseksi olisi kuitenkin selvitettävä romaniopetuksen kokonaiskuvaa, koska mainitut toimet ovat olleet harvojen instituutioiden tai yksittäisten tutkijoiden varassa.

Edelleen suuri ongelma on se, että suuri osa peruskouluikäisistä romanilapsista jää vaille romani-kielen opetusta. Kielen säilymisen ja kehittymisen kannalta olisi kuitenkin ratkaisevaa, että myös nuoremmat sukupolvet osaisivat sitä käyttää. Valtakunnallisella opetussuunnitelmalla on tässäkin, kuten saamen kielen opetuksessa, merkittävä rooli.

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä julkisti 25.11.2009 ehdotuksen romanipoliittiseksi ohjelmaksi, johon sisältyy useita koulutukseen ja opettajakoulutukseen liittyviä toimenpiteitä. Valtioneuvosto teki ehdotuksen pohjalta 9.12.2010 periaatepäätöksen romanipoliittikan linjauksiksi, johon sisältyy toimia romanikielen elvyttämiseksi ja sen aseman vahvistamiseksi mm. opetuksen edellytyksiä kehittämällä ja romanikielen opettajien kouluttamista selvittämällä. Toimenpiteiden seurantaan tulisi kansallisella tasolla kiinnittää huomiota.

Kansalliskielistrategiaan, jonka valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen muotoisena, sisältyy useita opetukseen liittyviä toimenpide-ehdotuksia, ja valtioneuvoston 28.6.2012 tekemä päätös tuntijaosta ja siihen sisältyvä B1 –kielen opetuksen aikaistaminen saattaa myös vaikuttaa tähän kokonaisuuteen.

Euroopan neuvoston vähemmistökieliperuskirjan asiantuntijaryhmän suositusten tulisi näkyä entistä konkreettisemmin viranomaisten ja kuntien työssä. Koska opetustoimi on paljolti kuntien vastuulla, tulisi suosituksia tehdä tunnetuksi kuntien päättäjille ja ottaa niitä huomioon kielinopetusta järjestettäessä. Opetushallituksen ja kuntien yhteistyötä tulisi tiivistää.

Peruskirjaan koskevat sitoumukset on yleensä täytetty osaksi. Ongelma on usein siinä, että kulloistakin asiaa ei ole otettu systemaattisesti tarkasteltavaksi poliittisissa elimissä, vaikka yksittäiset toimijat ja organisaatiot ovat saattaneet tehdä paljonkin työtä asioiden edistämiseksi. Sitoumusten vajavaisten toteuttamisen syynä on usein se, että organisaatiot eivät tunnista vastuutaan asiassa tai että vastuunkantajia on useita eivätkä eri toimijat tiedä riittävästi toistensa tekemisistä.

2. Valtion ja kuntien hallinto

Kieliperuskirjaa ja puitesopimusta koskevat suositukset ja kommentit osoittavat, että sekä kieliperuskirjan asiantuntijakomitealla että puitesopimuksen neuvoa-antavalla komitealla on varsin tarkka ja kokonaisvaltainen käsitys muun muassa niistä hallinnon uudistuksista, joita sopimusvalvontakierroksen aikana on tehty, mukaan lukien aluehallintouudistus ja PARAS –hanke sekä eri kuntaliitokset. Myös perustuslakivaliokunnan linjaus kielellisistä vaikutusarvioinneista on huomattu, niin kuin myös valiokunnan linjaus (ja valtioneuvoston oikeuskanslerin asiaa koskeva päätös) siitä, että eri vaihtoehdoista on valittava se, joka parhaiten takaa mahdollisuudet kielellisten oikeuksien säilymiseen.

Kuntaliitoksesta Särkisalon ja Salon välillä todetaan asiantuntijakomitean raportissa, että kaksikielisestä Särkisalon kunnasta tuli osa yksikielistä kuntaa, vaikka tavoitteena onkin ollut välttää sellaisia kuntaliitoksia, joissa kaksikielinen kunta muuttuisi yksikieliseksi. Tosin komitea näyttää sekoittaneen Särkisalon ja kunnan ruotsinkielisen nimen Finbyn siten, että komitea toisessa raportin kohdassa (kohta 37) kertoo Finbyn olleen ruotsinkielinen kunta, jonka asukkaiden kielelliset oikeudet olivat kuntaliitoksen johdosta huomattavasti heikentyneet. Lainsäädännön tasolla näin tapahtuikin, kun kaksikielinen Särkisalon – Finbyn kunta liittyi Saloon.

Euroopan neuvoston ministerikomitea ei antanut kieliperuskirjan nojalla vuonna 2012 mitään erityisiä valtion ja kuntien hallintoa koskevia suosituksia, mutta asiantuntijakomitea otti kantaa siihen, miten Suomen viranomaiset ovat reagoineet ministerikomitean aikaisempiin suosituksiin. Asiantuntijakomitea toteaa, että YLE on lisännyt saamenkielisiä lähetyksiään, ja lastenohjelma Unna Junná mainitaan erikseen. Samalla kuitenkin todetaan, että saamenkielisiä sanomalehtiä ei ole vielä.

Kieliperuskirjan toteutumista seuraava asiantuntijakomitea otti kantaa ruotsin kielen asemaan. *Hallinnolliset viranomaiset* käyttävät ruotsia ja sitoumus on asiantuntijakomitean mukaan muodollisesti täytetty. Se myös totesi, että tämä toimii useissa tapauksissa, mutta silti on yhä tilanteita, jossa käytännön toteutuksessa on vaikeuksia. Sitoumus mahdollistaa ruotsinkielisten hakemusten jättäminen on asiantuntijakomitean mukaan täytetty, mutta komitea rohkaisee viranomaisia parantamaan ruotsinkielisten palvelujen tarjontaa. Palveluja tarjottaessa tulisi myös käyttää ruotsia, ja asiantuntija katsoo aikaisempaan tapaan, että sitoumus on muodollisesti täytetty, mutta

että kunnille pitäisi antaa täsmällisiä ohjeita julkisista hankinnoista korostaen sitä, että tarjouskilpailujen järjestämisessä ja itse palvelujen tuottamisessa kielelliset oikeudet on syytä toteuttaa. Rekrytoinnissa asiantuntijakomitea näki kielitaitolakiin liittyviä ongelmia, vaikka katsoikin julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden koulutukseen ja palkkaamiseen liittyvän sitoumuksen olevan täytetty. Siksi se rohkaisee viranomaisia kehittämään kannustimia henkilöstön kielikoulutukselle tai järjestämään pakollisia kielikursseja kaksikielisissä kunnissa. Joukkoviestimiin liittyviä huolenaiheita oli sanomalehdistön tukemiseen varatun määrärahan pienentyminen, mutta periaatteessa asiantuntijakomitea oli sitä mieltä, että kieliperuskirjan sitoumukset oli näiltä osin täytetty.

Saamen kielten osalta asiantuntijakomitea kiinnitti huomiota *saamenkielisen henkilökunnan* kouluttamiseen kohdistettujen määrärahojen alhaiseen tasoon. Asiantuntijakomitea oli sitä mieltä, että mahdollisuus saamenkielisten hakemusten jättämiseen oli muodollisesti täytetty, mutta käytännössä vain osittain täytetty, sillä saamen kielilain täytäntöönpanossa katsottiin olevan ongelmia, ja lisäksi päätösten saaminen saameksi oli jäänyt avoimeksi Suomen hallituksen vastuudessa, joten tätä kohtaa koskevan sitoumuksen ei katsottu tulleen täytetyksi. Käännöksen ja tulkkauksen saatavuutta saameksi koskeva sitoumus katsottiin osittain täytetyksi, niin myös saamenkielisen henkilöstön rekrytointia ja koulutusta koskeva sitoumus. Hallinnollisia tekstejä ja lomakkeita koskeva sitoumus oli asiantuntijakomitean mukaan täytetty pohjoissaamen osalta, mutta käytännössä täyttämättä inarin- ja koltansaamen osalta, minkä takia komitea rohkaisi viranomaisia laatimaan lomakkeet saameksi ja kaksikielisinä. Sitoumus tarjota mahdollisuus vähemmistökielen käyttöön valtuustossa katsottiin edellisen raportin perusteella osittain täytetyksi, sillä tietoa tästä asiasta ei ollut annettu neljättä valvontakierrosta varten. Saamenkielisten paikanimien käyttöönoton suhteen katsottiin sitoumuksen olevan täytetty.

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi puitesopimuksen nojalla varsin monia myönteistä kehitystä ilmentävää mutta myös huolta aiheuttavaa päätelmää. Myönteiseen kehitykseen luettiin muun muassa vuonna 2009 vahvistettu romanipoliittinen ohjelma, saamelaisten kulttuurikeskus Sajoksen rakentaminen, saamen kielen elvytysohjelman valmisteleminen ja kuntien kotouttamissuunnitelmien kehittäminen. Huolenaiheina ministerikomitea mainitsee virkamiesten puutteellisen ruotsin tai saamen kielen taidon ja saamen-, venäjän- ja romanikielisten viestimien riittämättömyyden. Ministerikomitea edellyttää tiettyjä välittömiä toimia, kuten saamen kielen elvytysohjelman pohjalta tehtyjä toimenpiteitä estämään saamen kieliä katoamasta julkisesta elämästä nykyistä enempää, saamenkielisten julkisten palvelujen parantamista sekä vähemmistöjen kuulemiskanavien ja osallistumismahdollisuuksien parantamista. Lisäksi ministerikomitea antaa puitesopimuksen nojalla muita suosituksia, kuten lisätuen järjestäminen vähemmistöjen joukkoviestimille (erityisesti venäjän- ja saamenkielisille), omakielisten palvelujen saatavuuden varmistaminen ruotsinkielisille voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti ja kielellisten oikeuksien huomioon ottaminen meneillään olevien hallinnollisten uudistusten kaikissa vaiheissa, ruotsin kielen oppimismahdollisuuksien varmistaminen Suomen koulujärjestelmässä, jotta ruotsia taitavien virkamiesten määrä säilyisi ja lisääntyisi, ja rekrytointijärjestelmien muuttaminen siten, että vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden määrää työmarkkinoilla saataisiin lisättyä.

Myös saamen- ja ruotsinkielisiä hätäpuheluja koskeva avoin kysymys on raportin mukaan yhä ratkaisematta. Asiantuntijakomitean hätäpuheluja koskevaan kommentin kohdalla voidaan todeta, että kun varsinaiset hätäpuhelut on nyt keskitetty Häätäkeskuslaitoksen vastuulle, tulee tilanne todennäköisesti muuttumaan uuden hätäkeskusjärjestelmän myötä. Uudistuksen toimeenpano on vielä kesken, mutta sen yhtenä tarkoituksena on parantaa myös kielellisiä palveluja.

Puitesopimuksen seuranta suorittava neuvoa-antava komitea esitti yllämainittujen ministerineuvoston suositusten lisäksi kieliperuskirjan asiantuntijakomitean kanssa yhteneviä tai saman-

suuntaisia huomioita, mutta totesi myös, että kielilainsäädännön toteutuminen suhteessa *ruotsinkielisiin ja saamenkielisiin* ei ole hyvällä tasolla. Siksi neuvoa-antava komitea ehdottaa erilaisia kohdennettuja toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi ja sen varmistamiseksi, että lainsäädäntö toteutuu tarkoitetulla tavalla. Se esitti myös huolensa siitä, että ruotsin kielen osaamisen heikkeneminen vaikuttaa yksikielisen Ahvenanmaan suuntaan ja että asialle olisi tehtävä jotain yhteistyössä Ahvenanmaan viranomaisten kanssa. Joulukuussa hyväksytty kansalliskielistrategia ottaa tämänkin asian ainakin jossain määrin huomioon.

Neuvoa-antava komitea viittaa myös siihen, että äidinkielen rekisteröinti väestörekisteriin sallii vain yhden vaihtoehdon ja katsoo, että itseidentifikaation perusteella voisi myös harkita useamman vaihtoehdon sallimista yhä monikulttuurisemmassa Suomessa. Tällä kohdin komitea ei nähtävästi ole huomannut, että kansalliskielenä toimiva äidinkieli on subjektiivinen perusoikeus ja että äidinkielitietoa käytetään tältä ja kielilain pohjalta suomen- ja ruotsinkielisten palvelujen mitoittamiseen ja tarjoamiseen. Äidinkielitieto on siten yksi kielellisen perusoikeusjärjestelmän peruspilareista, ja samantyyppinen äidinkielitiedon kirjaus tulisi tehdä mahdolliseksi myös saamen kielten kohdalla. Äidinkielitieto on myös muutettavissa milloin tahansa henkilön itseidentifikaation perusteella (mitä tosin tapahtuu verraten harvoin). Neuvoa-antava komitea ei myöskään näytä olevan selvillä siitä, että väestörekisterijärjestelmä sisältää muiden kielten osalta, esimerkiksi maahan muuttaneiden henkilöiden osalta, mahdollisuuden kirjata väestörekisterijärjestelmään ulkomaista kieltä koskeva äidinkielitieto, edellyttäen että sitä koskeva niin kutsuttu kielikoodi sisältyy järjestelmään, ja lisäksi se kontaktikieli, suomi tai ruotsi, jolla henkilö toivoo viranomaisten ottavan yhteyttä häneen. Neuvoa-antavan komitean kommentista ei ilmene, mitä kielellisten oikeuksien kannalta relevanttia tavoitetta suosituksella useiden äidinkielten rekisteröinnistä tavoitellaan, paitsi jonkinlaista yleistä kielimaiseman kartoitusta, mikä itse asiassa saattaisi aiheuttaa sekaannusta ja vaikuttaa negatiivisesti kielellisten palvelujen ja rakenteiden mitoittamiseen.

3. Sosiaali- ja terveydenhuolto

Euroopan neuvoston valvontaorganien loppupäätelmiä on sosiaali- ja terveyshuollon kohdalla verraten vähän ja se johtuu siitä, että kumpikaan sopimus ei sisällä tähän hallinnonalaan osuvaa materiaalista säännöstä. Sosiaali- ja terveydenhuolto on palvelujen kannalta olennainen alue, mutta se jää tästä syystä tavallaan katveeseen valvontaorganien toiminnassa. Monet tällä alueella esiintyvistä konkreettisista ongelmista kielellisten oikeuksien toteutumisessa tulevat todennäköisesti epäsuorasti esille valtion ja kuntien hallintoa koskevissa kannanotoissa. Koska tämä sisällöllinen alue kuitenkin on hyvin keskeinen suhteessa kielellisille vähemmistöille tarjottaviin palveluihin, on kieliperuskirjan valvontaa varten asetettu asiantuntijakomitea kehittänyt päätelmiä talous- ja yhteiskuntaelämää koskevan 13. artiklan 2 kappaleen c-kohdan nojalla.

Euroopan neuvoston ministerikomitea suositteli Suomelle, että viranomaiset ottaisivat huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja suositukset ja toteuttaisivat lisätoimia varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden. Asiantuntijakomitean edelliselle valvontakierrokselle kohdistuva seuranta tuo esille sen, että ministerikomitea oli jo silloin suositellut täsmälleen samaa asiaa. Asiantuntijakomitea antaa useita yksityiskohtaisia esimerkkejä ongelmatilanteista ja toteaa, että sosiaali- ja terveyspalveluissa tarvitaan *lisäponnisteluja riittävien ruotsin- ja saamenkielisten palvelujen* tarjoamiseksi. Näiltä osin sitoumukset on vain osittain täytetty, ja komitea katsoo, että julkisten hankintojen kohdalla ruotsinkielisten palvelujen tarjonnan turvaaminen näyttää unohtuneen. Mitä tulee hoitolaitosten henkilökunnan kykyyn tarjota sosiaali- ja terveysalan palveluita saameksi, katsoo asiantuntijakomitea, että sitoumus on yhä vain osittain täytetty. Positiivisena esimerkkinä mainitaan HUS:in kieliohjelma.

Puitesopimuksen piiristä ei ministerineuvosto osoittanut Suomelle sosiaali- ja terveysalalle osuvia suosituksia, eikä neuvoo-antava komitea kommentoinut erityisesti tämän alueen kielioikeudellisia ulottuvuuksia.

Lapin yliopisto on vuonna 2012 selvittänyt saamelaisten näkemyksiä ja kokemuksia hyvinvointipalveluista saamelaisten kotiseutualueella (Utsjoki, Inari, Enontekiö, Sodankylän Vuotson alue). Selvitys kohdistuu kuntien peruspalveluihin ja erityisesti saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin, joita järjestetään STM:n saamenkielisiin palveluihin kohdennetulla valtionavustuksella. Tulosten mukaan saamelaisten palvelutyytyväisyys ja palvelujen saatavuus ovat yleistasoltaan selvästi Suomen keskimääräistä tasoa alhaisempi. Vastaajista 55 % oli tyytyväisiä terveyspalveluihin ja 30% sosiaalipalveluihin. Kuntakohtaiset erot ovat kuitenkin suuret. Myös kuntien eri osissa asuvat saamelaiset ovat eriarvoisessa asemassa palvelujen saatavuuden suhteen. Erityisen vaikea tilanne on syrjäkylissä.

Sosiaali- ja terveysministeriön kohdennettu valtioavustuksella on keskeinen rooli saamenkielisten palvelujen saatavuuden parantamisessa. Saamenkielisten palvelujen saatavuus on kuitenkin edelleen tarpeeseen vähäistä. Parhaiten on tarjolla lasten päivähoitoa ja kielipesätoimintaa sekä vanhusten kotiapua. Vain runsas kolmasosa (38%) koki saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden hyväksi. Palvelujen laatuun ja saatavuuteen on jatkossa kiinnitettävä erityistä huomiota. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kohdalla voitaneenkin tätä taustaa vasten todeta, että niiden pitkäjänteisen kehittämisen suurimpina esteinä ovat rahoituksen riittämättömyys ja rahoituksen määräaikaisuus sekä koulutetun henkilöstön puute.

Mitä tulee omakielisten terveyspalvelujen edistämiseen kaksikielisillä alueilla on yleisesti todettavissa, että niiden tuottaminen on hyvällä tasolla silloin, kun kielijakautuma kieliryhmien kesken on tasainen, mutta heikkenee sitä mukaa, mitä pienempi vähemmistökielisten osuus on. Niin kutsuttu digisanelu ei tahdo toimia ruotsin kielellä, ja epikriisin tuottaminen omalla kielellä on muun muassa tästä syystä vielä epätydyttävällä tasolla. Vaasan keskussairaala on palkannut kieltenopettajan henkilökunnalle suunnattua ruotsin ja suomen kielten opetusta varten.

4. Oikeudenhoito

Euroopan neuvoston ministerikomitea ei antanut erityisiä oikeuslaitosta ja poliisia koskevia suosituksia kieliperuskirjan perusteella, mutta esitti useita huomioita ja suosituksia puitesopimuksen nojalla. Myönteisen kehityksen lukuun ministerikomitea laskee poliisin käyttöönotettaman verkkosivuston, jonka kautta kansalaiset voivat antaa vihjeitä Internetissä havaitsemistaan rasistisista rikoksista ja viharikoksista. On osoittautunut, että verkkosivustoa käytetään aktiivisesti Internetissä esiintyvän rasismin ja vähemmistöihin kohdistuvan syrjivän kielenkäytön torjumiseen. Huolenaiheina ministerikomitea mainitsee muun muassa sen, että poliisin palvelukseen ole otettu aiempaa enemmän vähemmistöjen edustajia. Kielilain ja saamen kielilain täytäntöönpano on ministerikomitean mukaan edelleen vakavasti puutteellista, koska liian harvojen virkamiesten kielitaito riittää takaamaan ruotsinkielisille ja saamelaisten kotiseutualueella asuville saamenkielisille mahdollisuuden käyttää äidinkieltään asioidessaan tuomioistuineläytöksen kanssa.

Siksi ministerikomitea suositteli Suomelle puitesopimuksen nojalla, että olisi ryhdyttävä asianmukaisiin toimiin, joilla varmistetaan, että ruotsinkielisten saatavilla on *omakielisiä julkisia palveluja* voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti, ja olisi kiinnitettävä asianmukaista huomiota kielellisiin oikeuksiin kaikissa meneillään olevan hallintouudistuksen vaiheissa. Olisi varmistettava, että suomalainen koulutusjärjestelmä tarjoaa riittävästi mahdollisuuksia oppia ruotsin kieltä, jotta ruotsia taitavien virkamiesten määrä säilyisi ja lisääntyisi.

Kieliperuskirjan asiantuntijakomitea on aikaisemmin katsonut, että oikeudenhoitoa koskevat sitoumukset on muodollisesti täytetty, mutta se on silloinkin kehottanut Suomen viranomaisia lisäämään ruotsinkielentaitoisten tuomarien ja muun henkilökunnan määrää, jotta ruotsin käyttö oikeuksissa paranisi. Asiantuntijakomitea on myös kehottanut viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että ruotsinkielisten kielelliset oikeudet toteutuisivat täysimääräisesti oikeudenkäynneissä. Raportointijakson aikana asiantuntijakomitea on seurannut käräjäoikeusuu-distusta, noteerannut Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen perustetun erillisen osaston kielellisten oikeuksien turvaamista varten, ja odottaa lisätietoja seuraavassa seurantaraportissa. Asiantuntijakomitea toteaa, että ruotsia käytetään käytännössä, vaikka sitoumusten täyttämässä onkin vielä puutteita; mm. pätevän ruotsinkielisen henkilöstön puute estää oikeuskäsittelyjen käymistä ruotsiksi. Siksi se kehottaa viranomaisia ryhtymään lisätoimiin ruotsinkielentaitoisten tuomarien ja muun henkilökunnan määrän lisäämiseksi, jotta ruotsin käyttö oikeuksissa vahvistuisi. Asiantuntijakomitea on huomannut syyttäjälaitoksen piirissä tehdyn kielitaitojärjestelyn, jonka mukaan tietyillä kaksikielisen virka-alueiden syyttäjillä on käänteinen kielitaitovaatimus, mutta komitea ei näytä huomanneen niin kutsuttua vähemmistötuomarijärjestelmää, joka edellyttää kaksikielisessä käräjäoikeudessa sitä, että tietyille määrälle tuomareita asetetaan käänteinen kielitaitovaatimus. Sitoumus on siksi osittain täytetty, mutta vähemmistötuomarijärjestelmä saattaa muuttaa tätä arviota tulevaisuudessa.

Kieliperuskirjan asiantuntijakomitea on seurannut poliisihallintouudistusta ja toteaa, että Suomessa ei ole enää yhtään poliisipiiriä, jossa ruotsi olisi hallintokielenä, mutta odottaa seuraavassa määräaikaissäraportissa tarkempia tietoja uudistuksen seurauksista. Saamen kielen kohdalla kieliperuskirjan asiantuntijakomitea totesi aikaisemmassa raportissaan, että sitoumukset oli vain muodollisesti täytetty ja että parantamisen varaa oli etenkin oikeusviranomaisten ja hallinnollisen henkilöstön saamentaitojen suhteen sekä tulkeille annettavassa saamenkielisen juridisen terminologian koulutuksessa. Asiantuntijakomitea katsoi tällä kertaa, että sitoumus on muodollisesti täytetty, mutta rohkaisee viranomaisia suunnittelemaan keinoja saamen kielen käytön vahvistamiseksi oikeusjärjestelmässä. Asiantuntijakomitea toteaa myös, että saamen- ja ruotsinkielisiä hätäpuheluja koskeva avoin kysymys on yhä ratkaisematta.

Vaikuttaa siltä, että puutteellisuudet kieliperuskirjan toteutumisessa ovat pitkäaikaisia ja ulottuvat yli kymmenen vuoden taakse. Tuomioistuimiin ja viranomaisiin tarvittaisiin lisää ruotsin kieltä riittävän hyvin osaavia tuomareita ja muuta henkilökuntaa, mikä saattaisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ruotsinkielistä juristikoulutusta tulisi lisätä. Saamen kielen osalta näyttäisi olevan vielä hyvin paljon parannettavaa.

Poliisin toiminnassa näyttäisi yhtenä ongelmakohtana olevan se, että sakkomääräykset ja rangaistusvaatimukset käsitellään usein suomeksi myös ruotsinkielisen kansalaisen kohdalla, mikä tietenkin heikentää oikeussuojaa. Sakko- ja rikesakkokaavakkeissa tiedoksiannon yhteydessä kysyttävät asiat on kuitenkin painettu tekstilokeroihin molemmilla kotimaisilla kielillä, joten varsinainen päätös on lähtökohtaisesti kaksikielinen. Esimerkiksi tavanomaiseen ylinopeussakkoon tulee lisätekstiä vain varsin vähän. Poliisin antaman tiedon mukaan ongelmat saattaisivat johtua siitä, että ruotsinkielisille yleensä sopii se, että asia hoidetaan suomeksi. Tämä näyttäisi tarkoittavan sitä, että ruotsinkielinen kansalainen on usein halukas luopumaan kielellisistä perusoikeuksistaan, vaikka viranomaisella onkin velvollisuus käsitellä asia jommallakummalla kansalliskielellä. Jos asiakas haluaa asian käsittelyä ruotsin kielellä, se pyritään toiveiden mukaan järjestämään, kerrotaan poliisista. Tällöin käytännössä on riittänyt, että kaksikieliselle lomakkeelle tuleva sakkoteksti kirjoitetaan suomeksi, mutta annetaan tiedoksi ruotsiksi. Poliisin arvion mukaan liikennevalvonnassa poliisipartiosta tai valvontaryhmästä löytyy käytännössä aina sellainen poliisi, joka pystyy auttavasti sakon ruotsin kiellä tiedoksi antamaan. Jos kuitenkin näin ei ole,

yritetään sellainen saada paikalle. Viime kädessä asiakasta on pyydetty noutamaan sakko jostakin poliisin toimipisteestä, jolloin ruotsinkielinen tiedoksianto (ja tarvittaessa myös kirjaaminen) on voitu järjestää.

Poliisiammattikorkeakoulusta saadun tiedon mukaan ruotsinkielisten kansalaisten sakottaminen on yksi tärkeistä aihepiireistä 5. jakson ruotsin opetuksessa, joka muutenkin painottuu tällä jaksolla liikennetilanteiden läpikäyntiin. Opiskelijoille selitetään kielilain asettamat velvoitteet, ja sakkojen kirjoittamista ja tiedoksiantoa harjoitellaan luokassa vähintään kahdella ruotsinkielisellä rangaistusvaatimuksella. Käytännössä sakotustilannetta harjoitellaan parityönä siten, että toinen opiskelija antaa toiselle tiedoksi rangaistusvaatimuksen ruotsin kielellä, jolloin toinen opiskelija esiintyy vuoropuhelussa sakotettavan (ruotsinkielisen) kansalaisen roolissa. Harjoituksessa käytetään sakkokaavaketta ja mahdollisuuksien mukaan ruotsinkielisen kurssin opiskelijointa. Opetuksen yhteydessä tutustutaan lisäksi seuraamusten määräämisestä rangaistusvaatimus- ja rikesakkoasioista annetun Poliisihallituksen käsikirjan (sakkokäsikirja) ruotsinkieliseen versioon ja myös liikennelomakkeiden ruotsinkielisiin versioihin. Ruotsin kielen opetuksen yhteydessä harjoitellaan myös rikesakon ja kirjallisen huomautuksen täyttämistä ja laaditaan esitutkintapöytäkirja kokonaisuudessaan ruotsiksi. Edellä mainitun sakkokäsikirjan yleisiä ohjeita sisältävässä osassa todetaan näin: ”Rangaistusvaatimuksen antamiseen liittyvässä kuulustelussa epäillyllä on oikeus käyttää suomen tai ruotsin kieltä. Rangaistusvaatimus laaditaan asian käsittelykielellä (kielilain 10 §:n 1 mom., 14 §:n 3 mom., 19 §:n 1 mom. ja ETL 37 §:n 1 mom.).”

Poliisin käsityksen mukaan suomen- ja ruotsinkielisen poliisitoimen kielitaitovaatimukset ja näitä kieliä vastaava koulutus ovat lainsäädännön edellyttämässä tilassa ja siten asianmukaisesti järjestetyt. Yleisenä havaintona voitaneen kuitenkin todeta, että kielellisten vähemmistöjen (mukaan luettuna saamen kielen taitajat) on vain hyvin rajallisesti hakeutunut poliisikoulutukseen. Poliisin näkökulmasta olisi hyvä, jos useampi Suomessa tavallisesti käytettyjen vähemmistökielten osaaja hankkisi itselleen poliisikoulutuksen. Poliisin peruskoulutuksen rekrytointistrategian mukaisena tavoitteena on myös tehostaa maahanmuuttajataustaisten henkilöiden rekrytointia poliisin peruskoulutukseen. Poliisi pyrkii lisäksi parhaansa mukaan turvaamaan saamenkielisten poliisipalvelujen saamisen erilaisilla järjestelyillä, joista keskeisimpänä voidaan mainita viranomaisyhteistyö. On pyritty siihen, että lakisääteisen poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen PTR – yhteistyön avulla kyetään luomaan valmius operoimaan aina tarvittaessa myös saamen kielellä.

Poliisissa on viime vuosina toteutettu merkittäviä hallintorakenneuudistuksia. Uudistuksissa ovat hallinnolliset kielelliset jaotukset olleet korostetun mielenkiinnon kohteena, ja kansalliskielten asema on tarkoitus taata myös käynnissä olevassa poliisin hallintorakenneuudistuksen kolmannessa vaiheessa. Poliisihallitus on keväällä 2013 päättänyt käynnistää tehtyjen ja parhailaan käynnissä olevan rakenneuudistuksen kielellisiä vaikutuksia koskevan selvityksen. Selvityksen tarkoituksena on hankkia faktatietoa poliisin palvelutasosta erityisesti kaksikielisillä alueilla. Poliisihallituksessa on myös päätetty perustaa erityinen kieliasioiden yhteistyöelin sekä seurata ja edistää kansalliskielistrategian toteutumista. Kielellisten oikeuksien seurantajärjestelmän perustamista koskeva velvoite sisältyy sisäasiainministeriön ja Poliisihallituksen väliseen tulossopimukseen.

Tuomioistuinelaitoksen piiristä voidaan yhtenä esimerkkinä tilanteen parantumisesta mainita 1.1.2010 voimaan tulleet muutokset käräjäoikeuslakiin ja tuomareiden nimittämisestä annettuun valtioneuvoston asetukseen. Näiden muutosten myötä kaksikielisissä käräjäoikeuksissa tulee olla käräjäoikeuden tuomiopiirin väestön vähemmistön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi riittävä määrä sellaisia käräjätuomarin virkoja, joihin nimitettävällä henkilöllä on käräjäoikeuden tuomiopiirin väestön vähemmistön kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito sekä enemmistön kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito. Lain mukaan kaksikielisessä käräjäoikeudessa

tällaisia virkoja tulee olla vähintään yksi. Valtioneuvoston asetuksessa on tarkemmin säädetty tällaisten virkojen määrät kussakin, yhteensä kahdeksassa kaksikielisessä käräjäoikeudessa. Lisäksi korkeampien oikeusasteiden virkoja täytettäessä on mahdollista ottaa huomioon erinomainen ruotsin kielen taito virantäyttöperusteena. Kuten asiantuntijakomitea totesi, oli Vaasan hovioikeudessa ruotsinkielisten asioiden käsittelyjen kesto vuosina 2005-2006 noin viisi kuukautta pidempi kuin suomenkielisten asioiden käsittely, mutta tilanne on viimeisen viiden vuoden aikana muuttunut siten, että käsittelyajat ovat kummallakin kielellä keskimäärin saman pituiset. Tilanne on parantunut osaksi siitä syystä, että Vaasan hovioikeuden 19:stä esittelijästä kaikkiaan yhdeksän äidinkieli on ruotsi, mikä puolestaan johtuu osaksi Vaasaan sijoitetusta Helsingin yliopiston kaksikielisestä juristikoulutuksesta. Tämän perusteella voitaneen todeta, että esimerkiksi kansalliskieliä taitavien juristien koulutukseen panostaminen, mitä tapahtuu sekä Helsingin yliopiston että Åbo Akademin toimesta, näyttää tuottavan tuloksia.

Puitesopimuksen soveltamista valvova neuvoa-antava komitea ei näytä esittäneen erityisiä oikeuslaitosta ja poliisia koskevia huomioita.

Tämä kertomus on valtioneuvoston kolmas eduskunnalle annettava kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta.

Aikaisemmat kertomukset on annettu vuosina 2006 ja 2009. Tämä on seurantakertomus, jossa tarkastellaan, mitä muutoksia kielellisten oikeuksien toteutumisessa on tapahtunut vuoteen 2009 verrattuna viranomaisten toiminnassa ja millaisia mahdollisia edistysaskeleita on tapahtunut, kun tarkastellaan tilannetta erityisesti valtioneuvoston aikaisemmin esittämien toimenpide-ehdotusten ja eduskunnan kannanottojen, hallitusohjelmien ja kansainvälisten sopimusten valossa.

Kertomuksen tavoitteena on lisätä päätöksentekijöiden, viranomaisten ja kansalaisten tietämystä eri kieliryhmien kielioloista.

Kertomus on valmisteltu oikeusministeriössä. Kertomusta varten on laajasti kuultu eri viranomaisia ja muita tahoja. Sen valmistelussa oikeusministeriötä on avustanut valtioneuvoston asettama kieliasiaan neuvottelukunta.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIE MINISTERIET

Oikeusministeriö

PL 25, 00023 Valtioneuvosto

puh. 029516001

www.oikeusministerio.fi/julkaisut